

PROCES DEMOKRATICKÉ OBRODY SOCIALISMU V ČESKOSLO-
VENSKU ROKU 1968 A JEHO VOJENSKÉ POTLAČENÍ

/Memoáry politiků, historické, politologické, ekonomické
studie, dokumenty/

P r a h a 1988

I. Pražské jaro 1968

O b s a h :

1. Editor - Úvodem	1 - 4
2. Vojtěch Měncí : CESTY K LEDNU	5 - 43
3. Václav Slavík : NÁČRT OTÁZEK K ČESKO-SLOVENSKÉMU POLITICKÉMU VEDENÍ 1968	44 - 73
4. Luboš Kohout : KONCEPCE POLITICKÉHO SYSTÉMU DEMOKRATIZUJÍCÍ SE SOCIALISTICKÉ SPOLEČNOSTI	74 - 105
5. Zdeněk Jičínský : PRAŽSKÉ JARO 1968 A PRÁVA A SVOBODY OBČANŮ	106- 136
6. Václav Vrabec : VYBOČIL Z ŘADY	137- 172
7. Dokumentace :	
7. Čestmír Císař : STRANA, SPOLEČNOST - ŠTÁT K ČINNOSTI STRANY	173 - 203
8. DOPIS PĚTI KOMUNISTICKÝCH A DĚLNICKÝCH STRAN ÚSTŘEDNÍMU VÝBORU KSČ- STANOVISKO PŘEDSEDNICTVA ÚV KSČ K DOPISU PĚTI KOMUNISTICKÝCH A DĚLNICKÝCH STRAN	204 - 220
9. ZA JEDNOTU POKROKOVÝCH SIL	221- 223
10. POSELSTVÍ OBČANŮ PŘEDSEDNICTVU ÚV KSČ	224 - 226
11. ZPRÁVA O SOUČASNÉ POLITICKÉ SITUACI ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY A PODMÍNKÁCH ČINNOSTI KSČ	227 - 278

Ú v o d e m :

Dějiny a současnost socialismu

Každá věda, včetně historie má své zákonitosti, ale také své etické imperativy. Jedny bez druhých plodí jen jakési polodějiny, nedochůdčata. O zákonitostech historické vědy bylo řečeno a napsáno mnoho správného a užitečného. Také o etickém přístupu k dějinám existují úvahy a studie, a také k nim chce editor přidat svou "trošku do mlýna".

Novodobá historiografie se v dílech Marxe, Engelse, Lenina, Mehringse, Kautského, Plechanova, Gramscioho, ale i Darwina, Comtea, Webera, Deweye a mnoha dalších poučila o škodlivosti subjektivního, voluntaristického přístupu k líčení a objasňování vývoje přírody, národů a států, jakož i o potřebě pravdivého zjišťování faktů a objektivní metody jejich hodnocení.

Díky tomu máme dnes k dispozici takřka věrný obraz např. evropských dějin nové a nejnovější doby od francouzské revoluce 1789 po začátek 20. století, sč byly napsány marxisty, či kvalifikovanými nemarxisty. Ne že by nezůstala žádná sporná či nedeřešená otázka, ale v podstatných rysech objektivní přístupy zvítězily.

První, hlavní a nepostradatelnou etickou zásadou historika moderní doby je a musí být tudíž **p r a v d i v o s t**, lidově vyjádřená úslovím "peďní komu peďní."

Jestliže se ovšem pėdiváme kriticky na historiografickou tvorbu v tomto století, charakterizovaného existencí, soužitím a střetáním dvou odlišných společenských soustav, kapitalistické a socialistické, pak se nemůžeme nepozastavit nad přemírou obnovené subjektivní a voluntaristické metody. Paradoxně se nejpevněji zahrnřdřila v dílech autorů, považujících se za pokračovatele marxistické školy. Velká část jakoby popřela svou odbornou erudici a vytkla si za cíl nezírat události, osobnosti, myšlenkové proudy, objevy a tendence vývoje v černobřlém spektru, vypřjčeném ze středověkých inkvizičních praktik, rozlišujících jen go pocházř od boha a go od řábřle. Nikoliv objektivní dějinná pravda, ale dogma se stalo kritériem "kvality" práce těchto "historiků".

Ponechme stranou tvorbu autorů, posuzujících vývoj v socialistických zemích z pozic apologetů kapitalismu jako "strašný omyl historie." Těm stačí černá barva tragédie, smrti a smutku, aby bohatá dramata ořivená miliony lidských osudů přetlumočili jako jednotvárnou, nudnou a inertní masu této společnosti. Druzí, vědecky a morálně poctivějšř, se přece jen snaží analyzovat dostupná neúplná fak-

ta o uzavřené společnosti "sovětského" /či spíše stalinského/ typu, aby podali alespoň zčásti pravdivý obraz složité, rozporné a různotvárné reality socialismu- Tito historikové díky širší dostupnosti pramenů a otevřenosti veřejného života ve vyspělých kapitalistických zemích obvykle píší objektivní a pravdivé práce o dějinách těchto zemí a národů v nich žijících. Klasikové marxismu-by zajisté ocenili /jako ocenili ve své době vysoko kupř. tvorbu historiků francouzské revoluce Thierryho, Guizota, Migneta, Thierse, dokonce navzdory tomu, že někteří zastávali konzervativní, ba reakční pozice v aktuální politice své doby/.

Jak je na tom však současná historiografie uvnitř socialistických států, která si nezřídka nárokuje monopol na "jedině správné", ve skutečnosti však zkreslené vyličení vývoje a situace kapitalistických zemí, zatímco společenské procesy v socialistických zemích převážně okázale oslavuje? Také ona má své výšiny a nížiny, svou vědeckou morálku a nemorálku.

Ve svém projevu k 70. výročí socialistické revoluce 1917 M. Gorbačov nabádal, aby se minulost SSSR hodnotila s pocitem odpovědnosti a na základě historické pravdy, aby se skoncovalo s přeceňováním úspěchů a zatajováním nezdarů, aby se poprávu ocenilo všechno hrdinské, ale také vyvoďilo poučení z chyb a omylů. Nikoliv pro nějaké vyrovnávání účtů, či rozdírání srdce, nýbrž pro naléhavou potřebu dneška a zítřka, pro obrození a povznesení socialismu jako spravedlivého lidského řádu. Učinil tak proto, že prakticky celá dosavadní sovětská obec historiků nové a nejnovější doby byla hluboce zasažena uctíváním dogmat předpravdou, vyčáváním přání a iluzí ze skutečnost, bezuzdným vychvalováním jakéhokoliv počínání moci, absencí vědeckého kriticismu a tvůrčích metod práce.

Je třeba s uspokojením zaznamenat, že přední sovětská historická publicistika a umění již prokázaly, že jsou s to rychle a směle reagovat na potřeby politiky reform a přestavby a pohotově se ujal povinnosti hledet a nacházet objektivní dějinnou pravdu ve všech uzlových obdobích dějin SSSR.

Vývoj u nás, v Československu, v tomto směru zřetelně pokulhává. Naše historiografie trpí schizofrenní podvojností rozdělených front: uznávané oficiální a potlačované paralelní, což neumožňuje otevřené plodné diskuse a polemiky při badatelském soutěžení, nemluvě o třetí frontě v emigraci.

Oficiální historikové tvoří zatížení dlouholetým dogmatismem, konjunkturalismem a nešvalým vztahem k objektivní, exaktně zjištěné pravdě. Místo objektivní vědy po léta pěstují službu právě vládnoucí politice a ideologii. V plném rozsahu plátí ono- mírně modifiko-

vané - středověké: Historia, ancilla politicae! Ti eticky založení mezi nimi tím trpí a pod tlakem autocenzury svou práci poškozují a více či méně znehodnocují.

Paralelní fronta historiků, vyřazených z vědeckých oficiálních uznání a podpory je velmi početná, složená z vědeckých pracovníků nejrůznějších názorů a škol, od tvůrčích marxistů až po programové nesocialisty. Společenské postavení těchto autorů nemá jen stíny, mj. nemožnost svobodně zkoumat prameny, veřejně vystupovat a publikovat hotové práce. Má i výhody: svobodné myšlení a vyjadřování, nedbání dogmat a přilnutí k historické pravdě, radost z tvorby podle vlastního badatelského svědomí a přesvědčení.

Také v emigrantské historické literatuře, rozmenité a rozporné, jsou vedle zkreslujících a povrchních publikací i díla vysoce kvalifikovaná a cenná.

V tomto poměrně rozsáhlém sborníku nejsou jen práce ryze historické. Vedle faktografických a hodnotících vědeckých studií historických, politologických a ekonomických jsou tu zařazeny svědecké výpovědi a vzpomínky aktivních politiků "pražského jara", odborné analýzy, teoretické úvahy, dokumenty a jiné materiály. Všechny se vztahují k období Pražského jara 1968.

Autoři si nekladli za cíl podat vyčerpávající líčení a vyslovit definitivní soudy o tehdejší dramatické době. Chtěli však přispět k hlubšímu poznání jednoho z vrcholných přelomů ve vývoji československého socialismu, kterému se oficiální část historiků většinou stydklivě vyhýbá, ideologové a žurnalisté o něm podávají nevědecké a obvykle nepravdivé výklady. V naší veřejnosti, a zejména v mládeži, je sice o objektivní, pravdivé informaci o r. 1968 obrovský zájem, ale málo spolehlivých znalostí.

Je nesnadné, že hlas autorů jednotlivých příspěvků dolehne jen k omezenému okruhu čtenářů, ale důležité je, že vůbec zaznívá. Lze doufat, že se stane signálem pro další historiografickou iniciativu nejen při hledání pravdy o obrodném procesu a reformách socialismu z konce 60. let - i s jejich nesporným progresivním dynamismem, i s chybami a omyly, danými tehdejšími podmínkami, - ale také při snaze vyličit pravdivé dějiny socialismu v ČSSR vůbec, od r. 1945 počes. Ke všem obdobím tohoto procesu máme již dostatečný odstup, je ovšem zapotřebí najít přístup k pramenům /zejména zahraničním, sovětským/, ale také zaznamenat osobní svědectví pří-
mých některých minulých dějů. Ta se nemohou vyhnout subjektivním pohledům, ale ve svém souhrnu a kritickém porovnávání jsou neocenitelnou pomůckou v historické práci. Je třeba jen litovat, že

někteří z významných účastníků uplynulého půlstoletí vývoje již nežijí a odešli, aniž co písemného zanechali.

Historie nepřestala být *Magistra vitae*. Je jí dokonce dnes víc, než kdykoli předtím. Velkorysá přestavba socialismu v SSSR zrodila oprávněné naděje v dnešek a zítřek, ale najít k nim správný vztah a spolehlivou politiku nelze bez podrobné znalosti a pravdivého rozboru celé naší československé cesty k socialismu, její velikosti i proher, její obecnosti i specifik, její světovosti i ohraničenosti.

V Praze dne 20. února 1988

E d i t o r

Vojtěch M e n c l :

C E S T Y K L E D N U

Každý řádek tzv. "Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ" svědčí o tom, že jde o materiál dobový, zpracovaný v neobyčejně krátkém odstupu, účelový, naplněný ryze ideologickým cílem, poněkud zrevidovat svou původní podobu. Tou byl totiž článek z Pravdy ze dne 22. 8. 1968 "Obrana socialismu nejvyšší internacionální povinností", který s sebou v statisícovém nákladu přivezly tanky srpnových interventů. Ovšem už jeho první slova byla historicky a politicky neudržitelná. Zněla totiž: "Straničtí a státní činitelé Československa požádali Sovětský svaz a další spojenecké státy, aby poskytly neodkladně bratrskému čs. lidu pomoc, včetně pomoci ozbrojenými silami."

A protože dodnes nikdo neví, zda a kdo byli, či zda vůbec existovali takovíto "straničtí a státní činitelé", bylo třeba, aby zmíněné již "Poučení", tento formální nedostatek oprevilo, ale jinak nostrifikovalo vše ostatní, co článek Pravdy vyhlášoval jako důvod vojenského vpádu.

Podle jakého schématu vysvětlují V. Bilak, J. Fojtík a další autoři "Poučení" cesty, kterými se čs. vývoj ubíral k Lednu 1968? Vycházejí především ze zjištění, že budování socialismu bylo v Československu nelehké, docházelo tu k úspěchům, ale i k chybám-. Ty však měly u nás o to vážnější důsledky, že, jak zdůrazňuje "Poučení", v sociální struktuře naší společnosti měly velkou váhu početné maloburžoázní vrstvy na vesnicích, ale i mezi městským obyvatelstvem."

Tyto vrstvy pak prý "představovaly výrazný politický proud s velkou tradicí, silnou organizovaností, vyhraněnou maloburžoázní ideologií". A právě to prý "u nás vytvářelo živnou půdu k prosazování a uplatňování oportunistických a revizionistických tendencí."

A jaký byl jejich cíl? Snažily se prý "spojit se s ideovými centry antikomunismu ve světě". Vznikl "dobře organizovaný, koordinovaný a řízený útok vnitřních i vnějších revizionistických a pravicově oportunistických sil"- základ budoucí "kontrarevoluce", na kterou "nebyla strana dobře připravena."

Aby tento útok dosáhl úspěchu, bylo nutné, aby revizionisté oslabili výchovu členů strany, pronikli do aparátu KSČ a to se jim zdařilo, díky toleranci některých tajemníků strany /Hendrycha a Kouckého/ a aktivní podpory jiných /Slavíka, Císaře/, "kteří pravicovému oportunismu otevřeli dokořán dvéře". Důležitým činitelem tohoto kontrarevolučního spiknutí byli prý ovšem také spisovatelé "kolem A. J. Liehma, P. Kohouta, M. Kundery, K. Kosíka, L. Vaculíka a J. Procházky."

Pravda, tomuto vnějšímu i vnitřnímu spiknutí stál v cestě ovšem neidentifikovaný a ani jedním jménem nezminěný "zdravý marxistickoleninský proud", ale ten narážel na nepochopení u A. Novotného, který "objektivně brzdil nástup strany za tvůrčí uplatňování závěrů XIII. sjezdu, za ideovou a akční jednotu a upevnění vedoucí úlohy strany." Avšak pek se aktivizovaly, opět blíže nedefinované, rozpory, a protože osobní vlastnosti Novotného a jiné nedostatky bránily jejich rozuzlení, koncentrovalo se prý úsilí najít východisko ze situace "na otázku jeho odchodu z vedoucí stranické funkce". Došlo ke konfliktu na říjnovém a prosincovém plénu ÚV, do čela strany byl zvolen A. Dubček a to na lednovém zasedání, které prý přijalo nikým dosud neobjevenou rezoluci, "která se jednoznačně přihlásila k závěrům XIII. sjezdu KSČ a znovu zdůraznila naši příslušnost k světové socialistické soustavě..." Současně s tímto vnitrostraničským bojem se ale prý už projevil "vážné protichůdné tendence a již tehdy se zformovala pravicově- revizionistická skupina, která pod rouškou nápravy chyb usilovala o revizi generální linie strany...rozrušení politické struktury socialistické společnosti ve prospěch meloburžoázní živelnosti a o změnu zahraniční orientace ČSSR."

Kdybychom měli v nejkratším shrnutí charakterizovat duch "poučení", došli bychom k poznání, že podobně, jako v procesech 50. let i v něm jde o fikci zlovolného, z vnějška podporovaného spiknutí antisocialistických sil, jichž cílem bylo jen jedno- obnova kapitalismu v zemi. - Pokusme se ale načrtnout, jak se nám tento vývoj jeví na základě reálných faktů a více než 20. letým odstupem.

Československá společnost 60. let

Máme na štěstí dostatek pramenů, abychom mohli definovat skutečný stav naší společnosti v druhé polovině 60. let. Velká skupina

sociologů /Mechonin, Petrusek, Šafář, Jungmann, Brokl, Linhart a takřka celá desítka dalších/ vypracovala v té době syntetickou studii : "Československá společnost"/Bratislava 1969/. Na základě podrobných statistických, demografických, sociologických i politologických výzkumů došla zhruba k následujícímu závěru:

1/ Sociální diferenciacie Československa v r. 1967 byla vysloveně nekapitalistická. "Nezjistili jsme", píše autoři v závěru "významnou diferencující roli jakýchkoliv vlastnických forem... Ani v subjektivních momentech nebyla zjištěna významnější role postojů či názorů, preferujících kapitalistický způsob uspořádání". Předpoklad "Poučení" o mimořádné síle a vytrvalosti sil staré společnosti v tehdejší společenské struktuře Československa se zde tedy mění v pouhé nedoložené tvrzení.

2/ Autoři studie však také zdůrazňují, že čs. společnost nebyla už také společností první fáze socialistického vývoje, označované obvykle jako "diktatura proletariátu". "Nezjistili jsme dále žádné podstatné momenty panství dělnictva či lidí dělnického původu. Ukázala se být mylnou teorie, která by interpretovala dělnickou třídu jako stratifikační schéma přímého panství. Naopak, nepříznivé rysy politické organizace společnosti postihly vedle zemědělců zejména dělnictvo, jako nejpočetnější skupinu obyvatelstva."

V Československu se stále ještě prosezoval byrokratický typ společenské organizace... Ve společnosti převládal rovnostářský typ vztahů, ale současně se zvedala i role technokratického typu rozvrstvení, tj. výkonový a kvalifikační princip, založený však na bázi státního a družstevního vlastnictví. Přitom se ovšem "vytvářelo určité napětí mezi byrokratickými a totalitárními vztahy na jedné straně a vztahy socialistickými na straně druhé." Tyto byrokraticko-technokratické struktury byly hlavní překážkou svobodnějšího rozvoje osobnosti členů společnosti, "brzdily tím jejich iniciativu a tím odvozeně i kulturní pokrok". Proti nim se ve společnosti vytvářelo latentní napětí "krizového charakteru". Proti byrokraticko-rovnostářskému uspořádání se šikovalo mocná koalice sociálních sil zainteresovaná na společenské změně v socialistickém směru.

Byla tu tedy rozpornost. Ale zcela jiná, než jakou se snaží vykreslit "Poučení". Především je zřejmé, že šlo o společnost nejen "postkapitalistickou", t.j. sociálně proměněncu, ale která se v této proměně v podstatě už stabilizovala. Původně se zrodila z antifašistické a demokratické revoluce, doprovázené silnými

sociálními a socialistickými prvky, a jak dokazují k studii přiložené výzkumy veřejného mínění, si tyto hodnoty ve společenském vědomí stále udržovala. Tato společnost, jak je zde oběrně dokumentována, byla nová tím, že již překonala staré třídní napětí a že jeho ideologické setrvačnosti stačily překrýt už vžitě reality nových společenských poměrů.

O stavu značné stability čs. společnosti svědčí však i řada ekonomických rozborů, provedených Ekonomickým ústavem ČSAV. Tyto i další prameny dokládají po r. 1954 značný a poměrně vytrvalý posun v růstu životní úrovně. Ta na sklonku šedesátých let vzrostla oproti roku 1948 /měřeno v reálné mzdě a sociálních příjmech/ zhruba o 160%. Tyto studie dospívají k závěru, že situace československých občanů zhruba odpovídala tehdy poměrům, které se vytvořily v západních vyspělých zemích na počátku konzumní éry v první polovině padesátých let. Zpoždění tu sice už bylo, ale nejevilo se ještě jako nedostižitelné. Veřejné mínění sice respektovalo nákladnou industrializaci Slovenska, přijímalo se sympatiemi klady sociální politiky, ale současně svou důvěru podmiňovalo do budoucna i tím, že dojde nejen k uspokojení trhu, ale i k stálému a zrychlujícímu se trendu růstu životní úrovně. Zde byl pravděpodobně nejcitlivější moment tehdejší politické a ekonomické situace. - Postup združstevňování vesnice, tento nejkonfliktnější proces oné doby, byl současně i nejcitlivějším měřítkem politických nálad a společenské stability. V r. 1955 existovalo 1486 JZD, v r. 1956 - 1642 a v r. 1957 - 2072.

Mohl bychom pokračovat i dalšími údaji, ale nakonec bychom vždy došli k témuž závěru, ke kterému dospěla i zmíněná sociologická studie: V 60. letech skončila v Československu nejobtížnější, sociálně nejkonfliktnější éra třídních přeměn. Nebylo zde prostředí plné spokojenosti, ale nespokojenost se tu už nedívala zpět, k předmnichovským poměrům, jak tomu bylo ještě do značné míry v r. 1953, ale především v p ř e d do doby, kdy už bude možné odbourat neforemná lešení původní výstavby, urychlit procesy rozvoje životní úrovně, rozhojnit demokratické formy a rozvinout i etické hodnoty už přijatého socialistického modelu.

Současně však v této společnosti tkvěl velmi silně pociťovaný rozpor, který nám ovšem "Poučení" zcela zatajuje. Spočíval totiž v oné už zmíněné zájmové protichůdnosti mezi byrokraticko-technokratickými strukturami do sebe uzavřené moci, řízené ze sféry

stranického aparátu, t.j. mezi tehdejší mocenskou elitou na straně jedné a širokými vrstvami znivelizovaných pracujících, kteří postrádali dostatek možnosté, jak se realizovat jako "zdroj veškeré moci", což jim formálně zabezpečovala ústava. Nešlo tu tedy už o rozpor t ř í d n í , ale o rozpor sociálně funkci. Společnost si začala uvědomovat, že vyšla už ze stádia, kdy tyto mocenské elity hrály roli hlavního iniciátora a ochránce nových poměrů a že se již nacpek přetvořily v zábranu rozvoje. Přirozeným požadavkem tu tedy byla r e f o r m a podle vzoru nám dnes už tak známého: "Více demokracie, více socialismu". Rozvoj životní úrovně a naplňování této politické potřeby představovaly tedy skutečnou osu evolučního dynamismu v Československu 60. let.

Zde bychom měli doplnit jednu důležitou poznámku. - Jestliže veřejné mínění v Československu bylo v 60. tých letech převážně socialistické, chápalo také, že by se vytváření tohoto nového společenského systému nemohlo zdeřit bez podpory SSSR. Jakmile však tento stabilizační faktor zde už jednou byl a umožnil zvnějšku zabezpečit cesty, kterými se základy socialistického zřízení stały v Československu skutkem, pak se i čekalo, že se dříve či později musí začít v socialistické výstavbě realizovat i některá čs. specifika, která vyplývala z našich tradic. A vzhledem k tomu, že zato specifika měla svůj základ jednak ve značném stupni průmyslového rozvoje a dále v bohatých demokratických i politických zkušenostech, které jsme jako národy načerpaly už od sklonku minulých století, vytvořily se u nás dříve než jinde /SSSR, další socialistické evropské země/ podmínky pro kvalitativně nový stupeň rozvoje socialistických hodnot.

A tak zatím co v ostatních socialistických zemích se stále ještě postupovalo cestou urychlené industrializace a extenzivního růstu, a to se všemi obtížemi a deformacemi, které z toho plynuly, zrály v Československu, jako v první zemi, podmínky pro vstup do nové, vyšší, demokratičtější a lidovější fáze socialistické výstavby. A je přirozené, že čs. společnost tuto možnost pocítila a pokusila se ji přeměnit ve skutečnost.

A právě tento klíčový důležitý moment "poučení" zatemňuje. Potřebu postupu vpřed a pak i samotný pokus o jeho realizaci, který následoval po Lednu 1968, vysvětluje jako návrat zpět, jako "kontrarevoluci". Typický, přímo klasický příklad dogmatického a konzervativního myšlení, politické a ideologické anti-dialektiky.

Nová vývojová fáze a čs. politické vedení

Dějinná zkušenost svědčí o tom, že když se vytvoří objektivní předpoklady pro určitou proměnu a novou vývojovou fázi, neprosazují se její přeměny do života automaticky, ale takřka vždy konfliktně. Aby totiž lidé mohli na dosazené ekonomické a sociální bázi vytvořit nový souhrn společenských vztahů, musí novou společenskou situaci nejprve pochopit a vypořádat se se starými reglementy, formami, návyky a zejména s institucemi, které se vytvořily v předchozím období a musí místo nich najít a prosadit jejich nový funkční ekvivalent. - To vše se probojovává zejména pohybem, aktivitou a konflikty v politické sféře. Jsou zde vždy dvě základní možnosti; buď se staré společenské struktury působením určitého proudu přeměň včas reformují tak, aby stačily novým potřebám, anebo nejsou-li toho schopné, že se začnou lidé a poměry proti starým formám bouřit a pak vznikají celá období společenských krizí. - Socialismus, který si pro sebe pretenduje koncepci uvědomělého a cílevědomého společenského řízení, by měl postupovat prvním způsobem. Ale i v něm je důležitý subjektivní faktor, t.j. schopnost vlastního sebepoznávání a svobodného hledání vhodných způsobů, forem, institucí a lidí, které by dílo takovéto reformy uskutečňovaly jako vědomý proces. Záleží tedy i zde velmi mnoho na kvalitě politického vedení, na jeho pružnosti, schopnosti tvořivého přístupu, intenzivním využíváním společensko-vědních poznatků a širokém kontaktu se společností i schopnosti vytvářet s ní konsensus. Právě přechod Československa od první k druhé fázi socialistického vývoje to plně potvrdily. Bohužel ne tím, že by se u nás uskutečnila příznivější varianta takového vývoje, ale tím, že vzniklo dosti dlouhé období politické krize, kterou způsobila okolaest, - že čs. politické vedení bylo tak slabé a natolik pod úrovni dané dějinné potřeby, že prostě takový vývoj nezvládlo. x/

x/ Poté, když se Gottwaldova "bolševizační garnitura" po překonání některých levičáckých extrémů stabilizovala ve složení Gottwald, Šverma, Slánský, Guttman, Kopecký, Köhler, Široký, představovala spolu s A. Zápotockým sice diferencovaný, ale velmi tvořivý tým mladých politiků. Před válkou byl z něj vyvržen myslivý Guttman, za války ho postihla nejen nešťastná Švermova smrt, ale i skutečnost, že na domácí frontě padli další nařízení funkcionáři, kteří mohli být jeho zálohou /Synkové, Urx, Klíma, Konrád, Sinkule, Zíka, Híršl, Šiška a j./ Nesmyslná vlna berijovských procesů 50. let při aktivní iniciativě a spolupráci mj. i Kopeckého a Köhlera z něj

vylomila Slánského, Švermovou, Frejku, Kriegla, Goldmanna, Bareše a další. Ti, kteří přišli do tohoto gremia jako noví/Čepička, Bacílek, Šimánek a j./ nedosahovali úrovně předchozích.

Po procesech 50. let přijal roli bezpečně bezvýznamného a mocensky nenáročného Gottwaldova "pomocníka" dosavadní vedoucí tajemník pražského kraje Antonín Novotný. Po náhlé Gottwaldově smrti v r. 1953 se však z tohoto administrativně zastupitelského provizoria stala náhle nejdůležitější nástupnická osobnost. Novotný, jako l. tajemník se stal i vládcem stranického aparátu. Jeho role se ještě více zvýšila, když si v politickém boji, který se v KSSS rozpoutal po Stalinově smrti, vsadil na správnou kartu vzestupu N. S. Chruščova. Na sklonku r. 1954 si také Novotný v ostré diskusi o tempu kolektivizace vynutil i faktické odstavení prezidenta A. Zápotockého a po r. 1956 odstranil i další možné konkurenty tím, že se zbavil A. Čepičky. V té době se také vytvořilo jádro Novotného týmu, které představovali Barák, Bacílek, P. David, Šimánek, Široký, Kopecký, Hendrych, Köhler, Dolenský, Krček, Krátina. A právě tato sestava měla řešit nejdůležitější a nejnáročnější problémy, které spočívaly v pochodu Československa po cestách nové vývojové fáze socialistického vývoje.

Bylo by nespravedlivé, kdybychom Novotného garnituře upřeli jakékoliv politické schopnosti, nebo i jednotlivé úspěchy, zejména v 50. letech. Je jisté, že včas a reálně, ovšem zejm. pod vlivem A. Zápotockého, - ocenila nebezpečí i bouřlivost sociálního napětí roku 1953 a zavelela k ústupu od prudkého tempa industrializace a kolektivizace a v poslední chvíli zablokovala vzestup nezvládnutelné investiční vlny a v 2. polovině 50. let přešla k "bucharinskému modelu" postupného združstevňování, prováděné teď už s nemalou pomocí státu. - K jejím kladům také jistě patří i to, že např. na rozdíl od maďarského Rákosiho zcela nezatajila nejen základní přínosy XX. sjezdu KSSS v mezinárodních otázkách, ale v značné míře i zveřejnila kritiku metod a extrémů stalinistického období.

Ale už právě zde, v tomto citlivém a politicky důležitém bodu obratu se ukázalo, že toto nové vedení nemá ani dostatečně čisté ruce, ani dostatek odvahy, ani niterné politické čestnosti, aby se plně vyrovnalo s politicky nejkonfliktnější částí tíživého dědictví let 1950- 1953.

Základní slabiny Novotného vedení

Novotného vedení bylo slabé především svým stalinským epigons - stvím a nízkou úrovní koncepčního myšlení svého vedoucího před-

stavitele . x/

x/ Ten patřil k onomu nehojnému počtu čs. politických osobností, který samostatně nenapsal ani jednu úvahu, stať, polemiku nebo dokonce knihu.

Novotný byl jistě přesvědčený a svému hnutí oddaný člověk, ale nikdy nebyl více než průměrným okresním či krajským sekretářem, a to ať vystupoval jakkoliv vysoká po žetříčku funkcí a moci. A. Novotný si nedovedl vytvořit ani dobrý pracovní tým, ani potřebný vztah ke svým spolupracovníkům. Osobně byl dosti ješitný, panovačný a vždy se více cítil administrátorem a organizátorem, než "tribunem lidu", politicko- ideovým vůdcem. Rád nařizoval, ale nebyl člověkem, který umí přesvědčit druhé. Měl sklon k dlouhodobým osobním averzím. x/

x / Za Novotným přišel již v prosinci 1953 interbrigádista L. Hofman, který byl brutálně vyslýchán v Ruzyni a popsal mu poměry i své osobní zážitky. Přesto však nechal Novotný i po Berijově smrti v procesech pokračovat. Právě v této době pod vedením Novotného projednal sekretariát průběh a výsledky procesu s tzv. "protustátní skupinou Jičínský a Outrata", s tzv. "Velkou trockistickou radou /Vlk, Pluhař, Hrubý/, kdy bylo sedm nevinně obžalovaných odsouzeno na celkem 103 roky vězení. 25. ledna 1954 dosáhla tato druhá fáze procesů vrcholu. Novotného sekretariát totiž schválil rozsázky v procesu s interbrigádistou O. Závodským a dalšími pracovníky bezpečnosti, ve kterém byl Závodský odsouzen k trestu smrti. Novotný osobně rozhodl o tom, že má být opětovně zamítnuta žádost Závodského o milost. Nakonec byl v polovině března Závodský popraven a od té doby lpěla na Novotného rukou i krev. Ale i potom následovaly další nesmyslné procesy: proti J. Pavlovi, proti vojenským velitelům /Drnec, Drgeč/, proti Marii Švermové a řadě krajských tajemníků. Za Bacílkova, Širokého a Berákovy přispění nechal pak ještě Novotný proběhnout zcela vykonstruovaný proces proti G. Husákovi a tzv. buržoázním nacionalistům. A po něm pokračovaly ještě další, takže poslední z nich /s dr. Outratou/ se konal ještě v listopadu 1954. P. dotkněme ještě, že v téže době se na Novotného a Kopeckého návrh stavěl na Letné obrovský Stalinův pomník, který krátce po dokončení musel být s ostudou zbourán.

Pokračování politických procesů v r. 1953 a 1954 představovalo časovanou ekrazitovou nálož pod pozicí A. Novotného. Mohl je proti němu použít každý kritik, a to v momentu, kdy by se celá pravda o procesech provalila. A tak zde vznikl u Novotného komplex strachu z pravdy, který u něj postupně natolik potlačoval jeho základní rysy dělnické přímosti a organizačního realismu, nakolik se vývojem doby a pod tlakem nové Chruščovovy politiky rozplýval závoj nepravd, pod kterými byla skryta děsivá pravda o nezákonnostech, týrání nevinných obětí a nesmyslných rozsudcích tohoto období.

Po XX. a XXII. sjezdu KSSS začala se však pravda o procesech proklubávat na světlo boží. A celá naše společnost pociťovala potře-

bu očistit se od této morální a justiční špíny. To se však mohlo stát jedině tehdy, jestliže by se o všech těchto věcech co nejdříve a nejplněji řekla ve straně a v celé veřejnosti plná pravda.

Tragédií Československa však bylo, že právě vedení KSČ, na jehož čele stáli spoluviníci procesů, Novotný, Bacílek, P. David, Široký, Barák a další rozhodovalo o tom, jakým způsobem nebo vůbec zda se tento očistný proces uskuteční. Viníci i spoluviníci měli rozhodovat o své vlastní vině, o svém vlastním potrestání. Nesmíme být proto překvapeni, že nepřekypovali snahou dát spravedlnosti volný průchod. Je jisté, že byli jinak ochotni přijmout i některé nové myšlenky XX. sjezdu, ale jen za předpokladu, že se buď zamlčí anebo "uhraje do ztracena" pravda o těchto věcech. Ba dokonce lze říci, že čím větší byla jejich vina, tím větší byla i snaha o udržení dosavadních pozic. Proto také Novotný a stranické vedení energicky potlačili v r. 1956 snahy některých stranických organizací o svolání mimořádného sjezdu strany, označili to za protistranické jednání a když o něco později došlo k druhé roztržce s Jugoslávií a tím i k nové vlně boje proti "pravičáctví a revizionismu", zahájili ostré pronásledování těchto odvážlivců. Převládá u nich totiž už plně strach nad společenským zájmem, který si žádal, aby se od tvrdých nadpráví úzkého okruhu moci přešlo k uvolnění a demokratizaci.

Zde jsme, myslím, u nejhlubší příčiny, proč u Novotného vedení nejen převládaly, ale i po r. 1956 sílily sklony ke konzervativnímu myšlení, proč se v něm vždy znovu a znovu prosazovalo úsilí konfrontovat se tu s "liberalismem", tu s "revizionismem". Proč se tak bránil svobodné publicistice, nevraživě choval k novým přístupům a objevům společenských věd, znovu a znovu se utíkal k sklerotickým stereotypům stalinovsky pojetého "marxismu-leninismu". A to vše se dělo v situaci, kdy naše země vstupovala do nové dějinné fáze, které se nezbytně musela přizpůsobovat i politika i metody jejího řízení.

Nové podmínky počátku 60. let

Na přelomu 50. a 60. let už definitivně skončila v Československu doba nutné extenzivní industrializace, kterou zahájila první pětiletka.

Československá ekonomika byla teď už tak rozsáhlá a složitá, že ji už bylo možné jen velmi obtížně řídit prostředky byrokraticko-ekonomického plánování. Bylo třeba přejít k novému systému ekonomického řízení. Vedle vertikálních vazeb bylo nutné propracovat a rozvinout i vazby horizontální, využívat socialistického

trhu k zabezpečení proporcionality a souladu dodavatelsko- odběratelských vztahů. Stále naléhavějším úkolem bylo také najít takové cesty a formy mezinárodní dělby práce, které by zvýšily hromadnost a efektivnost naší výroby a umožnily soustředit výzkum a vývoj na zúžený okruh perspektivních odvětví a výrob.

Také ve společenských vztazích bylo třeba respektovat rostoucí novou socialistickou pluralitu, která vyplývala nejen z konkrétních zájmů nových tříd, ale i z regionálních odvětvových a skupinových zájmů. Volný prostor bylo nutné vytvořit i pro rozvoj talentovaných mladých lidí, pro rozmach vědy, pro bohatou variabilitu kultury; umožnit celé společnosti rozvoj novátorství, osvobodit ji od malicherného dohlížení, nedůvěřivé podezřívavosti a přemíry policejních forem vládnutí.

Nová politika SSSR, předznamenaná XX. sjezdem, sice ukazovala na některé možné cesty, ale současně její propustnost podrýval i viditelný úpadek Chruščovova vedení, ve kterém zrály konzervativní tendence jeho budoucích nástupců.

- Stále závažnější byla zejména skutečnost, že Chruščovovo vedení podcenilo potřebu vybojovat na bázi RVHP skutečný socialistický trh výrobních prostředků i spotřebního zboží. A tak se pokračující industrializace v těchto zemích odvíjela neefektivně a směřovala do slepé uličky ekonomické autarkizace. Začala sílit pouta zbytečných výrobních duplicít, neefektivních kvantifikací, oslabování vzájemného obchodu, byrokratizace vnějších vztahů, což vše vedlo k obecnému zaostávání, které se ještě více prohloubilo s nástupem třetí- počítačové - průmyslové revoluce a vytvořilo tak jeden ze základních článků "mechanismu stagnace", o kterém dnes často slyšíme.

Novotného vedení nástup tohoto nového období nepostřehlo. Je sice pravda, že v r. 1957 a 1958 dalo souhlas, aby odstartovala tzv. Rozsypalova ekonomická reforma, která nahradila dosavadní objemové ukazatele plánu hrubé výroby ekonomicky výhodnějšími ukazateli. Ale Novotný a Šimánek současně s tím trvali na nepřehledné a byrokratické třístupňové struktuře ekonomického řízení /podnik, VHU, ministerstva/, protože soudili, že takovýto systém jim spíše umožní naplnit nejzákladnější princip své politické doktriny, t.j. udržet vše v rukou. A tak vznikla nedůsledná, polovičatá reforma, v níž se sice poněkud uvolnily horizontálně- kooperační vazby, ale podniky neměly možnost je pružně upravit a ste-

bilizovat, protože jak o kvantitě, tak i kvalitě své produkce vlastně nerozhodovaly a ke všemu potřebovaly schválení nadstavbových orgánů. Reforma tedy byla nejen torzem původních záměrů, ale i torzem už zralé potřeby.

Touto polovičatou reformou ovšem vznikl velmi těžkopádný ekonomický mechanismus, vysoce závislý zejména na kvalitě centrálního řízení. Přílišná centralizace řízení, rozsáhlé a stále rostoucí gnoseologické bariéry a zájmová rozpornost mezi podnikem a centrem prodlužovaly totiž kritický čas mezi řídícím impulsem, jeho provedením a zpětnou vazbou. Jestliže by se za této situace ekonomický růst urychlil nad tuto kritickou mez výkonnosti mechanismu, muselo by dojít k zpřetrhání jeho vazeb a k ostrým stavům nerovnováhy, k disproporcím, které by ho zbrzdily nebo zablokovaly v chaosu.

Slabinou čs. ekonomiky bylo však tehdy i zemědělství. Je sice pravda, že živočišná výroba překročila v r. 1959 předválečnou úroveň o 8,4%, ale rozhodující její zdroj, t.j. rostlinná výroba ze ní stále ještě o 11,2% zaostávala /nedostatek umělých hnojiv, nízká úroveň mechanizace, řízení/. Aby čs. ekonomika dosáhla stavu stability, bylo třeba právě sem nepřít síly a investiční zdroje. Jednak proto, že zde měly vklady nejrychlejší návratnost, ale i z dalšího důvodu, neboť potraviny představovaly hlavní věcnou a zboží bázi mzdových fondů a tím i podnětových stimulů celé ekonomiky.

To vše naznačovalo, že právě ekonomická politika stále na přelomu 50. a 60. let před dilematem, před hledáním nových cest, před rozcestím, na kterém bylo třeba se rozhodnout, zda pokračovat starými cestami extenzivity anebo jít po nových cestách intenzifikace, sledující koncepci čs. ekonomické specifiky, zvyšování stupně využití již vložených vkladů, prosazovat nové obory, zejm. elektrotechniku, přesné strojírenství, chemii, moderní agrotechniku a agrobiologii, tedy odvětví s nízkou materiálovou a energetickou náročností a velkou rentabilitou a návratností vkladů. Nastal čas tvořivého koncepčního hledání, ale i opatrného postupu po nových cestách.

Ale právě zde se dopustilo Novotného vedení nejhrubších chyb x/

x/ Nemalý vzestup míry i rozsahu investic v 2. polovině 50. let /1956 - 1960 o 77% více, než v 1. 1951 - 1955/ vyčerpával totiž i poslední rezervy pracovních sil a naplnil do značné míry kapacity stavebních organizací. - Výsledky r. 1960 byly varovné. Již tehdy se neplnily objemy stavebních prací, vážly dodávky investičního

strojírenství, začala zaostávat technická úroveň nových investic a energetická situace byla neustále napjatá. Ostřeji podobně jako trh potravin. - Také vnější podmínky /SSR- nestabilita v objednávkách u našeho strojírenství, Čína- hrozba a pak fakt politické a ekonomické roztržky, perspektivy nebyly vyjasněny.

Přes pochyby Dolanského a při pasivní nevšímavosti a neznalosti ostatních členů stranického vedení prosedili Novotný a Šimůnek na celostátní konferenci v r. 1960 takovou koncepci 3. pětiletky, která dodnes u každého jen poněkud zasvěceného ekonoma a historika vyvolává oprávněný pocit zděšení. Jen národní důchod se za pět let měl zvýšit v rozsahu, který o 42% překročil rozsah, dosažený v posledních 10. letech. Fond akumulace měl vzrůst o 60% a celková suma investic měla dosáhnout i na dnešní dobu astronomického rozměru 322 miliard Kčs. Znovu se zde měl uplatnit nejextenzivnější činitel růstu, t.j. převaha vzestupu výroby výrobních prostředků a těžby před průmyslem spotřeby. Odvětví s největší investiční náročností a nejdělnější dobou návratnosti měla mít největší prioritu. Současně však měl probíhat i náročný plán bytové výstavby a nákladná pomoc zemědělství.

Byl to plán ekonomické katastrofy. Nevzešel tak jako tomu bylo při zvýšení 1. pětiletky v r. 1950 z vnějších tlaků, ale ze subjektivistického a ekonomického diletantismu Novotného vedení. Od tzv. Rudého dne v r. 1928 a pak od politických procesů 50. let to byla největší koncepčně promyšlená katastrofa v dějinách KSČ. Projevila se neobyčejně brzy. Už v polovině r. 1961 muselo ÚV KSČ konstatovat zesílení negativních jevů v ekonomice a obrovskou vlnu materiálních a energetických nároků a skluzu ve stavebnictví, které přivedily v polovině r. 1962 takřka úplné zhroucení proporcionality v čs. ekonomice. Na XII. sjezdu KSČ v prosinci 1962 bylo nutno pětiletku v lichosti odvolat a nahradit ji "Opatřeními", která by "vyrovnala proporce mezi dosažením úrovně výroby v průmyslu a zemědělství a postupně dosáhla souledu mezi úrovní výroby a spotřeby.". Uvažovalo se o novém 7 letém plánu, ve kterém by se původně stanovené úkoly nebo úkoly o něco nižší nějak rozložily do delšího časového období. "Aby se však ukázalo, že takový plán nelze vybilancovat a tak se vše "ševcovalo" za pomoci ročních plánů, ve kterých centrum vlastně jen schvalovalo stabilizační programy podniků a VHJ. Byl to podobný krach centralizovaného řízení, jaký prožíváme i dnes. - Jestliže by v KSČ panovaly přijatelné poměry, musel by se XII. sjezd zabývat

tvrdou kritikou vzniklé ekonomické katastrofy. Novotného vedení však nic takového nepřipustilo. Soustředilo se na vyzdvihování několika ojedinělých úspěchů a pokud kritiku připustilo, pak ji usměrnilo jen proti Rozsypalově reformě. Na tom základě si Novotný vynutil usnesení o tzv. "upevnění ústředního řízení", které umožnilo ministerstvům přímé řízení VHJ a vybavilo je dokonce pravomocí a tedy i zodpovědností za veškeré dodavatelsko - odběratelské vztahy. Tím vlastně reforma padla, následek byl zaměněn za příčinu a s vaničkou se vylilo i dítě. Novotný a jeho vedení se tak vydalo právě opačným směrem, než si žádala potřeba. Místo aby krizi hojilo dalším prohloubením reformy, navrátilo se naopak k byrokratickému centralismu. Je pochopitelné, že i v dalších letech, t.j. 1963 a 1964 musela pek ekonomická stagnace dále pokračovat a ani další pokus o 4. pětiletku nemohl být úspěšný, aniž by nastal při nejmenším návrat tam, kde vše bylo už r. 1958, t.j. k ekonomické reformě.

Léta neúspěšné 3. pětiletky byla i obdobím stagnace a v r. 1961 i absolutního poklesu životní úrovně. Je pochopitelné, že to v celé společnosti vyvolalo růst kritických nálad a silící nespokojenosti. Toto společenské napětí bylo patrné i ve straně. Vyplývalo především z toho, že v chaotické ekonomice se stávala dělnická třída jen pouhým objektem řízení a že se tím de facto zúžil i prostor její dosavadní iniciativy.

Průzkumy z té doby ve straně i společnosti naznačují, jak silný prapud lhostejnosti a pasivity začal zaplavovat celou naši společnost. Projevilo se to v poklesu zájmu, zejména mladých lidí o členství ve straně. Vše ukazovalo na to, že chyby ekonomické politiky a její následek, ekonomické zhroucení, bylo nejzákladnější příčinou narůstající společenské krize. Nezapomeňme, že právě v této době zrál v sousední NSR prudký vzestup životní úrovně, ba i sociálních jistot a rozvinutá konzumní společnost. Kontrast mezi těmito trendy nebylo možné zamáčet ani potlačit a právě tato okolnost tlačila Novotného vedení i do ideologické izolace.

Přispívaly k ní ovšem i další, dobou zjitřené momenty. V době poměrně politicky zklidněného a ekonomicky stabilizovaného vývoje let 1956- 59 se Novotného vedení bálo otevřeně se vyrovnat s důsledky politických nezákonností 50. let. Kličkovalo a vytáčelo se, jak to jen šlo. Když se pak na konci r. 1955 začaly množit signály a tlak na revizi procesů a počty kritických hlasů pře-

sáhly únosnou míru, nechal Novotný zřídit pod vedením Baráka vyšetřovací komisi, která tyto stížnosti měla šetřit. Jejími členy se však stali ti, kteří procesy sami připravovali: Košťál, Švach, Litera, Kunštátová. Na sklonku r. 1955 byli na čas zatčeni i čs. konstruktéři a zajišťovatelé procesů, pracovníci bezpečnosti Doubek a Kohoutek. Když si přečetl Novotný zprávu o jejich výpovědích, dospěl k závěru, že bude lepší vše utajit a zůstat u stanoviska, že vše bylo v podstatě - až na maličkosti - v pořádku. Po XX. sjezdu byla vyšetřovací komise poněkud pozměněna, ale opět došla na pokyn "shora" k podobným závěrům, jako ta předchozí. Novotný nechal sice provést určité tzv. "překvalifikování" viny, zejména u popravených, ale správnost většiny rozsudků byla potvrzena. Když pak přišla nová vlna "zvyšování politické bdělosti", která následovala po polských událostech v Poznani, vůle po dalším prověřování poklesla. V té době také zazněl varovný hlas některých krajských tajemníků, např. V. Bilaka, který na poradě 30. a 31. 8. 1956 odsoudil přílišné snahy revidovat všechny procesy.

Novotný a Barák s tím v podstatě souhlasili a protože oba soudili, že málo industriálně vyvinuté Slovensko bylo, jest a bude "slabým místem" republiky, vehementně trvali na tom, aby se zejména nic neměnilo, pokud jde o hodnocení tzv. slovenských buržoazních nacionalistů, a to přesto, že měli v rukou velmi pádné argumenty v dopisech G. Husáka, který vyvracel všechna obvinění, pro která si odpykával trest v ruzyňské věznici, před tím, než byl 1. 4. 1960 bez rehabilitace amnestován.

Po krachu 3. pětiletky by Novotný velmi uvítal, kdyby po několika amnestiích se celá věc v tichu uzavřela.

Avšak v říjnu 1961, když se v Moskvě konal XXII. sjezd KSSS zahájil Chruščov ofenzívu proti konzervativní opozici. A to tím, že znovu a v ještě dalekosáhlejší míře postavil otázku, kdo je zodpovědný za zločiny minulosti. Nejhorší pro Novotného bylo, že se na tomto sjezdu objevily konkrétní materiály proti konkrétním lidem a že Chruščov trval na tom, aby se podobným způsobem postupovalo i v ostatních zemích. To donutilo Novotného k dalšímu "spořádanému ústupu". x/

x/ V této chvíli mu ovšem také vpadl do zad Barák, který jako dlouholetý ministr vnitra a StB shromáždil proti většině členů Novotného vedení, a zejm. proti Novotnému dostatek kompromitujícího materiálu. Neváhal ho nejen dopravit do SSSR, ale seznámit s ním i určitý okruh lidí v Ústředním výboru. Novotný však neváhal nechat Baráka zatknout a na XII. sjezdu ho obvinil, že "jako ministr vnitra, ač znal řadu závažných signálů a skutečností, neprovedl šetření důkladně a tím ho vlastně učinil zodpovědným za ně - co, zač nesl odpovědnost především on sám.

Bylo ovšem nutno zřídit další vyšetřovací komisi, na kterou už Novotný neměl neomezený vliv, neboť v ní pracovali i mnozí odborníci a na aparátu nezávislí historici, ekonomové a sociologové. Zpráva této komise /Kolderovy/ musela být předložena plénnímu zasedání ÚV v dubnu 1963. Byla sice kompromisem, který připustil, že byly nezákonnosti a právně většinu procesů anuloval, ale současně zdůrazňoval, že politické příčiny, které vedly k represím, byly sice jiné, než jaké posuzoval tribunál, ale stejně závažné, takže vlastně rozsudky byly z jiného důvodu oprávněné. Byl to právnícký galimatyáš, ale i vytáčka, která měla zachránit Novotného před zodpovědností za procesy po r. 1953 a zabránit dalšímu poklesu jeho prestiže, podlomené krachem pětiletky.

Zvláště trval Novotný na tom, aby se nijak neoslabilo obvinění tzv. buržoázního nacionalismu na Slovensku. Schválil jen s tím, aby hlavní představitel^ů úchylné G. Husák byl právně rehabilitován a vráceno mu členství v KSČ, ale bez oprávnění vykonávat funkce. Nemusel sice už nadále jako v letech 1960-63 protloukat se jako dělník a umožnilo se mu, aby pracoval jako vědecký pracovník, ale funkce měl zakázané. Novotný ovšem nemohl a teď ponechat vinu ze procesy už jen Berákovi. Komise totiž shromáždila dostatek důkazů, které ho donutily vyloučit ze strany nejen Kopřivu a Čepičku, ale k jeho velké nevoli souhlasit i s odvoláním K. Bacíla z funkce 1. tajemníka ÚV KSS a z předsednictva ÚV KSČ. A to mělo mít pro další vývoj událostí nemalý význam.

Politická krize

Zhroucení 3. pětiletky zhoršilo politické klima a vyvolalo vážné obtíže i vlnu nedůvěry v politické vedení. Ale politická krize t.j. otevřená formulace politických rozporů a konfliktů i snaha o jejich vyřešení se mohla projevit v plném rozsahu až teprve v momentu, když by nabyla podoby konfliktu mezi politickou reprezentací pražského centra a garniturou slovenských politiků. A k tomu se vývoj schyloval.

Zečalo to už daleko dříve, vlastně v pokvětnovém období r. 1945 kdy se postupně, ale nezděržitelně v pražské politické centrále rozšířil názor, potvrzený i výsledkem voleb v r. 1946, že Slovensko je jakýmsi "slabým místem" republiky. Práve slovenských národních i stranických orgánů se začala omezovat a tento proces vyvrcholil v r. 1960 v nové ústavě. V její 6. hlavě se uskutečnil pro Slovensko velký krok zpět. Slovenské národní radě tu vzala pražská centrála právo řídit kraje, Sbor pověřenců byl zrušen a pově-

řenci se stali jenom zmocněnci Slovenské národní rady, takže zákonodárná a výkonná moc se sloučila a vlastně se odkázala do bezvýznamnosti. To vše se dělo pod záminkou "budoucí komunistické organizace", kterou si Novotný představoval jako rozšířený systém vlády národních výborů, který by absorboval všechny regionální problémy, mezi něž, díky své "moudrosti," zařadil i otázku slovenské svébytnosti. Je pochopitelné, že do podobné bezvýznamnosti klesla i KSS. To vše tu vyvolávalo sílící nespokojenost nejen mezi lidem, ale i v mocenských strukturách. x/

2/ Tato nespokojenost nabyla nové kvality, když 12.6.1963 Novotný přednesl v Košicích projev, který pobouřil celé Slovensko. Vlastně proti duchu usnesení ÚV z dubna téhož roku označil "kritiku buržoázního nacionalismu za zásadně správnou" a současně výslovně odepřel politickou rehabilitaci Husáka, Novomeského, Clementise a dalších. Obořil se i proti části vedení KSS, když napadl "Pravdu" výhrůžkou, že "nepřipustíme, aby orgán ÚV KSS se stal platformou pro hlásání nesprávných názorů a snůškou hysterických výpadů proti straně a aby...tím byla falešně ovlivňována nejen slovenská, ale i česká veřejnost".

V červnu 1963 musel odstoupit Bacílek a když byl na jeho místo zvolen A. Dubček, zažádal Novotný, aby se výsledek této volby vůbec publikoval. Celé Slovensko ale také vědělo, že Novotný proti vedení KSS prpsadil, aby jeho další převodová páka - silně neoblíbený Chudík - setrval v čele Slovenské národní rady. Novotný pak dále soustavně omezoval jakoukoliv pravomoc ÚV KSS, takže se vytvořil stav, který později na prosincovém plénu ÚV KSČ v r. 1968 charakterizoval V. Bilak slovy "dnes s konečnou platností nemůžeme na Slovensku rozhodnout ani o řediteli své vlastní stře-nické školy, ani o řediteli významnějšího závodu, dokonce ani o redктору týdeníku Svoboda, který vychází v nákladu 10.000 kusů, ba ani o šéfredктору Pionýrských novin."

První úspěch tlaku této nespokojenosti byl v tom, že se podařilo prosadit vytvoření tzv. Barnabitské komise, která měla znovu pro-šetřit obvinění z buržoázního nacionalismu.

Zde v této komisi byla role vědeckých pracovníků ještě daleko silnější a to také umožnilo daleko hlouběji a objektivněji celou záležitost prošetřit. Prvním výsledkem pak bylo, že v září 1963 padl V. Široký, kterého ve funkci předsedy vlády vystřídal J. Lenárt. Souhrnnou zprávu pak komise předložila v prosinci 1963 ústřednímu výboru. Novotný už nemohl zabránit tomu, aby byli Hu-

sák, Novomeský, Clementis plně rehabilitování s tím, že jejich "stranické a státní funkce vypršely uplynutím příslušného volebního období."

Je samozřejmé, že všechny tyto události sledovalo Slovensko s neobyčejným zájmem a napětím. Postupně tu zrála myšlenka, která se nakonec prosadila i v drtivé většině ÚV KSS, že totiž jediné tehdy, když odejde A. Novotný, bude i konec přímým i nepřímým obviňováním z "buržoázního nacionalismu". Rostla autorita G. Husáka. x/

x/ Je pochopitelné, že pracovníci stranického aparátu a přední představitelé ÚV KSS byli ve svých projevech velice ostrážiti. Slovenští literáti a publicisté však těmito zábrany trpěli podstatně méně. Zejména jejich časopis Kulturný život hovořil proti A. Novotnému sice otevřeně, ale ne jmenovitě a řada jeho příspívatelů, spisovatelů a kritiků/Mňačko, Tatarka, Kalina, Rozner a další/ obraceli vždy znovu a znovu pozornost veřejnosti k procesům 50. let. Mimoto se po Slovensku masově šířily kopie Husákových stížností na porušování socialistické zákonnosti a každý krádek těžce vybojovaných rehabilitací rozmnožoval i řady autoritativních vůdců budoucí demokretizace a federalizace. Její první úplný koncept zpracoval v té době prof. Gosiorovský.

Novotný však donutil i nové Dubčekovo vedení KSS, aby se od tohoto požadavku distancovalo, což toto učinilo se zřejmou nechuť.

Kulturný život a jeho články však začaly záhy mít silný vliv i v českých zemích. I zde se totiž začala vytvářet proti Novotnému politická opozice.

V Čechách zvláště významnou roli sehrála především skupina ekonomických teoretiků, vycházejících z Goldmannovy a Rozsypalovy školy. Patřil do ní především O. Šik, a V. Kadlec, ale i K. Koubs, Č. Kožušník, V. Šilhán, J. Sláma a další.

Jakmile se totiž po krachu 3. pětiletky opět objevila myšlenka návratu k ekonomické reformě, otevřel se i jim přístup k pečlivě utajovaným informacím vrcholové ekonomiky. A s ním i prostor pro teoretické diskuse, které měly naznačit směry jak reformu rozvíjet. Již před XIII. sjezdem KSČ byla tato fronta natolik známá a populární, že delegáti tohoto zasedání snad ze všeho nejvíce a s napětím očekávali vystoupení O. Šika a čekali, že právě on naznačí nejvíce cesty, kterými by bylo možné obnovit ekonomickou prosperitu.

Podobná situace zrála mezi historiky, sociology a právníky, kteří pracovali nejen ve stranických, ale i státních výzkumných ústavech. Pod patronací Čísáře a Slavíka, ale především za podpory Kouckého a Hendrycha se podařilo vytvořit několik mezioboro-

vých týmů /Machoninův, Mlynářův, a Rychtář/. Vznikly i skupiny historiků, zabývající se nejnovějšími dějinami, které se mohly plně rozvinout zejména ve zmíněné už "Barnabitské komisi" /po červnu 1963/.

Z těchto pramenů pak pronikaly stále nové a nové neoficiální informace, a to jak do dalších vědeckých ústavů, tak i do stranického aktivu, a to nejen v Praze, ale i v Brně a Ostravě.

Další důležitou sféru pro tidogmatické aktivity představovaly i v českých zemích skupiny angažovaných členů strany, které se vytvořily mezi spisoveteli a publicisty. Po r. 1964 psaly už Literární noviny naplno ve velmi podotbném kritickém duchu jako Kultúrny život /Podobně i Host do domu, Plamen, Dějiny a současnost a j./ Mezi českými a slovenskými kritiky pak vznikala i silná vzájemnost a současně se vytvářely možnosti, jak publikovat řadu úvah, diskusních námětů, osobních názorů i pochybností, které by jiný tisk, např. bezprostředně stranický odmítl zveřejnit anebo by to cenzura potlačila.

XIII. sjezd a co po něm následovalo

Na jaře 1966, když vrcholily přípravy na XIII. sjezd KSČ /31. květen až 4. červen 1966/, působily tyto kritické iniciativy, vycházející jak ze Slovenska, tak z českých zemí ještě převážně konstruktivně a pozitivně. Předsjezdová diskuse, bohatá a podnětná zabezpečila, že nadcházející sjezd byl jedním z nejpřípravenějších v dějinách KSČ. Nadevším vynikala myšlenka, že "hybnou silou našeho vývoje už není třídní boj antagonistických sil, ale společný zájem a postupné sbližování socialistických tříd a vrstev." Tato myšlenka byla důležitá a implicitně vyzývala k rozvinutí socialistického demokratismu.

Vlastní referát Novotného na sjezdu přinesl však nemalé zklamání, protože právě tato potřeba po větší socialistické demokracii se v něm usměrňovala opět jen do starého rámce zvyšování pravomoci národních výborů. Podobně také návrhy na rozvoj ekonomické reformy zůstaly jen u toho, co schválilo prosincové zasedání ÚV v rámci koncepce tzv. "Nové soustavy řízení", která příliš nepřekročila meze Rozsypalovy reformy. Proto se také největší zájem a očekávání delegátů obracel k vystoupení O. Šika, jehož teoretické práce i publicistika byly ve veřejnosti velmi populární. - Ši-

kovo vystoupení se stalo skutečným vrcholem sjezdového jednání.

A to nejen proto, že zdůraznilo potřebu hlubší analytické kritiky celé dosavadní ekonomické politiky, ale že i naznačilo, že vazbu mezi ekonomikou a politikou nelze přehlížet a že kritika pracovního stylu politického vedení tu musí být východiskem ke změně všech metod politické práce.

- Šik zdůraznil, že strana postrádá výhledový program a že v jeho rámci musí dojít i k rozvíjení ekonomické reformy: "bylo by třeba, aby se do příštího sjezdu opět zajistila velmi hluboká analýza celého problému demokratických vztahů v celé řídké oblasti a připravily se potřebné návrhy. Je totiž třeba rozvíjet politickou, ale i vnitrostranickou demokracii. Tak jako v ekonomice bude i zde okamžitě vznikat konzervativní odpor a boj proti všem nezvyklým myšlenkám. Ale věřte, že jen tehdy, prosadí-li strana takového postupné progresivní řešení uzrálých problémů, může si jediné udržet své vedoucí postavení a autoritu."

Bylo to volání po koncepční perspektivě, po inovaci myšlenky i praxe a bylo v něm i kredo progresivismu, jako nové dynamické síly čs. socialismu, vstupujícího na cesty nové, demokratizační vývojové fáze.

Celkově pak vyzněla i všechna ostatní usnesení sjezdu pozitivně. Otevřela cestu k dalšímu rozvíjení ekonomické reformy, přechodu na intenzifikaci a cílevědomou strukturální přestavbu, podpořila další industrializaci Slovenska, rozvoj spotřeby a zkracování pracovní doby, žádala diskusi o zdokonalování práce strany. -

Prosadit program rozvoje socialistické demokracie se ovšem nepodařilo. Novotný trval na tom, že ta se má rozvíjet jen zvyšováním převomocí Národních výborů, ale ustoupil v otázce růstu pravomocí SNR.

Důležitý byl i výsledek volby nového ÚV, tedy orgánu, který se měl v budoucím období stát erénou i subjektem velkého vnitrostranického voje o svržení A. Novotného. Předsedou návrhové komise byl J. Hendrych. Snahou krajů bylo odvolat všechny ty, kteří měli cokoliv společného s procesy nebo se neosvědčili v době krachu 3. pětiletky. A tak se stalo, že 43,3% členů ústředních orgánů bylo zvoleno nově. Ze 100 čl. ÚV měl na své straně A. Novotný jen 24 bezvýznamných stoupenců. To ovšem tehdy ještě neznamenal, že by ostatní stáli proti němu, ale mohlo se tak stát a nakonec se tak i z/á nemalé části stalo. - Jisté však je, že A. Novotný nebyl s výsledky sjezdu plně spokojen. Znepokojovalo ho nejen složení nového ÚV, ale i nejasná situace v PÚV, kde vedle jeho "věrných" -

- Chudíka, Laštovičky, Šimůnka, zasedal i poněkud nevyzpytatelný Lenárt a čím dále tím více se osamostatňují Čeňník, Kolder, Dolanský a zcela nonkonformní Dubček. O desátém členu tohoto vedoucího hrémia zatím Novotný nepochyboval, věře, že J. Hendrych bude i nadále jeho spolehlivým nástrojem proti výstřelkům kulturní fronty.

Pokud jde o kandidáty PÚV, Kapek a Pastyřík byli jasně jeho lidé. O Vaculíkovi, - velmi úspěšném a oblíbeném tajemníku z Brna, který teď zastával důležitou pozici v aparátu ÚV - soudil, že je též na jeho straně. Ale Slováci Sádovský a Šabolčík vzbuzovali spíše jeho nedůvěru. Čtyři tajemníci ÚV - Hendrych, Koucký, Kolder a Štrougal stáli v čele rozsáhlých aparátů a Novotný usoudil, že vše bude v pořádku, jestliže sníží jejich autonomii na nejmenší možné minimum.

Pro všechny případy a podle své oblíbené zásady, že "je třeba mít vše v ruce" k tomu začal činit, jak soudil, účinné kroky.

A snad právě zde, v této úvaze a ve snaze naplnit ji novým, zvýšeným úsilím a rozsahem, vznikla první prasklina a trhlinka, která se měla v dalších měsících nadcházejícího r. 1968 prohlubovat a rozšiřovat až k propasti, ve které se vyhranila, vyjevila a nakonec i řešila narůstající společenská krize Československa - této země, vstupující jako první v dějinách, do éry rozvinutého a demokratizujícího socialismu.

Jak už víme, byl A. Novotný, podobně jako mnozí další v jeho okolí, především mužem aparátu. Nebyl myslitelem a nemohl proto ovládat druhé silou své koncepce anebo syntetizováním teoretické erudice s racionální činností, kterou se vždy pyšnili všichni velcí státníci. Uměl používat jen metod administrativně byrokratického ovládnutí. Ty však zákonitě ústí do tzv. kabinetní politiky - jejíž neodlučitelnou součástí je jednak špiclování a dále zákulisní kádrová politika. Tyto metody používal Novotný už v padesátých letech. Ale takovou měrou, jakou zrála ve společnosti krize a jakou se výsledky ekonomiky i rehabilitačního procesu i ostrost slovenského konfliktu začaly obracet proti němu, v něm narůstal sklon užívat je ve stále větší a tím i zjevnější míře. - Nástrojem této jeho politiky byl především Novotného osobní sekretariát. Už před XIII. sjezdem, ale v nové míře po něm ho začal neúměrně rozšiřovat a utvářet tak, aby v něm byli "specialisté" na jednotlivé "resorty" ostatních stranických tajemníků ÚV. Tito pomocníci pak především zprostředkovávali styk Novotného s ostatními tajemníky ÚV a tím se vlastně stali jakýmsi "stínovým kabinetem" prvního Soudruha

jak býval Novotný v aparátu častě titulován. Tento aparát v aparátě všelijak měl ještě jednu daleko významnější roli. Perlustroval totiž celý ostatní stranický aparát a to nejen na ÚV, ale i v krajích. A to z hlediska "věrnosti lidí vůči Soudruhuvi". Byl tedy nástrojem osobní Novotného kádrové politiky. x/

x/ Hlavní postavou Novotného sekretariátu byl člen ÚV J. Svoboda. Do tohoto orgánu ho ze dosti kuriózních okolností prosadil Novotný už na XII. sjezdu. Tehdy totiž Chruščov vyslovil přání, aby "tovariš Svoboda", byl též zvolen do ÚV. Měl ovšem na mysli generála Ludvíka Svobodu. Novotný to nepochopil - nebo spíše nechtěl pochopit, neboť na tohoto národního hrdinu nezřízeně žárlil - a návrhové komisi sjezdu oznámil toto Chruščovovo přání, jeho pokyn ke zvolení Jana Svobody. Po Chruščovově pádu - na XIII. sjezdu už nepokládal za důležité "omyl" napravit. Pozici a význam tohoto více než průměrného členu ÚV charakterizoval později na jednáních předsednictva v říjnu a zač. listopadu Kolder tak, že "znamenal fakticky více než ostatní tajemníci dohromady...". Přes hlavy resortních tajemníků odcobčoval i vedoucí oddělení na ÚV a když mu to tajemníci vytýkali, zdůvodňoval to tím, že "to má dohodnuto se Soudruhem". A protože Svoboda současně fakticky vedl i l. odd. ÚV-organizační, kohl takto zasahevat i ve všech krajích.

Ale Novotného moc nad stranou a společností se opírala ještě o další důležitý pilíř. Jako první tajemník - a to byla v sekretariátu ÚV stará tradice, kterou založil již Slánský - řídil a usměrňoval mimo I. organizační oddělení i oddělení VII., - v němž se soustřeďoval úsek ochrany, bezpečnosti, prokuratury i soudů. Jemu také přímo podléhali straničtí/tajemníci na příslušných ministerstvech a zde bylo také faktické vedení lidových milicí. Sem také plynuly zprávy vnějšních agenturních informací a obsah hlášení 147 tisíc informátorů politické policie, rozsetých snad ve všech pracovních kolektivech, domech, hostincích celé republiky. x/

x/ Právě proto, že toto oddělení disponovalo takovou informací - ní i kádrovou mocí nad státními orgány, mohlo v nich provádět speciální výběr kádrů "všestranně oddaných Soudruhuvi" a naopak vytvářet seznam těch, kteří jsou z tohoto hlediska méně, či naprosto nespolehliví, a proto nesmí být dosazeni do funkcí nad určitý kádrový strop, povýšení, atp. Byli zde jako "černé ovce" zaneprášení všichni ti, kteří se v r. 1956 vyslovili pro svolání mimoprávního sjezdu nebo při jakékoliv příležitosti vystupili na stranických či jiných schůzích s kritikou, která přesahovala místní rozměry a nebo jen vyprávěli některý z nesčíslných vtipů, které o A:Novotném mezi lidem kolovaly. Po r. 1963 obrátil Novotný pozornost tohoto aparátu na Slovensko a krátce nato dostal vedoucí VIII. odd. Mamula příkaz, aby se sestavovaly i kartotéky "nespolehlivých" i z českých zemí, a to i ze sekretariátů a stranických orgánů.

Novotného osobní moc rozhojnila ovšem i skutečnost, že odpovídal i za hospodářské oddělení ÚV, kde se soustřeďovaly veškeré finanční zdroje strany, dispozice jejím nemakým majetkem, oddělení pro zvláštní úkoly a veškerý telekomunikační a tiskový aparát. Uvážíme-li, že i jako prezident republiky byl vybaven i rozsáhlými státními pravomocemi - byl např. i vrchním velitelem armády a nejvyšším představitelem zahraniční politiky a státní reprezentace, pochopíme, že za dané situace ovládal Novotný skutečně osobním způsobem tak mimořádně rozsáhlé páky moci, jako nikdo před ním. A tuto moc neustále posiloval a připravoval ji k tomu, aby ji uvedl do pohybu pro velmi úzké zájmy a na ochranu své - ve straně i ve veřejnosti stále slábnoucí - autority.

Po XIII. sjezdu se zvýšila snaha tohoto mocenského komplexu, ovládaného A. Novotným, aby se prosadil jako hegemonní jádro stranického aparátu a vůbec nejvyšší moci v zemi. Projevovalo se to tak dynamicky a výrazně, že bylo v nejvyšších orgánech strany jen málo těch, kteří by to nezpozorovali.

Zejména zbystřili pozornost zbývající tajemníci ÚV - "older, Koucký, Štrougal, ale i Hendrych, považovaný za "muže č. 2". Všichni se cítili tímto tlakem stále více omezování ve svých právech. Novotný jim totiž nejen několikrát vetoval některá jejich kádrová rozhodnutí, ale prostřednictvím J. "vobody" "čistil" i jejich oddělení od těch, kteří se dostali do "seznamu "ne zcela pro Soudruha spolehlivých". x/

x/ Tajemníky ÚV varovaly i dřívější zkušenosti, např. náhlé odstranění Ďuriše z ÚV, dále trojí degradace Č. Císáře, který, když se začal iniciativně stýkat s předními představiteli kultury, byl odvolán z funkce tajemníka a odložen na ministerstvo školství a když se tu jako ministr mimořádně osvědčil a nepřestal se svým otevřeným pracovním stylem, odvál ho kádrový tajfun až do vzdálené Bukurešti .

Také Hendrych nebyl spokojen s neustálými výměnami v oddělení /po Hessovi Auersperg a po něm Havlíček/, ale především se mu nelíbilo, že ho Novotný nutil, aby i v oblasti kultury zasahoval stále tvrději proti projevům "liberalismu", utužoval cenzuru zejména literárních časopisů a tím proti sobě obracel everzi prakticky všech významných představitelů kultury, kteří v té době měli neobyčejně rozsáhlý vliv i na vytváření veřejného mínění. A tento vliv rostl den ze dne a to takovou měrou, jakou se projevovala silící nechuť nejen slovenské, ale i české veřejnosti proti A. Novotnému a jeho očividnému "spiknutí průměrných". Hendrych si začal uvědomovat - a V. Koucký s ním tyto pocity sdílel - že by

je příliš horlivé uskutečňování represivní Novotného politiky vůči kulturním a vědeckým strukturám mohlo pro budoucnost zcela politicky diskreditovat, příliš je svázat s neperspektivní politikou byrokratického dogmatismu a malicherného poručnickování a tím i učinit nepřijatelnými v možných nástupnických bojích po Novotného porážce. A tu teď začali připouštět nejen jako možnou alternativu nejbližší budoucnosti, ale i jako menší zlo pro sebe.

Na přelomu ledna a února se konal VI. všeodborový sjezd a Novotný na něm prosadil po odstoupení Zupkovi do čela ROH svého miže- M. Pastyřika. Ten tím posílil i jeho pozici jako člen sekretariátu ÚV, takže i v tomto orgánu představovali Kolder, Koucký, Hendrych už i optickou menšinu. To dále rozmnožilo jejich chmury a prohloubilo trhliny, které je začaly oddělovat od Soudráha. x/

x/ Jen několik dnů po Všeodborovém sjezdu zasedal ÚV KSČ, na kterém přednesl J. Hendrych referát o problémech jednoty společnosti a výchově mladé generace. Na předsednictvu měl Novotný k referátu nemálo připomínek, ale jeho základní duch, nesoucí se směrem, který žádal, aby strana "odpovídala na všechny ožehavé otázky mladých lidí a odvykla si jenom zvedat káravý prst", se mu nepodařilo potlačit. Podobně hovořili M. Sedláková, J. Fojtík, O. Černík.

A pak došlo k prvnímu velkému vyhocení r. 1967 - Po mnoha odkladech se ke konci června přece jen sešel několikrát odložený IV. sjezd Svazu čs. spisovatelů. Jeho dosavadní ÚV - mimochodem, byli v něm jen dva nekomunisté - jen obtížně přesvědčil J. Hendrycha, aby u Novotného vymohl souhlas k tomu, aby se jeho jednání mohlo skutečně konat. Každý věděl, že tu vzniká konfliktní moment, protože většina spisovatelů byla vůči Novotného metodám, ale i osobně v ostré opozici. Byla to opozice přesvědčených socialistů, ale současně i lidí, kteří zásadně nesouhlasili s jeho strnulou a zaostávající podobou politického systému-. Opozice těch, kteří chápali své poslání i svou socialistickou povinnost právě v tom, že se snažili v nejrozmanitějších podobách, které nabízí literatura, zrcadlit co nejúplnější pravdu o životě společnosti. A protože tato pravda byla konfliktní a nemůže být krutá tím, že vyzdvihovala a prokreslovala mnoho skutečných a palčivých rozporů, nebylo možné, aby A. Novotný nepřijímal ji s nechutí a nedůvěřivostí. Spisovatelé chtěli o všem svou kritikou, svou literární pravdou očistit a restituovat socialistickou etiku, osvobodit naši společnost od utrpení a následků 50. let. Líčili také životní osudy i kariéry místních stranických diktátorů, popisovali jejich nadprávi, nadřazený vztah k lidem. Nezatajovali násled-

ky, kterými životní způsob lidí postihlo zhroucení 3. pětiletky, kárali recidivy antisemitismu, toužili se proti stále se opaku-
jícím snahám o izolaci Československa od proudu světové kultury.
Denně se setkávali s mlouvou i životními příběhy dělníků, družstev-
níků a životem bez příkras. - Nemohli o tom všem nepsat. a nemoh-
li proto také se nedostávat do neustálých konfliktů s mocí a s
jejím bezprostředním nástrojem proti nim- cenzurou. V období mezi
III. a IV. sjezdem provedli její orgány /ÚPS/ např. jen ve svazo-
vém orgánu Literárních novinách 381 zásahů. Od 1.I.1967 byl na
Novotného příkaz zostřen i tiskový zákon, obsahující novou klau-
zuli, která žádala, aby se všechny, i již existující časopisy no-
vě registrovaly a dále nařizoval, že vše, co bude publikováno,
musí především získat razítko tiskového povolení.

Sjezd spisovatelů tedy stál před problémem, jak se postavit
k pravdě, k svobodě projevu, jak se s touto cenzurní překážkou
vypořádat a spisovatelé dobře cítili, že nejde jen o ně. V českých
zemích a na Slovensku vycházely literární časopisy takřka v půl
miliónovém nákladu, četly se v každé třetí rodině a politicky
vzato, byly účinným excitativem proti narůstající politické lho-
stejnosti a rezignaci, a politickému marasmu, beranidlem proti
odlidštěnému konformismu, který převládal v denním tisku, který
znovu a znovu marně líčil fikci ideálního stavu společenské spo-
řádanosti. Bojovali za svobodu kritiky jako nástroje společenského
pokroku, proti duchu stagnace a zlhostejnění, který se začal ve
společnosti šířit.

A právě proti takovému ovzduší oficiální uspokojenosti vzpla-
nula na IV. sjezdu spisovatelů otevřená, ale svou formou vysoc-
ekultúrovaná vzpoura. Při tom je třeba zdůraznit, a potvrdí to kaž-
dý, kdo si přečetl protokol tohoto jednání, že tu nepašle ani jedno
slovo proti socialismu jako společenskému principu a vývojové per-
spektivě. Snasla se tu však lavina kritiky na jeho současný stav,
zazněly tu výpechy proti politické byrokracii, proti potlačování
konstruktivní kritiky, proti pokusům přepisovat dějiny, utajit
pravdivé výsledky společensko- vědního bádání, proti oficialitě
nudy. Toto volání po skutečné demokratizaci socialismu bylo jistě
vzrušené, emotivní, bouřlivé, v mnohém i nadsezující, ale upřím-
né a vycházející z hlubokého přesvědčení, že v dané chvíli je
právě kritika nejpotřebnějším nástrojem, kterým lze upravit a
prorubat cesty k lepší budoucnosti.

Na sjezd reagoval A. Novotný přesně tak, jak už před sjezdem
předvídal Hendrych. Proklel spisovatele jako celek, zakázal zve-
řejnit sjezdový protokol, nařídil stranické organizaci spisova-

telů a vyšším orgánům, aby nepotvrdily výsledky voleb nového ÚV Čs. spisovatelů a nakonec byl odebrán spisovatelům i jejich časopis Literární noviny. Nařídil také Manulovu oddělení, aby začalo intenzivně prostřednictvím StB pátrat, zde by bylo možné opatřit nějaké důkazy, které by doložily "zahraniční nepřátelské vlivy, podílející se na přípravě sjezdové reže."

Novotný byl tak netrpělivý, natolik rozhořčený, ale i vystrašený touto spisovatelskou vzpourou, že na nejbližším zasedání ÚV 26. 9. 1967 donutil i Hendrycha, aby toto, zatím nedoložené podezření prezentoval jako prokázanou skutečnost. Na základě Hendrychova sdělení, že se "spisovatelský sjezd připravoval v Paříži", pak oba prosadili, že všichni vedoucí představitelé Svazu spisovatelů byli buď vyloučeni ze strany anebo zbaveni funkcí.

Tento zásah měl široký ohlas ve veřejnosti a vyhrotil proti Novotnému antipatie nejen mezi inteligencí, ale i ve stranickém aktivu. Důležité pak bylo, že se za pražský sjezd statečně postavili zejména slovenští spisovatelé /Kulturný život publikoval/. Pozoruhodné pak bylo také to, že ÚV KSS v čele s A. Dubčekem jim to ani nezakázal, ani je za to nepotrestal.

Události kolem sjezdu spisovatelů vyhrotily politické napětí. To se pak ještě více vystupňovalo po srpnové návštěvě A. Novotného na Slovensku, kde 27. 8. 1967 v Martině dost nevybíravým způsobem napadl Matici slovenskou a odmítá její dery. Jeho výrok "Božka, nic neber!" obletěl nejen celé Slovensko, ale vzbuzoval útrpné pocity i u české veřejnosti. Od této chvíle byli Novotného "věrní" na Slovensku plně izolováni a každému tu bylo jasné, že od t o h o t o vůdce strany se Slováci kýžené federalizace nikdy nedočkají. Tehdy se také stal G. Husák mužem s největší autoritou na Slovensku a začaly se množit jeho kontakty a vazby, kterými se informoval o postoji české protinovotnovské opozice, představované zejména O. Šikem. Oba kritické proudy se začaly sbližovat.

Říjnové plénum

Taková byla situace a ovzduší, které provázely podzimní události r. 1967. Bylo už také nutné svolat dlouho připravované plénní zasedání ÚV KSČ, které mělo, - podle usnesení XIII. sjezdu projednat otázku nad jiné choulostivou: "Postavení strany v současné etapě vývoje naší socialistické společnosti." Materiály pro

toto zasedání se připravovaly už dlouho. Ministerstva, vědecké instituce, zvláště zřízené pracovní skupiny zpracovávaly dílčí rozbor, prováděly se výzkumy veřejného mínění, analyzovaly se výsledky stranických schůzí, ale i dopisy, zaslané okresním a krajským organizacím. Nashromáždily se skutečné stožý cenného materiálu, které by dnes mohly historikům poskytnout neobyčejně mnoho výstižných informací o tehdejší stavu naší společnosti. Hendrychovo a Koutského oddělení z nich upravovalo jakýsi výtah, "Teze" který pak dostali členové ÚV před Říjnovým zasedáním. Tento materiál sice nevystihoval plně daný stav a na zasedání předsednictva se ještě několikrát po diskusi upravoval, ale přece jenom naznačoval to nejdůležitější, že totiž společnost vstupuje do nové etapy a metody stranické práce že je třeba podrobit kritické prověrce.

Po zahájení jednání ÚV /30.X. 1967/ se už v prvních vystoupeních Rigy a Kostelanského objevily náznaky kritiky. Pak se však ujel slova A. Dubček-a konflikt se provalil v plné šíři.

Dubček vystoupil velmi obratně, nepolemizoval proti předloženým тезám, ale snažil se domýšlet a dále rozvíjet jejich nejpodstatnější myšlenky. - Řekl v podstatě toto: Ocitli jsme se teď v nové vývojové fázi socialismu. Skončila éra třídních bojů, vedoucí úloha strany je upevněna, socialismus nelze zničit "ledaže by bylo zničeno lidstvo". Dosáhli jsme první fáze, stojí před námi přechod k nové a tím i kvalitativní změna v celkovém pojetí stranické práce.

Ze této situace je nebezpečný nejen liberalismus /který, jak víme, zdůrazňoval Novotný jako hlavní nebezpečí/, ale je nutno se utkat i s konzervatismem a sektářstvím, přes které musíme přejít, máme-li začít pracovat novým stylem. Ten, kdo nerespektuje tuto změnu /a to bylo opět zahroceno proti Novotnému/ "nemůže straně s socialismem dostatečně pomáhat na cestě vpřed". Je třeba zcela změnit pojetí vedoucí úlohy strany.

V dřívější situaci strana především řídila /Novotného "vše držet v rukou"/. V nové situaci je zapotřebí přejít od řízení k politickému vedení společnosti. Ale uskutečnit takovouto základní proměnu v metodě je možné jenom tehdy, jestliže se rozvine koncepční práce strany. XIII. sjezd nám dal jenom krátkodobý, nikoliv dlouhodobý programový výhled. Nejde ovšem jen o nějaké vyhledávání "dlouhodobých komunistických cílů" /ve kterých si líboval A. Novotný na počátku 60. let/, ale musíme provést hlubší vědeckou analýzu celé čs. společnosti,

československého socialismu. Nejdůležitější ze všeho je uvažovat o tom, jak u nás přijmeme a rozvineme novou vědecko-technickou revoluci, která ve světě začíná, jak odhadneme její ekonomické, sociální a politické důsledky. "Vše nasvědčuje tomu, že za 20, případně 30 let, musíme být...s ohledem na stav naší ekonomiky již v plném varu jejího uskutečňování."

To je také časový horizont, ke kterému rozpracovat p r o g r a m s t r a n y ! Časové stesky na přízemnost ideologie a "pasivitu mas", ale i sklon k pragmatismu, kterým trpíme, plynou právě z této mezery programové perspektivy.

To byl velmi promyšlený a zásadní výpad proti Novotného pragmatické a bezkonceptní praxi. Nemělo však zůstat jen u něj.

Dubček pokračoval řka, že je neúnosné, abychom naši energii stále vynakládali na "boj proti něčemu", ale musíme se soustředit na perspektivu, na další rozvoj a zaměřit se i na to, co je z tohoto hlediska překážkou. Vytvořit prostor pro politickou iniciativu.!

Takováto proměna se musí uskutečnit v celé zemi. Zejména Slovensku musí být dáno právo sehrát svou roli v tomto dynamickém procesu. Rozvinulo se tu zdravé národní sebevědomí a z toho je třeba učinit celospolečenskou sílu /I tu byla nepřímá kritika Novotného postoje/.

Jestliže máme změnit těžiště a přejít od stranického řízení k stranickému vedení, musíme si uvědomit, že strana může řídit jen práci s v ý ch organizací a členů. V celé ostatní společnosti může jen a jen v é s t , a to tím, že se zvýší kvalita jejího poznání a zvýší se role, ale i iniciativa a zodpovědnost komunistů ve vládě, v organizacích Národní fronty, v národních výborech a jinde. Vedení se nemůže uskutečňovat byrokraticky. "Strana to není jen stranická organizace nebo její aparát, ale i komunisté, kteří pracují v celonárodních organizacích a státních institucích. Je třeba dosáhnout toho, aby přestal diktát bez diskuse a přejít k vzájemnému vyjasňování stanovisek, je nutné, aby se "komunisté na všech úsecích cítili rovnocennými komunisty, byli plnoprávní při uplatňování svého názoru a pak i plně zodpovědní za tvorbu a plnění politiky, aby se strana z tohoto hlediska nevrstvila." Vládnout musí vláda /t.j. nikoli stranický aparát/ strana ji nemůže nahražovat, jinak vzniká snarchie a my jsme za ni zodpovědní.

To nejdůležitější přišlo nakonec. Dubček prohlásil se vším důrazem, že je třeba odmítnout myšlenku, že je vše ve straně v

pořádku. Bude, až se zbavíme konzervatismu, až provedeme analýzu práce ÚV, předsednictva ÚV, aparátu, dobereme se správných závěrů a uskutečníme je. Co je v tomto okamžiku ze všeho nejdůležitější: zaujmout stanovisko ke kumulaci funkcí v nejvyšších orgánech strany, vlády, Národního shromáždění, národního hospodářství"/podtrženo mnou/.

Poslední Dubčekova věta zapůsobila podobně, jako když se v pohádce řekne "obušku, z pytle ven!" Každý pochopil, že se zde odehrál zprvu nepřímý, ale nakonec přímý útok na A. Novotného. Dubček totiž ve svém závěru naznačil nejschůdnější cestu, jak celý problém řešit, t. j. takovým rozdělením nejvyšších funkcí, při kterém by Novotnému zůstal presidentský úřad, ale musel by rezignovat na klíčovou funkci 1. tajemníka.

S Dubčkem mnozí v skrytu duše souhlasili, ale nebyla jich tehdy ještě většina. Jen málokdo doufal, že tato rukavice, hozená všemocnému Soudruhovi, neskončí pro Dubčka zdrcující porážkou a uvažovali, jak alespoň něco zachránit pro této eventualitě. Tak např. člen sekretariátu M. Vaculík, jinek ve svém jádru velmi progresivně smýšlející, usoudil, že Dubčekova iniciativa neuspěje a postavil se za Novotného.

Avšak odvážná menšina nekapitulovala. M. Sedláková se nejen statečně postavila za Dubčka, ale velmi energicky žádala, aby předsednictvo ÚV předložilo slíbené důkazy. "Kdo s kým jednal v Paříži o přípravě sjezdu spisovatelů". Také F. Kriegel upozornil na úpadek stranické práce, že strana hlouběji nezhodnotila příčiny krachu třetí pětiletky, takže ekonomické potíže trvají. Souhlasil s Dubčkem, že vnitřní demokratizace strany musí být počátkem její obrody a žádal princip tajných voleb do všech stranických orgánů. Podobně vystoupili Slavík, Šabolčík, Kadlec a Špaček. Také Dubček se ohradil proti některým výtkám M. Vaculíka.

Nato přišel nový obrat v celém jednání. Až do této chvíle tu byli přítomni i tajemníci krajských a některých okresních výborů, novináři a jiní hosté. Novotný je požádal, aby odešli a prohlásil jedbání ÚV za uzavřené.... Pak vystoupil s velmi vzrušeným a neuspořádaným projevem. Snažil se vyvracet bod po bodu takřka vše, co Dubček řekl. Jeho i Krieglovy a Slavíkovy návrhy na větší demokratizaci strany smetl ze stolu lápďárním prohlášením, že "demokracie máme v našem životě až, až!" Dubčka pak obvinil, že "podléhá některým úzkým národním zájmům". Nepřímě obvinil slo-

venské komunisty, že se staví za federalizaci Čechů a Slováků, která "by pak mohla proběhnout i tak, že by i Moraváci přišli s požadavkem vlády v Brně".

Přehlížíme-li celý vývoj mezi říjnem a lednem a hledáme-li v něm momenty obratu, můžeme tvrdit, že právě tímto projevem si p o l i t i c k y A. Novotný zlomil vaz. Krátce po něm vystoupil O. Voleník a z jeho slov vyplynul zděšený údiv, jak může A. Novotný o tak závažných otázkách, jako je poměr českých a slovenských komunistů mluvit bez patřičného promyšlení a tak lehkovážně. V. Bilsk byl zřejmě na konflikt s Novotným připraven a asi nevystupoval, aniž by se p ř í p ř á v ě l poradit s větší částí slovenských členů ÚV. Svou řeč zaměřil už přesně a adresně proti A. Novotnému. Zejména odsoudil jeho neustálou manipulaci s pojmem "slovenský buržoázní nacionalismus.x/

x/ Novotnému připomněl, že ÚV i XIII. sjezd už jednou zrušily a odsoudily obvinění z 50. let a že je proto nepřipustné, aby se slovenské odůvodněné požadavky znovu kvalifikovaly jako buržoázní nacionalismus: "Nyní znovu zde byl vysloven názor, že slovenští komunisté zde vystupují - a to en bloc - v rozporu s linií strany. A první tajemník slovenské strany s. Dubček dokonce nacionalně. Na základě jakých faktů" hřímá Bilsk... "Před XII. sjezdem KSS se program sjezdového jednání neprojednával na společném zasedání ÚV KSČ a KSS, ale jen jsme tam byli, jak zdůraznil s. Novotný, jako hosté, řekl nám, abychom se tam také jako hosté chovali. V závěru navrhl Bilsk rozdat písemný záznam příspěvku Novotného i Dubčeka a pokračovat v jednání ze dvou tří týdnů.

Novotný si nepřel další jednání. Nejraději by byl téma a tím i jednání ÚV uzavřel a příští jednání opět usměrnil ke "konkrétním a naléhavým ekonomickým a jiným otázkám". Tím by získal čas a hlavně vyřadil by toto nepříjemné iniciativní plénum z dalšího vlivu na stranickou politiku. Po několika diskusních vystoupeních "dvých" věrných se mu podařilo prosadit proti ne příliš početné opozici, která hlasovala proti, takové usnesení, že pořad jednání byl v podstatě vyčerpán, že se předložené teze schvalují. A že celou záležitost i rozpory na plénu uzavře předsednictvo a podá o tom na prosincovém zasedání ÚV zprávu.

Mezi říjnem a prosincem

Vyhlíželo to na první pohled tak, jakoby krize byla zažehnaná a Novotný se ubránil. Opak však byl pravdou. Zprávy o diskusi na ÚV, o řečnických soubojích, o tom, že A. Dubček a další napadli Novotného pozici, se rychle rozšířily v celé straně. Také Ng-

Novotný pochopil, že se proti sobě vyhranila nejen dvě křídla v ÚV, ale že se provalil hlubší rozpor, který procházel i stranickou centrálou, tedy předsednictvem a sekretariátem ÚV KSČ. Začal pečlivěji analyzovat předpokládané postoje členů ÚV a vyšlo mu, že ze 110 členného orgánu půjde proti němu při bojovém hlasování nejmeně 45 členů a že bude záležet na tom, bude-li v nějaké podobě na ÚV opět diskuse obnovena, jak se rozhodnou zhruba čtyři desítky těch, jejichž názor se nejenom nevyhranil, ale teprve se začínal utvářet.

Mnohé záleželo na tom, jak se vyvine diskuse v předsednictvu ÚV a sekretariátu, které měly podle usnesení ÚV vzniklou situaci projednat. Novotný věděl, že zde proti němu bude Dubček, a po zmíněném již konfliktu s J. Svobodou asi i D. Kožder. Otazník visel nad Černíkem a Dolanským a znepokojivé pro něj bylo i to, že na plénu na jeho obranu nevystoupil ani jeho muž č. 2., J. Hendrych. Soukromě i na řadě zasedání předsednictva opětovně vznášel Hendrych na Novotného dotaz, zda již jsou důkazy o tom, že se skutečně sjezd spisovatelů připravoval v Paříži. Důkazy nebyly a to, jak později Hendrych prohlásil, dovzdřelo jeho pochybnosti, které mu zabránily odpovědět na dotaz Sedlákové a nakonec ho přiměly i k rozhodnutí nejít dál s Novotným. Jisté je ovšem i to, že Hendrych odmítl souhlasit s použitím tvrdých disciplinárních i státně bezpečnostních zákroků proti spisovatelům, obviněným takřka nepřímou ze zrady. Stejně tak nechtěl přísně postihovat ty, kteří měli jít na "výzvu" strany, t.j. Novotného, dělat stávkokaze do úředních literárek". Novotný ho za to na předsednictvu nepřímou kritizoval a Hendrych pochopil, že kdyby Novotný zvítězil, znamenalo by to pro něj nevyhnutelný pád. A tak na Novotného straně zůstali v předsednictvu jen na Slovensku již plně izolovaný Chudík, nevýrazný B. Laštovička, 3. pětiletkou zdiskreditovaný Šimůnek. A s jistými výhradami ho podporoval i předseda vlády J. Lenárt. Z kandidátů předsednictva za něj stáli Kaňek a Pastyřík, zatímco Šabolčík, Sádovský a nakonec i Vaculík spíše hledali cestu k opozici. Z tajemníků ÚV tedy nešel s Novotným žádný a tím byl pro něj ztencem i sekretariát ÚV jako kolektivní orgán. x/

x/ Postoje jednotlivých představitelů stranické špičky se vyhranovaly v obsáhlých a takřka nekonečných diskusích a v bojích regionálních klanů.

Novotný pochopil, že se dostal do izolace. Oznámil proto vzniklou situaci do Moskvy L. Brežněvovi, který na jeho žádost také skutečně do Prahy přijel. O jeho jednáních, která probíhala většinou v dvoustranných rozhovorech, neexistuje zápis, a proto je lze jen obtížně rekonstruovat. V každém případě Brežněv poznal, že Novotný je politicky izolován, a že by ho bylo možno zachránit jen velmi tvrdým tlakem, nejen na většinu předsednictva ÚV, ale i na plénum tohoto orgánu. Mimo to Brežněv neplanul k Novotnému zvláštními sympatiemi. Měl s ním totiž již jednou dosti nepříjemný osobní konflikt, když na sklonku r. 1963 přijel do Prahy, aby zde tlumočil Čruščovovo přání po důsledném dokončení rehabilitací a dále tu byl i Novotného postoj ke Chruščovovu pádu, kdy A. Novotný veřejně vyjádřil své podivení nad způsobem, kterým se tak stalo. Necítil tudíž zvláštní důvod bít se za Novotného. A protože osobně Dubčeka znal, byl přesvědčen, že bude dobrým Novotného zástupcem. Neurovnal mu však nijak cestu; pouze na závěr své mise prohlásil: "Eto vaše dělo".

Novotnému zbývala již jen jedna poslední karta. Bylo to sice eso, ale velmi váhal vnést ho do hry. Řekli jsme si již, jak mocné bylo 8. oddělení /Mamula, Švagera/ a naznačili jsme již jeho dlouhodobé přípravy s prověrky, kterými zjišťovali jak Novotného stoupence, tak i jeho odpůrce uvnitř KSČ, tak mimo ni. 2. září 1967 při projevu k absolventům vojenských škol Novotný vysoce ocenil zásah, který po sedmidenní válce na Blízkém východu provedli v Polsku proti částí opozice: "Radikální zásah provedli tu soudruzi v otázce kritiky v Polsku...v armádě, bezpečnosti, v radiu a jinde vše vyčistili, všechno muselo jít pryč. Každý, kdo pronesl jakékoliv slovo proti politice polské strany, okamžitě musel pryč a nebáli se toho". - Tento pokyn Novotného sekretariátu v 8. oddělení ÚV KSČ pozorně zaznamenali a vydali tajnou interní směrnici, nazvanou "Pojetí práce s referátem s. Novotného na úseku VIII. oddělení ÚV KSČ a návrhy na nejbližší opatření". Dokument obsehoval podnět k tomu, aby se vytvářely předpoklady k podobnému zásahu, jaký Novotný obdivoval u Poláků. Šířil se důvěrně neoficiálními a konspirativními cestami, které ovšem nezůstaly zcela utajeny. Dostal se totiž i do rukou náčelníka HPS armády Prehlika, jehož postoj k Novotnému byl vysoce kritický a ten o něm, opět důvěrně, informoval Smrkovského. Současně použil své velitelské pravomoci a vydal okruhům armády rozkaz, že žádná

vojenská jednotka, zejména tanková a motostřelecká, se nesmí přesunovat bez jeho výslovného souhlasu. Novotný by musel buď sesedět náčelníka Hlavní politické správy /k čemuž by ovšem musel mít souhlas předsednictva, kde byl již v menšině/ anebo se smířit s tím, že rozhodující politický boj se odehraje na prosincovém zasedání, které mělo začít 19. prosince v Španělském sále pražského hradu.

Prosincové a lednové plénium

Protože tato eventualita padla, mělo rozhodnout plénium, J. Lenárt na něm přednesl zprávu o stavu ekonomiky a o problémech rozvoje životní úrovně. Pak vystoupil A. Novotný s krátkým sebekritickým prohlášením, ve kterém řekl, že na minulém plénu vystoupil narychlo a "nemohl proto domyslet důsledky jednotlivých formulací, které použil". Základně souhlasil s tím, aby se řešila otázka kumulace funkcí, ale doporučoval, aby se tak stalo postupně a s "uvážení vnitřních i mezinárodních souvislostí." Řekl, že je třeba posoudit řadu variant a tím vším naznačil, že mu jde o to, aby získal čas. Soudil, že touto omluvou uspokojí slovenskou část strany a že tím odizoluje ostatní kritiky a že se mu snad podaří získat většinu pro volbu nového předsednictva, ve kterémby obhájil svou hegemonii.

Než stačil Novotný dokončit svůj příspěvek, byly už nejméně čtyři desítky přihlášených do diskuse. Vznikly dotazy, jak probíhala jednání s Brežněvem a proč o nich Novotný ÚV neinformoval. V ovzduší plném napětí vystoupil i O. Šik. Položil si dvě otázky: proč strana stále ztrácí autoritu a vliv ve společnosti a dále proč naše vláda nevládne a proč je v řídicí práci a v ekonomice chaos. Vyšel z toho, že obě otázky mají společného jmenovatele. Nechtíme novému nebezpečí, které před námi stojí. Nespočívá už v možnosti návratu ke kapitalismu, ale v tom, že nerozvíjíme demokratické formy a obsah socialismu natolik, aby se stal skutečnou vládou lidu a jeho iniciativním dílem. Brání tomu vžitý systém práce, který se obrátil do nekritizovatelnosti. Zastávají se kritikové, potlačují se diskuse o zralých otázkách, provádí se kabinetní kádrová politika a detailně se poručníkuje nejen ministerské a státní orgány, ale i sdělovací prostředky, "aby se v nich nic neprovalilo, nic neuteklo, nebyla řečena pravda". Kdo je subjektem tohoto systému, tázel se Šik. Je jím kumulace moci v rukou A. Novotného. Je proto třeba zprostit ho funkce l. tajemníka. Jako konkrétní návrh vznesl, aby plénium zvolilo komisi, která by projednala možné kandidáty, z nichž by nejvhodnější Novotného nahradil. Ale

je třeba udělat ještě více. Musíme zde vytvořit záruky, aby strana neopakovala minulé chyby, je třeba vypracovat "Akční politický a ekonomický program" pro řešení, která by znamenala obrát na všech frontách. Šik tedy opakoval v zostřené podobě mnohé Dubčekovy myšlenky. Mohl však nejsem členem předsednictva - zaútočit na systém práce A. Novotného otevřeněji a hlavně nadhodit ještě ostřejší eventualitu řešení, spočívající ne v rezignaci, ale v odvolání Novotného.

V dané chvíli to byl extrémní požadavek, ale jeho význam byl v tom, že nově vymezil i prostor možného kompromisu, ke kterému by byla většina ÚV ochotna dospět. Tento posun byl v neprospěch Novotného.

Další fází prosincového jednání byla protiofenziva Novotného stoupenců. Lenárt, Chudík, Šimůnek, Dočkalová a další nastupovali k útokům proti Šikovi. Všichni však čekali na vystoupení slávenských komunistů. Jestliže by se smířili s Novotného omluvou, bylo by vše ztraceno. Jestliže zaútočí, rozhodnou o Novotného porážce. Proto když přistoupil k tribuně V. Bilak, zavládlo v sále napětí. Přiznali to všichni, kteří později líčili své dojmy z prosincového zasedání. Mnozí očekávali, že před Bilakem vystoupí Dubček a poněkud se toho obávali. Měl-li se stát Novotného nástupcem, musel Dubček zaujmout spíše roli tvůrce výsledného kompromisu a nepříslušela mu proto role vášnivého diskutéra. Proto si mnozí oddechli, když uslyšeli první Bilakovy věty. Bilak obvinil Novotného, že soustavně považuje Slovensko za slabý člunek republiky, že poručníkuje KSS a energicky žádal, aby se řešení problému, zda rozdělit či nerozdělit funkce, neodkládalo.

Významné bylo i vystoupení V. Slavíka. Konstatoval, že ve společnosti, a zejména mezi inteligencí, je nedůvěra ke způsobu, kterým se jednalo se spisovateli. Kritizoval, že oprávněný demonstrationní nesouhlas studentů, kterým ve strahovských kolejích vypínali proud, se řešil jako výtržnost a to brutálním bezpečnostním zásahem. Postavil se za rozdělení vrcholných funkcí, ale také zdůraznil, že to by měl být ^{ještě} začátek v procesu vnitřní demokratizace strany. Bude třeba zásadně změnit roli pléna ÚV a přetvořit ho v aktivní orgán, který by kriticky projednával zprávu PÚV a sekretariátu, iniciativně pracoval prostřednictvím svých komisí, po důkladné debatě a zvážení všech okolností volil členy PÚV. Jinými slovy žádal, aby se sféra demokratického projednávání rozšířila z PÚV i do tohoto orgánu, ve kterém bylo už možné

úplněji odrážet názory celé společnosti. Důležité také bylo, že Slavík navrhl rozšíření počtu členů PÚV, což vlastně vytvářelo cestu novému prvnímu tajemníkovi, aby mohl pracovat s orgánem, ve kterém by nová většina ÚV, která se proti Novotnému rýsovala, našla svůj výraz.

Po těchto vystoupeních bylo jasné, že Novotnému pokus o neutralizaci slovenské části strany ztroskotat. Meličkou neději mu dávala už jen skutečnost, že se jednání protáhlo natolik, že ho bylo nutné přerušit a odročit na 3. leden.

Mezi oběma zasedáními znovu zasedalo předsednictvo a začala i pracovat konzultativní komise složená ze zástupců jednotlivých krajů a ti všichni se klonili k tomu, že "je žádoucí funkce rozdělit." Při tom se ale mělo ponechat diskusi na plenárním zasedání ÚV kdy a jakým způsobem se tak stane. Zdálo se, že je zde ještě jakási Novotného šance. Ale hned první diskutérka na obnoveném zasedání - opět jí byla M. Šedláková - vyhlásila, že se plně připojuje k Šikovu návrhu, aby byla funkce A. Novotnému odejmuta. Současně připojila hned další, dosud nikým nevznesený požadavek, aby se diskuse na rozporech na ÚV ve straně zveřejnila: "Řekněme naší straně pravdu!", volala zvýšeným hlasem Šedláková z řečnické tribuny "Jen tak zabráníme nesprávným dohadům a poloprevládám." Pak vystoupil Lenárt a vyjádřil obavu, že by změna ve vedení KSČ nevedla k mezinárodní destabilizaci zejména v sousedních socialistických zemích. Na tuto námitku, že jejíž účinek Novotný nemálo spoléhal, reagovali však už delegáti dosti výrazným nesouhlasem. Valló ji označil za podobný argument, za který se kryli již Jilkovci v r. 1929. Pak vyzdvihl otázku: "Jde nám tedy, soudruzi, o stranu nebo o s. Novotného?"

Velmi silně zapůsobily Smrkovského argumenty. Toho, jak už víme, již dříve informoval Procházka o podezřelých přípravách VIII. oddělení a právě to usměrnilo způsob Smrkovského argumentace. Zdůraznil, že ani ponechání Novotného ve funkci, ani jakýkoliv odklad již není možný. Podle jeho názoru po takovéto kritické diskusi, která tu proběhla, by mohla nastat odvěta proti kritikům, která by nakonec mohla vést "k určitým recidivám 50. let, k tvrdým zásahům proti oponentům uvnitř strany, při čemž by logika tohoto boje mohla vést k použití mocenských prostředků při řešení vnitrostranických problémů. To by ovšem v sobě skrývalo nebezpečí pro celou republiku", varoval Smrkovský. A z toho vyvodil, že o odchodu Novotného je nezbytné rozhodnout hned.

O průběhu diskuzí v konzultativní skupině, která neustále průběžně zasedala, nikdo podrobněji neinformoval. Je velmi pravděpodobné, že při jednání komise padlo více návrhů na obsazení funkce prvního tajemníka. Uvažovalo se o Lenártovi, a zejména o Černíkovi, jak o tom svědčí záznam M. Hübla o rozhovoru s F. Krieglem, který by byl i ochoten tuto kandidaturu podpořit. Také se připravoval nástupnický projev pro J. Hendrycha. Jisté však je, že po vystoupení Smrkovského dospěla komise k závěru, že rozdělení funkcí nelze odhládat, a že jediným kandidátem, který by získal většinu ÚV bude A. Dubček, za kterým stál blok slovenských funkcionářů v čele s Bilskem.

A komise ve svém doporučení vyjádřila svůj souhlas, že je třeba vyjít vstříc Dubčekovu požadavku, aby složení PÚV se změnilo dodatečnou volbou dalších jeho členů. Komise pověřila A. Novotného, aby přednesl její doporučení.

5. ledna v 9 hodin 15 minut přečetl tedy Novotný text návrhu. Jeden z jeho nejvěrnějších, B. Kozelka, žádal sice ještě plénium aby znovu uvážilo, zda by se rozdělení funkcí nemohlo provést obráceně a Novotný mohl zůstat 1. tajemníkem, a vzdát se prezidentské funkce, ale jeho hlas zapadl.

Diskuse trvala sice pak ještě dále, protože někteří z 51 dosud přihlášených chtěli sdělit svůj názor, ale mezi tím se jednalo i mezi delegacemi o návrzích na doplnění PÚV. Do odpoledne se podeřilo i tuto otázku vyřešit zvolením Riga, Pillera, Borůvky a Špačka, čímž získal nový 1. tajemník v tomto orgánu pevnou většinu. Plénium vyslechlo krátký Dubčekův projev a v 15, 57 ze zpěvu Internacionály jednání skončilo. Bez usnesení o tom, co se bude dít dále. Ale každý věděl: Brány se otevřely.

Některé závěry a snad i poučení

Popsali jsme si na předchozích stránkách vývoj, který dovedl k první fázi řešení politické krize v Československu. Mohli jsme tu rekonstruovat ovšem jen jednu etapu jejího průběhu. Ale i to nás může podnítit k úvahám.

V Československu oné doby bylo nemálo ekonomických potíží. Ale nebyla tu ostrá ekonomická krize. Šlo tu tedy po výtce o krizi p o l i t i c k o u . Dějiny jich poznaly nemálo. Docházelo k nim zejména tehdy, když nestačily instituce politického řízení zvládnout nové potřeby, které vyvolal civilizační vývoj.

V naší dějinné epoše industrialismu a zejména v její současné fázi- třetí průmyslové revoluci - k politickým krizím dochází všude tam, kde se její růst a její nové životní způsoby a potřeby dostávají do konfliktu se zastaralými institucemi a se stereotypy politického systému. Jakmile totiž politický systém přestává stačit silně se zrychlujícímu tempu vývoje a komplexním proměnám, které z této evoluce plynou, je krize politiky, jako společenské funkce - nevyhnutelná.

Politický systém dneška nemůže být totiž už týž, jaký vcelku ještě stačil před 20- 30 lety. Mírpu jeho soudobé kvality jsou zejména dva nové rysy. Především schopnost dlouhodobé cílevědomosti, tj. vědecky zdůvodněné prognostické funkční orientace. A za druhé jeho dělná systémová otevřenost, kterou rozumíme zejména přizpůsobivost institucí na straně jedné a průchodnost a bohatost funkčních vazeb na straně druhé.

Moderní politický systém musí tedy především umět pracovat ve směru koncepční prognózy., t.j. dlouhodobě cílově a cílevědomě. Ale současně s tím musí přesně rozlišit, ale i do jednoho harmonického celku skloubit jak ústřední vedení /t.j. soustavu vertikálního usměrňování /- tak i vytvořit a rozvíjet i horizontální vazebné a funkční struktury.

V této jednotě, v její konkretizaci a zživotnění, je dnes jádro politického umění a systémové architektury politické výstavby. Tvořivý subjekt politiky nesmí ani příliš oslabit nebo naddimenzovat vertikální, ani nedocenit horizontální struktury. Bude-li příliš priorizovat centrální hledisko, akumuluje zde příliš mnoho pravomocí, podvazuje stimuly růstu a iniciativy a dříve či později se sám utopí v záplavě svých nařízení, direktiv a směrnic, ale i nezvládnutelných informací. Oslabí-li centrální a horizontální vazby, ztratí cílevědomost a nezvládne rostoucí rychlost vývoje a změn, protože na ně nebude připraven.

Co je však třeba k tomu, aby dosáhl politický systém tohoto optima?

1. Musí si vytvořit kontinuální strukturu, která je schopna a dlouhodobé funkčnosti. Nechci tvrdit, že vedoucí úloha jedné strany je jediným možným způsobem, jak splnit tento předpoklad, ale je jistě jedním z možných způsobů.
2. Musí tu dále existovat rozvinutá a nezávislá společenská věda, která by na jedné straně přísně objektivně analyticky hodnotila dosažené výsledky politického centra a dále svými prostředky rozpracovávala a ověřovala jednotlivé varianty postupu.

3. Musí tu panovat řád systémové otevřenosti řídicích struktur, který by ponechával dostatečně otevřené dveře pro absorpci nejlepších politických a řídicích talentů do jejich institucí a funkčních subsystémů.

4. Musí zde vzniknout síť stabilních i dočasných samosprávných občanských iniciativ a organizací, které by "posilovaly zpětné vazby" a realizovaly autentické zájmy společenských skupin, vrstev, regionů atd.

Československo 60. let se dostávalo do situace, kdy mohlo začít tyto požadavky realizovat. Tato potřeba se u nás projevovala jako úsilí o reformu klíčové struktury politického systému, t.j. Komunistické strany Československa. Problém a potíže však spočívaly v tom, že vrcholová a mocenská sféra této struktury se dlouho nestala iniciativní silou této proměny, ale naopak zásadním jejím odpůrcem. Novotného koncepcie - "držet vše v rukou" byla přímo protichůdná nově vzniklé dějinné potřebě.

Konzervatismus se tím tedy stal hlavní zábranou, v dobové hantýrce řečeno - "hlavním nebezpečím" dalšího rozvoje. Představoval sílu setrvačnosti, osobních, skupinových a institucionálních zájmů, na které se vázaly i nemalé materiální mocenské priority. Dále vyplýval z "falešné ideologie" přežilého období urychlené a extenzivní industrializace, ale i z toho, že takováto ideologie nejen žila, ale svým způsobem byla ještě historicky funkční v řadě ostatních socialistických zemích, zejména pak v SSSR. Síla konzervatismu se však reprodukovala i vlivem socialismu nepřátelského světového prostředí.

To vše vedlo k tomu, že síla konzervatismu byla mimořádná. Také jeho institucionální pozice byly pevné. Proces politického hledání a diskuse se dlouhou dobu omezoval jen na nejvyšší strukturu, t.j. PÚV KSČ, což bylo o to horší, že právě ta byla nejvíce zainteresována na tom, aby se systém neměnil.

Konzervatismus a jeho zábrany však působily i jako brzdicí síla a krunýř ekonomického a společenského dynamismu. Vytvářel jednak zpoždění, ale i "přehradní efekt" stále více se akumulující společenské nespokojenosti.

Projevovala se jednak ztrátou společenského zájmu u nejširších vrstev a tedy i jejich odklonem do soukromí. Ale současně s tím - na základě dosud silných revolučně progresivních a demokratických tradic rostly i odtud síly kriticky naladěného progresivistického aktivu. Ten začal prostupovat nejen zájmové organizace,

ale i sféru vědy, kultury, umění atd. Začely sílit tlaky zdola, které stále více znepokojovaly mocenské struktury. V jejich jádru, - v okolí A. Novotného, kde se moc nejvíce kumulovala, vzniklo rozhodnutí řešit vznikající krizi tím, že se moc zkoncentruje ještě více. To však ohrozilo zájmy ostatních účastníků "politického dialogu" a nakonec tuto sféru paralyzovalo jako celek.

To však vytvořilo i novou situaci. Dosud mocensky bezvýznamné plénum ÚV tím získalo možnost prosadit svou- dosud jen formálně naplňovanou roli- být nejvyšším orgánem vedoucí společenské síly- KSČ. A po těžké a úporné snaze porazilo jak A. Novotného, tak i způsobilo změnu systému, prolomilo hlavní bariéry konzervatismu.

Protrhla se dlouho natékající přehraď. V několika dalších měsících měly vstoupit, ba střemhlav se do politiky vrhnout, miliony dosud pasivních občanů. Ti chtěli rychle dohnat ztracený čas, vybojovat záruky, že se podobná krize už nebudou opakovat, chtěli otevřít politický systém, zdemokratizovat ho, zveřejnit utajované, rehabilitovat nespravedlivě diskriminované, otevřít brány občanských svobod a vyzdvihnout nové lidi do čela společnosti.

x x x

Dějiny, jak řekl moudrý muž, se prý neopekují. A pokud se tak stane, to co bylo původně tragedií, odvíjí se pak na totéž téma už jen jako fraška. Není to, alespoň podle naší zkušenosti, zcela výstižné. Tragedie se mohou také někdy opakovat, a to jako ještě horší tragedie. V nich se pak ale také nekonec mění i ve frašky, pokud ovšem včas skončí.

Proces dohánění ztraceného času, který začal lednem, zavalily tankové kolony, které do naší země vjely v nešťastné noci 21.8. 1968. Nepřinesly nic, než výrazně zhoršenou "normalizační" reprizu Novotného režimu, naší to nejnovější podoby "brzdícího mechanismu", proti kterému dnes M. Gorbačov mobilizuje síly sovětských národů.

Normalizační režim nejen nezůstal nijak ze Novotného centralismem, ale splnil a překročil i mnohé, kde mu nestačily síly a čas. - Především hodil do koše pravdu o 50. letech, zakázal a odmítl zprávu tzv. Pillerovy komise, která ji poprvé a na dlouhou dobu naposled v úplnosti vyjevila, . Navrhl novou závěj represí a násilností.

Pak následovalo zrušení plánu i náběhů na ekonomickou reformu

a strukturální přestavbu ekonomiky. Po celá sedmdesátá léta pak pokračoval neústrojný extenzivní rozvoj, růst surovinově i energeticky náročných odvětví, brakovalo se uhlí, vytvářela ekologická katastrofa a připravovaly se bariéry stagnace a technologického zastávání.

Kádrová "bartolomějská noc", o které snil A. Novotný, proběhla v něm s metodickou důsledností, jaké by on nikdy nebyl schopen. Půl milionu stoupenců reformy ztratilo zaměstnání a zacházelo se s nimi podle zásady čím více schopností, tím hlubší pád.

Normalizátoři rozpustili celé vědecké ústavy, kulturní instituce, svazy umělců, zakázali nepohodlné knihy nebo je uvrhli do stoupy a vytrídili je i z knihoven. Přepsali po svém učebnice, nastolili u nás neslýchaný režim cenzury všeho tištěného či vysílaného, sestavili seznamy těch, kteří nesměli být veřejně jmenováni jinak, než jako objekty pomluv.

Spustili vodopády ideologických lží a nudy, které zahnaly do soukromí miliony občenů, vycvičili je v lhostejnosti, vnějškovém obojetnictví, degradovali je na pouhé konzumenty a sběrače známostí a protekcí.

Politicky znerovnoprávnili Čechy a zhoršili vztah obou našich národů. Zdiskreditovali velkou myšlenku internacionalismu, ale i socialismu a jeho etiky.

Opět vytvořili uzavřenou elitu držitelů moci, otevřeli dvěře politické korupci, učinili z demokratických forem formální frašku.

- A mohli bychom pokračovat dál a dál.

Měl to být návrat ke starému.

Ale dějiny jsou neúprosné ve své logice, ve svém vývojovém postupu vpřed. Z návratu se stala obřížka a ta nás opět dovedla nejen před potřebu, ale i před nezbytnost nového ledna. Postavila nás před otázkou: Najdou se dnes v dnešní mocenské elitě síly, které by ho znovu proboužely? Osvobodíme se už jednou konečně od minulosti? Stačíme někdy dohnat ztracený čas?

Václav S l a v í k :

NÁČRT OTÁZEK K ČESKOSLOVENSKÉMU POLITICKÉMU VEDENÍ 1968

Dělej co dělej, lidé nikdy na svobodu a minulé pořádky nezapomenou a při každé vhodné příležitosti se jich znovu budou dovolávat...

N. Machiavelli "Vladař"

Slovo úvodem

Toto téma mi spíš připadlo návrhem uspořadatele sborníku k 20. výročí "pražského jara", než abych se ho ujal sám, což čtenář poněkud znalý nedávné a stále živé historie pochopí. Už sama otázka, jak chápat politické vedení, rozdíly mezi vedením a řízením, koho a jak zařezovat do čs. politického vedení, by si vyžadovalo zvláštní statě. Nejdůležitější je ovšem chování, metody práce vedení obrodného hnutí z r. 1968, na které soustřeďují svou pozornost. Mnozí z tohoto vedení jsou stále mezi živými - v různém i změněném společenském postavení - a mohou vznést k autorovi své námítky, měli by však sami vydat své pravdivé svědectví o vzpomínané době.

Psát o politickém vedení znamená též vyjádřit stanovisko k problematice státu, vzájemného vztahu v našem případě jediné vládnoucí politické strany a státních orgánů, odlišit, co je nebo má být vlastně státní a co stranickou politikou a především pak, jak se v tom všem daří občanství obyvatelů republiky starších a mladých pokolení. To jsou otázky a problémy nadále zejména v domácích úvahách a praxi tak otevřené, že při uvědomění si jejich závažnosti sám říkám o mém dotýkání se jich, případně jen vypočítávání, než abych je stačil naráz plně kriticky rozebrat. Pokusím se však o to na pozadí důležitého dění před a zejména po lednu 1968. Zcela určitou překážkou přitom je, že příslušné archivy a dokumenty oné doby nejsou přístupné. Neopak, jistým usnadněním je požadavek editora sborníku dát příspěvku memoárový charakter.

Jeden moudrý autor, tuším A. Ostrý ve svém "Československém problému" napsal, že spor o leden začal až po lednu. Měl na mysli nejen pokračující spory z říjnového a prosincového /1967/ ale též lednového zasedání pléna ÚV KSČ, které 5. ledna 1968 vyvrcholilo volbou Alexandra Dubčeka do funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Bylo odděleno postavení prezidenta republiky od uvedené stranické funk-

ce, což obojí do té doby zestával Antonín Novotný. Poprvé, symbolicky řečeno, stanul v čele KSČ člověk slovenské národnosti, de facto se stal prvním mužem v zemi ve svých 47 letech.

Jak známo, spory výrazně rozdělovaly plénus Ústředního výboru KSČ od vzpomenutého již října a nepřestaly uvedenou závěrečnou volbou. Hrubě možno říci, že v plénu byla početná a dosti kompaktní skupina, která po odporu a zdráhání připustila dekulaci na nejvyšších místech, ale jinak po nějakých změnách netoužila a neměla o nich ani zvláštní představy.

Nakonec však jak mezi českými, tak i slovenskými členy ÚV převládali ti, kdož podporovali myšlenku prvního, to jest politického programu strany. S počátečním návrhem vystoupil A. Dubček již na říjnovém plénu ÚV. Tehdejší polemika A. Novotného proti Dubčkovu "nacionalismu" měla zastřít, že jak pokud jde o program, tak správné chápání a zejména uskutečňování vedoucí úlohy strany, nutnost dekulace v nejvyšších orgánech a j. byly závažné problémy celostátní povahy. Též nutnost nových postupů v národnostní politice země byla záležitostí obou základních národů. Něco jiného je, pokud na té či oné straně jednotlivci podléhali zúženým představám a zájmům.

Stoupenci kurzu, zahrnujícího v sobě demokratizaci země, hospodářskou reformu a naléhavou vědecko-technickou problematiku nepochybovali, že tyto snahy v Československu, které prošlo mnohými těžkými zkouškami základní etapy socialistické revoluce, najdou porozumění a solidaritu v Sovětském svazu, dalších socialistických zemích, u demokratické veřejnosti.

Z uvedených skutečností vyplýval, možno říci, první spor o leden, v kterém převážily pozitivní rysy. Československo se dostávalo na dráhu nového kurzu, znamenajícího postup na cestě k rozvinuté, vyspělé socialistické společnosti.

Bylo potřeba odstranit neblahé zátěže minulosti, všestranně se vyrovnat s dědictvím toho, co někteří nazývají kultem osobnosti a jiní stalinismem.

Především pak vytvářet podmínky pro rozvoj nejen v materiální a sociální sféře při existenci všech základních práv občanů, svobodě poznání, víry a přesvědčení. Byly to nemalé cíle, které měly přispívat živým důkazem o převaze socialismu nad kapitalismem.

Po srpnové vojensko-politické intervenci Sovětského svazu a dalších čtyř zemí Varšavského paktu začal "nový spor o leden",

tentokrát ze podmínek, kdy dočasný pobyt sovětských vojsk se změnil v trvalý. Nyní měli usnadněny podmínky všichni ti, kdož obrodné socialistické hnutí ani v jeho hlavních rysech nechtěli uznávat, třeba pro ně na jaře nejen hlasovali, ale tvářili se, že též pracují. Tyto měsíce jsou obrazem nejen důslednosti všech z těch, kdo si zasloužili podporu nejširších lidových vrstev právě svým hájením obrody, ale také nastupuje v stále širším měřítku u politických, hospodářských i jiných představitelů to, co bych současným jazykem nazval přestrojování. Navíc se objevují takoví pomahači tohoto zpátečnického směru, kteří si chtějí připsat zásluhy o leden 1968 s tím, že nebyli pochopeni předlednovým vedením. Začínají vykládat o "legendách a mýtech", skreslováním skutečného dění jak v politice a hospodářství, tak i v kultuře. Nestupující vedoucí politická garnitura je po dubnu 1969 nechává mluvit do té míry, pokud to nepřekáží jejím snahám vymýtit vše, co přinesl obrodný proces a zejména novým funkcím a postavením, která přitom získává.

V těchto dnech, na přelomu let 1987- 1988, na pozadí snah v SSSR o radikální hospodářskou reformu a demokratizaci veškerého, tedy v první řadě stranického života, nastal čas, jak tyto sovětské reformy sledit s jejich opakem, který prožívalo Československo celých dvacet let.

Historie se opakuje, duch doby, její smysl je nyní plněji vyjadřován v reformním úsilí jak v Sovětském svazu, tak v některých jiných socialistických zemích, v nutnosti skutečně nového myšlení, aby bylo zabráněno atomové válce, podobně jako jiným, především ekologickým katastrofickým jevům.

Jsou snad zásady Akčního programu KSČ v rozporu s tímto úsilím o nové v SSSR? Jestli jsou v rozporu, pak je nřtné, říci v čem? Jistě je patrný časový posun; dnes by čs. komunisté ze podpory obyvatelstva dovedli promluvit aktuálněji, obsáhleji, ale stejně by vlastně jen dotvářeli v převážné míře to, k čemu docházeli v podmínkách své země v r. 1967- 1968.

Ne tedy tehdejší, stejně jako dnešní obrodné socialistické hnutí se stává fraškou, ale naopak, každé takové počínání, které mu chce bránit pod nejrůznějšími záminkami, včetně těch, které jsou jen opakováním, prodlužováním normalizační politiky.

Ti, kdo dnes oficiálně hovoří, jak byl nutný Leden 1968, vědí, o čem usilují. Rádi by totiž dokázali, že byli na straně Leďba, ale

vše, co z něho vzešlo, že bylo dílo špatných rukou. Je nutné konstatovat, že jednotlivci z těchto současných oficiálních představitelů nejen že v prosinci či lednu diskutovali, ale byli též pro dekulaci v podobě té jedné z nejvyšších funkcí, i když někteří z nich váhali, kdy by se měla provést. Někteří z nich též velmi akcentovali "slovenskou otázku" anebo mluvili kriticky ke stavu stranické práce. 4 velké části ovšem lidé tohoto typu patřili do dlouhého seznamu přihlášených do diskuse. Pak, protože nebyl konec diskuse odhlasován a necháno na vůli, zda někdo bude ještě mluvit nebo se slova vzdá, zvolili povětšinou tu druhou alternativu.

Nechci provádět sčítání a hodnocení, kolik a jakých bylo vystoupení v diskusi, ani jaké rozpory se snad odrážejí v nepřednesených příspěvcích. Nemám patřičné protokoly k ruce a mohu spoléhat jen na svou paměť. Příspěvky některých diskutérů i těch, kdo byli připraveni vystoupit za reformy, kolobely tehdy před 20. lety mezi lidmi. Pochybují, že někdo z těch dnešních oficiálů, ať už mluvil, či ne, dá svůj tehdejší příspěvek publikovat necenzurovaný v tisku k těm "jejich" oslavám 20. výročí. Podle nich postačí, jak si myslí, když se přihlásí k Lednu a pak poukáží na zmaření jeho možností, z čehož budou obviňovat jiné.

Zase přicházejí z různých stran do kurzu slova jako váhavost, nerozhodnost a nezodpovědnost, kterými jsou častováni lidé typu Dubčeka, Šmrkovského... Novodobí strážci "Ledna" si nanejvýš na své minusové konte malým písmem zapíší nějaký ten kompromis. Jak jinak rozumět vábení do těch jejich "red ledna", než že žádají naprostý souhlas s tím, jak oni sami postupovali. Napřed souhlas se všemi zásadními usneseními obrody, v některých případech dokonce vyčítání se za jejich autory, ale pak po 21. VIII. 1968 prohlédnutí všeho, co bylo dodatečně oceňováno jako prevaričáctví, oportunismus a dokonce kontrarevoluce.

Myslím si, že i když se ta argumentace z oficiálních ~~míst~~/ zdrojů k 20. výročí "pražského jara" pravděpodobně ještě párkrát změní, bude to zase "demonizace dějin" a nějaké vnější neštěpění ze světa imperialismu, ačkoliv v srpnu vstoupily do naší země armády - mluveno oficiální terminologií - přátel a spojenců.

Proč byl nutný leden

Fakty o dubčeckovském vedení KSČ dávají rozmanitý obsah jeho činnosti, je možné o nich diskutovat a se přít. Avšak základní

charakteristika hovoří o uvážlivosti a snaze přihlížet ke všem důležitým domácím a zahraničním okolnostem, ale také o rozhodnosti, kde toho bylo třeba. Bezpochyby by např. Akční program nebyl již koncem března a začátkem dubna na programu pléna ÚV, kdyby nebylo uděláno mnoho všestranné práce k jeho důkladné přípravě, aby mohl být po široké diskusi v komisích a plénu ÚV přijat. A co říci k tomu, že dopis pěti stran z Varšavy byl dán na pořad pléna téměř okamžitě spolu s návrhem odpovědi, zatím co druzí ve svých zemích informovali jen na půl, t.j. jen o svých stanoviscích. V dalším období bylo dosaženo toho, aby se napřed konala dvoustanná schůzka s KSSS na našem území. Z té pak vyplynulo všestrannější setkání v Bratislavě, které mělo podle ujednání udělat tečku za dosavadními rozpory a tím překonat kapitolu, spjatou s varšavským dopisem. Ze strany KSČ a jejích hlavních představitelů bylo ke všem těmto setkáním a problémům zaujímáno stanovisko, které je právě bez jisté rozhodnosti nemožné.

A jaké jiné, než jasné a jednoznačné bylo stanovisko určené všemu lidu Československé socialistické republiky, které v ranních hodinách 21. srpna 1968 oznamovalo, že vojska pěti zemí překročila před půlnocí naše státní hranice bez vědomí prezidenta republiky, předsedy Národního shromáždění, předsedy vlády i prvního tajemníka ÚV KSČ a těchto orgánů. Přitom přesně označilo tento akt za odporující nejenom všem zásadám vztahů mezi socialistickými státy, ale i za popření základních norem mezinárodního práva.

Byl jsem u toho, čili je mou povinností podat své svědectví. Je ovšem zapotřebí upřesnit, v jakém postavení jsem byl.

Do politického vedení, jak by se mělo chápat v zemi socialistického typu, kde je jedna vládnoucí politická strana, jsem patřil již před lednem 1968. A to 10 let jako člen pléna ÚV KSČ, tedy nejvyššího orgánu komunistické strany mezi jejími sjezdy. Ovšem plénum svou stanovami vyhlášenou rolí neplnilo, a to již ve velké míře celou dlouhou dobu. Spíše bylo schvalovacím orgánem politického byra, případně předsednictva a zejména toho, kdo byl všeobecně považován za nejvyššího v této hierarchii, čili buď generálního nebo prvního tajemníka ÚV KSČ. Nechci tím říci, že v těchto kolektivech nebyly politické osobnosti, dělničtí mluvčí nebo teoreticky fundovaní lidé, často s velkými zkušenostmi; a přece

tyto jejich vlastnosti se velmi málo uplatňovaly nebo nedávaly o sobě dostatečně znát.

O nutnosti Ledna jsem nikdy za uplynulých 20. let nezapochyboval, což pochopitelně není tak podstatné. Hlavní je, že o tom nezapochybovala převážná část těch, ať už z řad nestranníků, tak i bývalých členů KSČ, kteří dnes patří do té statistické řady "strany vyloučených" nebo zařazených na "okraj společnosti". Nejrozumnější oficiální usnesení posledních let je nepřesvědčila o tom, že by Akční program z dubna 1968 byl nějakým kontrarevolučním dokumentem. Vidí v něm stále jisté shrnutí skutečně živých problémů a úkolů, které je nutno doplnit a rozšířit o nové zkušenosti ale také je řešit, jestliže má republika postupovat demokratickou, socialistickou cestou.

Je absurdní chtít vymazat z československé skutečnosti rok 1968. Neopak, jeho důkladné, nepředpojaté posouzení může pomoci k řešení všech těch aktuálních problémů, které jsou dnes nové a ještě naléhavější. To není volání po minulosti. Žádný zítřek, budoucnost, nemůže vyrůst bez toho, aby bylo zřejmé, z čeho vychází, jaké jsou její předpoklady a možnosti.

Právě leden 1968 ukázal, v čem roše plána ÚV spočívá. Nebyl to pochopitelně jedmotlivý akt, ale odpověď na stále naléhavější problémy země. Tato odpověď se postupně formovala po neúspěchu hospodářských plánů, kritice a odporu občanů vůči nedemokratickým formám vládnutí. Stejně jako vůči neschopnosti a neochotě říci jasné slovo k té minulosti, která nezákonností a zvlášť proti nestraníkům, tak i členům komunistické strany tížila a doléhala na živé.

Leden 1968 nepřišel naráz. Byl spojen s předchozím prosincem v jeden celek, ale také říjnem 1967. Tehdy si sama strana začala nastavovat zrcadlo a stávalo se stále jasnější, že především obraz jejího vedení bude mnoho nesympatií jak v širokých řadách občanů, tak ve vlastních řadách početného členstva z nejrozumnějších prostředí. Zvlášť varovné byly kritické hlasy z velkých závodů, kde byly před říjnem provedeny sociologické průzkumy a otevřené stranické pohovory, při kterých někde až 80% aktivu prohlásilo, jak za posledních deset let autorita strany poklesla.

Ovšem Leden nebyl pouhou reakcí na kritický stav na mnoha úsecích života společnosti. Ve svých závěrech se stal důkazem, že komunistická strana je a bude schopna obrátit pozornost k četným neřešeným problémům, vytýčit program dalšího postupu a zejména

získat pro jeho naplňování lidí. Zejména tato jeho stránka nebyla brána jako nějaký jednorázový akt, ale potřeba soustavné činnosti, při které by docházelo k rozvinutí připravené ekonomické reformy, k demokratizaci společenských pořádků, vytváření v zemi podmínek tvůrčího obzduší, odpovídajícího jak požadavkům vědeckotechnické revoluce ve světě, tak humanizaci veškerého života v zemi.

Z předlednové i lednové paměti

Na závěr pléna ústředního výboru KSČ dne 5. ledna 1968 jsem si poznamenal následující slova: Tak zdánlivě v naprosté harmonii končí toto plénum ÚV KSČ a končí tam, kde by mělo pokračovat.

Co jsem měl na mysli tou zdánlivou harmonií? V dané chvíli především závěrečné hlasování pléna. Jak známo, po diskusích, které trvaly tři dny v prosinci 1967 a obdobně 3 dny v nastupujícím lednu 1968 - plénum tvoří jeden celek - je závěrečné otevřené hlasování plné jednomyslností.

Napřed se hlasovalo o převedení dvou kandidátů ÚV do řad jeho členstva. Bylo jednomyslné jako u dalšího nejzávažnějšího návrhu, totiž rozdělení funkce prvního tajemníka ÚV KSČ a funkce prezidenta republiky.

Avšak předtím, než zaznamenám další hlasování, je nutné připomenout, že již od rána závěrečného zasedání předsedal Dřehomír Kolder a postupně vyložil návrhy, které budou předkládány. Ohlásil je jako návrh předsednictva a tzv. konzultativní skupiny. Svůj výklad nechal přerušit vystoupením Antonína Novotného, který se podle něho přihlásil o slovo, než budou návrhy předloženy.

Novotný pak zhruba řekl, že nechtěl být překážkou svobodného jednání a proto je pro rozdělení nejvyšších funkcí. Jménem předsednictva, konzultativní skupiny i jménem svým předkládá návrh, aby do funkce 1. tajemníka byl navržen Dubček. Bylo několik úvah, ale toto podle jeho slov bude dobrá volba. Přes ostrou diskusi osobní vztahy nebyly porušeny. Bude to dobře přijato i v komunistických stěnách.

Svým způsobem potom komentoval tato slova předsedající Kolder a vysvětlil, jak by se mělo postupovat při dalších návrzích. Byly také podle jeho slov přijaty návrhy na rozšíření předsednictva. Ty má později přednést Alexandr Dubček.

V této chvíli se k poznámce přihlásil Bedřich Kozelka, že podle něj není jasné, zda má být Novotný uvolněn z funkce 1. tajem-

nika nebo presidenta. Svou poznámku nebo dotaz doplnil komentářem, že až dosud považovali lidé plénium za kývací panáky.

Bylo nutno ještě vyjasnit, jak to bude vůbec s další diskusí, zda se má v ní pokračovat nebo přistoupit k hlasování. O názor jsou žádáni ti, kdo byli ještě zapsáni do diskuse. Předsedající vyvolává jejich jména a většinou se vzdávají slova s tím, že dají svůj příspěvek do protokolu. Někteří tak činí s krátkou poznámkou. Po první skupině, která se bez poznámek vzdala slova, doprovází Kleňhová-Besserová svou rezignaci na diskusi poznámkou, že se stranou, hospodářstvím a celou republikou to není tak černé, jak se líčilo. Pravda ovšem je, že mezi lidmi panuje nespokojenost. Ceny nešly - jak říká- nahoru, jak bylo plánováno o 1, 5%, ale až o 30 a 50.

Jestli předtím se vzdal slova mj. Fojtík, teď je to dále Švestka, ale též Kriegel, který přitom zdůrazňuje, že bude plně podporovat kandidaturu Dubčeka. Z jeho diskusního textu je možno poznat, jak mu leží na srdci situace ve straně a v zemi. Přicházel s celou řadou návrhů na zlepšení stranické činnosti, zejména aby plénium bylo lépe připravováno. Členové měli podle něho dostávat referáty předem a pravidelné protokoly ze zasedání svých výkonných výborů/ orgánů. Chování A. Novotného na Slovensku, když tam odmítl dary Matice slovenskej a j. , považoval za pokračování státní krize.

Měl bych snad jmenovat všechny další, kteří se vzdávali slova, vím např. . že mezi nimi byla Macháčová, jejíž vystoupení bylo bezesporu zajímavé, ale také zřejmě Havlíново.

Zatmenávám, že existuje jedno jediné místo, odkud se vše řídí a to je sekretariát ÚV. Rezignovali také Havlíček, Prchlík, Špaček. Prchlík přitom uvedl, že výsledky pléna budou v armádě zabezpečeny.

Též Vilém Nový se vzdává a říká, že bude hlasovat pro předložené návrhy. Jde mu však o to, jak se budou změny prezentovat, protože to nebude podle něho jednoduché, bude tisíce otázek. Řešení tu není podle něho výsledkem krize, ale logickým článkem vývoje. Jsou tu další jména, jako Hejny, přičemž si vzpomínám, jak mi 3. nebo 4. ledna večer v Mičovně sděloval s rozhořčením, že mu ze své funkce zakazuje vystoupit generál Rytíř, který je členem ÚV, zatímco Hejna jen kandidát. Řekl jsem mu něco na způsob, že tady není vojenský generální štáb a tady žádné rozkazy neplatí. x/ x/ V lednu pokračovalo plénium v Mičovně a ne ve Španělském sále, kde v prosinci začalo. Někteří z těch, kdo kriticky a jednoznačně

vystoupili už před Novým rokem, si po slovech J. Smrkovského o snahách vtáhnout do věci armádu a že mluvil o zatýkacích rozkazech, říkali, že to tady v zahradě bude v tomto ohledu výhodnější a pro koho. Pokud jsem na plénu dne 20. XII. kategoricky odmítl "pseudoteorie" o vnitřní roli armády, bylo to Smrkovským v lednu doplněno.

Ze zmínku stojí Viliam Šalgovič, který ke svému vzdání se slova připojil, že neprotestuje proti tomu, když členům ÚV byla dána přednost před členem ÚKRKu, ale chce poukázat, že je to také orgán volený sjezdem. A tady - mínil plénum - často mluvil Plojhar, Neumann, ale na členy orgánů se nedostalo. Proto je nutné kritické zhodnocení práce, aby nedocházelo k vyvyšování předsednictva nad orgány volené sjezdem. Co se nyní přijímá, byla podle jeho slov renesance. Ovšem také ÚKRK se má zamyslet nad svou prací - a odvolal se přitom na má slova z diskusního vystoupení - aby byla na patřičnou úroveň vyzdvihnuta její úloha.

Někteří, jako např. Šik, Fierlinger, Bilak se vzdávají své druhé přihlášky, zatímco jiní jen potvrzují, že vůbec nevystoupí: Auersperg, Ruml, Skála, Štoll, ačkoliv někteří z nich jsou známí diskutéři. Málo nám také pro budoucnost napovídá poznámka Karla Hoffmanna, že vzhledem k osvobozujícímu slovu bude hlesovat pro to šťastné řešení.

Zapamatoval jsem si v hlavních rysech krátké vystoupení Josefa Nepomuckého; připomněl, že patří k těm nejstarším harcovníkům komunistické strany. Podle něho si někteří diskutéři vše zjednodušují prostě tím, že obviňují jiné. Lenárt, jako předseda vlády, by měl víc zvážit ty neustálé reorganizace. Připomněl též, že začínal ve straně s dosavadním prvním tajemníkem, ale vše se Novotnému nějak vymklo z rukou. Závěrečná slova Nepomuckého jsou, že tato republika by mohla a měla být příkladem.

Výše jsem uvedl, že mezi přihlášenými jsou další jména. Ani v diskusi, ani při vzdávání se slova nefigurují však např. Chňoupek, Korčák, - a nejsou to jindy mlčenliví členové pléna.

A nyní, jak dále pokračovalo hlasování pléna: K návrhu, aby z funkce 1. tajemníka byl uvolněn A. Novotný, je pouze jeden hlas proti, jinak všichni hlasují pro. Bedřich Kozelka to doprovází zvoláním, aby si to nikdo nevykládal, že je proti Dubčekovi. Dává to také najevo, když krátce poté je za prvního tajemníka zvolen Alexandr Dubček jednomyslně.

Zvolený dostává závěrečné slovo. Zasedání končí D. Kolder, když jsou ještě za nové členy předsednictva zvoleni J. Filler, J. Špaček, E. Rigo a J. Borůvka. Nevím, koho z přítomných napadá, že

všichni členové konzultativní skupiny se ocitli na listině kandidátů. ...

Jaká bude jednota takto vytvořená, ať už se jedná o plenum ÚV nebo jeho předsednictvo? Ústřední výbor jednal sice v uplynulých dnech převážně jako nejvyšší orgán strany mezi jejími sjezdy, ale bude tomu tak natrvalo? To je otázka, která se nad ním vznáší.

Diskuse dala řadu podnětů pokud jde o další politiku strany a činnost na státním a hospodářském úseku, přinesla mnohé pro vyjasnění národnostní politiky v zemi a ve výřtu programových otázek by se mohlo pokračovat. Jsou to podněty jak z řad intelektuálů, ale i dělníků. Jaký bude tento program je teprve věcí další práce a činnosti. Již v říjnu sice mluvil Dubček a potřebě prvního programu strany /v duchu leninského pojetí, že politický program je první a hospodářský druhý/ a na toto téma diskutoval O. Šik, a také další řečníci. Nelze však opomínat ani symptomy nesouhlasu v tomto směru, třeba se v jednotlivých vystoupeních neobjevily ve výrazné formě, ale spíše v podobě, aby se vše ještě zvážilo, že je možné dekulaci závažně přijmout, ale jakékoli konkrétní řešení nechat na později aj.

Bylo snad tehdy vhodné jednání nepřerušovat, udělat třeba jen několikadenní přestávku, ale pak jednat o tom, jak z neustálého "hoje proti něčemu" se zaměříme, jak stručně formuloval právě v závěru A. Dubček, oč nám jde, "za co" se chceme v první řadě postavit, co chceme vytvářet.

Všichni přítomní jsou ale nějak unaveni, čekají, aby se mohli rozjet do svých míst, rozejít se po různých institucích a úřadech, zkrátka zřejmě převládá mysl, že teď je zase čas jejich obvyklého spravování věcí.... Zasedání, zejména v prosinci a lednu bylo opravdu něco neobvyklého; ne náhodou pamětníci vedou paralelu až k počátkům strany nebo k roku 1929.

Ovšem otázky a velmi vážné problémy stavu ve straně a společnosti nyní přijdou na přetřes v širším stranickém a vůbec veřejném okruhu, bude se mluvit, zda je či není krize, o nutnosti politické a hospodářské reformy, zvýšení role slovenských orgánů.

Především pak o závažných změnách v životě komunistické strany, jak má usilovat o svou vedoucí - atentgardní úlohu při výstavbě socialismu. Dodáme-li k tomu nyní jasně konkretizovanou dekulaci funkcí, která se teď na plénu neplno otevřela, přičemž se začalo u prvního tajemníka a prezidenta republiky, není potře-

ba už víc dodávat, oč běží. Strana nemá a nemůže být podle těchto představ a příští své praxe ztotožňována se státem a ten sám musí být stále víc zbavován svého ideologického charakteru.

x x x

Informování o výsledcích pléna a jejich projednávání prakticky začala druhý den v celé zemi a hned se projevilo, jak účastníci stranických a ještě více pak veřejných schůzí nebyli spokojeni s obsahem vystoupení mnohých referentů o plénu. Týkalo se to v první řadě těch, kdož nebyli stoupenci ani kádrových, ani obashových změn v činnosti KSČ. Neznamená to, že naopak stoupenci měli vždy lehkou pozici, vždyť nároky na osvětlení problémů v životě strany a celé společnosti nebyly snadnou záležitostí.

Od první chvíle se projevuje, že zastánci různých názorů na půdě pléna pokračují ve své polemice jiným způsobem dál. Protivníci reformy nechtějí de facto o plénu nic říkat, než co bylo publikováno /nebo vůbec nechodí na schůze/, zatímco ti, jejichž stanoviska se alespoň v obecných rysech a v řešení kumulace funkcí prosadila, nutně musejí jít dál.

Jestliže se vrátím ke svému tehdejšímu základnímu postoji, t. j. že jde o správné chápání avantgardní role komunistické strany, která se nemůže vyvyšovat nad společnost, dále o důsledné uskutečňování již dříve přijaté ekonomické reformy nutně doprovázené změnou celého politického ovzduší a o takové vztahy mezi socialistickými zeměmi, které se zakládají na zásadách rovnoprávnosti a spolupráce, nebylo, jak jsem přesvědčen, vystupování tohoto druhu proti duchu, ale ve shodě s plénem. Nejsem si vědom, že bych hlesoval pro nějaký závěr, rezoluci, které by mě zavazovaly mluvit o plénu v nějakých jen zcela obecných pojmech, aniž bych se např. nedotýkal samotného obsahu diskuse,

To konečně potvrdilo předsednictvo ÚV ve svém staronovém složení. Stalo se tak sice s velkým opožděním až 4. března, když vydalo na podkladě velké kritiky zdola obsáhlejší informativní zprávu, takřikajíc pro vnitřní potřebu. Kromě jednotlivých výjimek neuvádí tato zpráva jména a připomíná, aby se na schůzích neprovádělo hodnocení jednotlivých vystoupení. Ovšem o tom nejdůležitějším případě, t. j. Antonína Novotného, nemůže přece nikdo ve svém vystoupení mlčet.

A pokud jde o celou řadu závažných problémů a postojů, zejména těch sporných, které byly tématem diskuse, nebylo ve většině případů tak těžké, aby si je jak referenti, tak i posluchači, ze-

jména pokud šlo o osoby z jejich bezprostředního okruhu, nedovedli dosadit příslušnými jmény. Navíc zhruba od té doby, možná o něco dříve, jsou na krajských a okresních výborech v několika exemplářích protokoly zasedání ÚV s přednesenými i nepřednesenými příspěvky a funkcionáři-aktivisté je mají mít k dispozici. Jiná věc je, jak to vše stačit, takže ani mnozí členové pléna ÚV nemají dostatek času si vše znovu prostudovat, zejména pak u většiny zůstávají dost neznámou ti, kdo dali své vystoupení jen pro protokol.

Bylo např. zcela běžné, že na aktivech a schůzích se účastníci prostě zeptali: co ty, soudruhu, jak ty jsi vystupoval anebo jsi pokračoval v roli zpěváka jednoho z nejdražších pěveckých sborů na světě? Je přece známo, jak v krotických situacích vyznačovali lidé z okresů a míst nahoru: ať už přestanou s obecnými řečmi nebo ten nejdražší pěvecký sbor na světě, který se schází párkrát do roka, aby zapěl Internacionálu, rozeženeme. Bylo to někdy až přehnané ve výrazech, ale mířilo to správně.

Konečně, cožpak na samotném plénu se nemluvílo obdobně? Na příklad starý, zkušený soudruh Josef Való při pokračující diskusi z prvních lednových dnů řekl mj. : "Nazvěte to jak chcete. Strana se dostala do situace, kdy upadá aktivita funkcionářů, zmáhá se lhostejnost. Je to krize nebo její začátek. V orgánech se jedná o nepřislušných maličkostech nebo se nesprávně rozhoduje. Nepomůže, jestli si dáme do ústavy, že KSČ je vedoucí síla. O to se musí neustále bojovat, ale nepředpisovat. Řekl jsem už svého času Bacílkovi: Karolko, politická strana, která potřebuje policejty ať se raději rozejde. Poslouchat Lenárta jsem už nevydržel. Lenárt vlastně říká, že když pohneme Novotným, tak nebude na trůně ani Ulbricht. Strana, která přestává vidět své chyby, se stává pivní společností lidí, kteří se bojí o své židlo.. " Čili říká to Való poněkud jinak, ale základ je shodný s Leninovými slovy, že poměr jakékoliv strany k vlastním chybám je jen dokladem její serióznosti.

Nutně při těchto vzpomínkách vzniká otázka, proč z tábora těch, kdo stáli za závěry Ledna a věděli, že je vše nutně jen začátek, se neobjevily názory a návrhy, aby protokol z průběhu jednání pléna v prosinci a lednu byl veřejně vydán. Ti, kdo žádné změny ani nechtěli, ani nečekali, pochopitelně s něčím podobným nepřicházeli, i když by tak mohli podat "svůj důkaz", zda se zachází za hranice Ledna.

Jak známo, nestalo se tak z žádné strany ani bezprostředně po

jednání ani v době řekněme publikování Akčního programu KSČ, k je -
hož prosezování a realizaci by materiály a podněty pléna mohly
přispívat.

Jde, myslím, též o to, vyjádřit se k dosti rozšířeným kome-
ntářům o prosinci a lednu, které hlásely, že vlastně tato zasedá-
ní nejsou ničím tak významná, že na nich bylo jen pár koncepčních
projevů. Vůbec, že počet těch, které jsou nějak zajímavé, by se
dal spočítat na prstech jedné ruky. Mezi těmito komentátory jsou
mnohdy lidé, kteří se pak dostali do stranických volených orgánů
nebo před srpnem byli do nich kooptováni. Nejde mi o nějakou po-
lemiku, ale spíše o vyjasnění celé této záležitosti. Jistě, že
čím později, tj. s čím větším časovým odstupem bude uváděný pro-
tokol čten, bude se omezovat životnost jeho textů. Ovšem nikomu
by nemělo unikat to podstatné, čím je celý tento text plný. Totiž
skutečností zápasu, který je v diskusi sváděn o postavení pléna
ÚV. Např. již v prosinci se stalo jen v jednom případě, že by zde
zaznělo běžné "ministerské" referování. Tenkrát se to týkalo
vnitřního obchodu, aniž by se příslušný diskutér dotkl jediného
problému, které se de facto dostaly na pořad. Celý protokol plé-
na ÚV má dle mého mínění zásešní důležitost proto, že ukazuje, jak
jeho přednosti, tak i slabiny, jsou určitým odrazem faktického
stavu komunistické strany. Navíc stavu ve straně, kdy docházelo
v jejích řadách k dosti zásadnímu obratu právě také proto, že se
plénium ujímalo své funkce nejvyššího orgánu mezi sjezdy. Žádná "re-
voluce shora", kterou přece "pražské jaro " bylo, se nepohybuje
ve vzduchoprázdnu, má své zcela určité prostředí a navíc, ať si
to uvědomuje, či ne, působí na ní tlaky zdola, což byl i náš pří-
pad.

V uvedené základní změně tkvěl také další předpoklad, aby se
strana oddělovala od státu, t.j. od svého naprostého ztotožnění
s ním, aby vláda mohla podobně jako ÚV přistoupit ke svým povin-
nostem. Ze své činnosti se zodpovídat Národnímu shromáždění, kte-
ré bylo nutné proměnit ve sbor skutečně svobodně zvolených zástup-
ců lidu. Zákonitě se také dostávaly na pořad otázky voleb a refor-
my i příslušných zákonů.

Cožpak právě toto vše nemá co říci dnešku, cožpak problémy
dnešní komunistické strany, jejího vztahu ke státu, nejsou v tom-
to směru ještě vypjatější? Je přece také stále na místě otázka,
jak orgány strany jsou vskutku otevřené a odpovědné vůči celému

hnutí. Cožpak se nic nedotýká ani funkcí státu, jestli opravdu a ne jen naoko se má jednat o posilování samosprávných prvků v životě naší společnosti atd.

Tím, co jsem dosud uvedl, zatím neukazují plně význam toho, co začalo po lednu a pokračovalo prvních osm měsíců roku. Nemůžeme přece zapomínat na takovou skutečnost, jak se v těchto chvílích chovali ti, kdo tehdy byli v odpovědných funkcích, ale pak jednali jina, než jak bylo rozhodováno a hlasováno.

Jestli se dnes nutně znovu o prosinci a lednu 1968 hovoří, nestálo by za to se jich zeptat nejen na jejich vystoupení, ale též jakých usnesení se vlastně drželi při různých mezinárodních jednáních a jakým právem a zejména jak pravdivě hovoří o těch druhých, s kterými kdysi společně rozhodovali, aby pak toto rozhodování odsoudili ovšem ze okolností změněných intervencí....

Co oni vlastně chtěli a co sledovali v lednu 1968, když z programu, který na toto plénum reagoval a navazoval dnes již nic nezůstalo. Dnes vůbec o nějakém Akčním programu, stanoviscích nejvyšších orgánů, v kterých po celou dobu, většinu času "pražského jara" zasedali, nechtějí nic vědět. Není to nic originálního. Jen kopie Varšavského dopisu z července 1968, který zná 2000 slov, ale ne Akční program. Musím v této souvislosti hned říci, že ani změněné výkonné orgány pléna ÚV KSČ po dubnu 1968, kdy došlo nejen k dalšímu závažnějším kádrovým posunům od lednového nástupu A. Dubčka do funkce prvního tajemníka, této skutečnosti nevědovaly dostatečnou pozornost. Ale k tomu se ještě dostaneme.

Návrh na státní radu

V době před 5. lednem 1968 tzv. vedení strany v jeho užším pojetí, t.j. výkonné orgány pléna ÚV KSČ v podobě předsednictva a sekretariátu vypadají takto: Černík, Dolanský, Dubček, Hendrych, Chudík, Kolder, Laštovička, Lénárt, Novotný, Šimánek. K nim se řadí kandidáti předsednictva Kapek, Pastyřík, Mábožčík, Sádovský a Vaculík. Sekretariát pracoval ve složení: Novotný, Hendrych, Kolder, Koucký, Štrougal, Sádovský - tedy první tajemník a pět tajemníků. Dalšími členy sekretariátu byli Pastyřík, Pecha a Vaculík. Čili po 5. lednu nastala jediná změna ve funkci 1. tajemníka a v rozšíření řad členů předsednictva o 4 nové členy a o nově zvoleného vedoucího tajemníka ÚV KSS Bílaka.

Není známo, jakou změnu v této předlednové sestavě chystal Novotný, neboť, jak bylo do té doby zvykem, kádrové návrhy předkládal obyčejně první tajemník případně jménem předsednictva. Otázka po

záměrech Novotného je na místě, protože vedle chystaných změn ve vládní organizaci, se kterou přicházel na prosincové plénum a která byla odmítnuta, měl nebo chystal ze zálohy ještě jeden reorganizační plán po státní linii.

Jestliže při vládních změnách i při reorganizaci ministerstev nebylo vždy pravidlem nebo ani nepřevažovaly s tím spojené změny ve stranických orgánech, jiný Novotného plán mohl, kdyby byl projednán, nějakou změnu v uvedeném směru přinést.

Jedná se o návrh, jehož znalost nebyla příliš rozšířena, ale o kterém jsem se na prosincovém plénu zmínil v diskusi sám, aby se pak později k mému stanovisku kriticky vyjádřil Chudík, podobně jako i v jiných případech. Jeho polemika jen potvrzuje existenci návrhu.

Jde o návrh na zřízení státní rady, který zřejmě chtěl Novotný použít při jednání na téma dekumulace a snad ukázat, že uvažuje o nějakých změnách i ve svém osobním mocenském postavení. Tento návrh v podobě psaného textu nespatrił nikdy světlo světa.

Nevím již dnes přesně, jak dlouho před jednáním pléna ÚV KSČ si mě Novotný pozval. Jinak se již na různých neoficiálních posezeních konkrétněji hovořilo o nutnosti dekumulace. Sám jsem se jednoho takového jednání zúčastnil s tajemníkem ÚV KSČ L. Štrougařem, ze kterým jsem zešel s přímou otázkou: Co tady chystáte? - Dostalo se mi odpovědi: je ti jasné, že je nutné oddělit funkci prvního tajemníka od funkce prezidenta republiky? Novotný na to prostě nemá. - S tím jsem souhlasil a pak jsem dostal následující otázky: Co bych řekl kandidatuře Hendrycha nebo že se též uvažuje o Černíkovi. Také se zmínil, že se hovoří o něm, ale to prý nemám brát vážně. - Má odpověď: Na koni jménem Hendrych nehodlám dále jet.. Zmínil jsem přitom, jak ten utekl ze sjezdu spisovatelů. Černík podle mých poznatků nezná dostatečně stranu. A další varianta: Jak jí mám brát vážně, když sám navrhovaný o tom pochybuje? Nemohu posoudit, jaký vliv mělo mé stanovisko na Hendrycha. Na každý pád vím, že pod jiným vlivem jeho ambice na "prvního mezi rovnými" ho přiměly vyslovit stav v předsednictvu na score 5:5 a jmenovaný se ocitl v té části, k níž náležel Dubček.

Co jsem uvedl, by mohl někdo označit jako skupinaření nebo dokonce frakční činnost. Může však tak hovořit jen ten, kdo nic neví o praktické politice, která je bez takových a obdobných situací nemyslitelná. Celou dobu před prosincovým a lednovým plénem jezdili různí členové po republice, konzultovali své postoje; existovaly dopisy ve formě semizdatů aj.

Ze skutečnosti, že vedle důležité změny ve funkci prvního tajemníka došlo pak v lednu dále k doplnění předsednictva, které však nedoznalo jiných změn, svědčí o nechuti mezi různými skupinami v ÚV i předsednictvu vzdát se svých pozic. Tím de facto značná část předsednictva zůstává z předlednové éry, což také není bez vlivu na oněch prvních pověstných "100 dní", pokud jde o obsah a tempo jednání.

Při výše zmíněném setkání mě Novotný x/ požádal, zda bych já

x/ Osoba A. Novotného, stejně jako J. Bendrycha a dalších, by si zasluhovala z důvodů objektivit větší biografické pozornosti.

nebo někdo z Ústavu politických věd při ÚV KSČ vypracovali návrh na zřízení čs. státní rady. Neříkal sice, že má být zrušena funkce prezidenta, ale jinak něco podobného nebylo možné. Zmiňoval se též, jaké funkce má prezident navíc, jako např. vrchní velitel armády a j. Státní rada měla být podle jeho představ určitý kolektivní orgán se svým předsedou nebo jak by se jeho hlavní představitel nazýval. Byly by v tom ztělesněny nejvyšší pravomoci státu.

Odpověděl jsem, že sám nehodlám na něčem podobném pracovat. Příliš mi to připadá jako "Staatsrat", zatím co u nás je tradice prezidenta republiky. Ve svých nejlepších případech je ztělesněním naší státnosti s velkým symbolickým významem samostatnosti země. Jiná věc je, zda za socialistického zřízení prezidentská prestiž příliš neutrpěla. Nevidím však důvodu něco, pokud jde o existenci této funkce, měnit.

Pak jsem pokračoval, že jestli mý mohu něco navrhnout, což považuji za správné, aby souhlasil s oddělením prezidentského úřadu od funkce prvního tajemníka ÚV KSČ. Dodal jsem též, že v ústavu se o jeho úvahách zmiňám a jestli někdo projeví zájem "státní radou" se zabývat, dám Novotnému vědět. Nikdo se takového úkolu nepodjal a tak dodnes nevím, zda snad jen na základě mého jednání z vypracování zásad "státní rady" sešlo.

Od ledna k Akčnímu programu

Mezi lednem a dubnem a tím přijetím Akčního programu, až po srpen jsem mohl pozorovat a ještě dnes s odstupem doby mohu něco říci o tom, jaký je rozdíl mezi členem pléna ÚV a jak to vypadá, když je člověk zároveň členem jeho výkonného orgánu. Pravda, moje zkušenost se nedá zřejmě srovnávat s obdobnou příslušností jiných, např. těch, kteří žili a působili většinu času mimo centrum v Praze. Nelze také opomenout, že i když jsem v první době po lednu

nebyl členem výkonných orgánů, ale působil v řadě komisí, kupř. ideologické, měl jsem přece jen výhodu, že v těch "nejvyšších kruzích" pracovalo dost osobních známých. To souviselo jednak s mou dřívější redaktorskou činností a v období nastávajícího "ražského jara" s funkcí Ústavu politických věd ÚV KSČ. Faktem ovšem je, že jsem polovinu času, který byl vyměřen "pražskému jaru" dál zůstal jen členem pléna, tj. od ledna do dubna.

Samotnému naznačenému problému o rozdílu člena pléna a působení ve výkonných orgánech jsem nevědoval přílišnou pozornost. Prakticky denně jsem absolvoval jednu nebo dokonce více schůzí, ať už v Praze nebo v nejrozličnějších místech, vzdálených od centra. Tak se u mně shromažďovala znalost toho, jak lidé z různých prostředí reagují na první kroky "dubčekovského vedení" a dosud panující vlády.

Neznamená to, že jsem nepozoroval, jak se různé věci mění v mém bezprostředním okolí, když jsem přicházel do budovy ÚV KSČ, jednal tam s různými lidmi, účastnil se práce v širší pracovní skupině pro přípravu Akčního programu.

Znal jsem a sledoval psaní novin, časopisů a vůbec práci masových sdělovacích prostředků, které měly velký vliv od samého počátku obrodného hnutí, v mnohém je i předznamenávají. Ovšem zároveň se začaly otevírat stále nové a nové otázky a byla oprávněná obava, že nebude dost sil na to hlavní. Nechtěl bych se teď po letech dělat moudřejší, než jsem ve skutečnosti byl. Jako člen ÚV jsem se však stále více soustřeďoval na dvě, podle mého základní otázky. Jednak aby jak plenum, tak výkonné orgány strany jednaly vždy s co největší znalostí stavu v zemi, stanovisek, podnětů lidí, především z řad dělnictva, ale aby také znaly otázky, na které lidé čekají, hledají odpověď.

V teoretickém nebo spíše politicko-teoretickém uvažování šlo o to, abychom přišli k zodpovězení otázky, která vlastně léta byla určitým způsobem otevřená. Ta otázka zněla: "Kde se vládne?" Já sám si ji doplnil neméně naléhavě: "Jak se vládne?"

Na plénu ÚV bylo řečeno Josefem Mackem, že znovu narážíme na problém "vládaření" a ten že se ukazuje problémem nejzávažnějším.

Ve svých vlastních úvahách jsem dodával, že se vše před příchodem k moci jevílo jasné, možno říci přehledné, ale jak je to naopak v praxi těžké. S tím souviselo vědomí toho, že se jedná o vládaření v zemi s nejrozličnějšími, dost bohatými demokratickými tradicemi a že by semělovládnout tak, aby občané měli vždy pocit své spoluúčasti, že mají dobré vládců a že si vlastně vládnou sami.

Mé původní poznámky na téma Akčního programu, vzniklé někdy koncem prosince 1967, nesly název "Národní budovatelský program", zřejmě pod vlivem zcela určitých zkušeností bezprostředně poválečného období. Sám termín "národní" neměl v sobě nic nacionalistického, bylo to určité vyjádření nutnosti vlastní čs. cesty k socialismu. Jestliže jsme bezprostředně po válce uvažovali - a teď nemám na mysli čistě osobní úvahy, ale zcela určité formulování základů politiky komunistické strany, bylo zcela přirozené, že více než po 20 letech a především pak po trpkých zkušenostech, které někteří nazývají "kultem osobnosti" a jiní stalinismem, bylo nutné nové hledání a znovobjevování základních socialistických představ a idejí.

Do dnešního dne bylo na téma "deformace" a temných stránek přelomu čtyřicátých a zhruba první poloviny padesátých let napsáno mnoho rozborů, kritických úvah, osobních tragických poznatků a vyšly také četné stranické dokumenty. Přece stále tu něco je, co vyvolává obavy, že nebyly a nejsou vyvozeny ze všeho patřičné závěry jak v národním, tak mezinárodním měřítku.

Samozřejmě nemám na mysli takové soudy, kterými má být komunistické hnutí jednoduše odsouzeno, protože to není žádné řešení a neodpovídá to složitosti problému, který před námi je.

Cožpak to vše vznikalo ve vzduchoprázdnu? Nepůsobily zde též jiné vlivy, které nevycházely jen ze samotného komunistického hnutí? Cožpak jistým způsobem nestojíme před problémem existujícím ve své podobě v jiných revolucích? A co hlavního: cožpak i v těch nejtemnějších dobách neexistovaly jiné barvy, jiné děje, takové konání lidí, které bylo tvořivé a nadějí pro zítřek?

Kdyby tak dnes někdo mohl postavit vedle sebe tři následující materiály. Za prvé zprávu tzv. Barákovy komise z konce padesátých let o revizi politických soudních procesů s těmi jejími pověstnými - mi "mlýny" a jejich roztážením. Ale pak Kolderovu zprávu, představující začátek rehabilitací a první nápravy z počátku let šedesátých. Čteli jsme tehdy zprávu této druhé komise rozšířit o ideové problémy, resp. ukázat vliv "kultu osobnosti" na oblast společenských věd, ale to bylo v tehdejší předsednictvu zamítnuto. Není to žádné povznášející čtení, ať už jde o předechozí dvě zprávy komisi nebo poslední, tzv. Pillerovy komise z r. 1968. Její text byl sice politickým orgánem schválen, ale po sronu nebyl již šířeni publikován. Ovšem její zásadní závěry, jak zabránit usárpací a zneužívání moci, mají, myslím, trvalou platnost a při skutečné reformě ve společnosti a komunistické straně by měly vstoupit ve všeobec-

nou známost.

S prací na Akčním programu se v různých skupinách včetně redakční, objevili postupně lidé, kteří nebyli nijak nadšeni změnami počínajícími od konce roku 1967 přes leden 1968.

Já sám jsem se zhostil svého podílu práce pokud šlo o hodnocení předchozího vývoje a pak už se jen účastnil jednání v hlavní politické komisi. Na nové tváře při zmiňované práci jsem se díval spíše tak, že je dobré, když jsou získáváni další lidé, zatímco jiní, například mí slovenští přátelé, před tím varovali. Došlo na jejich slova. Ti, kdo se "přimkli" k redakční komisi Akčního programu, byli v r. 1970 horlivými tvůrci Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ.

Též tím, co jsem zatím řekl, vypovídám něco o tom, že práce na Akčním programu nebyla snadná. Situaci neulehčilo ani to, když někteří tvrdili a nevím, proč stále opakují, že Akční program měl být přijat dřív. Což opravdu nebylo nutné, aby o něm jednaly určené komise, aby se s návrhem seznámil, a to důkladně, co největší počet členů ÚV a dal k němu své připomínky nebo řekneme určité podněty pro realizaci? Spěch, který je v daném případě vydáván za politickou moudrost, nijak zvlášť nepřesvědčuje, podobně jako na druhé straně postoje rádobyradikálů, pro které byl Akční program mrtvě narozeným dítětem.

Příprava Akčního programu, stejně jako kádrová politika, se po lednu 1968 nestaly pouhou záležitostí jednotlivců. Nehodlám rozebírat kádrové otázky, o nichž se neméně hovořilo před chystaným dubnovým plénem než o Akčním programu.

Nebyl jsem stoupencem ani kádrového pléna ani pouze kádrového sjezdu. Obojí podle mého mohlo více nebo spíše škodit než prospívat. Jestliže tehdejší komunisté, strana jako celek, chtěli dokázat svůj rozchod, třeba postupný, se zcela určitou neblahou minulostí a především přistoupit k řešení skutečných základních problémů země a jejího lidu, záleželo především na jasnosti dalšího programu.

V tom směru šel také spor. Zda program akce nemá být kratší, soustředěn jen na několik momentů politického, hospodářského a kulturního života. I to byla určitá cesta a dovolím si vyjádřit hypotézu, že by se později, řekneme po sjezdu, došlo k něčemu obsáhlejšímu, asi jako byl existující Akční program. Ovšem i tehdy se projevil sklon k přeceňování obsáhlých dokumentů před takovou prací, která by se stala skutečnou zkušeností širokých lidových vrstev. Každý program měl by měl podle mého vyjadřovat skutečnost

v pohybu.

Ovšem s oprávněnými nadějemi byla přijímána některá důležitá, dostatečně konkrétní ustanovení Akčního programu. O jeho obsahu se stále více hovořilo jak v souvislosti s hospodářskou reformou, tak s předsevzetím rozvinout v celé zemi široký demokratizační proces. Jeho předpokladem a součástí měla být též aktivizace a nezaměnitelná odpovědnost Národního shromáždění, vlády a Národních výborů při respektování všech ústavních a zákonných norem. Mnohé se očekávalo od změn zákona, aby došlo ke skutečným volbám mezi kandidáty.

To samozřejmě neznamená, že mnozí, ať už členové strany, nebo nestanníci mohli mít a měli jak v jednotlivých programových otázkách jiné představy, podobně jako si přeli jiné lidi ve funkcích, než mnohé z těch, kdo v nich zůstávali.

Podstatné podle mého mínění je, že strana jak ve svých nižších, tak i vyšších člancích uchovala svoji aktivitu, čelnost, neodtrhla se od ostatních občanů, naopak s nimi splývala. Tehdy na rozdíl od pozdější tzv. normalizace, lidé celkem dobře věděli, kdo v jejich sousedství, na pracovišti, je komunista a kdo ne.

Takové hodnocení činnosti komunistické strany je ovšem především úvěrem do budoucnosti. Nedalo se tehdy zakrývat, ale naopak, bylo nutno jasně vidět, že v nedávné minulosti platná praxe, kdy strana do všeho bezprostředně mluvila, ji nadále činí odpovědnou za stav, který stále na různých úsecích trvá. Přitom početné problémy si budou vyžadovat řádné vytrvalé dlouhodobé úsilí než se pohne s jejich řešením. Také tuto skutečnost vyjádřil v prosinci např. F. Vodsloň, kdy dal jasně najevo, že stranu činí lidé odpovědnou za vše dobré, ale také negativní, protože vše strhávala na sebe, do všeho bezprostředně mluvila. "ohl bych dále citovat z mnohých vystoupení delegátů okresních konferencí, které probíhaly před přijetím Akčního programu. Zejména z úst dělnických delegátů jsme mohli slyšet slova, abychom se neoddávali iluzím, jak se vše hnulo, když oni sami na sobě vidí, že vše je zatím jako dřívě, jen přibyla naděje, za kterou stojí. Avšak jako dřív záhy vstávají, mečkejí se v dopravních prostředcích cestou do práce a tam dále zápolí s problémy řízení závodů a podniků, trvá nedostatek materiálu nebo je nedostatečná jeho kvalita, což také zde není snad teprve od včerejška.

Jestliže zůstaneme např. jen u známé knihy /dnes nedostupné/ Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, připomínáme si, jak jen postupně začalo posuzování a přístup k řešení hlavních

problémů. Ze zvlášť důležité považují např. projednávání zásad ke zdokonalování práce vlády a jejích orgánů, což bylo v rozporu s tím, co se dávalo plénu ÚV ke schvalování dříve. Přípravné náměty a opatření vyúsťovaly do tří sfér činnosti vlády: 1. rozvoj práv a svobod občanů, ochrana a materiální předpoklady jejich zabezpečení; 2. mírová zahraniční politika a obranná schopnost země; 3. důsledné uplatňování nové soustavy řízení a hospodářské politiky státu.

Komuniké o tomto zasedání bylo přijato druhý den po informační zprávě o schůzce vedoucích představitelů komunistických stran a vlád /sic!/ socialistických zemí/ tedy od počátku v tomto období bez Rumunska. Podle slov komuniké bylo jednání především o mezinárodních otázkách a představitelé KSČ a vlády ČSSR informovali o průběhu realizace usnesení lednového pléna ÚV KSČ. Máme-li věřit slovům strojeného komuniké, pokud jde o ostatní země, došlo jen k běžné informaci o situaci, zatímco Československu byla věnována zvláštní pozornost. Na co se tato pozornost přesně soustředila, není ani po 20. letech známo. Mluvílo se tehdy v kruzích blízkých těm, kdo z Československa byli přítomni /Dubček, Lenárt, Černík, Kolder, Bilák/, že tam měla padat i jiná naše domácí jména, ale, žel, ani plénum ÚV KSČ se nikdy později nedozvědělo více. Začínala nebo vlastně pokračovala politika tajné diplomacie, která není ničím jiným, než přezíráním práv občanů. Ať kdokoli později začne takové postupy de facto chválit, že jsme měli již tehdy v tom vidět varování, není vůbec v roli obránce politiky, kterou měl zastupovat.

První plenární zasedání ÚV KSČ po lednu se sešlo napřed 28. března k projednání návrhu kandidáta na funkci prezidenta republiky, aby pak po krátkém přerušení pokračovalo od 1. do 5. dubna. Ze hlavních bodů programu možno označit návrh Akčního programu strany, některé návrhy na rehabilitaci členů strany postižených v období "kultu osobnosti" a celou řadu kádrových návrhů, které mj. vyllynuly i z diskuse.

Na uvedeném zasedání se již volilo tajně a z těchto voleb vyšlo předsednictvo ÚV KSČ v následujícím složení: Barbírek, Bilák, Černík, Dubček, Kolder, Kriegel, Piller, Rigo, Smrkovský, Špeček, Švestka. Do funkcí kandidátů byli zvoleni: Kapek, Lenárt, Veculík. Za členy svého sekretariátu zvolil Ústřední výbor KSČ Dubčeka, Císaře, Indru, Koldera, Lenárta, Mlynáře, Sádovského, Šlavíka, Voleníka. Novými tajemníky byli zvoleni Indra, Lenárt, čímž jejich po-

čet vzrostl na šest, protože vedle prvního tajemníka Dubčka ve funkci tajemníků již působili Císař, Kolder, Sádovský.

Všechny návrhy uváděl A. Dubček. Při sestavování kandidátky se podle něho přihlédlo k připomínkám členů ÚV, aby se počet členů předsednictva snížil a aby se uplatnila přijatá zásada co možná nespojovat funkce. Z uvedených důvodů nebyli na předložené kandidátce dosavadní členové předsednictva Borůvka a Lenárt, kandidáti předsednictva Sabolčík a Sádovský, tajemník a člen sekretariátu Štrougal. S J. Borůvkou a L. Štrougalem se počítalo na státní funkce. Tajné vooby, které na plénu proběhly, se dost zřetelně projevily v počtu hlasů, které jednotliví kandidáti do funkcí obdrželi.

Dubčovo plénum schválením Akčního programu a provedením kádrových změn, které nejsou ovšem všechny obsaženy ve výše uvedeném složení nových výkonných orgánů ÚV KSČ, neboť zároveň došlo k dalším rezignacím ve stranických a státních funkcích, spolu s rozhodnutím pléna z 29. května - 1. června o svolání mimořádného XIV. sjezdu strany na 9. září 1968 tvoří nepochyvně jedny z nejvýznamnějších změn a projektů další činnosti komunistické strany, které též hluboce poznamenávají další vývoj v zemi.

Jestli v něm dochází k výraznějším změnám v diferenciaci v řadách strany i občanstva, pak zároveň je třeba hned dodat, že současně vzrostla politická, hospodářská a vůbec veřejná aktivita.

Jestli je na roce 1968 pozoruhodná řada věcí, pak mj. zvláště překvapují jeho hospodářské výsledky. Ekonomové je pokládají za jedny z nejlepších v té pětiletce ve srovnání s jinými obdobími. A to vše v atmosféře sporů a diskusí, kdy proti pravdě vystupuje blasfemie.

Pod Demoklovým mečem

To jsou slova Františka Kriegla. Mluvil o meči, který nad námi visí a stále víc se dává do pohybu. Bylo to na konci týdne, po kterém přišly první dny vojenské intervence. Šlo se nás tehdy několik členů předsednictva a sekretariátu ÚV se skupinou domácích novinářů. Alexandr Dubček chyběl, byl v Bratislavě.

Na konci debaty o situaci, kdy na otázky a úvahy novinářů odpovídali Černík, Mlynář a další, začal Bartošek o teorii naší revoluce, respektive, že ji postrádá. Ohtěl jsem říci, že pro nás jsou rozhodující vnitřní síly, spojení socialismu a demokracie a zatím nejúplnější souhrn našich představ a vůle že je ztělesněn v Akčním programu. Po krátkém rozmyšlení jsem toho nechal a rozchá-

zeli jsme se s vědomím, že zkoušky z teorie a zejména z praxe jsou před námi..

V jedné známé knize je, pokud jde o jednání výkonných orgánů ÚV KSČ na jaře 1968 líčeno, jak neobyčejně zdoluhavě a naplněno rozpory a někdy též odkládáním problémů vše probíhalo. Sám bych řekl, že rostly rozpory jak uvnitř tohoto vedení, tak tlaky zvenku. To druhé se stávalo téměř každodenní záležitostí. Toto jisté odvádění od vlastní práce připravovali někteří spojenci. To je možné prokázat na psaní tisku v těchto zemích, rozhlasových relacích, ale také poukazem na neusralé intervence, kterými u jednotlivých funkcionářů strany a též státu byli pověřováni představitelé zastupitelských úřadů, zvláště pa. SSSR. V takové atmosféře a pod takovým tlakem se těžko pracovalo, nebylo snadné se vyrovnávat s demagogickými projevy domácího původu, když ty vnější si s nimi mnohdy nijak nezdaly.

Co naplat, že se tyto intervence snažily vzbudit zdání, že nevystupují proti nám "představitelé veřejného", jak bylo uvedeno v červencovém dopise představitelů pěti komunistických a dělnických stran z Varšavy. Tomuto dopisu předcházela psaní od jednotlivých stran jako reakce na známých 2000 slov, uveřejněných v našem tisku se jmény řady významných představitelů čs. veřejnosti, vědců, pedagogů, vynikajících sportovců, podobně jako lidí kultury, fyzické a duševní práce. Toto vystoupení posloužilo jako snad důkaz o "existenci" kontrarevoluce u nás.

Nemohu zapomenout v této souvislosti na slova dopisu ÚV SED, v němž se vyslovuje pochopení pro situaci českých a slovenských občanů, čs. komunistů, kteří "trpěli pod mnichovským diktátem, který jim byl vnucen imperialistickými mocnostmi a byl následkem chybné politiky Beneše". Teprve po těchto zřejmých tedy "hlavních strážcích Mnichova" přichází invaze a okupace německého fašismu. Dálejšího komentáře k tónu uvedeného dopisu uvádím ještě následující slova: "Krví a slzami bylo zapláceno historické poučení, protože politika prováděná Masarykem a Benešem nebyla s to vyřešit do konce ani jeden ze základních problémů národů Československa..." Kdybychom příslušný dopis zveřejnili, nazval by to ~~přesvědčivě~~ pravděpodobně Walter Ulbricht provokací. A s jakými pocity jsme měli číst tato slova my?

Jestliže jsme jako komunističtí funkcionáři i v takovém případě mlčeli, nemohli jsme tak učinit, když došel do Prahy dopis "pěti" z Varšavy. Naše veřejnost na rozdíl od SSSR a jiných zemí byla seznámena s celou korespondencí. Nijak jsme neváhali a plně

ÚV KSČ dne 19. července jednomyslně schválilo text odpovědi. Dlouho jsem nezažil takové obklíčení pražského Hradu jako v ten den. Patřil jsem k těm zástupcům ústředního výboru, o nichž se zmiňuje komuniké, že přijali velké množství delegací stranických organizací a pracujících Prahy a jiných míst, přijíždějících tlumočit rozhodnou podporu. Kromě toho plénu došlo v jeho průběhu několik tisíc rezoluví, dopisů a dálnopisů, ve kterých vyjadřovali stranické a společenské organizace a jednotliví pracující svá stanoviska k současné situaci, k dopisu pěti a svůj souhlas se stanoviskem ÚV KSČ.

Změna, ke které došlo po mém zvolení ze členského sekretariátu ÚV KSČ na dubnovém plénu, se neprojevila bezprostředně. Zúčastnil jsem se snad asi 2-3 jeho schůzí a pak jsem šel žádat Dubčka, aby mě buď na schůze nezval, nebo aby raději zařídil věci tak, že se budu moci účastnit též zasedání předsednictva a možností diskutovat, i když nebudu mít hlasovací právo. Moje argumentace pro navrhované řešení byla taková, že zasedání sekretariátu mi pro moji práci dávají jen málo, neboť se tam projednávají organizační věci, a pokud se objeví něco důležitějšího, jde to stejně do předsednictva.

Od května jsem se pak účastnil schůzí předsednictva, které byly také v komuniké jako schůze předsednictva označovány a jen asi ve dvou případech - nevím už dnes proč - byly nazvány zasedání předsednictva a sekretariátu.

Nebyla to jednoduchá schůze, které jsem se poprvé zúčastnil. Krátce před ní byla totiž v Moskvě "na krátké soudružské návštěvě delegace ČSSR", jak se hovořilo v úřední zprávě. Ve zveřejněném stručném domácím komuniké, které je v tomto případě právě poprvé označováno jako "ze schůze předsednictva a sekretariátu" se o projednávání závěrů z této návštěvy nic nemluví, ačkoliv mám dojem, že se tam o ničem jiném nejednalo. Komuniké dává toto zasedání 7-8. května, ale já mám stále dojem, že trvalo nejméně 3 dny a 3 noci. Odraz moskevských vzkazů - třeba s jejich tlumočením nebyli jejich autoři, jako již kolikrát předtím i potom, spokojeni - možno najít na květnovém plénu ÚV KSČ.

Nemohu nyní dobře reprodukovat všechny otázky na předsednictvu diskutované. Nehodlám teď ani v dalším provádět nějaké kádrování. Vím však zcela určitě, že jsme spolu s dalšími proti nejružnějším kritikám vystupovali Mlynář, Císař a já. V jedné chvíli jsem přerušil Černíka, když četl z podkladu moskevského jednání, které nám bylo mezitím rozdáno, a řekl jsem mu, že umíme číst, ať koneč-

ně vyjádří svůj vlastní názor. Neposledy snad vstal k poňemice Mlynář, ale Rigo vyřešil situaci následovně: Slavík a Mlynář jsou jen členové sekretariátu a Císař je sice tajemníkem ÚV, ale též nemá hlasovací právo. Tak chci konstatovat, že my ostatní jsme jednotní, což ne zcela odpovídalo skutečnosti.

Krátce nato, 12.- 13. května, jsem na celostátní poradě vedoucích tajemníků OV, MV a KV KSČ začal diskusní vystoupení asi takto: Na společné schůzi předsednictva a sekretariátu bylo v diskusi řečeno, že mám v některých otázkách poněkud jiné názory než někteří soudruzi. Ve svých postojích vycházím z toho, že hledáme, lépe řečeno, rozvíjíme model socialismu, ve kterém vedoucí úlohu má komunistická strana. Je to model, který se úplně neoddělí od minulosti, ale vznikne z reálné skutečnosti. Strana není jenom nějakou ideovou silou, ale také určitým mocenským faktorem. - Jaká je situace a především vývojové tendence? Mluví se o zásadně převažujícím pozitivním vývoji po prosincovém a lednovém plénu. V zájmu toho, co je zatím nejúplněji formulováno v Akčním programu a vládním prohlášení by jistě nebylo správné zevírat oči před nesocialistickými tendencemi. Je nutné však vymezit, co je antisocialistické, abychom neodvraceli od sebe, od dělnické třídy, nezbytné spojení. Jde podle mého o tyto základní projevy: jednak kdyby šlo o útok na společenskou vlastnictví v průmyslu a zemědělství; dále kdyby chtěl někdo vyřezovat komunistickou stranu ze společenského života, konečně pokud by šlo o ohrožení našich hlavních spojeneckých svazků. Nelze otěšit tyto projevy zeměňovat s naší vlastní kritikou, pokud jde o činnost strany; a spojenecké svazky musí vyjedřovat nejen zájem komunistů, ale zájem lidí, našich národů. Nejde také jen o analýzu současné situace, ale nacházení východiště ve směru dalšího pozitivního socialistického vývoje.

Chci tím vyjádřit základní argumentaci, která mi byla stále společná s lidmi, ať už to byl Dubček, Smrkovský nebo další čeští, stejně jako slovenští soudruzi, kterou jsem měl v krvi.

Byl jsem a zůstávám stále přesvědčen, že pro vývoj v zemi jsou v konečném součtu rozhodující vnitřní síly, jsou nadřazeny vnějším, jakkoli významným faktorům. Uvolnění, mobilizace vnitřních tvůrčích sil je tím, co rozhoduje o osudu díla. Zvnějška možno dosáhnout, přispět k mnohému. Pokud je to v rozporu s čedičnou pamětí lidí, nemá to neději na konečný úspěch a stávají se skutkem slova velkého Florentina.

Politické vedení širokých mas a co nám zůstalo

Při hodnocení čín osti polednového stranického vedení /na státní se dost všeobecně zapomíná, jakoby neexistovalo/ se málokdy vidí, k čemu vzor různým rozporům, nástřehům i slabostem přispělo. Mám na mysli plénum ÚV, předsednictvo i prvního tajemníka - široký stranický aktiv. Tím podle mého nejasnější byla skutečnost stavu republiky, jejíž naprostá většina obyvatelstva vyznávala politiku obrody socialismu, posilování demokracie, ekonomické reformy a projevovala v tomto směru svůj souhlas, podporu a aktivitu, kterou nebylo možné žádnými vnitřními silami zvrátit. Proto její odpárci v zahraničí neměli jiný recept než podle starého Clauswitze.

K tomu neměli žádné důvody, o právu ani nemluvě. Z vnitrostátního hlediska nehrozilo žádné vážnější nebezpečí. Invazní vojska neobsazovala žádná "hníзда kontrarevoluce", ale budovu ÚV KSČ, vlády, dobývala se do Národního shromáždění.

Neexistuje také jediný důkaz o snahách nějaké mezinárodní konfrontační politiky, naopak, celý další vývoj až po naše dny svědčí o naprostém opaku.

Čeho tedy politické vedení dosáhlo? Není to vlastně nemístná otázka tvář v tvář dvacetileté normalizaci? Jaka vůbec může být v takovém hodnocení útěcha, když byly anulovány všechny stěžejní body polednové politiky, Akční program KSČ? Je také dostatečně zřejmé, že v celé zemi nastoupil větší nebo menší diktát úzké vládnoucí vrstvy, která se až do poslední doby chovala jako v nějakém doživotním lóně. Naše hospodářství potřebuje takovou reformu, která by zastavila jeho úpadek a především technické a kvalitativní zastávání. Vše je stále vtěsnáno do nedemokratických forem. Dokonce se starost o politiku naprostě většinou upírá a vše, včetně kultury - a to v jejím nejširším smyslu - má daleko k hlásaným, ale především lidmi vyznávaným demokratickým a socialistickým zásadám.

Netvrdím, že se vše vrátilo do předlednového stavu nebo že neexistuje nic z přeměn socialistického charakteru dřívějšího období. Tím bych jen popíral kreativní schopnosti dělníků, inteligence, pracujících na nejrůznějších úsecích. Není možno zavírat oči před skutečností, že přes celé období obrody pokračovalo ekonomické posilování JZD /ani jediné se za tzv. kontrarevoluce nerozpadlo/, což se ne ovšem bez problémů projevuje v řešení potravinového programu. Na jaké kvalitativní úrovni to řešení je, za jakou cenu, je ovšem otázka pro ekonomy, ale dotýká se všech.

Nežijeme ve vzduchoprázdnu, je zde téměř stále přítomna určitá

snaha přiblížit se v některých oblastech pohybu ve světě a zvýšit úroveň spolupráce s SSSR a dalšími zeměmi socialistického typu aj. Začíná se znovu hovořit o nutnosti ekonomických reforem a vůbec o potřebě podstatných změn v politickém a veřejném životě. Vedoucí představitelé jsou volky nevolky nuceni zdůrazňovat nutnost demokratizace. "novu jsou tak na pořadu základní myšlenky roku 1968, třebaže ti, kdož též schvalovali reformy před 20 lety a sami je pak pomáhali rdousit, říkají, že prý jde o něco jiného. ...

x x x

Za jeden ze základních problémů od května 1945 přes červen 1948 k obrodnému hnutí a jeho potlačení až po naše dny považoval jsem a považuji vztah stranické a státní politiky. Zejména pak příslušných mocensko-politických center /stranického, státního/, z čehož vyplýval můj kritický postoj k tomu, jak byla a je vlastně dosud traktována státní otázka "kde se vládne".

U nás vlastně stále existuje zcela běžná praxe, která je pomalu považována za něco samozřejmého, ne-li dokonce přirozeného; vztahuje se jednak na zcela určitou danost veškeré /úlohy komunisticke strany a jistou všemocnost státu ve vztahu k občanovi. Tyto "samozřejmosti" vězí hluboce pod kůží mocných. Nechci uměle proti sobě stavět stát, státnost proti politické straně a její činnosti, třeba by to bylo v takových podmínkách, jako jsou naše, kdy existuje de facto i de jure jediná vládnoucí politická strana, KSČ.

V rozvinutých průmyslových zemích - ať již socialistického či buržoazního typu - se soudobá státnost vyznačuje tím, že vznikají a existují dvě základní centra politické moci, a to státně-mocenské a politicko-mocenské. Nemůžeme přitom ani v našem případě opomíjet rozdíly mezi státní a stranickou politikou, zejména snahy o překonávání těchto rozdílů. To se ne,ůže dít jen vymezováním nějakých sfér vlivu, ale určováním metod, které nemohou být odděleny od obsahu.

Je zřejmé, že při zásadním posuzování věcí převážné procento /tvrdí se až 9/10/ státní politiky prochází napřed stranicko-politickým centrem, alespoň pokud jde o koncepční pojetí. Obdobně velká část stranických usnesení, pokud usilují o obecnější platnost a podporu, musí projít státně politickým, případně též veřejným posouzením, pokud nemá být v rozporu se zákonem nebo vůlí lidu. Ovšem důležitost požadavků samosprávy ve společnosti vnáší při svém uskutečňování do předchozího pohledu stát-občan - politická strana, který bych nazval právně-politickým, nové aspekty a dosud

málo poznané momenty. Nelze též přehlédnout, ale začít zkoumat, jaké vlivy, možnosti vnášejí do celé této oblasti a řešení problémů poznatky a především zcela konkrétní výsledky vědecko-technické revoluce, zejména v oblasti informatiky a programování.

x x x

Stenoviská k politickému vedení z r. 1968 se nemůže vyhýbat žádným otázkám. Když řekneme "dubčekovské vedení", je v tom, vzdor četným překážkám snad nikdy nebyvalého rázu, značná rozhodnost. K tomu jsme již uvedli některé základní důkazy. "Dubčekovské vedení" neznámá, že jen on mu vtisknul svou tvář. Byl přece pro kolektivní práci ve straně i společnosti. Byl první Slovák, reprezentující dělnictvo a svůj národ, v kterém však též Češi viděli svého člověka. Možná dodat, že v jeho případě v českém prostředí lidé nepociťovali národnostní rozdíl.

O mnohém je nutno dále rozvažovat, především, co nyní dělat, jak dosáhnout nové obrody socialismu a jak její výsledky lépe politicky chránit.

Jen slovy se žádný spor nevyřeší. Pokud jde o politiku, může jen praxe dát odpověď, co v této naší společnosti zůstává z minulosti, co je v ní jen na čas přehlušeno, s čím zteatila komunikaci a jaké chce a bude moci pro sebe hledat perspektivy.

Na každý pád je a bude socialistická společnost stále více a jinak členěná, bude mít své oficiální i neoficiální paralelní struktury a půjde v ní o spojení řídících s tvůrčími lidmi, dělnictva a pracujících vůbec s inteligencí ve všech sférách činnosti, jak o to bylo usilováno i v roce 1968.

Panuje dosti rozšířené přesvědčení, že základní vliv na příchod ledna měla inteligence, zejm. její určité kruhy z řad literátů, ekonomů, filosofů aj. Nikdo zcela určitý vliv v tomto směru nepopírá a týká se to jak Čech a Moravy, tak též Slovenska.

Ovšem, a o tom svědčí nejhrůznější důkazy, mj. popsané v knihách autorů z řad inteligence, které věčně poukazují, v čem část inteligence - a já bych dodal zvláště pražské - nesplnila své poslání. Zřejmě je zde souvislost s mentelitou, které chce být vždy a ve všem první, originální. Politické hnutí a jeho úspěch spočívá však v nejširších vrstvách.

Třeba jsem měl a mám blízko k Slovensku, Slovákům a jejich kultuře, poznamenávám, že ve svých celkových úvahách jsem přece jen ovlivněn převážně zkušeností českou a na zobecnění slovenské si dost netroufám. Existují zde mj. rozdíly v postihu, zákezu

nebo omezení činnosti ve svém oboru. Ovšem fakt represe inteligence české i slovenské by neměl ustupovat před dílčími méně podstatnými jevy.

Chci plně chápat roli inteligence v současném dění. Na druhé straně jsme přece jen něco dlužni reálné úloze dělníků i jiných vrstev a skupin obyvatelstva.

Existující sociologické průzkumy dávají četné podklady proti autorům známého "Poučení". Ve skutečnosti mnoho důkazů svědčí o tom, že politika "dubčekovského vedení", pokud byla "res publica" měla naprosto přesvědčující spontánní i uvědomělou podporu čs. lidu.

Téma opravdové účasti širokých vrstev na utváření demokratické politiky a snahy o strukturální reformy v socialistické společnosti potřebuje své další zpracování a já se snažím k němu přispět. Požuruhodné je, že tato role širokých vrstev se zvláště silně začala projevovat od dnů invaze. "Ažil jsem spolu s jinými ráno a celý den 21. srpna 1968 v obklíčené a obsazené budově ÚV KSČ v pracovně Alexandra Dubčeka. "luvil jsem v jedné chvíli s dozorčím důstojníkem sovětské armády na francouzsky, jak se někdy tvrdí, ale rusky. Dost stroze jsme se přeli, co znamená ta noc pro vzájemné vztahy mezi našimi zeměmi a národy. Nakonec, když nevěděl kudy kam, přerušil rozhovor slovy: "Stejně jste měli mít sjezd!"

Netušil jsem, že se za 24 hodin octnu na jednání XIV. sjezdu v dělnických Vysočanech v závodě Elektronika.

Jel jsem tam s předsevzetím, aby to bylo opravdu jen první zasedání sjezdu, sbyhom přitom respektávali slovenskou část komunistické strany a chtěl jsem vystoupit prozi volbám nového ÚV. Po poslední však již bylo v běhu a tak jsem se snažil dát některé kádrové návrhy, týkající se zejména starých zasloužilých členů ÚV, jako byla např. B. Macháčová-Dostálová. Ve funkci člena předsednictva jsem měl jako první úkol napsání rezoluce proti neutralitě spolu s J. Šabatou.

Zehájení XIV. mimořádného sjezdu KSČ je pro revoluční dělnické, socialistické hnutí kapitola do jeho živých tradic, stejně jako růst politické aktivity mezi dělníky a ostatními pracujícími, činnost různých odborových organizací. Vznikají nebo se rozšiřují patronátní spojení mezi závody a fakultami vysokých škol a organizovaně vystupují různé skupiny umělců a kulturních pracovníků.

Tragické je, že v době výrazných lidových projevů tzv. nejužší vedení, které se utváří v rozporu s principy otevřené politiky,

podléhá bezzásadovým kompromisům a ústupkům, rozkládá se zvenčí i zevnitř.

Ještě na plénu ÚV KSČ v prosinci 1968 z podnětu skupiny vysočanských dělníků, ke kterým se připojili další z hradecké, plzeňské Škodovky a jiných závodů, byl vznesen návrh, aby byly urychleny práce na zákonu o podniku a byly uváděny v život rady pracujících. Tito soudruzi mě poctili tím, když mě požádali nejen o posouzení své koncepce návrhu, ale především o podpis, protože to prvé svedli klidně beze mne.

Nelze při těch vzpomínkách zapomenout na všennárodní účast při pohřbu Jana Palecha, jehož oběti byl vzdán hold v komuniké z tehdy probíhajícího pléna ÚV KSČ.

V tomto všem a v celé řadě nepostižitelných jevů vidím důležité pole pro pokračující zkoumání problematiky politického vedení a jeho výhledů, pokud jde o naléhavou současnou problematiku republiky. Ale to už je, jak se říká, jiná kapitola.

leden 1988

Luboš Kohout :

KONCEPCE POLITICKÉHO SYSTÉMU DEMOKRATIZUJÍCÍ SE SOCIA- LISTICKÉ SPOLEČNOSTI

V této studii věnuji pozornost nejenom předpokládaným a realizovaným reformám politického systému v roce 1968, nýbrž také odporům a politickým aktům, zaměřeným proti nim, ať již z pozic konzervativních, či z pozic politických proudů, orientujících se na obnovení principů klasické politické demokracie, jak se formovaly zejména v USA a západní Evropě, a také v předválečném Československu.

1. K charakteristickým rysům politického systému poúnorového Československa

Akční program KSČ vyslovil- v zřetelném rozporu s dřívějšími stranickými hodnoceními- jednoznačně pozitivní soudy o etapě 1944-1947: "V národní a demokratické revoluci let 1944- 1945 se poprvé uskutečnila jednotě národních a demokratických hodnot socialismu: demokratické a národní hnutí se počalo socializovat a socialismus se stal vskutku národním a demokratickým dílem...Politika československé cesty k socialismu, uplatňovaná v letech 1945-1948, byla výrazem snahy respektovat složitost specifických vnitřních i mezinárodních podmínek Československa. Obsahovala mnoho prvků, jejichž poznání může přispět k našemu nynějšímu úsilí o demokratickou socialistickou zřetelnost." /Rok 1968 v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, str. 104, 1968/.

Naopak, daleko kritičtější je jeho pohled na vývoj po Únoru 1948. Zásadní společenské proměny v pozitivním, socialistickým směru, jichž bylo dosaženo v nesporně obtížných a složitých mezinárodních a vnitřních podmínkách, oceňuje takto:

"Únorové vítězství pracujícího lidu bylo důležitým mezníkem v socialistickém vývoji poválečného Československa, které vytvářelo předpoklady pro urychlený pochod k socialismu. Po únoru 1948 vstupovala strana na novou cestu socialistické výstavby s fondem velké důvěry a podpory širokých vrstev. - Mimořádné vypětí sil našeho lidu přineslo dějinně významné úspěchy. Byly uskutečněny základní socialistické společenské přeměny a socialistické zřízení pevně a

natrvalo zapustilo v naší zemi kořeny. Naše společnost, v níž výrobní prostředky jsou převážně v rukou socialistického státu nebo sdružení pracujících, odstranila kapitalistické vykořisťování i sociální křivdy s ním spjaté. Každý občan republiky má právo na práci a na základní sociální jistoty... Dosáhli jsme významných úspěchů v rozvoji vědy a kultury, v nebývalé šíři vzrostly možnosti širokých vrstev lidu nabývat potřebné vzdělání. Pevně je zabezpečeno mezinárodní postavení republiky v soustavě socialistických států..." /tamtéž str. 105- 106/.

Avšak Akční program vyjádřil i mimořádně ostrou kritiku závažných chyb a deformací, způsobivších hlubokou společenskou i vnitrostranickou krizi: "Budování nového společenského řádu bylo poznamenáno nedostatkem zkušeností a poznání, dogmatismem a subjektivismem. "nohé dobové jevy, podmíněné zostřenou mezinárodní situací a vynucenými vysokými tempy průmyslové výstavby, byly chápány jako obecně platné formy života a vývoje socialistické společnosti. Stupeň vývoje socialistických států začátkem padesátých let a ustrnutí tvůrčího rozvoje poznání, které provázelo kult osobnosti, podmínily i mechanické přejímání a rozšíření představ, zvyklostí a politických koncepcí, které odporovaly našim podmínkám a tradicím.... Centralistické a direktivně administrativní metody, použité proti zbytkům buržoazie a při upevňování moci v podmínkách zostřeného mezinárodního napětí po únoru 1948, byly v této situaci neoprávněně přenášeny do dalšího vývojového období a postupně přerůstaly v byrokratický systém. Ve vnitřním životě republiky se obkevalo sektářství, potlačování demokratických práv a svobod lidu, porušování zákonnosti, prvky zvláde a zneužívání moci, což vedlo k podlamování iniciativy lidí a navíc těžce a nespravedlivě postihlo mnoho občanů, komunisty i nekomunisty. " /str. 105 tamtéž/.

Tento pohled doplňuje "Zpráva komise ÚV KSČ o politických procesech a rehabilitacích v Československu 1948- 1968", připravená pro jednání ÚV KSČ a vydaná až v zahraničí, ve Vídni r. 1970 pod titulem "Potlačená zpráva". Citují: "Veškerá moc v politické, ekonomické a kulturní oblasti se koncentrovala v rukou úzké skupiny stranických funkcionářů, politického vedení... Ale ani předsednictvo ÚV KSČ se jako celek nepodílelo na utváření politiky a její realizaci. - Některé nejdůležitější otázky - bezpečnost, armádu, zahraniční politiku a j. - nikdy neprojednávalo. Předseda strany K. Gottwald je probíral jen v nejužším kruhu svých nejbližších spolupracovníků /Slánský, Zápotocký, Široký/. Kromě toho návrhy

Gottwalda, jež měl většinou už předem připraveny, tvořily poslední slovo, které mu náleželo a obyčejně se stalo závěrem i usnesením". /cit ze strojopisu/.

Lze k tomu dodat, že Stalin své závazné direktivy, týkající se životních otázek Československa, předával buď ústně nebo písemně přímo K. Gottwaldovi nebo někomu z jeho nejbližšího mocenského okolí/ Slánskému, po jeho zatčení nejvíce Čepičkovi/.

"Mechanismus kontroly moci nebyl vypracován...V důsledku této koncentrace moci došlo k porušování suverenity ve výkonu funkce vlády a parlamentu, nezávislosti soudů, neboť mnohé jejich funkce převzala vládnoucí skupina mimo tyto orgány nebo je delegovala na jiné útvary...Národní fronta přestala být půdou, na níž se politická linie státu tvořila vzájemným dohadováním zúčastněných sil a stala se pouhým nástrojem její realizace bez možnosti ji nějak podstatně ovlivnit a kontrolovat. x/

x/ "Potlačená zpráva" uvádí řadu ilustrujících příkladů zhoubného společenského působení politického systému a nezákonností z něho plynoucích. Tak kupř. se uvádí stále rostoucí počet politických vězňů, často dopustivších se pouhých verbálních deliktů nikoli trestné povahy. K 1. XI. 1949 bylo pro protistátní delikty vězněno 6.136 osob, k 1. III. 1950 již 8.491 osob, k 1. 5. 1950 již 9.765 osob. Desítky tisíce osob byly umísťovány do vojenských pracovních technických praporů /viz kupř. Kunderův "Žert", Svandrlíkovi "Černí baroni a j./.. Od října 1948 do konce r. 1952 uložil státní soud 233 trestů smrti, z nichž bylo vykonáno 178. Drtivá většina popravených a odsouzených k mnohaletým i doživotním trestům byla později rehabilitována. Ze známějších pozdějších politiků "pražského jara" uvádím příklady J. Sarkovského, G. Husáka, M. Švermova, J. Pavla, L. Novomeského, E. Goldstückera. O. Závodský byl popraven ještě na jaře 1954/1/, skoro rok po odhalení zločinných praktik a likvidaci L. P. Beriji v SSSR!

Je očividné, že v tomto státě nebyl lid "zdrojem veškeré moci", jak se praví v Ústavě, ale nebyl ani "státem diktatury proletariátu", jak se pravilo v oficiálních učebnicích historického materialismu. Jenže tehdejší stav neodpovídal ani stavu v SSSR v prvních letech po vítězné politické revoluci, kdy revolucionáři typu Lenina, Bucharina, Zinověva i jiní poctivě přiznávali, že vzhledem k situaci, musí být diktatura proletariátu d o č a s n ě zaměněna d i k t a t u r o u s t r a n y. Stalin po upevnění své autokratické moci tento názor /ovšem ne v interpretaci Lenina, ale Zinověva/ odmítl a svoji osobní moc vyhlásil za "diktaturu proletariátu". - Takto tomu bylo i ve všech zemích tehdejší "lidové demokracie", tudíž, jak ukázáno výše, i v Československu. Se státem typu "Pařížské komuny", jak o něm psalí Marx a Engels, ovšem tenhle autokratický režim neměl vůbec nic společného. Byl

to "kasárenský komunismus", který právě Marx odmítal a před nímž varoval....

Akční program ~~výzval~~ ^{ještě} p ř í m o u v a z b u mezi ekonomickými nezřeteli a antidemokratickými deformacemi politického systému: "Bezprostředně byly tyto nedostatky vyvolány, udržovány a stále znovu obnovovány především starou direktivní soustavou řízení: ekonomické prostředky, zbožné peněžní formy a tržní vazby byly nahrazovány přímoú direktivou centra. Nerozvíjelo se socialistické podnikání. V hospodářském životě nebyla oceňována samostatnost, dělnost, odborná schopnost a iniciativy lidí, nýbrž naopak, nesamostatnost, poslušnost, případně poklonkování směrem nahoru.

Hlavní příčinou toho, že se udržovaly přežilé způsoby řízení ekonomiky byly deformace politického systému. Socialistická demokracie nebyla včas rozšiřována, metody revoluční diktatury se zvrhávaly v byrokratismus a staly se překážkou vývoje na všech úsecích našeho života. Tak se spojovaly politické chyby s ekonomickými obtížemi a vytvářel se mechanismus, který vyvolával roztržku mezi teorií a praxí... V lidech narůstalo roztrpčení a pocit, že přes všechny úspěchy, jichž bylo dosaženo, a přes všechno úsilí, jež bylo vynaloženo, pohybuje se socialistická společnost kupředu příliš ztuhle, s osudovým zpožděním a s morálně politickými defekty v lidských vztazích... Hlavní článěk tohoto kráhu vězel v pozůstatcích či recidivách byrokraticko-sektářských přístupů přímo ve straně.... Docházelo k nesprávnému srůstání stranického a státního řízení... Široký prostor pro společenskou iniciativu, otevřenou výměnu názorů a demokratizaci celého společenského a politického systému se stává doslova podmínkou dynamiky socialistické společnosti - podmínkou, abychom obstáli v soutěži před světem a čestně splnili své povinnosti vůči mezinárodnímu dělnickému hnutí"/str. 105- 108 tamtéž/.

Ve světle současného úsilí sovětského o revoluční přestavbu - "perestrojku", v níž má centrální roli proces demokratizace společnosti, zní nepochybně tyto myšlenky Akčního programu nesmírně aktuálně. Českoslovenští reformní komunisté, nikoli bez pocitu trpkosti, ale především s pocity zadostiučinění a nadějí v lepší příští sledují obdobné myšlenkové pochody i praktické postupy nejen v d nešním SSSR, ale i v Číně, Maďarsku a Polsku, dokonce v poslední době i v Bulharsku, ovšem začínající se realizovat s osudovým- pro celou socialistickou soustavu- zpožděním, způsobeným sterilní, konzervativní politikou téměř dvacet let trvajícího monopolního "brežněvov-

ského", tedy neostalinistického myšlení a praxe.

Ovšem, ve shodě s historickou pravdou přiznává Akční program KSČ první impulsy k politickým reformám v socialistických zemích historickému XX. sjezdu KSSS 1956. Právem vysoce kladně hodnotí smělost a iniciativu Nikity Chruščova, který v tehdy tajném projevu k delegátům sjezdu odhalil plástičky hrůzy éry stalinského autokratismu a despotismu a jejich neblahé důsledky pro autentický socialistický rozvoj SSSR a soustavy socialismu, pro proces překonávání o d c i z e n í ve společnosti ve všech jeho polohách - útlak sociální, politický, národnostní, ideologický, - což je n e j - v l a s t n ě j š í m h u m a n i t n í m p o s l á n í m s o - c i a l i s m u.

O XX. sjezdu KSSS se v Akčním programu hovoří jako o "obrodném podnětu pro rozvoj socialistické demokracie" a uznává se, že pod jeho blahodárným myšlenkovým vlivem mnoho čs. komunistů a celé pracovní kolektivy "se snažili otevřít cestu pokrokovému rozvoji ekonomiky, životní úrovně, vědy a kultury." Kladli důraz "na rozvoj spolupráce všech pracujících, všech sociálních vrstev, skupin a národností naší země a na zásadní přeměnu metod, použitých v období ostrého třídního boje. Oprávněně přitom spatřovali v rozvoji socialistické demokracie hlavní společenskou podmínku pro realizaci humanistických cílů, které jsou vlastní socialismu" /tamtéž, str. 106/.

Českoslovenští reformní komunisté i politicky aktivní a socialisticky angažovaná veřejnost uviřovali, že v projevu k 70. výročí Velké říjnové socialistické revoluce M. S. Gorbačov vysoce kladně zhodnotil XX. sjezd KSSS r. 1956 a progresivitu role N. S. Chruščova na něm. Vyslovují přesvědčení, že volání nejprogresivnějších vrstev sovětské společnosti po zveřejnění tehdy tajného Chruščovova projevu bude v rámci postupující "glasnosti" oslyšeno.

x x x

Programové partie Akčního programu a předsjezdových materiálů, jimž nyní budeme věnovat pozornost, nutno chápat jako - zajiště specifický československý v přínos o b e c n ě m u : to jest poznávání rozličných podob odcizení ze socialismu, objektivně nutných i těch, jež jsou způsobovány subjektivními faktory, činností vedoucí strany zejména, jakož i cest i metod jejich překonávání. V tom smyslu je jeho význam n a s ě ě a s o v ý - nejen metodologický, ale i p r o g r a m o v ě představuje marxismus dneška; za-

jisté stále přihlížející k změně podmínek oproti době před více než sto léty, oproti éře kapitalismu volné soutěže, jejíž pronikavou kritiku marxismus podal.

2. K obsahu předpokládaných a realizovaných politicko-systémových reforem.

Akční program KSČ vycházel z přesvědčení, že uskutečněné mocenské i vůbec společenské přeměny, ve své podstatě objektivně progresivní, - byť realizované někdy násilnými metodami, situaci neadekvátními a progresu v mnohém objektivně škodícími - naléhavě volaly po novém obsahu a metodách společenského řízení a sebeřízení společnosti, po nových cestách humanistické sociální revoluce.

Konzervativní společensko-výrobní a politické vztahy se stávaly brzdou rozvoje výrobních sil i všech progresivních pozitivních tvůrčích potencií lidí, byť v jiných podobách, než kdysi kriticky konstatoval Marx v pohledu na společnost kapitalistickou. - To byl hlavní rozpor společnosti, přičemž konkrétní, -personální podoby nabýval jako rozpor mezi monopolně vládnoucí, nekontrolovanou byrokracií a lidem, jemuž vládla a jehož aktivity dirigovala.

Součástí tohoto rozporu byl nesporně rozpor mezi privilegovanými komunisti a neprivilegovanou "bestranickou masou".

Akční program nevezoval zřetelně na marxovský metodologický odkaz, pokud volil konkrétně historický přístup ke společenským vztahům té doby v Československu i ve světě a na tom základě se orientoval nikoli na metafyzickou, nýbrž na **d i a l e k t i c - k o u n e g a c i** dosavadního stavu; tedy bral v úvahu nejen **m o m e n t** jeho **k v a l i t a t i v n í h o p ř e k o n á v á n í**, nýbrž i **m o m e n t u c h o v á n í** všeho pozitivního, co dosavadní vývoj přinesl a na což i tato studie upozornila v předchozí kapitole. Nevylučoval sice formování nových institucionálních prvků v politickém systému obrozující se společnosti, avšak těžiště kvalitativních změn spatřoval ve všestranné **d e m o k r a t i z a c i** dosavadních, žel, dominujících/byrokracií umrtvovaných institucí. Proti netrpělivé revolučnosti zdůraznil procesualnost, evoluci, u vědomí, že, řečeno ruskou filosofickou terminologií, možno nové, revoluční kvality dosáhnout "ili puťom vzryva" /náhlého skoku/, "ili bez vzryva" /bez náhlého skoku/.

Celým Akčním programem i dalšími, zejména předsjezdovými dokumenty "Pražského jara" prolíná střízlivé, realistické vědomí, že existují vlastními silami hrozdů Československa a Komunistické strany **n e o d s t r a n i t e l n é** /alespoň v historicky dohledné době / **h r e n i c e p o s i t i v n í h o s p o l e -**

čenského pohybu! Že odpovědná politika, chápající mocenské a velmocenské vztahy a poměry sil ve světě mimo nás, zejména uvnitř socialistické soustavy a v Československu samém, politika, jakožto "umění možného" nesmí a nemůže bez neblahých následků vytýčit před společnost utopický a objektivně k regresi vedoucí cíl: formovat nějakou ideální demokratickou společnost. Naopak, s úvahou objektivních i subjektivních limitujících faktorů zahraničních i domácích vytvářet optimální politický systém československého socialismu.

V tomto smyslu program chápal, že výše uvedený rozpor mezi byrokracií a lidem a jeho součást, rozpor na rovině komunisté-nestreníci, lze sice úspěšně řešit, ale nelze jej beze zbytku vyřešit! Procesualnost demokracie stavěl proti utopii náhlého skoku z temné říše despotie do říše demokratického světla!

K zahraničním limitům v první řadě jistě patřila naše již dvacetiletá přináležitost k jednomu z vojensko-politických-ekonomických, ideologických bloků v čele se Sovětským svazem, i proti němu zaměřená - na jeho oslabení, či dokonce rozklad - politického bloku protivného, v čele s USA. - K vnitřním limitům jistě patřil dosažený stupeň ve vývoji společenských vztahů spolupráce i vztahů konfliktních, jakož i naléhavá potřeba /také s především vzhledem k působení vnějších faktorů/ národní jednoty, národního usmíření, již proklamoval Alexandr Dubček těsně po nástupu do funkce, nejvíce pak v projevu k 20. výročí Února, jako *conditio sine qua non* zdeřu reform! Odtud rozhodné odmítnutí takového politického systému, jenž by umožňoval urputný boj politických stran o státní moc.

Avšak největší perspektivní význam Akčního programu i dalších dokumentů není pouze v docenění uvedeného faktoru spíše povahy politicko-taktické, nýbrž v hlubokém pochopení objektivních vývojových trendů socialistické demokracie. Ta nemůže být, má-li představovat opravdový společenský progres, má-li být autenticky socialistická, má-li představovat nový, vyšší typ demokracie, než byly i vrcholy dosažené demokracie v dosud kapitalistickém světě, pouhým převzetím všech podstatných principů této demokracie. Svým cílovým zaměřením, ale i bezprostředními předpokládanými demokratizačními opatřeními představuje tudíž Akční program i dialektikou negaci této "občanské", jak se častěji psá-

lo a říkalo "buržoázní demokracie".

x x x

Takováto orientace se promítá do všech nejzávažnějších partií programu, nejvíce pak do oddílu "Politika jednoty a důvěry".

Vedoucí úloha strany - záruka pokrokového socialistického vývoje", do kapitoly "Za rozvoj socialistické demokracie, za nový systém politického řízení společnosti."

Myšlenka "jednoty v rozmanitosti" se promítla do formulace: "Všechny společenské třídy, vrstvy, skupiny, oba národy a všechny národnosti naší společnosti se shodují v základních zájmech a cílech socialismu...Strana rozhodně odsuzuje pokusy stavět jednotlivé třídy, vrstvy a skupiny socialistické společnosti proti sobě a bude odstraňovat všechny příčiny, které vytvářejí mezi nimi napětí. - Ve jménu jednoty a celospolečenského zájmu nelze ovšem přehlížet nebo zastírat různé potřeby a zájmy, které mají jednotliví lidé a sociální skupiny podle svého pracovního zařazení, kvalifikace, věku, pohlaví, národnostní příslušnosti, atd....Socialismus se může rozvíjet jen tím, že otevře prostor pro uplatnění různých zájmů lidí a na tomto základě bude demokraticky vytvářet jednotu všech pracujících. To je hlavní pramen svobodné společenské aktivity a rozvoje socialistického zřízení." /str. 108- 109 tamtéž/.

Jestliže očividnou kontinuitu s dosevašním politickým systémem představuje zhovuzdárznění toho, že vedoucí společenská úloha komunistické strany je "podmínkou socialistického vývoje země", pak zřetelnou diskontinuitu naopak představuje pohled na z p ů - s o b j e j í h o u p l a t ě n í : "Komunistická strana se opírá o dobrovolnou podporu lidu; neuskutečňuje svou vedoucí úlohu tím, že vládne nad společností, ale tím, že nejoddeněji slouží jejímu svobodnému pokrokovému socialistickému rozvoji. Svou autoritu si nemůže vynutit, ale musí ji neustále získávat svými činy. Svou linii nemůže prosazovat nařizováním, ale prací svých členů, pravdivostí svých ideálů...Politika strany nesmí vést k tomu, aby občané nekomunisté měli pocit, že jsou ve svých právech a svobodách úlohou ~~komunistické~~ strany omezováni, ale naopak, aby v činnosti strany viděli záruku svých práv, svobod a zájmů." /str. 113/

Cíl přestavby politického systému vyjadřuje program takto:

"Jde o to, přetvořit celý politický systém tak, aby umožňoval dynamický rozvoj socialistických společenských vztahů, slučoval širokou demokracii s vědeckým, odborně kvalifikovaným řízením, a upevňoval společenský řád, stabilizoval socialistické vztahy, nepomáhal kázní a společenské disciplíně. Základní vazby politické-

ho systému musí přitom poskytovat pevné záruky proti návratu ke starým metodám subjektivismu a mocenské litováli". /str. 116, potvrzeno v A.p./

K Národní frontě: "Na tvorbě státní politiky se podílí celá Národní fronta, politické strany, které ji tvoří, i společenské organizace. Politické strany Národní fronty jsou sobě navzájem partnery, jejich politické působení vychází ze společného politického programu Národní fronty a je samozřejmě vázáno Ústavou ČSSR, plně vychází ze socialistického charakteru společenských vztahů v naší zemi. KSČ chápe Národní frontu jako politickou platformu, která nedělí politické strany na vládní a opoziční v tom smyslu, že by se vytvářela opozice proti linii státní politiky, jako linii celé Národní fronty, a vedl se politický boj o moc ve státě. Případná rozdílná a rozporná stanoviska složek Národní fronty, případné spory o politiku státu - to vše je řešeno na bázi společné socialistické koncepce politiky Národní fronty cestou politické dohody a sjednocení všech složek Národní fronty ...

Dobrovolné zájmové společenské organizace pracujících nemohou zajišťovat politické strany, ale ani naopak - politické strany nemohou u nás vyřadit zájmové organizace dělníků a ostatních pracujících z přímého vlivu na státní politiku, na ~~tvorbě~~ její tvorbu i vykonávání" /tamtéž str. 116- 117/. - potvrzeno v A.P./

Materiály, připravené pro mimořádný sjezd KSČ ještě více, než Akční program, zdůrazňují, že se nemá obnovit ani politický systém první republiky, ale ani bezprostředně poválečné uplatňování role Národní fronty, jakožto instituce, sdružující výhradně politické strany, jen velmi slabě vázané dohodnutými stanovisky na bázi Národní fronty, fakticky i je mnohdy opouštějící, vstupují ve volbách do vzájemného zápasu o moc. Čítují: "Případná ztráta většinových pozic komunistické strany v mocensko- politických institucích by byla praktickým nástupem jiné strany k získání těchto pozic, t.j. politicko- mocenským převratem. Teoreticky je sice představitelný stav, kdy by to nemuselo ohrozit socialistický a komunistický vývoj; politicky odpovědně viděné podmínky u nás však podobnou úvahu, jako politicky reálnou musí tyloučit v dohledné perspektivě /pěti let/ ". /XIV. mimořádný sjezd, protokol a dokumen-

ty, str. 223, zahrani. vydání/ A dále se zde uvádí: "Základní politickou otázkou, kterou je nutno na XIV. sjezdu jednoznačně rozhodnout, je, zda nový politický systém v ČSSR může nebo nemůže být tzv. otevřeným politickým systémem ve smyslu "dvoulné hry" politických sil.. Pro přechodné období - do nové ústavy - je to jednoznačně vyloučeno. Bez zakotvení monopolu Národní fronty nelze vyloučit politicko-mocenský konflikt, zaměřený proti hegemonii KSČ"/tamtéž str. 224/.

Pokud právě k této problematice /vedoucí role KSČ, Národní fronta, způsob voleb/ se tehdy rozpoutal a až dodnes probíhá mezi historiky a komentátory "pražského jara" urputný zápas, je potřebné v této studii prohloubit pohled na připravovaný politický systém a předpokládanou roli KSČ v něm. To proto, aby se ozřejmilo, zda představoval novou politicko-systémovou kvalitu, což mu upírali demokratičtí oponenti, či zda představoval totální opouštění a rezignaci na vůdčí společenskou roli KSČ, což zejména v proslulém "Poučení..." vytýkají dnešní čs. vládcové a vytýkalo svého času brežněvovské vedení KSSS.

Za rozhodující, klíčový článek pozitivního demokratizačního procesu považovali straničtí reformátoři nové uspořádání vnitrostraničních vztahů ve dvou základních rovinách:

1/ Vnitrostraničná demokracie v oblasti teoretické, poznávací činnosti strany umožní svobodný dialog k nejpalčivějším problémům teorie i praxe. To měla vyjadřovat stále rostoucí váha a vliv společenskovědních aktivit při straničských orgánech, zvědečtění straničské práce vůbec, pronikavá liberalizace edice odborně vědecké, zejména společenskovědní produkce. Tedy se měla zkvalitnit vůdčí role strany v oblasti nejzávažnější: vytyčování dalších cest vývoje socialismu v globálních měřítcích, vytyčování správné linie společenského vývoje v úzkém sepětí mezi společenskou praxí a jejím teoretickým zdůvodňováním. S uspokojením konstatují plnou názorovou shodu mezi dokumenty pražského jara a myšlenkami, jež vyjádřil A. N. Jakovlev, člen politbyra ÚV KSSS a tajemník ÚV KSSS na zasedání sekce společenských věd prezidia Akademie věd SSSR někdy na sklonku léta 1987: "Nikoliv od předem daných a pohodlných utěšujících principů k faktům života, ale od reálného bytí, od skutečných životních procesů k závěrům, k formulování principů a cílů. Jaková je cesta skutečné vědy o společnosti." A dále: "Jde především o rozvoj demokracie ve vědě a o vědeckou etiku." /Kommunist, 1987, č. 8/.

2/ Demokratická proces ve stranických institucích umožní zformovat stranu dle postulatů A. Gramsciho jako "kolektivního myslitele. Tedy uplatnit vedoucí úlohu celé strany - nikoli pouze jejích mocenských špiček, jak tomu bylo dosud. Proměnit masu členstva a aktivu z pouhého objektu a pasivního vykonavatele v aktivní subjekt tvorby a realizace demokraticky formovaných většinových stranických usnesení. Takhle proces zároveň vytváří garancie proti zneužití moci jednotlivcem či skupinou. V té souvislosti uvádím některé stěžejné myšlenky návrhu stanov strany pro mimořádný XIV. sjezd:

- Volby do všech řídicích stranických orgánů měly být tajné. volební řád pronikavě demokratizován. Řídící orgány se měly vždy při konferencích a sjezdech podstatně obměňovat, přičemž funkční období jedné osoby mělo být časově omezeno. Postupně mělo být všude vylučováno personální spojení stranických a státních funkcí.

- Stranický aparát, jehož pravomoci od dob Stalina až dosud byly obrovské, měl být početně podstatně snížen, podřízen plně voleným orgánům a mělo být vylučována možnost - až dosud skutečnost - aby nahrazoval nebo řídil státní orgány a společenské organizace. Pracovníci aparátu měli být přijímáni především na konkurzní řízení; přednost dávat sociologům, ekonomům, právníkům, historikům, psychologům. Měli tvořit odborný aparát bez jakýchkoli politických mocenských pravomocí.

- Stranická politika ve státních orgánech, v zájmových politických a nepolitických organizacích lidu, v Národní frontě, měla být oprošťována od dosavadního poručníkování a majorizování. Na relaci: strana - státní moc mělo docházet k odpoutání se strany od státní moci /viz současné dění v Číně i jinde/ a současně s tím i ke zkvalitnění vedoucí úlohy strany, jakožto revolučního, desali-
enantního, z pozic vědeckého poznávání a předvídaní působícího
kritika státní moci, tedy státní byro-
kracie a byrokratických deformací.

- K zabezpečení práv menšiny měli mít členové strany právo společných konzultací a předkládání skupinových stanovisek k řešení řídicími orgány. Členové strany měli mít právo ponechat si svůj názor, konzultovat jej s ostatními a znovu předkládat k projednání i po přijetí jiného, většinového usnesení /jehož plnění ovšem i pro ně bylo závazné/. Alternativní návrhy menšiny měl zveřejňovat stranický tisk.

- Kádrová i jiná materiální a mocenská zvýhodnění komunistů opro-

ti jiným občanům země měla být zrušena a dle litery čs. Ústavy měla u nás být realizována plná občanská rovnoprávnost, kdy základním a vlastně jediným kritériem pro zastávané funkce by byla odborná připravenost. Byl to nejúčinnější prostředek boje proti masovému karrierismu přes majetnictví "červené knížky".

- Komise stranické kontroly měly napomáhat tomu, aby funkcí nebylo zneužíváno nejen k obohacování, ale hlavně k dosahování přílišné moci ve straně i státních orgánech, k pronásledování komunistů i všech občanů, kteří otevřeně a věcně kritizují nedostatky. Nejvíce si měly všimnout obojetníků, bezpáteřných karieristů, těch, kteří se řídí heslem "kam vítr, tam plášt".

- Kandidátů strany do nejvyšších stranických či státních funkcí měli být známi veřejnosti z tisku, televize, rozhlasu, měli to být lidé, kteří jsou opravdu politickými osobnostmi, formulujícími vlastní názory na palčivé problémy.

Sumárně vzato, šlo o přetvoření strany stalinského, nedemokratického, byrokratického typu v novou demokratickou stranu, cílevědomě se oprostující od všech podob výlučnosti, privilegovanosti, nekritizovatelnosti, oligarchičnosti, jakožto předpokladů pro zabsolutnění a zneužití - řečeno s Mňačkem : - pro "vychutnávání" moci. Strana se v kontextu všech těchto i jiných změn své činnosti měla kvalitativně přeměnit z dosavadní řídicí síly ve skutečnou, větší novým konsensem uznávanou vedoucí a organizační sílu.

Předpokládaná i již realizovaná opatření v oblasti politicko-systémové organicky navazovala na změny vnitrostranické.

Ve vývoji politického systému šlo o všestranný, byť postupný rozvoj demokracie a samosprávy občanů na spolehlivém základu společenského vlastnictví v rozličných jeho podobách /viz podobné úvahy M. Gorbačova, Jakovleva i jiných sovětských autorů, zejm. ekonomů/, vymaňujícího se ze státního dirigismu a dogmatického zjednodušování.

Dle reformátorů r. 1968 nelze socialistickou samosprávu chápat úzce, jen jako samosprávu výrobní, podnikovou; je třeba ji budovat jako ucelený společenský systém. To znamená, že se za prvé musí týkat každé složky společnosti jednotlivě a za druhé že bude spolu s tím koncipována jakožto správa společnosti coby celku nad sebou samým. Zajisté, že mají stále narůstat, tam, kde je to možné, prvky demokracie přímé /třeba celonárodní diskuse k závažným problémům výstavby, referenda aj./ . Avšak faktory demokracie nepřímé měly mít nadále daleko významnější místo, než kdy-

si před sto lety předpokládal, K. Marx. U nepřímé demokracie je rozhodující to, aby se zkvalitňoval vliv "zdola" na tvorbu i závažných, celostátně platných rozhodnutí i odbornost v rozhodování.

Občanská samospráva a socialistická demokracie se týkala především tří základních, vzájemně se podmínujících, vzájemně proponovaných kruhů:

1. Nové pojetí parlamentarismu, jakožto nepřímé demokracie,
2. Svobodný tok informací a formování socialistického veřejného mínění /viz sovětská "glasnost" dneška!/,
3. Podniková samospráva /viz sovětský zákon o podniku i diskuse dneška!/,

Největší pozornost věnuji, v souladu s podstatnými stránkami dění v osmašedesátém , p a r l a m e n t a r i s m u :

Ve volbách poslanců do zastupitelských orgánů je sekundární otázka jejich stranické příslušnosti, či naopak, bezpartijnosti. Je dokonce za jistých okolností brzdou a negativem, pokud by pro voliče byla základním kritériem volby příslušnost kandidáta k určité politické straně. Cílem přece je zvolit v demokratických volbách, tedy z širší palety ty, kdož jsou jako o s o b n o s t i schopni spoluvytvářet z vyšších a nejvyšších zastupitelských orgánů opravdu kvalifikované a tím účinné kontrolory demokraticky volených výkonných mocenských orgánů. Přitom je důležité, aby byli optimálně zastoupeni odborníci ze všech odvětví a oblastí hospodářského, politického, či kulturního světa /tedy nejspíše dva kandidáti téže, či sobě blízké profese/. Jde nejen o schopné individuality, ale i o optimální sestavu celého kolektivu, jenž může účinně, protože odborně, kontrolovat výkonnou moc. - Pokud poslanecký kandidát je zvolen a potom jako poslanec jedná, může pracovat v první řadě nikoli jako příslušník, či funkcionář určité politické strany, jenž "plní usnesení" sobě nadřazených partajních orgánů, nýbrž jako samostatně uvažující odborník. Poslanec není vázán "povinnou úctou" k stranicky výše postavenému ministrovi či stranickému sekretáři /viz výše uváděné změny stanov KSČ, pokud jde o boj proti kumulaci funkcí/. Protože ani stranické orgány v tomto pojetí reváží svůj "poslanecký klub" závaznými usneseními pod hrozbou sankcí /politických i existenčních/, nýbrž nanejvýš doporučují rámcové řešení nejzávažnějších problémů , dosahuje se žádoucího : nejen betpartijní, ale i parzijsní poslanec je odpovědný za svoji

práci v první řadě svým voličům, a teprve potom i zájmové organizaci, či straně, která jeho kandidaturu Národní frontě navrhla a pomáhala pro ni získávat voliče. Takto se zabezpečuje - jistě ne totálně a neměnně - optimální vztah: volič - poslanec - výkonná moc. Ta je pak kontrolována i hromadnými sdělovacími prostředky i zájmovými organizacemi a stranami.

Nesmírně členitá, mnohdimenzní práce dnešních výkonných orgánů pak vyžaduje, aby poslanec nebo parlamentní komise příslušné profese vytvářeli kolem sebe, rozumí se i z nečlenů parlamentu /proč ne i z členů volených orgánů nižších stupňů společenského řízení? / odborné týmy, posuzující nejdůležitější z vládních návrhů v daném oboru a formulující alternativní, oponenturní, či pozměňovací návrhy.

Vývoj u nás zřetelně šel /souhlasím v tom s pracemi Z. Mlynáře/ k dvoukomerovému systému, kdy jedna komora by se zabývala ekonomickými, druhá politicko- právními otázkami, což by ještě zvýšilo účinnost odborné kontroly výkonných orgánů zastupitelskými.

Opravdu účinný demokratický a socialistický parlament by tak neustále pozitivně řešil permanentní konflikt mezi výkonnou a zákonodárnou mocí. Uvnitř parlamentu by pak při bdělé a soustavné práci svobodného tisku, docházelo k střetávání a ujednecování skupinových a centrálních společenských zájmů.

Parlament by se při hledání optimální náplně práce jistě nevyhnul experimentům a střetům s výkonnou mocí. Postupně by však dozrával v opravdový a nikoli pouze fiktivní nástroj společenské kontroly nad státní mocí, v nositele nejvyšších prerogativ této moci a přestal by být pouhou sponou mezi skutečnými centry moci - byrokratickými špičkami politických stran /v našem případě jediné strany monopolně vládnoucí/ a vedoucími místy ve státním aparátu jako je tomu v zemích klasické demokracie i v zemích "reálného socialismu."

To ve směru "nahoru"... A ve směru "dolů" by-jakožto parlamentní dvoukomerový celek- sladil skupinové zájmy a vůli se zájmy a vůlí celospolečenskou. Napojení na samosprávné orgány v nižších stupních řízení by umožnilo neustálou konfrontaci i optimální ladění decentralizované i centralizované činnosti v oblasti ekonomického i politického řízení. Zajisté by přitom probíhal proces zvy-

šování pravomocí nižších článků společenského řízení, což by vedlo k většímu zájmu občanů o "věci veřejné" i k jejich intenzivnějšímu zapojení, jakožto samosprávných funkcionářů.

Probíhal by tudíž onen Marxem i Leninem postulovaný žádoucí proces "zespolečnění" politiky. Nejvyšší orgány, tedy parlament i vláda by z toho měly výborný profit, společnosti velice prospěšný, neboť by se mohly soustředit daleko nejvíce na kvalitní řešení globálních celospolečenských problémů.

Předpokládaný politický systém odpovídal metodologickému přístupu i základním postulátům autentického marxismu: při profilování socialistické demokracie dialekticky přehodnotit demokracii buržoazní. Odpovídal jak duchu, tak i literě marxismu v tom podstatném, desalienačním: OD VLÁDY NAD LIDMI K VŠELIDOVÉ SPRÁVĚ VĚCÍ ! Neodpovídal ovšem literě marxismu tam, kde jeho postuláty byly formulovány pouze na základě jedinečných a nikdy neopakovatelných zkušeností doby před více než stolety /zejm. Pařížské komuny/.

Právě takovýto přístup k odkazu "klasiků" je, dle mého přesvědčení, jedinou žádoucí a optimální cestou a budoucností nejen Československa, ale i tzv. socialistické soustavy. Takovýto přístup se zřetelně již promítá do vrcholných projevů a činů nového vedení SSSR dneška.

2. Svobodné působení hromadných sdělovacích prostředků, i plné uplatňování lidských a občanských svobod, by umožňovaly názorové konfrontace při řešení závažných problémů. Veřejné mínění by pak představovalo významný faktor společenské kontroly jak vůči poslancům, tak vůči výkonným orgánům. Vestliže zastupitelské orgány a jejich jednotliví reprezentanti plní rozpornou úlohu: na jedné straně hájit užší společenské zájmy dle toho, jakou užší skupinu poslanec reprezentuje, a na druhé straně rozhodovat o obecných zájmech, pak svobodné veřejné mínění a hromadné sdělovací prostředky mohou být významným korekturním faktorem, napomáhajícím optimálnímu řešení skupinových a celospolečenských zájmů a umožňujícím poslancům i celému parlamentu dospět k optimálnímu řešení.

3. Otázka podnikové samosprávy patřila /spíše až po srpnu 1968/ k dost živě diskutovaným, avšak zdaleka nedořešeným problémům. Dopracovávání koncepce ekonomické reformy i koncepce politického systému by byly nepochybně problematikou podnikové samosprávy doplněny. I v tom případě by byl princip centrálního perspektivního

dlouhodobého plánování zachován a zkvalitněn. Přitom by do předí zájmu centrálních orgánů i podnikových rad vystoupily otázky úspěšného tržního rentabilního hospodářství podniku a sdružení podniků v socialismu /nemusím zdůrazňovat, že problém je velice živý i v současné sovětské "perestrojce"/. Dialektika plánu a trhu byla, zůstává a bude i nadále jednou ze stěžejních problematik socialistického ekonomického, ale tím i politického systému a rozhodování.

Závěrem: demokraticky volený, odborně kvalifikovaný socialistický parlament, pevně se opírající o svobodné a v dialogu se formující veřejné mínění, o lokální a regionální lidosprávu i o podnikovou samosprávu, má tske p o p r v é v d ě j i n á c h š a n c i překonat pozici pouhé formální představitelské demokracie, vklíněné mezi mechanismus centralizovaných politických stran a byrokratické státní mašinerie a napomoci podstatné demokratizaci společensko-politického systému vcelku /jestliže kolem sebe sdružuje všechny druhy bezprostřední demokracie a socialistické participace pracujících při řízení veřejných věcí/.

Z hlediska vývoje úlohy komunistické strany u nás- minulého i perspektivního - bychom mohli proces charakterizovat zkratkově tske: o d t o t á l n í h o m o c e n s k é h o m o n o - p o l u K S Č k j e j í v e d o u c í p o l i t i c k é r o l i , r e a l i z u j í c í s e p ř e d e v š í m v o b l a s t i t e o r e t i c k é h o , i d e o l o g i c k é h o i p r a k t i c k o - o r g a n i z á t o r s k é h o v á d c o v s t v í a o d t u d p o s l é z e k d e m o k r a c i i a s a m o s p r á v ě n e s t r a n i c k é h o t y p u !

Nejvlastnějším obsahem politického a ekonomického vývoje v období "Pražského jara" byl tudíž souběžný proces demokratizace společnosti i KSČ. Reformní marxisté se snažili o dialektickou negaci jak dosavadního stalinského despotického politického systému v zemi, tak i buržoazního omezeného parlamentarismu.

Demokracie v jejích pojetí existuje tehdy a tam, kdy a kde je vztah: veřejná moc - společnost tak uspořádán, že to zabezpečuje stálý a organizovaný vliv společnosti na státní moc a účinnou kontrolu nad těmi, kteří jsou výkonnými orgány moci.

Soupeření více politických stran, tedy prakticky jen jejich rozhodujících byrokratických špiček, se nepochybně osvědčilo potud, pokud nepomohlo častější personální výměně mocenských elit. Může však být, a nejčastěji je, faktorem, který naopak stabilizuje a upevňuje vládu veřejné moci, osamostatnělé stranicko-státní byrokracie nad občanskou společností. Tohle znamenalo mnoho bystrých, politicky nepředpojatých, vzdělaných, vědecky erudovaných politologů Západu. x/

x/ Tak proslulý francouzský politolog R. Aron ironicky poznamenává, že "v politických systémech, které jsou založeny na teorii lidové suverenity, lid vládne stejně, jako Bůh vládl ve středověkých monarchiích, které se odvolávaly na božský původ královské moci." - Londýnský politolog E. Bottomore konstatuje, že klasická Lincolnova definice demokracie jakožto vlády lidu, lidem a pro lid, je již dávno praxí, a také jejím teoretickým vyjádřením, opuštěna. Dnes spíše převládají definice, které demokracii spojují se soupeřením mezi elitami. - Dle hodně čtené, i u nás již dávno přeložené Millsovy "Mocenské elity" vládnou Spojeným státům tři spolupracující i vzájemně se potýkající elity: stranicko-politická, ekonomická a vojenská.

Pouze systém, který je založen na společenském vlastnictví, může rozšířit demokracii na celou společnost, na všechny složky jejího bytí a fungování.

Takto lze dospět k plnému pochopení historické mise socialismu: univerzalizuje demokracii tím, že ji prosazuje do všech složek činnosti společnosti, a ze druhé tím, že ji činí co nejbezprostřednější. Dialektické překonání i nejvyšších meť občanské demokracie, které v sobě nutně zahrnuje kritické převzetí všech jejích nejklaďnějších rysů, je tak integrální součástí marxistického humanistického programu. Přerůstání revoluční diktatury v socialistickou demokracii není takto jednou z otázek socialismu, nýbrž otázkou samotného socialismu!

3. O tak zvaných kontrarevolučních silách v Československu roku 1968

Realističtí reformátoři v čele obrozující se komunistické strany, nejpočetnější kádry ze stranického aktivu na všech stupních, a také největší počet delegátů nastávajícího XIV. mimořádného sjezdu /nejméně 80% delegátů/, na rozdíl od stoupenců "volné hry" politických sil, ničím neomezeného "politického pluralismu", však nepřístupovali k aktuální společenskopolitické problematice výhradně z výše načrtnutých stanovisek teoretických, nýbrž také, a především z pozic střízlivých pragmatických politiků, plně chápajících

cích politicko- taktické potřeby doby, etických mocenských poměry v mezinárodních i vnitřních čs. podmínkách, pociťujících plnou tíži odpovědnosti za zdar reformy, za osudy národů Československa, věci socialismu, již věnovali nejplodnější léta svého života, věci komunistické strany, jejímiž byli členy a s jejímiž humanními cíli se ztotožnili.

Naopak, radikalizující "totální pluralisté", odmítající ve jménu demokracie "pouhou" demokratizaci, "eklektickou břečku", "mrtvě narozené dítě", tedy Akční program KSČ i jiné materiály obrozující se KSČ, nekriticky velebící politické zřízení společností Západu, při své teoretické dogmatičnosti, pohodlnosti a bezstarostnosti neschopní jiné, než metafyzické negace dominujícího stalinského politického systému, naprosto nepoučení v politicko-taktické, ale i v politicko- strategické rovině, nesou, přes malou početnost, ale majíce značný ideologický vliv, s v ů j n e - z a n e d b a t e l n ý p o d í l n a n e b l a h é m v y - ú s t ě n í o b r o d n é h o p r o c e s u, n a d v a c e - t i l e t ý c h ž a l o s t n ý c h a t r a g i c k ý c h n á - r o d n í c h o s u d e c h.

Kdyby i tato část inteligence nepřistupovala ke společenské realitě pouze z pozic etických, z pozic konjunkturálně politických/ a teoretických /tá spíše pseudovědeckých, než vědeckých/, ale především z pozic politiky, jakožto mocenského vztahu a boje, jakožto "umění možného", pak se mohly věci u nás vyvíjet v progresivním a nikoli regresivním směru. Plně souhlasím se Zdeňkem Mlynářem, že tato inteligence u "maturity z politiky", v níž šlo o mnohé, pro osudy národů země nesmírně závažné otázky, beznadějně p r o p a d l a ! A že předpojetost zkušební komise pro ni není ani v nejmenším omluvou a polehčující okolností!

S tou totiž měli počítat, pokud si činili nárok na hrdý titul "vědecký pracovník".

Reformní komunisté - d e m o k r a t é /bez uvozovek/, kteří dohlédali ke všem souvislostem čs. společenského pohybu, stále upozorňovali, kde jsou exaktní hranice, jež nemůžeme v polednovém obrodném procesu přejít, aniž by došlo ke katastrofickému vyústění věcí, jimi proponovaný a v praxi prosazovaný "uzavřený pluralismus", pokud by se těšil podpoře všech rozhodujících politických a i n t e l e k t u á l n í c h sil v zemi, a tak tomu, žel, nebylo, jistě by vyvolal, a zajistě, že vyvolal, u konzervativnější části sovětského vedení "hněv", u progresivnější rozpaky, ale pokud by nepřibývalo otazníků nad nově chápanou vedoucí rolí KSČ

a nad zahraniční politikou a orientací ČSSR /nekomunističtí , a zčásti i komunističtí radikálové snílí o neutralitě, mimoblokovém postavení, či o Malé Dohodě - to při návštěvách Tita a Ceaucesca těsně před invazí, - přičemž to dost hlasně a v hodně napjaté situaci stále více zdůrazňovali/, těžko by v Moskvě nabyli vrchu stoupenci tankové a letecké invaze do ČSSR.

Již koncem roku 1973 jsem napsal a plně držím dodnes: Rozčilený, upospíchaný, podezřívavý, nerealistický, hazardérský a neodpovědný, a tím v nejhorším smyslu a p o l i t i c k ý superradikalismus, "totální pluralismus", zajisté nebyl "kontrarevolucí", nebyl ani "spojencem kontrarevoluce", nebyl "protisocialistický", což vše tvrdí, ale nedokazuje režimní propaganda, a jen některými rysy byl protikomunistický. Ale zkoumáme-li jej v kontextu se základními zahraničními i vnitřními determinanty čs. vývoje, pak nebyl pozitivním faktorem progresivního společenského pohybu. Ať jakkoli se jevil, a v teoretické rovině i byl, jako přímý demokratický protipól stalinského antidemokratismu, byrokratismu, sektářství, belmocenského šovinismu, přesto- mimoděčně, a zajisté molens /vždyť základní cíl, který sledoval, byl progresivní: zabezpečit společnost proti institucionálnímu i personálnímu zneužití moci/ objektivně napomáhal domácím i zahraničním stalinistickým silám, které pak řešely věci po svém: 21. srpem a po něm následující "permanentní normalizací".

Takto se dostávám k mimořádně závažné problematice: k praktické činnosti těchto tzv. sil kontrarevoluce, tím pak k problému centrálnímu: vznikla v ČSSR k srpnu 1968 na základě úspěšného působení těchto sil "kontrarevoluční situace", vyžadující zásah ozbrojených sil "Varšavské pětky" v čele s tehdy "brežněvovským" vedením KSSS a SSSR?

Při jednoznačně z á p o r n é , o d m í t a v é odpovědi na tuto otázku se opírám nejvíce o dopis ÚV KSČ - odpověď do Varšavy v červenci 1968, o zprávu informačního oddělení ÚV KSČ, zpracovanou pro předsednictvo ÚV KSČ pod vedením J. Kašpara, o materiály MV KSČ a MKRK KSČ z té doby, jejímž jsem byl členem, a dosud publikované objektivní práce, zejména soudruhů Z. Mlynáře, J. Hájka, J. Smrkovského a mnohých jiných, mj. i o objektivní, informativně bohatou práci amerického historika G. Skillinga, o historika - emigranta Valentu, v neposlední řadě i o vlastní politickou činnost a poznatky při ní získávané v průběhu dynamického roku 1968.

V organizacích, označovaných tehdejším sovětským vedením za "kontrarevoluční", zejména působili i nepopíratelní antikomunisté, snad i antisocialisté - nejvíce v K - 231. Vedle nich však i upřímní socialisté nebo takoví nesocialisté, kteří chápali nesvritelnost stávajících vnějších i vnitřních struktur moci a byli tudíž politickými realisty, uznávajícími potřebu nově koncipované společenské role KSČ. Byly tudíž reálné šance na jejich zrušení s použitím výlučně politických prostředků působení, či jejich začlenění do systému Národní fronty, a také do zákonodárných a vládních orgánů, nikoli jako opozičních, nýbrž jako potřebných oponentů a druhovariantních faktorů.

S KAN-em i s K- 231 jednali kompetentní funkcionáři strany a Národní fronty jak na úrovni centrálních orgánů, tak i na úrovni městských orgánů. Šlo hlavně o to, dosáhnout kladných výsledků ještě před započetím obtížných jednání se sovětským Politbyrem v Čierné nad Tisou. To se v případě obou formujících se organizací podařilo. Positivním vyústěním jednání s představiteli KANu bylo, že upustili od snahy vytvářet jakousi "partaj bezpartajníků" /někteří z nich se původně kojili nadějí, že získají až sedm milionů nekomunistických voličů/ a rozhodli se zaměřit své pozitivní úsilí do práce v Socialistické akademii a ve vědecko- technické společnosti. Dokonce snad někteří z nich se chýřili vstoupit do obrozené KSČ, kde by pracovali v komisích, řešících - v souladu s ústavou republiky - otázky plného zrovnoprávnění komunistů s bezpartijními ve všech významných oblastech veřejného života. Mělo se jim dostat zastoupení - péči Národní fronty - jak v parlamentě, tak i v České národní radě /a to se i stalo, kupř. poslanec R. Battěk/.

S představiteli K- 231 jednal B. Šimon z pověření A. Dubčka, L. Svobody, E. Erbana. Jednání se zúčastnil gen. Paleček, Brodský, celkem asi 7 lidí. Svoboda jim v dobromyšlném tónu vzkázal, aby už nezlábili a nedráždili spojence. A že se jim dostane ještě většího zadostiučinění, než dosud... Skončilo to ujednáním, že ustupují od dalšího formování K- 231 jako politické skupiny, nastupující do voleb s vlastním programem /ten nebyl nikdy vypracován, avšak jeho elementární prvky obsahovaly dost poušálních nediferencujících útoků proti KSČ jako celku/. Představitelé K - 231 přijímají se zadostiučiněním rehabilitační akty a náhradu hmotných ztrát bývalých politických vězňů. Na každém KNV v republice měl pracovat referent, jenž dostane seznam rehabilitovaných, bude evidovat další osudy lidí a umožňovat znovunapojení do pracovního

procesu a občanského života.

Předsednictvo ÚV KSČ úspěšně jednání s oběma organizacemi vysoce kladně hodnotilo. Použilo jich jako významný argument z naší strany při jednání v Čierné. - Žel, tak tomu nebylo při jednání s představiteli nové se rodící, či znovuoobnovované sociální demokracie. Jednání s ní k Čierné ještě úspěšně neskončila a nevedla ke zdaru dokonce ani v době čtrnácti dní před vojenskou invazí.

Otázka sociální demokracie

Především nutno zdůraznit totální nepravdivost tvrzení nebláhého "Poučení..." a rozličných statí vládních propagandistů, že prý "pravcové oportunisté" ve straně, zejména v městském pražském výboru KSČ podpořili přípravu založení sociální demokracie a podporovali rozvoj práce KAN-u a K- 231. Cituji: "Ze souhlasu a podpory pravicových funkcionářů KSČ F. Kriegla, J. Smrkovského, Z. Mlynáře, L. Lise a dalších byl vytvořen ilegální přípravný ústřední výbor, jehož členy byli Z. Bechyně, J. Munzer, O. Janýr, F. Šupka".

Jaká je pravda? Autoři a schvalovatelé "Poučení", pokud byli již tehdy početně zastoupeni ve stranickostátním vedení, vyslovili oficiálně spolu s druhými, souhlas, aby se věci nově vznikajících organizací neřešily administrativně, mocensky, ale politicky. Z vedení neřešili tyto otázky pouze lidé, kritizovaní v "Poučení", ale zejména také Indra a Erban; angažoval se úspěšně i L. Svoboda. Ne důkaz cituji A. Indru z protokolu - zápisu z jednání 23. V. 1968 /Smrkovský, Kriegel, Indra- Bechyně, Čoupek, Veverka, Munzer, Janýr/: "Ani ve snu nás nenapadlo, abychom s vámi jednali z pozice síly. Ale jediná politická síla, která je schopna něco změnit, je KSČ. To, jak vidím, přiznáváte. My jsme toho názoru, že soc. dem. je překážkou tohoto procesu. Chceme ale odstranit spáchané křivdy a v rehabilitačním procesu dbát, aby případy soc. dem. skupin nezapadly...Logika je taková - když z KSČ odštěpíme soc. dem., dříve nebo později upadneme do partajničení při naší i vaší nejlepší vůli. Obnovení takového stavu by byl ústup od toho, co již bylo dosaženo. Budeme nuceni se bránit a pro ten politický boj získáme podporu. Ale mohlo by nás to vrhnout před leden".

- Podobně jako Indra hovořili i Kriegel a Smrkovský. Svým způsobem to dosvědčuje ve studii "Osmšedesátý" Sládeček - Petr Pithart, který z pozic "totálního demokrata" pranýřuje "krobiánského" Kriegla, jenž ve veřejném projevu pohrozil, že založení sociální demokracie zabráníme třeba s nasezením lidových milicí, i "nemorálního" Smrkovského, který "nrstoučně" nabízel politické funkce přítomným členům budoucího ÚV soc. dem., pokud od znovuzaložení strany upustí.

"Poučení" i jiné propagandistické materiály vládců hlásají nepravdy i potud, pokud bez důkazů hovoří o kontrarevolučních plánech a cílech sociální demokracie. Přední představitelé přípravných výborů obviňují ze spojení se zahraničními špiónážními centrály, z přijímání instrukcí a finanční pomoci z kapitalistického Západu s cílem rozvrátit KSČ a změnit tak režim státu. Ze snahy vystoupit z Varšavského paktu, neutralizovat stát a posléze vstoupit do NATO, obnovit kapitalismus. Korunu všem těmto tvrzením nesadilo Rudé právo /22. VIII. 1969/, jež uvedlo údajné jednání sociálně demokratických vůdců 19. VIII. 1968 za účasti 67 lidí, kde prý se sebevědomě konstatovalo, jakoby do sociálně demokratické strany přešlo nejméně 600.000 lidí z KSČ a dalších 600.000 lidí ze řad dosud bezpartijních /přitom skutečných předběžných přihlášek měli něco přes 1700/, což prý povede k tomu, že soc. dem. bude nejsilnější politickou stranou v ČSSR.

Autentičnost takovéto porady a programových cílů je více než pochybná. R. P. neuvádí ani místo konání schůzky, ani jména jejích předních účastníků. Tehdejší vůdčí představitelé přípravných výborů soc. dem., a také autoři exilových článků na toto téma fakt porady rozhodně odmítají, jako účelově vyfabrikovanou lež, zdůvodňující "naléhavou potřebu" vstupu bratrských armád do Československa k potření již vítězné kontrarevoluce. Vedle P. Janýra a jiných píše k verzi R.P. odmítavě v zasvěcené stezi: "21. srpan a sociální demokracie" pseudonym Bohemius v rakouském časopise "Die Zukunft" č. 23/24 z pol. XII. 1969. Citují: "Bylo mimo pochybnost, že otázka sociální demokracie se stane jedním z hlavních bodů pořadu jednání. Brežněv přece již při minulých jednáních argumentoval s jejich potenciální silou, kterou hodnotil na milion členů. Komunisté proto žádali, aby sociální demokraté, s ohledem na komplikovanou situaci, svou činnost zastavili. Na zasedání, na které urychleně pozvali zástupce sociální demokracie, naléhali na okamžité rozhodnutí, neboť termín jednání s KSSS nebyl pevně stanoven a jednání se mohlo uskutečnit kdykoli během krátké doby. V této situaci se skutečně sociální demokraté rozhodli zastavit svou činnost. Vedlo je k tomu především poznání, že další politický vývoj státu bude rozhodující mírou určován zahraničně-politickými faktory a že otázku skutečné demokratizace není možno v této fázi řešit vnitřními silami.... V dopisu, datovaném 26. VII. 1968, sdělil prozatímní ÚV sociální demokracie předsednictvu ÚV KSČ rozhodnutí zastavit další přípravnou činnost strany."

Žel, faktická činnost přípravných výborů soc. dem. pokračovala což předsednictvo ÚV KSSS při jednání v Čierné patričně zdůraznilo a využilo proti předsednictvu ÚV KSČ: že nemá věci pevně v rukou, že kontrarevoluční zvrát, v jehož čele bude silná soc. dem. , hrozí víc, než dříve.

Stanislav Pošusta, bývalý sociální demokrat a funkcionář KSČ znovu se soc. dem. předáky jednal. Dle shodného svědectví J. Kašpara, tehdejšího vedoucího informačního oddělení ÚV KSČ, dosvědčuje, že teprve po četných urgencích funkcionářů KSČ č á s t vedení soc. dem. až 19. VIII. , tedy tři dny po rozhodnutí sovětského Politbyra o invazi Československa, ústně sdělila St. Pošustovi, že zastavuje definitivně činnost přípravných výborů soc. dem. . To se pochopitelně do Kašparovy zprávy pro předsednictvo, připravené dříve, dostat nemohlo, avšak provokační zpráva o údajné činnosti soc. dem. byla Indrou využita na schůzi předsednictva ÚV KSČ večer před invazí. Avšak text R. P. z r. 1969 a to, co si do zprávy pro předsednictvo vložil svévolně A. Indra 20. srpna, se dost podstatně rozcházejí. Cituji opět Bohemia: "Ve zprávě ÚV však schází jakýkoli odkaz na dopis, kterým bylo ohlášeno zastavení přípravné činnosti sociální demokracie. Místo toho se ve zprávě tvrdilo, že je znám pokus svolat do Prahy na 17. srpna 1968 ÚV sociální demokracie - 67 osob. O této otázce prý však došlo 9. srpna k prudké diskusi a svolání bylo odloženo. Tato informace, kterou Indra během jednání ke zprávě připojil, nejlépe demonstruje metody úmyslného šíření nepravd. Nedošlo totiž k žádnému "pokusu" a 67 členů měl ÚV sociální demokracie kdysi, když byl r. 1947 zvolen. Mezitím mnozí z nich zemřeli nebo opustili Československo, jiní přestoupili do KSČ. "

O skutečných snahách a politických cílech připravovaného obnovení sociální demokracie vypovídá, soudím pravdivě, již v exilu P. Janýr: "Nárokem na obnovu svého místa v NF dala /soc. dem./ jasně najevo, že se nechce stavět do opozice, tedy že chce - jako rovnocenný partner pochopitelně- s KSČ spolupracovat" a dále "Obnovení sociální demokracie a její vstup do politického dění jako politické síly /k tomu však v ppdstatě nedošlo/ by znamenalo konec mocenského monopolu KSČ. Od onoho okamžiku by bývala musela svou politickou váhu opírat nikoli o samozvanou "vedoucí úlohu", ale o skutečně získanou podporu v národě...Toho si byli vědomi dogmatikové, zvyklí na svou vládu partajně byrokratického aparátu a proto dělali vše možné, aby tomu zabránili. Toho si byli vědomi i re-

formisté a měli určité obavy z toho, jak obstojí"/Svědectví č. 47 1974, str. 565/.

Redakce časopisu, patrně P. Tigríd osobně, k tomu poznamenává: "Kolikrát ještě kolaborantské koncepce Janýrovy inspirece položí hlavu sociální demokracie rovnou pod komunistický nůž... Sociální demokracie si zaslouhuje lepší osud, než jaký by jí připravil autor výše uvedeného dopisu". /str. 566- 577 tamtéž/.

Z uvedených citátů z Janýra i z jiného vyplývá, že obnovenou sociální demokracii chápali nikoli jako opoziční, nýbrž jako oponentní, vyhraněně socialistickou stranu Národní fronty, v žádném případě ji nikdo z objektivních hodnotitelů včera i dnes nemůže označit za "sílu kontrarevoluce" a "návratu ke kapitalismu". Avšak zejména akcent na samostatnou kandidátku v y l u č o v a l ve složité mezinárodní i vnitřní situaci znovuoobnovení této politické strany. Pokud jde o redakční poznámku "Svědectví", nelze, než s politováním konstatovat, že, jako již mnohokrát, nepochopili politiku jako "umění možného" a prokázali svoji totální neodpovědnost za osudy národů Československa.

Snad nejprecizněji podstatu problému vystihl Zdeněk Mlynář /Teorie a praxe pokusu o reformu politického systému socialismu v Československu roku 1968/ : "Neboť bylo-li něco reálným základem k tomu, aby se všechny otázky reformy redukovaly na to, zda má nebo nemá vzniknout systém, v němž budou o moc , a to o moc monopolní soupeřit dvě politické síly, pak to bylo jediné vytvoření sociální demokracie...Nevíc pak by tento krok musil být něčím, co by zcela nevyhnutelně muselo mít mezinárodní důsledky pro celou naši politickou reformu. Takovým krokem by totiž KSČ prakticky zásadně změnila samu podstatu své politiky; namísto koncepční reformy celého systému by tento nereformovaný systém vystavila destrukci v jeho základních vazbách... Situaci ovšem ztížila skutečnost, že někteří radikálové se ve sdělovacích prostředcích chopili této otázky jako znamenitě přitažlivého tématu, a to ovšem politickému vedení reformy připravilo dost obtížné chvíle. Věc však byla řešitelná politickým jednáním a rozhodně tento problém nebyl důkazem o existenci kontrarevoluční situace v Československu r. 1968".

V popularizaci myšlenky znovuoobnovení sociální demokracie projevil největší úsilí časopis "Student", řízený A. Kusákem , dále pak "Literární listy", kde totálně pluralistické koncepce hlásal zejména právník P. Pithart . Mimořádnou aktivitu slovem i perem projevoval filosof I. Šviták, právník I. Dystřina, redaktor "Svo-

bodného slova" Kárl.

Dramatickou, principiální sebekritiku tehdejšího počínání podal pouze A. Kusák až po letech v exilu ve studii pro sborník "Systémové proměny" někdy z r. 1972. Cituji: "Právě tak abstraktně byl ovšem vysloven požadavek na/ rozšíření počtu politických stran v r. 1968. Nebral se ohled na to, že právě tento požadavek je pro superstrukturu moci, jak ji představuje blok socialistických států svázaných Varšavskou dohodou, naprosto nepřijatelný a jeho bezohledné prosazování může mít pouze ty nejhorší následky. Bylo zřejmé, že socialistický blok se obává takové institucionální plurality politické moci, neboť v něm vidí nebezpečí pro fungování států v té podobě, jak vstoupily do Varšavského paktu". Naopak, I. Bystřina v téže sborníku napsal: "Důležité je, že rozhodující úlohu v používání, fedrování a prosazování nedemokratických metod a principů mělo v dané situaci samo reformní /či progresivní/ křídlo oficiálního politického vedení, že tyto tendence přirozeně vyplývaly z jeho pozice a z jeho vývojové zatíženosti, že k oslabování demokratického vývoje nemusilo být ani konzervativním tlakem nuceno. - Vzpomeňme jen politicky hanebnou a ...neomluvitelnou snahu reformně komunistického vedení za každou cenu zamezit vznik /obnovení/ sociálně demokratické strany". - P. Pithart, jak vzpomenu výše /v práci "Osmašedesátý"/nejen plně přebírá Bystřinovy názory, ale prohlubuje je navíc tezí, že kritériem nedemokratičnosti i obrozující se KSČ byl odmítavý poměr k znovuoobnovení sociální demokracie s dále ničím nezodůvodněným tvrzením, že vytvoření plně pluralistického systému bylo dokonce z á k l a d n í p o d m í n k o u z á d r u reformního vývoje/!/. Opak je pravdou: pokusy o volnou hru politických sil, zejména s participací sociální demokracie byly b u d h l a v n í z á m í n k o u p r o c i z í v o j e n - s k ó u i n t e r v e n c í nebo dokonce j e j í m d ů v o d e m

V kontrastu s tím nutno vysoce ocenit houževnatou a trpělivou práci vedoucích představitelů reformní politiky, snažících se znovuzaložení soc. dem. ku prospěchu demokratizačního procesu bez cizího vměšování zabránit. Jmenuji nejaktivnější z nich: v rámci městského výboru KSČ to byli Šimon, Litera, Lis, Turnovský, bývalí sociální demokraté Havelka, Fleming, Pošusta, Čapek, v měřících ústředních Kriegel, Erban, Mlynář, Mrkovský, Hájek aj.

Argumentovaně vystoupili v tisku Havelka, Pošusta, Hůbl.

Od května 1968 se rozvíjela každodenní vyčerpávající činnost aktivistů MV KSČ, kteří, dle početných hlášení, doslova "lítali" po celé Praze a tam, kde proti uzavřené dohodě docházelo k veřejným schůzím sociální demokracie, bojovali, jak uměli, proti tomu,

co považovali nikoli²² zánaplňení a dovršení demokracie u nás, ale za podnět a záminku pro vnější síly, aby mohly rodící se demokracii u nás převahou tanků zardousit. Bojovali proti tomu, abychom se, řečeno s Marxem, nedostali do sousedství svobody až při jejím pohřbu! - Tato práce nepřinášela jen nezdary, nýbrž i úspěchy. x/

x/ Tak kupř. na filosofické fakultě se podařilo doc. Durmanovi, prof. Drozdovi, bývalému sociálnímu demokratu i mně přesvědčit početné posluchačstvo vystoupení předních představitelů soc. dem. v čele s P. Janýrem, aby nepodepisovali předběžné vstupní přihlášky do této strany, přičemž jsme otevřeně poukazovali, že by takovýto akt mohl být záminkou, či důvodem vojenské intervence SSSR.

Nemá pravdu P. Pithart, jenž píše o nezodpovědnosti reformních komunistů, kteří prý buď o nebezpečí sovětské invaze věděli a národu nic neřekli nebo nic netušili a prokázali tak trestuhodnou politickou slepotu. V ě ě ě l i a v a r o v a l i ! Určitě v interních jednáních, ale a jiných i mého v e ř e j n ý ch v y s t o u p e n í t o v y p l ý v á t é ž ! - Učinil tak kupř. B. Šimon v rozhovoru s Bechyněm, který bohorovně odpověděl, že má dobré zprávy z Anglie, od předních kruhů Labour party a od B. Vilima, kteří možnost sovětského vojenského zákroku do čs. věcí vylučují. A dodal : sjezd vám ještě dovolíme udělat, ale volby budou naše!...

Má zkušenost však hovoří jasně: když se k lidem, třeba emotivně spjatým s myšlenkou sociální demokracie, rozumně, nepokrytě, realisticky promluvílo, projevíli více soudnosti a moudrosti, než neodpovědní a namyšlení sociálně demokratičtí předáci.

Ale na druhé straně, jakým právem vystupují se svými lžemi, polopравdami autoři a stoupenci "Poučení..."? Ti po Lednu dělali co mohli, aby komunistická strana nestála v čele demokratizačního procesu. Jsou přímo odpovědní za to, že nemálo lidí hledalo řešení společenské demokratizace mimo, a dokonce proti celé reformující se KSČ. V době schůzí sociální demokracie a "Hyde parků" na Příkopech, u Husova pomníku i jinde nechodilá"do terénu", seděli zbatěle přikrčení ve svých kancelářích, radili snad Dubčekovi k tvrdé ruce- zejména Bilak se tím mnohokrát chlubil - a přitom oficiálně hlasovali pro politické přístupy a postupy. Do ohně politického zápasu nevcházeli. Opeli tam ty, které dnes označují za zrádce strany, socialismu, internacionalismu a kdoví za co ještě a které zavírají do vězení a posílají na nedůstojnou, mnohdy nekvalifikovanou těžkou fyzickou práci.

Reformně komunistický aktiv nevystupoval zdaleka jen v podobě "hasičů" aktivit, usilujících o založení soc. dem. Doslova "za

pochoďu" se v rušné době zrodily znamenité dokumenty, řešící otázky důstojného vyrovnání se s historickým dědictvím sociální demokracie, s velkými křivdami, jichž se KSČ vůči ní dopustila, s aktuálními otázkami, jež nestoloval dynamický rok 1968. Uvádím nejpodstatnější: Urychleně provést politické a hmotné rehabilitace všech bývalých sociálních demokratů. Rehabilitovat sociální demokracii jako stranu, zhodnotit objektivně její nesporně převažující pozitivní roli v dějinách země i dělnického hnutí. Rozvinout v tomto směru úsilí společenskovědních pracovníků..

x x x

Nepochybně k nejzávažnější argumentaci dnešní vládní propagandy patří poukazy na tehdejší pouliční demonstrace, podpisové akce za zrušení lidových milicí, "Hyde parky" v centru města. V. Bilak staví kupř. otázku tak, že buď nebyly již rozložené mocenské složky s to zabránit těmto "kontrarevolučním" akcím a rozdrtit je, či scházela odvaha použít jich. V horší podobě pak "zrádní oportunisté" ve vedení strany a městské stranické organizace se záměrně ozbrojenému zásahu vyhýbali, neboť se ztotožnili s kontrarevolucionáři a jejich protisocialistickými, protikomunistickými a protisovětskými cíli.

V davech jakékoli početnosti a podoby a v jakékoli době se shromažďujících zcela převažovali lidé zvědaví, tážající se, zajisté naplnění mnoha pochybami, úzkostí, podezřeními vůči stranicko-státnímu vedení, nejvíce pak kladoucí otázku, zda budeme pokračovat po nastoupené cestě demokratických a socialistických reforem, či zda ustoupíme zahraničním tlakům, jejichž zjevným cílem bylo donutit nás k opuštění nastoupené cesty . x/

x/ Po Čierné táhl dav, který předtím ukřičel J. Smrkovského na Staroměstském náměstí, před Ústřední sekretariát KSČ. Před zavřenými vraty budovy se nejčastěji ozývaly výkřiky "zradili nás", "prodali nás", svině komunistický, vylezte" "Dybčec k raportu!" - Ten kámen, hozeň na zavřené dveře budovy ÚV KSČ jsem neviděl, nepochybuji však o něm, ale současně se neztotožňuji s Bilakem, který jej vydává za přímý důkaz kontrarevolučnosti situace v ČSSR. Kdyby revoluce a kontrarevoluce záležely na nějakých skupinových výrocích a na výkonech v hořou kamenem, či na takých i onakých článcích v tisku, hemžilo by se to v tisíciletých dějinách lidstva revolucemi a kontrarevolucemi.

Když jsme s doc. Durmanem, fakultním kolegou před dav předstoupili, uvítal nás takový řev, že jsme se ani neslyšeli sami. Karel povídá: nemá to cenu, jdem od toho! Odpověděl jsem: klapej hubou neprázdnou, šetři si hlasivky, snad nakonec budou zvědaví na to, co říkáme. To se i stalo, - Dokazovali jsme, že n š i v Čierné ubránili základní stránky demokratizační cesty. Avšak každý politicky myslící člověk u nás by měl chápat, že na roztržku s SSSR v jakékoli podobě vzhledem k mocensko-politickým poměrům v Evropě i v "soustavě" nelze ani pomyslet, a že nemůžeme a nesmíme žádným

svým krokem, ať vnitropolitickým, ať zahraničněpolitickým ohrožovat základní mocenské zájmy SSSR ve středoevropském prostoru /kdy přední německý politik konce 19. století, Bismarck prohlásil, že "kdo má Čechy, má celou Evropu" / - Že americká vláda by z vojenského zásahu do čs. záležitostí měla obrovskou radost; s chutí by jej odsoudila na fóru OSN i jinde, ale fakticky by nikdy kvůli nám neriskovali vojenský konflikt. Právě naopak! Mezinárodní kapitál, americký zejména, by si nechtěl nikdy komplikovat situaci, pokud by musil čelit komunismu a lidskou a demokratickou tváří. Dává a vždy bude dávat ve vlastním zájmu přednost komunismu s tváří zvířecí."... Že pouliční demonstrace nemohou sehrát jinou roli, než roli faktoru, nahrávajícího nejreskčnějším silám domácí i zahraniční v soustavě socialismu, roli faktoru provokujícího sovětský ozbrojený zásah proti tzv. kontrarevoluci. A že nemají-li být provokovány k zásahu naše ozbrojené složky, čímž by byl plodný dialog KSČ s lidem násilně přerušen, musí se lidé, zejména v hlavním městě, kde jejich počínání bdělým okem sleduje sovětské velvyslanectví a jeho domácí informátoři, chovat v y s o c e o d p o v ě d n ě j a k o o b ě a n ě v ě d o m í s i v š e c h s o u v i s l o s t í n a š í d ě l i k á t n í s i t u a c e . - Takto byla připravena dobrá půda pro B. Šimona, tehdejšího vedoucího tajemníka MV KSČ v Praze, jenž přišel asi za půl hodiny a svým důstojným a argumentovaným vystoupením dosáhl posléze toho, že ke druhé hodině noční poslední vytrvalci na nás volali : tak dobrou noc, chlapci, pěkně se vyspěte!

Násilný, snad ozbrojený zásah proti davu by znamenal:

a/ nátorový přesun drtivé většiny "davu tázajícího" k davu "antikomunistickému", b/ uvnitř strany by znamenal vítězství konzervativců nad progresivními a pohřbení "Ledna" vnitřními silami v KSČ.

Vedení pražské městské organizace v součinnosti s vedením strany a v souladu s Merxovým, že v socialismu užití násilí musí být aktem jen krajní státní nouze mělo připravenou i smutnou a tragickou variantu násilného zásahu. Síly k tomu byly dostatečné a v případě holé nutnosti by se neváhalo použít jich.

Pro historii třeba zaznamenat jména nejaktivnějších z lidí, vedoucích dialog s davem: Šimon, Jísl, Litera, Lis, Lukeš, Kotrč Libovický... K nim se dobrovolně připojovala řada aktivistů, nejvíce z vysokých škol a společensko-vědních ústavů ČSAV. Volila si i zvláštní forma- letáky. Péčí Lukeše, Lise, Litery, vydán působivý leták na "werichovské" - "pánové, zachovejte glanci!" - Mezi 12. 18. srpnem vysílal rozhlas některé relace, kritické vůči excesům na pražských ulicích . x/

x/ V době pobytu Tita v Praze jsem v rozhlasu čelil dost masovým představám, že by se měla utvořit nová "Malá dohoda "

V souvislosti s rozhoštěním dělníků nad "zvacím aktem" tzv. 99 Pragováků klidnili úspěšně emoce v Českomoravské Smrkovský a Šilhán, dále Císař a jiní.

Ostřejší formy /předvedení na VB, zákaz/ byly použity vůči organizátorům podpisové akce za zrušení Lidových milicí.

Nikdy se nedozvíme, kdo organizovaný stál za některými zjevnými provokacemi, udržujícími politické napětí. Zřejmě je, že nějaké dirigování z pozadí tu přece jen bylo. Jde o to, z které zeměpisné strany přicházelo?

Pouliční akce, nepochybně svrchovaně nebezpečné progresivnímu, demokratickému pohybu věcí, neměly k 21. srpnu 1968 "kontrarevoluční charakter", vyžadující ozbrojené rozdrčení. Kdyby jej snad později nabyly, byly zde síly i odhodlání použít jich, avšak zajisté s tragickými výsledky pro další politický vývoj v zemi.

x x x

Pro argumentaci vládců je charakteristická nevědecká, asociologická metodologie, vyjádřená klasickým "pars pro toto", v y - d á v á n í m č á s t i z a c e l e k . Pečlivě se - při velkém smyslu pro nepodstatné detaily - vyhýbá pohledu na několik nejzávažnějších stránek společensko- mocenských poměrů té doby.

Z nich vyzvedávám:

1. Není schopna dokázat, že by tzv. kontrarevoluce disponovala mocenshou institucionální základnou pro realizaci "kontrarevolučního zvratu". Proto se objevila zcela nepravdivá verze, že tuto institucionální základnu představovali "revizionisté", "druhé centrum", tedy reformně komunističtí funkcionáři ve vrcholných stranických a státních orgánech, ve vedení armády a SNB. Právě naopak, armádu kupř. zneschopnila, pokud jde o plnění jejích nejvlastnějších úkolů - o obranu země, až hromadná čistka ve velitelském sboru, která ji zbavila 10- 12% nejlepších odborníků, velitelů a politických pracovníků, vesměs uvědomělých reformních komunistů.

Takže bolestně ironický důkaz o tom, že v Československu nebyla "kontrarevoluční situace" podali sami dnešní vládcové svojí trestně sankční politikou. Ve veřejných politických procesech, zejména v r. 1972, soudili především bývalé komunistické funkcionáře krajského a ústředního měřítko. Pokud lze odhadnout až na milion počet lidí, postižených existenčně po r. 1969, /rozumí se spolu s rodinnými příslušníky /, pak asi 2/3 či 3/4 z nich byli komunisté a jejich rodinní příslušníci. Strana, která čítala před srpnem 1, 700.000 členů, měla, dle oficiální statistiky, k XIV. sjezdu "normalizované" strany 1, 200.000 členů!

2. Ani sovětská "Bílá kniha", ani vládcové nepodali sebemenší důkaz o nějakém mohutném organizovaném spiknutí domácí i zahraniční kontrarevoluce. Dle solidních průzkumů dávalo před socialismem přednost kapitalismu asi 5% dospělých obyvatel země, přičemž valná většina z nich se pro své přesvědčení nehodlala angažovat. x/

x/ Rychle byly staženy "argumenty" "Bílé knihy" o ukořistěných zbraních kontrarevoluce. Nepadl ani jediný výstřel proti půlmilionové armádě invazorů, zato počet obětí na čs. straně, vesměs civilního obyvatelstva zřejmě překročil stovku.

3. Z hlediska historické komparace stojí za srovnání i pohled na sílu a možnosti antikomunistických faktorů v době poválečné a o dvacet let později, v r. 1968. - Tehdy - třídně ostře rozdělená společnost; o dvacet let později nikoli /až na závažný jistě faktor-
mocenský monopol stranického- státního byrokratického aparátu a fakticky nulový vliv lidu na "věci veřejné", kterýžto antagonismus začal být v polednovém procesu úspěšně překonáván/. - Tehdy - významné státní instituce v rukou protikomunistických stran, v r. 1968 žádná! Tehdy - kvalitativně i kvantitativně obrovská záplava tiskové i slovní protikomunistické propagandy domácí i zahraniční - v r. 1968 naopak totálně převažovala socialistická a komunistická kritika deformací socialistického budování. Tehdy- mohutná podpora protikomunistických sil Západem, který měl ještě převahu v atomových zbraních, drtivou ekonomickou převahu, - v r. 1968 kapitalistický Západ sice dával ostentativně najevo sympatie s "pražským jarem", přičemž pohnutky byly neušlechtilé, avšak ve svých antikomunistických mocenských špičkách, zejména v USA, nikoho neponechával na pochybách, že by neuvítal komunisticko- demokratický příklad Československa světu a že v žádném případě nebude mocensky podporovat ani komunistické reformní, ani protikomunistické společensko-politické faktory v Československu. Západ nehodlal zasahovat do přiznávané jím mocenské sféry SSSR. x /

x/ Jestliže sovětská strana vnutila Československu na podzim 1968 smůlku o "dočasném" pobytu sovětských vojsk v zemi, motivující tento krok ohrožením ze strany německých revanšistů, pak faktem prvořadé důležitosti, vyvracejícím tehdejší sovětskou argumentaci, bylo, že k době invaze sovětských vojsk a před ní nebyly počty lidí a zbraní /amerických, britských, Bundeswehr/ zvyšovány, že a vlády v NSR byla široká koalice s významným zastoupením sociální demokracie a z německé strany byly činěny významné kroky ve směru k uvolnění, vrcholící zejména tehdejším i pozdějším úsilím Williho Brandta. Do říše pohádek patří Bilakova improvizovaná vystoupení, že "přišli všichni jen o několik hodin dříve, než "imperialisté" se sudeťáckými revanšisty v čele...

Jak známo, přes zcela jiný, pro síly socialismu nevýhodný poměr poválečných mocenských sil ve světě, oproti r. 1968, nedošlo v ČSR k o b č a n s k é v á l c e , naopak, právem lze hovořit o relativně pokojné cestě socialistických přeměn u nás. Co tudíž opravňuje dnešní čs. vládců k tvrzení, obsaženém i v neblahém "Poučení", že jen sovětský ozbrojený zásah mohl "zachránit socialismus" v Československu před občanskou válkou? Kdo by ji proti národní jednotě socialistických kvalit vedl? Snad Vasil Bilak v čele vojska- 99 tzv. Pragováků ?

Alternativa: intervence nebo vítězství kontrarevoluce a návrat kapitalismu je zgruntu falešná. Ke sklonku léta 1968 se projevovaly zřetelně tendence k sílení centrálního reformního proudu a v neprospěch obou krajností- stoupců "volné hry" politických sil i stoupců konzervativního, dogmatického, stalinského politického a ekonomického systému. XIV. sjezd KSČ by zřejmě přijal /drtivá většina, asi 80% delegátů/ další opatření ke konsolidaci všech stránek společenských vztahů. Z politického života by odešli "skalní" dogmatikové. zejména ti z nich, kdož nenesli hlavní odpovědnost za deformace minulosti, a neopak, do politického života by nesporně vstupovali noví lidé, kteří by se, jistě postupně, pod silným ideologickým vlivem reformované KSČ, zbavovali nerealistických představ o možnostech společenských proměn.

Byla tu ovšem, byť méně pravděpodobná, i alternativa jiného, jinak negativního vývoje, než byl onen faktický po vstupu vojsk a v průběhu dvacetileté tzv. normalizace. Při nedostatečné politické zralosti a neodpovědnosti našich antikomunistů nelze vyloučit, že by mohli vyprovokovat i reformní vůdčí síly k administrativnímu potlačení nastupujících antikomunistických sil. Tedy alternativa, kterou jistě v jiné, podstatně dramatičtější situaci volil v Polsku r. 1981 gen. Jaruzelski.

x x x

Brutální zmaření a posléze likvidace reformu v Československu r. 1968 mělo nejen pro další osudy národů naší země, ale i pro celou "socialistickou soustavu", pro věd míru, demokracie a socialismu ve světě jednoznačně záporný, neblahý vliv. Stručně:

1. V mezinárodních polohách přispělo k mimořádnému zostření napětí, tím pak podnítilo další vlny zbrojení, jehož břímě nejvíc dolehlo na hospodářsky slabší státy socialistické.

2. Zabrzdilo a dočasně vrhlo zpět pokusy o hospodářské a politické reformy v zemích socialistické soustavy.

3. Oslabilo mezinárodní komunistické hnutí jak pokud jde o jeho vliv na masy, tak pokud jde o jeho žádoucí "jednotu v rozmanitosti."

4. V Československu způsobilo navíc ostře protisovětský obrát v smýšlení lidí, rozklad a úpadek individuální i skupinové morálky, hluboký pokles kvalit vědeckých, uměleckých a vůbec kulturních hodnot, oproti stavu z šedesátých let, kdy jsme ve všech těchto oblastech dosahovali ne-li špiček, pak zajiště slušného evropského průměru.

5. Československý režim se může "pochlubit" tím, že vyštval do světa, do emigrace, desítky tisíc nejtalentovanějších členů českého a slovenského národa.

x

x

x

" A N T I S R P E N " a obnova reformního procesu s návazností na "Pražské jaro" je naléhavou, společensky progresivní potřebou nejen pro Československo, ale pro celé socialistické společenství.

Praha dne 6. XII. 1987

Zdeněk Jiřínský :

PRAŽSKÉ JARO 1968 A PRÁVA A SVOBODY OBČANŮ

/Upravená část širší práce o vývoji právního myšlení v Československu v 60. letech /

V průběhu prudkého, eruptivního vývoje otrodného procesu první poloviny r. 1968 se plně rozvinuly a vykrystalizovaly základní tendence a aspekty právně teoretického myšlení, které se projevovaly již v 60. letech. V tomto období se však změnil jejich ráz. Od abstraktně-teoretických úvah se jeho těžiště v této době zcela přenášelo do konkrétního přemýšlení o hlavních jevech a problémech právně politického života v Československu s hledání pozitivních řešení. Rozvíjela se v těsném vztahu k reálné společenské praxi a snažilo se ji ovlivňovat a spoluvytvářet.

Dosud existující vnitřní autocenzura i vnější omezení/cenzura a další instrumenty politického tlaku/, jež bránila jeho svobodnému rozvoji a upletňování jeho poznatků, rychle opadávala a mizela. Kritika se stávala všestrannější i hlubší a zároveň také ve vztahu k sociálně politické skutečnosti konkrétně-kritičtější, i když někdy nedostatek skutečného promýšlení problému je nahrazován radikálně znějící frází. "abu, kterým se až dosud teoretická kritika vyhýbala, postupně - a to rychle- mizí.

Vzhledem k charakteru "Pražského jara", ke snaze o uskutečňování socialismu s lidskou tváří, bylo přirozené, že problematika práv a svobod občanů se dostávala - v té či oné podobě, přímo i zprostředkovaně- do centra celostátnické a celonárodní diskuse, do níž byly postupně vtahovány poměrně široké vrstvy českého a slovenského národa. V této době se také nejen právní teorie, ale i oficiální ideologie počíná hlásit k Všeobecné deklaraci lidských práv, dříve zamlčované a přehlížené, když ne přímo odmítané, uznávající právně filosofickou a politickou hodnotu tohoto dokumentu pro ideologii i praxi demokratického socialismu v ČSSR. x/

x/ V roce 1968 u příležitosti 20. výročí přijetí a vyhlášení Všeobecné deklarace lidských práv OSN vyšel také reprezentativní sborník Jednoty čs. právníků "Bulletin du droit tchécoslovaque" 1967, 1- 4, str. 371, obsahující 23 příspěvků čsl. právníků, zabývajících se některými obecně teoretickými problémy práv a svobod občanů i těmito problémy v jednotlivých právních odvětvích.

Znovu se - a tentokrát již otevřeně, bez dřívějších omezení nutně pozornost obrací k systému nezákonností 50. let i z poždě-

šího období a jejich negativním důsledkům; píše se o skutečných poměrech při vyšetřování, ve věznicích a trestaneckých táborech, o nezákonných metodách STB, o kabinetní justici, o vraždách nevinných lidí atd. Přípravují se legislativní opatření k provedení tzv. správní rehabilitace, aby bylo možno odstranit i v této sféře následky nezákonností, jež až dosud nepříznivě ovlivňovaly život takto postižených lidí, jejich pracovní zařazení, důchodové nároky apod., přetrvávají soudní řízení a rehabilitace nevinně odsouzených osob.

Pozornost se však nesoustřeďuje jen na vypořádání s tímto negativním dědictvím minulosti. Právně teoretická produkce z té doby je spjata s řešením dalších velkých a závažných společenských otázek, které se postupně v průběhu obrodného procesu kladou a které se týkají celého státně politického a společenského zřízení v Československu, jeho struktur a jeho fungování. Přitom základní trend kterým se vyznačovalo kladení otázek i pokusy o jejich zodpovídání, byl socialistický. ¹ovažoval uskutečněné sociálně ekonomické přeměny za nepochybné a nezvratné; chtěl však zároveň, aby čs. společnost, jejíž tvářnost se značně změnila, v níž došlo k sociálnímu a kulturnímu vzestupu širokých lidových vrstev, se mohla rozvíjet svobodně jako společnost demokraticky organizovaná, demokraticky se spravující. Požadované reformy jí měly vrátit nejen dynamiku v hospodářské oblasti a umožnit skutečně - ne jen propagandisticky - využívat poznatků vědeckotechnické revoluce a prakticky je prosazovat, ale také - v určitém ohledu je to jen jiná stránka těchto procesů - umožnit uplatnění, rozvoj lidské osobnosti - občana, který může široce využívat svých sociálních i politických osobních práv. Šlo o to, vrátit občanu, abstraktně řečeno, jeho občanskou subjektivitu, změnit stav, v němž byl jednostranně, pouhým objektem politického ovládnutí a manipulace, na stav, v němž by se skutečně a efektivně mohl jako občan - ať už přímo nebo prostřednictvím různých organizací apod. projevovat a uplatňovat. x/ Z důraznosti x/ Základní koncepce současné přestavby v SSSR, jak jsou formulovány zvláště v projevech M. Gorbačova, které zdůrazňují nezbytnost demokracie pro rozvoj socialismu, které zdůrazňují význam a úlohu lidské a občanské individuality, jsou v mnoha ohledech shodné s myšlenkami reformní politiky KSČ v době Pražského jara, vání "lidské tváře" socialismu bylo proto víc než jen pouhým literárním obratem, ale postihovalo vnitřní smysl společenské přeměny, o níž tehdy šlo, překonat to, co Götterwald kdysi s nechtěnou ironií vyznačil jako vůdčí ideu, cíl socialistického budování slovy "na konci všeho našeho snažení je člověk". ² Český vtip akcentem "na konci" dával této ideologické devize její konkrétně praktický význam.

Z těchto východisek a směrů uvažování o žádoucích změnách vycházel také Akční program KSČ, základní to programový dokument "Pražského jara".

Akční program z dubna 1968 v systematické podobě formuloval návrhy reforem v politicko-právní sféře včetně práv a svobod občanů a jejich záruk. Tyto změny byly požadovány již dříve, ale sniže jako abstraktně teoretické úvahy nebo jednotlivé požadavky vůči existující moci, protože tehdy nebylo možné učinit z nich soustavu politicko-právních reforem, kterou chce uskutečnit existující politická moc. To byla sice - pod tlakem vnitřních rozporů a řešení mocenských sporů uvnitř vládnoucí garnitury - nucena přijímat některé dílčí změny v jejich okleštěné, parciální podobě a tak je již u značné části veřejného mínění zbavovala žádoucí důvěryhodnosti a oprávněnosti. Nebyla však s to - nechtěla a ani nemohla - vypracovat koncepční soustavu změn demokratizační povahy. Proti tomu Akční program, i když organicky navazoval na předchozí rozbor a požadavky, byl skutečně novým programem politicko-právních reforem v duchu a ve znamení "demokratického socialismu". Byl koncipován na základě nedogmaticky, neortodoxně chápané ideologie marxismu, akcentující "lidskou tvář" socialismu, jeho demokratický charakter.

Nový přístup k občanským právům a svobodám, nové jejich pojetí v tomto politickém dokumentu nelze hledat a zkoumat pouze v té jeho části, která se touto problematikou speciálně zabývá; je nutno je analyzovat ve vztahu k celkovému pojetí programu, k jeho základním ideologicko-politickým východiskům a koncepcím, zejména k pojetí socialistické demokracie, politického systému a v jeho rámci ke vztahům strany a státu, strany a společnosti, demokratizaci hospodářství, novému státoprávnímu uspořádání československých vztahů, k pojetí kultury, vzdělanosti, školství, k úloze vědy atd.

Akční program byl v literatuře o "Pražském jaru" z různých úhlů poměrně podrobně zkoumán a hodnocen. Proto v této souvislosti budeme reprodukovat jen hlavní jeho myšlenky bezprostředně se vztahující k právům a svobodám občanů. Jejich obsáhlejší citací lze prokázat základní trend vývoje právně teoretického myšlení, který byl podrobněji charakterizován v předchozích částech, a jeho hlavní ideje a intence ve sféře praktické politiky, zvláště politiky právní.

Podle Akčního programu "základní vztahy politického systému musí poskytovat pevné záruky proti návratu ke starým metodám subjektivismu a mocenské libovůli." Proto se v něm předpokládalo i brzké zahájení práce na přípravě nové ústavy ČSSR.

"Zároveň je ještě letos potřeba zajistit uplnění ústavních shromažďovacích a spolčovacích svobod tak, aby byla zákonem zaručena možnost vzniku dobrovolných organizací, zájmových sdružení, spolků a pod. podle současných zájmů a potřeb různých vrstev a skupin našich občanů, bez byrokratických omezování a bez monopolních práv jakékoli organizace. Jakákoli omezení v tomto směru mohou být dána jen zákonem a jen zákon může stanovit, co je protisociální, zakázané a trestné. Zákonem zaručené svobody musí v tomto smyslu plně platit v souladu s ústavou i pro občany různé náboženské víry a vyznání.

Nelze zajistit účinný vliv mínění a názorů pracujících na celou naši politiku, nelze čelit snahám o potlačení kritiky a iniciativy lidu, jestliže pro všechny občany nezajistíme důsledně právními prostředky ústavně zaručenou svobodu projevu a vůbec všechna politická a osobní práva občanů. Socialismus nemůže znamenat jenom osvobození pracujících lidí z nadvlády vykořisťovatelských třídních vztahů, ale musí přinést pro plné uplnění osobnosti více, než dává kterákoli buržoázní demokracie". V té souvislosti byly formulovány požadavky svobody informací, zásady nové úpravy tiskového zákona a požadavek vyloučení faktické předběžné cenzury.

"Právními normami je třeba přesněji zaručit svobodu projevu i enšinných zájmů a názorů opět v rámci socialistických zákonů v souladu se zásadou, že rozhodn. tí se řídí vůlí většiny/. Právně přesně zaručit ústavní svobodu po ybu, zejména výjezd našich občanů do zahraničí; jde hlavně o to, aby občan měl právní nárok i na dlouhodobější nebo trvalý pobyt v cizině a aby lidé nebyli bezdůvodně stavěni do postavení emigrantů; zároveň je nutno zákonem chránit i zájmy státu, např. pokud jde o odliv některých kategorií specialistů ap.

Postupně musíme vyřešit v celém právním řádu úkol, jak lépe a důsledněji chránit osobní práva i vlastnictví občanů, zejména vyloučit ustanovení, která prakticky znevýhodňují občany proti státu a jiným institucím... V nejbližší době je potřebné přijmout již delší dobu připravovaný zákon o náhradě škody způsobené občanovi nebo organizaci nezákonným rozhodnutím státního orgánu."

"Vážnou skutečností je i to, že doposud nebyla do všech politických a občanských důsledků provedena vždy ani rehabilitace lidí

komunistů i nekomunistů- kteří byli obětmi nezákonností v minulých letech.... Ani v politických orgánech, které mají minulé nezákonnosti napravit, ani v celém bezpečnostním, prokurátorském a soudním aparátě nesmí sedět nikdo, kdo může mít ze své vlastní minulé činnosti sebemenší osobní zájem nápravu brzdit."

...Celý problém nápravy nezákonných represí v minulých letech je nutno řešit s plnou odpovědností příslušných státních orgánů na základě právní úpravy; ÚV KSČ podporuje návrh, aby postup v těchto otázkách i problémy právních důsledků byly upraveny zvláštním zákonem."

"Široké demokratické pojetí politických a osobních práv občanů, jejich právní a politické záruky považuje strana za nezbytný předpoklad nutného upevňování společenské kázně a řádu, stabilizace socialistických společenských vztahů... Libovůle a nejasné stanovení práv i povinností vede k neodpovědnosti, k pocitu nejistoty, a tím i k lhostejnosti vůči veřejným zájmům a potřebám. Zároveň právě hlubší demokracií i mírou občanských svobod musí socialismus prokázat, že překonává omezenou demokracii buržoazní a může se stát přítežlivým příkladem pro pokrokové hnutí i v průmyslově vyspělých zemích a demokratickými tradicemi."

"Je třeba vypracovat takový volební systém, který bude v souladu se změnami v našem politickém životě. Volebním zákonem je nutno přesně a jasně upravit demokratické zásady přípravy voleb, navrhování kandidátů i způsob jejich volby. Úprava volebního systému musí zejména vycházet z nového politického postavení Národní fronty i samotných volených státních orgánů. "

"Politika strany vychází z požadavku, aby v celém státním mechanismu nedocházelo k přílišnému soustřeďování moci v jednom článku, v jednom aparátu nebo u jednotlivce. Je nutno zajistit takové rozdělení pravomoci a systém vzájemné kontroly mezi jednotlivými články, aby případné chyby a přehmaty jednoho článku byly napraveny činností druhého. Tomu musí odpovídat nejenom vztahy mezi volenými a výkonnými orgány, ale i vztahy uvnitř mechanismu výkonu státní moci a správy a rovněž postavení a funkce soudů."

Těmto zásadám neodpovídá především přílišná koncentrace funkcí v dosavadním ministerstvu vnitra. Strana považuje za nutné budovat je jako resort státní vnitřní správy, jejíž součástí je i správa Bezpečnosti. Agendy, které v našem státě tradičně patřily jiným orgánům a jsou dnes vykonávány ministerstvem vnitra, je nutno z jeho působnosti vyjmout. Je třeba v nejbližší době vy-

pracovat návrhy zajišťující ve vyšetřování základní kompetenci soudů, oddělení správy věznic od bezpečnostního aparátu, předání agendy, plynoucí z tiskového zákona, archivu a pod. jiným orgánům.

Za politicky velmi závažnou otázku pokládá strana správné začlenění bezpečnostního aparátu ve státě... ÚV KSČ považuje za za potřebné změnit organizaci Bezpečnosti a jednotný SNB rozdělit na dvě rozdílné, na sobě nezávislé složky - státní bezpečnost a Veřejnou bezpečnost...Každý občan, který se neprovinil...musí s jistotou vědět, že jeho politické přesvědčení a názory, jeho osobní vyznání a činnost nemohou být předmětem pozornosti orgánů Státní bezpečnosti. Strana jasně prohlašuje, že tento aparát nesmí být zaměňován a používán k řešení vnitropolitických otázek a rozporů socialistické společnosti. Veřejná bezpečnost plní úkoly boje proti trestné činnosti a úkoly ochrany veřejného pořádku...Právními normami je nutno vytvořit jasnější vztahy kontroly nad Bezpečností vládou jako celkem i Národním shromážděním. d

"Právní politika strany vychází ze zásady, že při sporu o právo/včetně správních rozhodnutí státních orgánů/ je základní zárukou zákonnosti řízení před soudem, který je nezávislý na politických činitelích a je vázán jen zákonem. Uplatnění této zásady vyžaduje p sílit celkovou společenskou i politickou úlohu a váhu soudů v naší společnosti. ÚV KSČ bude dbát, aby komplex potřebných návrhů a opatření byl zpracován tak, aby do příštích voleb soudců byly potřebné otázky vyřešeny. V souladu s tím je nutno souběžně řešit i postavení a úkoly prokuratury tak, aby prokuratura nebyla nadřazena soudům, a rovněž zajistit plnou nezávislost advokacie na státních orgánech."

"Program demokratizace v hospodářství spojuje ekonomickou reformu těsněji s procesy, které jsou před námi v oblasti politiky a celkového řízení společnosti a podněcuje ke stanovení a uplatnění nových prvků, které by ekonomickou reformu dále rozvíjely. Program demokratizace hospodářství zahrnuje zejména uskutečnění samostatnosti podniků a podnikových seskupení a jejich relativní nezávislost na orgánech státu, plné a reálné uplatňování práva spotřebitele určovat svou spotřebu a svůj životní styl, právo svobodné volby pracovní činnosti, právo a reálnou možnost různých skupin pracujících a různých sociálních skupin formulovat a obhajovat své ekonomické zájmy při vytváření hospodářské politiky... Vzniká potřeba demokratických orgánů v podnicích, jež by měly vymezenou pravomoc vůči vedení podniku"...."I socialistická eko-

nomika vytváří postavení pracujících, v němž existuje potřeba organizovaně hájit jejich lidské, sociální a jiné zájmy. Centrální funkcí odborů by se mělo stávat stále výrazněji poslání hájit zaměstnanecké, pracovní zájmy dělníků a pracujících, vystupovat z tohoto hlediska jako významný partner při řešení všech otázek hospodářského řízení..."

"Zastává-li kultura, brzdí to pokrok politiky a ekonomiky, demokracie a svobody, rozvoj člověka a lidských vztahů. Péče o kulturu, hmotnou a duchovní, není pouze starostí kulturní fronty, ale musí se stát záležitostí celé společnosti... Strana bude střežit a zabezpečovat jak svobodu umělecké tvorby, tak právo na zpřístupnění uměleckých děl... Potřebnou autonomii kultury a umění musí vyjedřovat také samosprávné rozhodování kulturních pracovníků v oboru jejich činnosti.... Budeme pečovat nejen o kulturní tvorbu, ale také o systém zprostředkování kulturních hodnot usilovat o aktivní účast občanů na rozvoji socialistické kultury a o jejich kulturní výchovu, o nejužší kooperaci a komplexní působení masové a místní kultury. Pokládáme za naléhavé... uvolnit organizační formy; umožnit ustanovování rozličných kulturních a zájmových spolků, i to, aby se mohly oblastně a celostátně sdružovat."

"Chceme plně v duchu našich tradic a dřívějších rozhodnutí rozvinout v naší zemi vyspělou socialistickou společnost, zbavenou třídních protiv, ekonomicky, technicky a kulturně vyvinutou, sociálně i národnostně spravedlivou, demokraticky organizovanou, kvalifikovaně řízenou, umožňující bohatstvím svých zdrojů důstojný lidský život, soudružské vztahy vzájemné spolupráce mezi lidmi a svobodný prostor pro rozvoj lidské osobnosti."

"Chceme přistoupit k budování nového, hluboce demokratického a československým podmínkám odpovídajícího modelu socialistické společnosti. Vlastní zkušenosti i marxistické vědecké poznání nás však vedou shodně k závěru, že těchto cílů nelze dosáhnout po starých cestách, s použitím prostředků, které se dávno přežily a hrubých metod, které nás stále strhávají zpět. Prohlašujeme s plnou odpovědností, že naše společnost vstoupila do nesnadného období, kdy už se nemůžeme spoléhat na tradiční schémata. Nemůžeme stěsnávat život do šablon, ani nejlépe myšlených. Nyní také nám připadá úkol razit si cestu neznámými podmínkami, experimentovat, dávat socialistickému vývoji novou podobu, opíraje se o tvůrčí marxistické myšlení a poznatky mezinárodního dělnického hnutí, spoléhající se na pravdivé porozumění podmínkám socialistického vývoje Československa jakožto země, která před

tváří mezinárodního komunistického hnutí nese odpovědnost za zhodnocení a využití relativně vysoché materiální základny, nevšední úrovně vzdělanosti a kulturnosti lidu i nepopiratelných demokratických tradic ve prospěch socialismu a komunismu. Nikdo by nám nemohl odpustit, kdybychom tuto šanci promarnili, kdybychom se svých možností vzdali. "

Akční program v závěru zdůrazňoval, že k splnění nesnadných úkolů "bude nezbytné sjednotit co největší počet občanů naší republiky...Bude třeba důvěry, vzájemného porozumění a svorné práce všech, kdo opravdu chtějí věnovat své síly velkému lidskému experimentu. Ale především bude třeba činnorodé aktivity a iniciativy každého komunisty, každého pracujícího. Chceme pro ni odpovědně, důsledně a bez výhrad otevřít prostor, odstranit všechny bariéry, které jí stály v cestě, uvést do pohybu tvořivé síly našeho člověka, všechny fyzické i morální schopnosti společnosti. Chceme vytvořit podmínky, aby každý čestný občan, kterému leží na srdci věc socialismu, věc našich národů, pocítil, že je vlastním strážcem osudů této země, své vlasti, že je potřebný že se s ním počítá. Nechť se proto Akční program stane programem obrody socialistického úsilí v naší zemi. Není síly, která by mohla vzdorovat lidu, který ví, co chce, a dovede jít za svým cílem."

Takové byly vůdčí ideje tohoto nejvýznamnějšího politického dokumentu "pražského jara".

S odstupem doby, po trpkém vystřízlivění v "konsolidačním" období se může jevit jazyk Akčního programu, zvláště v citovaném závěru, příliš nadnesený, patetický. Ve společnosti, v níž došlo k nebyvalé devalvaci jakýchkoli vyšších hodnot, v níž se rozbujela obecná skepse, cynismus a nedůvěra ke všemu, co přesahuje egoistické materiální zájmy, nepřipadají taková "velká slova" adekvátní obecnému stavu sociálního povědomí, mohou mu znít hlouše, prázdně. V době, kdy byl program vyhlašován, však tomu bylo jinak. Vzestup víry a radosti, naděje i nadšení v širokých vrstvách společnosti, že náprava "věcí veřejných" v demokratickém smyslu je nejen žádoucí, ale i možná, to vše vyžadovalo, aby i politická prohlášení se nejenom svým obsahem, ale i celkovým tónem, stylem i řečí odlišovala od dřívějších, aby odpovídala této změněné společenské atmosféře, novému emocionálnímu rozpoložení, jež se ve společnosti postupně šířilo. Prázdné ideologické floskule, "mrtvá řeč", "dřevěný jazyk", tak typické pro politické dokumenty předlednové doby musely být vystřídány živým,

komunikativním jazykem, jehož mohli užívat a jemuž rozuměli, protože to byl jejich vlastní "mateřský" jazyk, všichni občané bez ohledu na to, zda byli či nebyli členy vládnoucí strany.

x x x

Akční program nebyl jediným dokumentem "Pražského jara", který kladl nově otázku občanských práv a svobod a jejich společenských a právních záruk. V procesu někdy až hektické ideologické a publicistické aktivity v tomto období i další politické strany a složky Národní fronty, státní orgány, vědecké instituce a nově se utvářející sdružení, např. KAN, K- 231, Společnost pro lidská práva a j. přijímaly různá zásadní stanoviska k těmto otázkám. Ta ovšem měla různou teoretickou hodnotu i praktický dosah a význam.

V tisku, rozhlase i v televizi vystupovali každodenně publicisté i politické, kulturní a vědecké osobnosti se svými stanovisky k různým problémům života lidí v čs. společnosti z hlediska jejich práv a svobod. Kritizovali platnou legislativní úpravu i práci státních orgánů ve vztahu k občanům a přicházeli s návrhy na zlepšení v té či oné oblasti. Takovéto otevřené kritické pojednávání problematiky občanských práv významně ovlivňovalo veřejné mínění, působilo ke zvyšování zájmu širokých vrstev lidí o tyto otázky, posilovalo jejich občanské sebevědomí, pocit, že i jejich hlas, jejich názor má svou váhu, že se od nich nechce jen souhlas slyšet.

Projevem tohoto trendu v českých zemích byla i snaha nekomunistických politických stran hrát samostatnější roli v politickém životě a vytvářet si k tomu - i ideologicky- širší prostor.

Čs. strana socialistická i čs.strana lidová ve snaze oddělit se od minulosti, kterou se důvodně cítily kompromitovány, chtěly se rychle aktivizovat a přicházely s novými programovými dokumenty, které měly toto jejich úsilí prokázat. Pokoušely se v nich výrazněji oddělit od ideologie KSČ a vyjádřit svou vlastní ideovou tvářnost, aby si vytvořily širší sociální zázemí a opory jako nezbytnou podmínku pro získání většího politického vlivu. Ten potřebovaly, když chtěly opět fungovat jako politické strany v politickém životě "obrozované" čs. republiky.

Socialistická strana usilovala o navázání na domácí české tradice socialismu spojené s jménem velikého českého myslitele a politika T. G. Masaryka. "Základem a východiskem československého pojetí socialismu je humanismus, demokracie a svoboda člo-

věka.

Nedílnou součástí československého pojetí socialismu je i zdůrazňování hodnot etických.

Otázky formy našeho politického modelu jsou nedílně spjaty se specifičností naší, československé cesty k socialismu... Naším cílem je snaha, aby se co nejširší vrstvy obyvatelstva účastnily otváření tohoto politického systému.

Zdůrazňujeme např. právo věřících na svobodu vyznání - respektování těchto práv musí jít až k prosazování důsledné odluky církve od státu.

Vycházíme ze zásad, jež by měla hlouběji vyjádřit ústava, i z Všeobecné deklarace lidských práv, vyhlášené Valným shromážděním OSN.

Do popředí výrazně vystupuje úloha politických stran. Národní fronta, jako nestátní instituce je základnou, na níž se budou střetávat politické zájmy rozmanitých společenských vrstev společnosti. Existence několika politických stran vytváří podmínky k účelné vzájemné kontrole... V tomto smyslu je pak tento systém několika politických stran i jednou ze základních záruk demokratického rozvoje socialismu....

Nelze opominout skutečnost, že jakýkoli politický systém, který je založen na existenci jediné politické strany, nutně - dříve či později - vede k degeneraci nejen sama sebe jako systému, ale i oné jediné politické strany". Politické strany v československu jsou stranami ústavními, partnerskými, které sledují společný základní cíl, ale liší se v prostředcích k jeho dosažení i ve zdůrazňování některých specifických pohledů na socialistický rozvoj."

V ekonomické oblasti se tento programový dokument vyslovoval pro dokončení ekonomické reformy, což podle něj mj. vyžadovalo "Důsledné oddělení politiky od řízení ekonomiky, vytváření protíváhy monopolu státního vlastnictví především širším rozvojem družstevnictví, autokratického organizování a řízení výroby, socialistické manažerství spojené s plnou odpovědností, plnými právy i hmotnými výhodami, zřízení podnikových rad složených pouze z odborníků, jmenování odpovědných kvalifikovaných vedoucích podnikovými kolektivy, hlubší proprecování ekonomických nástrojů stá. Odbory zde musí chránit důsledně zájmy pracujících, a zároveň i kontrolovat vedení, tj. tvořit určitou protiváhu řízení.

Jame pro uplatnění různých forem socialistického vlastnictví, jež se v různých oblastech realizuje různě a jež musí vést k pluralitě ve výrobě i vytvoření předpokladů ke zdravé, žádoucí konkurenci.

Je třeba naně . vytvořit

Je třeba např. vytvořit materiální, právní i morální podmínky k tomu, aby se mohlo efektivně rozvíjet i drobné soukromé podnikání, založené na vlastní práci, a to jak v maloobchodě, řemesle, různých složkách i v zemědělství.

V oblasti sociální politiky je třeba odlišit tzv. sociální jistotu, pokud působí retardačně, od opatření, jejichž smyslem je zvýšení životní úrovně vůbec a zvýšení životní úrovně vrstev sociálně slabých. "

Ve sféře kultury a umění "základním požadavkem je ovšem samozřejmě úplná a ničím neomezovaná svoboda tvůrčího projevu, svoboda...bez jakékoli cenzury a s vyloučením mocenského, direktivního a byrokratického zasahování do věcí kultury a umění....Je třeba likvidovat monopolní systém ve všech oblastech kultury a umění a podporovat tak rozvoj svobodné iniciativy a soutěživosti...

Kulturu však chápeme v širším slova smyslu i jako kulturu životního prostředí, společenských vztahů, etických hodnot atp. Budeme usilovat o to, aby socialistický člověk i celá naše společnost žila tak, jak to odpovídá etickým a estetickým principům moderní, kulturně vyspělé země, a aby se tyto principy staly běžnou praxí. x/

x/ Nástin ideových zásad Čs. strany socialistické, Svobodné slovo, 14. 4. 1968, str. 3

V tomto celkovém kontextu formulovala socialistická strana své požadavky na změnu doseavadního politického systému v systém pluralitní a své představy o postavení člověka a občana ve společnosti a ve státě a o jeho právech.

V této souvislosti nejde o to tento návrh kriticky analyzovat, zkoumat, v čem byl originální a v čem nikoli, odhalovat jisté vnitřní rozpory obsažené v některých jeho partiích atd., ale citací vybraných myšlenek a postulátů plastičtěji charakterizovat tehdejší ideové politické klima v české společnosti. Uvedené požadavky ukazují, proti čemu se každá skutečná i potenciální politická organizace musela postavit a k čemu, naopak se měla hlásit, aby získala aspoň určitou důvěryhodnost v některých vrstvách a skupinách národní pospolitosti.

Toto dvojí úsilí, kterým se vyznačoval i tento programový dokument, se specificky promítlo i v podobném návrhu programu Čsl. strany lidové, i když v něm kritický aspekt byl obsažen spíše implicitně a převažoval komplex programových zásad a požadavků vyjadřujících, k čemu se tato strana hlásí a o co se chce snažit, co chce prosazovat. Protože lidová strana vycházela z pevnějšího a propracovanějšího ideového základu, byl i její programový ná-

vrh promyšlenější a ucelenější z hlediska zpracování, vnitřní logiky argumentace atd., než obdobný dokument strany socialistické.

Čs. strana lidová se dovolávala křesťanské víry a etických zásad, jež promítala do svého programového pojetí práv a svobod občana. x/ "Dnes, kdy se snažíme o demokratický a sociálně spravedlivý Pracovní návrh programu Čs. strany lidové, Lidová demokracie, 23.5. 1968, str. 2- 3/.

livý vývoj společnosti, který zaručuje základní práva a svobody každého jednotlivce, chceme v duchu křesťanství usilovat, aby právní řád byl v souladu s řádem mravním a tvořil základní předpoklad k uskutečnění pevného blaha a prospěchu. "

"Člověk má nejen právo, nýbrž i povinnost jednat vždy podle svého vlastního svobodného přesvědčení a svědomí.... Tato práva a svobody, které z nich vyplývají, jsou ve své podstatě založeny na důstojnosti člověka, hlášené křesťanstvím. Aby se tyto zásady mohly uskutečnit, je třeba vytvořit příznivé podmínky pro základní poslání občana: službu člověku i celé společnosti."

"Idea služby zavazuje jednotlivce i společnost. Tvoří základ státotvorných povinností občana. Práva a povinnosti se navzájem doplňují a dovršují, čímž přispívají k formování svobodného občana a k vytváření svobodné společnosti a státu...Přirozeným právem a požadavkem každého jedince je právně politická organizace státu, založená na spravedlivém rozdělení veřejné moci. Stát proto nesmí preferovat žádné společenské skupiny na úkor jiných a vytvářet tím výsadní postavení. Jeho základním úkolem je řídit a harmonicky upravit vztahy mezi občany tak, aby výkon práv jedněch netvořil překážky výkonu stejných práv druhých, ani je neohrožoval. Předpokladem je, že jak občané, tak i stát budou plnit těchto právům odpovídající povinnosti. Samozřejmým úkolem státu je účinně chránit nebo obnovit výkon těchto práv.

ČSL chápe současný stav naší společnosti jako pluralitní socialismus. Pluralita vyjadřuje jednotu cílů při mnohosti zájmů, společná odhodlání plně respektovat základní lidská práva a rovnoprávnost všech občanů bez rozdílů světového názoru, bez rozdílů národnostních, bez rozdílů rasové příslušnosti a sociálních skupin...

ČSL vychází ze zásady, že ústava musí být skutečně demokratická a že zákony státu musí plně odrážet stav života a vývoje společnosti.

Pro armádu a všechny složky bezpečnosti požadujeme důslednou kontrolu volenými zástupci a příslušnými samosprávnými orgány.

Jen tak mohou příslušníci armády a sborů bezpečnosti požívat všeobecné důvěry a plnit své úkoly při obraně státu a zajišťování bezpečnosti občanů i při ochraně majetku. "

"Při tvorbě právního řádu budou orgány strany účinně spolupracovat. Ústavní práva a svobody občanů uplatníme v celém rozsahu Charty OSN, Všeobecné deklarace lidských práv, a Paktů o lidských právech. Kromě ostatních nezadatelných lidských práv zdůrazňujeme zvláště právo na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, na svobodu přesvědčení a projevu, na svobodu shromažďování a sdružování, na svobodnou volbu povolání a pracovních možností. Jedním z předpokladů dodržování ústavy, z konů a ostatních platných norem je ústavní soud, správní soudy a soudy obchodní. Organizace a práce soudů musí být právně upraveny tak, aby zaručovaly soudcovskou nezávislost a objektivní nálezání práva."

"V politické praxi považujeme za prvořadý úkol důslednou, urychlenou a všestrannou morální i hmotnou rehabilitaci všech osob neprávem postižených v uplynulých dvaceti letech."

Za hlavní smysl činnosti odborových organizací považujeme aktivní prosazování spravedlivých nároků zaměstnanců i důchodců."

"Volby do Národního shromáždění, národních výborů i ostatních přímo volených orgánů musí pravdivě vyjadřovat vůli lidu."

Proto musí volební zákon dávat voličům možnost rozhodnout se mezi jednotlivými programy nebo mezi jednotlivými kandidáty... Volby musí být svobodné, přímé a tajné..."

"Za jednu z nezbytných podmínek demokracie považujeme zákonnou úpravu vztahů mezi státem a církvemi, z níž vyvozujeme a proto hájíme právo církví a věřících svobodně projednávat své náboženství nebo víru soukromě i veřejně, a to náboženskými úkony, bohoslužbami a obřady a právo na svobodnou náboženskou výchovu dětí a na svobodnou výchovu duchovních jednotlivých církví. Právoplatnými mluvčími církví jsou pouze řádně ustanovení církevní hodnostáři, kteří svobodně vedou správu svěřených obcí."

"Postavení rodiny, jako základního článku společnosti má své nejhlubší opodstatnění v křesťanském světovém názoru. Rodina je neshleditelným prostředím pro šťastný a zdravý vývoj lidské osobnosti a nezbytným předpokladem dalšího úspěšného společenského vývoje. Jako záruka obrody rodinného života prosazuje ČSL uskutečňování zásad křesťanské etiky a morálky."

Je nezbytné nutně zvýšit prestiž rodiny a zajistit jí optimální podmínky... Snižování porodnosti dosáhlo kritického bodu; žádáme proto, aby se Národní shromáždění znovu zabývalo potratovým

zákonem a jeho důsledky." x/

x/ Uvádíme tu tento požadavek, protože se v žádném jiném programovém prohlášení z tehdejší doby neobjevil. Svědčí mj. o tom, že na různá opatření, běžně považovaná či prohlašovaná za pokroková, existovaly ve veřejném mínění různé názory. Zároveň je však příznačné, že ČSL neargumentovala především náboženskými důvody/katolicismus ze závažných důvodů víry odmítá umělé přerušování těhotenství, připouští je jen z vážných zdravotních příčin/, ale potřebami společnosti, poklesem porodnosti - vzhledem k celkovému stavu společenského vědomí.

"Zasazujeme se o skutečné zrovnoprávnění ženy, které vidíme v rovnováze mezi jejím základním posláním v rodině- mateřstvím- a jejím svobodným rozhodnutím pro aktivní účast v politickém, hospodářském a kulturním životě. Z těchto předpokladů musí vycházet právní úprava postavení matek a žen vůbec v zaměstnání, jakž i úprava jejich sociálního zabezpečení.

Rodina, která se v celém souhrnu svého vnitřního života řídí křesťanskými zásadami, zaručuje rovněž vytváření správných vztahů mezi lidmi. Křesťanský životní styl zabráňuje nesnášenlivosti, sobectví a nespravedlnosti, vylučuje protiprávní zásahy, jednostranné, neodpovědné, utajované posuzování spoluobčanů."

V dalším po stanovisku ke školské soustavě se programový návrh vyslovoval k otázkám kultury a vědy.

"Předpokladem dalšího rozvoje kultury a vědy je zaručení plných tvůrčích svobod; znamená to též vydat tiskový zákon, jímž bude definitivně zrušena jakákoli forma předběžné cenzury. Za stejně potřebné považujeme co nejširší mezinárodní styly, ideovou i ekonomickou samostatnost všech zájmových tvůrčích organizací a vytváření optimálních podmínek pro nerušený rozvoj svobodného tvůrčího snažení. "

Po souhrnu požadavků pokud jde o ekonomiku, v části "Životní úroveň" uvedený návrh programu prohlašoval: "Chceme zajišťovat hospodářská, sociální i kulturní práva člověka, nezbytná pro jeho důstojnost a svobodné uplatnění. Chceme vytvořit podmínky, v nichž by životní úroveň odpovídala úrovni výroby a tvorby hodnot a společnost optimálně využívala výsledků výroby k všestrannému rozvoji lidské osobnosti."

"V souladu s obecnými tendencemi vývoje hospodářství usilujeme o zkracování pracovní doby důsledným uplatňováním nové techniky bez negativních důsledků pro lidské zdraví a pro mzdový vývoj....

K životní úrovni patří ovšem i zlepšování pracovního prostředí, péče o kulturu cestování, úroveň výživy, odívání, služeb a bydlení. Jsme pro náležitou péči o kulturní a historické hodnoty, pro ochranu přírody

ty, pro ochranu přírody před necitlivými a škodlivými zásahy civilizace. Budeme prosazovat, aby veškerá in estiční výstavba byla esteticky zaměřena v harmonickém souladu s prostředím. Zasadíme se též o zlepšení podmínek pro využití volného času.

Uplatňujeme požadavek, aby zabezpečení občanů v nemoci, invaliditě, ve stáří a při nezaviněné ztrátě zaměstnání bylo zajištěno fondovým hospodářstvím v sociálně pojišťovacích institucích. Budeme usilovat, aby důchody byly v souladu s cenovou hladinou základních životních potřeb."

Uvedli jsme podrobnější citaci z návrhu Programu Čsl. strany lidové, protože svým způsobem komplexně formuloval koncepcce křesťanského socialismu, pokud jde o práva a svobody občanů, vzhledem ke skutečným či domnělým ideovým a sociálním potřebám určitých vrstev a skupin české společnosti.

Cšechny tři citované dokumenty byly politickými programy/návrhy/ politických stran, které všechny usilovaly o svou renesanci a chtěly se opět stát demokratickými stranami. Při srovnávání z těchto programů proto nejde o to, posuzovat je kritériem teoretické dokonalosti, logické konciznosti atd., ale hodnotit je v konkrétně historickém kontextu vzhledem k jejich funkci, k vyhlášení ideových zásad a cílů politiky, o kterou každá strana usilovala, pro kterou chtěla získat široké vrstvy společnosti.

I když lze říci, že druhý i třetí program byly odvozeny od Akčního programu jak vznikem /kdyby nebyl Akční program, nebyly by ani tyto dva další programy/, tak i koncepcí /reformní koncepce Akčního programu specificky limitovala i koncepcí těchto programů/, přece jenom začaly v průběhu "Pražského jara" působit autonomně, když i strany, které je vyhlásily, začínaly si vytvářet autonomní postavení.

Krátkost doby do 21. srpna 1968 však neumožnila, aby se tento proces rozvinul, ale zůstal jen v zárodečném stadiu. I tak však bylo až překvapující - z hlediska předchozí evoluce - jak tyto dvě strany, které dosud měly v rámci Národní fronty roli jakési demokratické kulisy a specifické "převodní páky", počaly rychle obžít a probouzet se k samostatnému politickému životu. Svědčí o tom na jedné straně i to, jak silně byly až dosud potlačeny jisté elementární potřeby občanské společnosti, na druhé straně pak zároveň o vitalitě této společnosti, resp. určitých jejích složek a skupin, které chtěly využít itakovýchto politických forem k tomu, aby se mohly demokraticky projevit a uplatnit, aby těmto umrtveným institucím vrátily jejich původní demokratický obsah a poslání. V tomto kontextu působily i uve-

dené návrhy a potom schválené nové programy těchto stran jako součást formujícího se veřejného mínění, jako instrumenty v politicko-ideovém zápase o vědomí lidí.

Nerozvinutost těchto dějů, násilně přerušených vojenskou intervencí 21. srpna, neumožnila spolehlivě zjistit, jak ty či ony programové zásady a vyhlášení působily, zda byly přesvědčivé a atraktivní nebo zda v širších vrstvách obyvatelstva přetrvávala ve vztahu k nim a ke stranám, které s nimi přicházely, nedůvěř a skepse vzhledem k minulé úloze těchto stran a jejich představitelů i členů.

x x x

V zásadních stanoviscích nejvyšších státních orgánů působících v této oblasti, Nejvyššího soudu, Generální prokuratury a ministerstva spravedlnosti/byla to stanoviska vedení těchto orgánů a zároveň stranických organizací/ i v memorandu právnícké fakulty, ve stanovisku Ústavu státu a práva ČSAV i v rezoluci výboru Jednoty čs. právníků x/ byly podrobněji propracovány otázky/ Dokumenty právní politiky, Socialistická zákonost, r. 1968 č. 5, str. 261-276, č. 6., str. 330- 341.

ky pojetí práv a svobod občanů.

V memorandu vědecké rady a ČZV KSČ právnícké fakulty UK k aktuálním otázkám právní politiky se konstatovalo, že "doseavadní systém politického řízení značně znehodnocoval význam občanských práv a snižoval úlohu a význam jejich právních záruk. "základní občanská práva a svobody jsou integrální součástí demokracie. Vláda lidu není realizovatelná bez těchto práv a svobod. Přitom žádné ekonomické a politické předpoklady samy o sobě nemohou spolehlivě zajistit využívání oněch práv, ale musí být provázeny soustavou promyšlených právních institutů a záruk.

V právní politice je nutno překonat jednostranné chápání práva jako jen nástroje politické moci a řízení. Právo v tomto pojetí ztrácí vlastnost prostředku kontroly moci, omezení mocenské sféry ve prospěch zajištění sfér politickoprávní svobody jedince a jistých forem autonomie určitých oblastí společenského života. Právo musí zahrnovat pravidla a pevné záruky takového politického procesu, který umožňuje respektovat na bázi socialismu menšinu a její právo získávat pro své názory většinu v rámci socialismu a umožňuje představitelům existující většiny konzervovat mocenskou pozici, kdy přestali představovat většinu."

Podle memoranda "k přípravě změn je třeba přikročit bez od-

kladů. Některé z nich je nutno uvést neprodleně. Většina námětů však vyžaduje důkladné politické a odborné uvážení a propracování celkových koncepcí i jednotlivých ustanovení za účasti široké demokratické veřejnosti. Přitom je nutno varovat před překotností, která v právní politice byla v minulosti jednou z příčin jednostranných nebo kompromisních či pochybených opatření. x/

x/ Dokumenty právní politiky, Socialistická zákonnost, r. 1968, č. 5., str. 270- 271.

Za situace, kdy se obecně předpokládalo, že se změny fungování politického systému z hlediska demokracie a politické svobody, byla problematice institucionálních změn ve sféře garancí socialistické zákonnosti věnována velká pozornost.

Různé tyto dokumenty a stanoviska byly z právně- teoretického hlediska systematictější a propracovanější a v některých směrech a požadavcích šly dále, než Akční program. V návrzích organizačně právních změn v oblasti záruk zákonnosti se různé tyto dokumenty vcelku shodovaly, což svědčilo o dosažení poměrně vysokého stupně konsensu o nedostatecích na úseku zákonnosti a jejich příčinách i o cestách a prostředcích k jejich nápravě. Neozval se tehdy také jediný hlas, který by bez výhrad obhajoval existující stav, včetně daného systému právních záruk zákonnosti.

Rozdíly v těchto stanoviscích spočívaly převážně jen v důrazu, kladeném na ty či ony instituce garantující legalitu /např. určité difference mezi stanovisky pracovníků generální prokuratury na jedné a nejvyššího soudu a ministerstva spravedlnosti na druhé straně. x/

Tato skutečnost ovšem neznamenal, že všichni byli o správnosti a nutnosti takovýchto změn opravdu přesvědčeni. Nepochybně existovali, zvláště ve stranickém aparátu, v resortu vnitra i justice a prokuratury lidé, kteří byli úzce svázáni s byrokraticko-centralistickým systémem praktikujícím svévoli a kteří se tak či onak, v té či oné míře - podíleli na nezákonnostech zejména 5. let. Ti byli proti proponovaným reformám, svůj odpor proti nim však uplatňovali v zákulisí. Z pochopitelných důvodů /ve středoevropských podmínkách nebývá přece jen zvykem obhajovat např. justiční zločiny/ se neodvažovali veřejně vystoupit na obranu metod a praktik, které byly z hlediska společnosti morálně odsouzeníhodné a které byly odsouzeny i politicky.

Dodatečně pak za tzv. normalizace, kdy lidé tohoto druhu - a jejich noví ochotní pokračovatelé - aktivně restituovali "ancien regime", potlačující jakoukoli svobodu slova, jejich ideologie tvrdila, že v době Pražského jara "teror" sdělovacích prostředků umlčoval věrné stoupence socialismu a pod.

Při posuzování těchto citovaných i dalších dokumentů vztahujících se k problematice občanských práv nutho konstatovat, že všechny se- přímo i nepřímo- utvářely ve vztahu k Akčnímu programu. Projevovalo se to buď tím, že tyto dokumenty na jeho požadavky přímo navazovaly, dále je podrobněji propracovávaly, přičemž je nejednou i překračovaly, nebo tím, že se snažily - vůči němu- programově oddělit, přesněji zformulovat odlišná filosofická a ideologická východiska i politické a právní důsledky. x/

x/ Autor, který tu stručně reprodukuje hlavní myšlenky těchto programů a stanovisek k právům a svobodám občanů, nemůže nepřipomenout i různé, až protikladné pozdější osudy lidí, kteří na nich pracovali, kteří je připravovali a kteří je vyhlášovali.

V posrpnovém období ti, kteří se nechtěli vzdát svého přesvědčení pro které nebyly tyto ideově politické a mravní principy a požadavky jen nezávazným tlacháním splatným jako dan momentální situací, jen bezobsažnou líbivou frází, jichž užívali v zájmu vlastní kariéry, aby se mohli svést na demokratizační vlně a tak se politicky udržet, ne-li svancovat, byli- dříve či později- pokud se neodebrali do emigrace/např. E. Goldstücker, J. Pelikán, O. Šik aj./ politicky i občansky zdecimováni. Podle oficiální propagandy normalizačního období/která si tu přisvojuje Engelsovu charakteristiku těch, kteří nepochopili zákonitost historického dění/ byli vyvrženi "na smetiště dějin". Autor považuje za logické, že někteří z tvůrců Akčního programu se později stali signatáři prohlášení Charty 77 jako např. J. Hájek /jedna z prvních tří mluvčích Charty 77, Zdeněk Mlynář, B. Šimon, V. Slavík atd.

Jiní naopak, v duchu "reálné politiky" buď iniciativně se sami od těchto svých stanovisek a postojů distancovali nebo, byvše požádáni, změnilí své názory a ochotně přejímali a formulovali opočné názory v duchu a podle potřeb tzv. normalizace. Tak i někteří z těch, kdo se podíleli na přípravě Akčního programu i dalších dokumentů reformní politiky KSČ z r. 1968, se později účastnili na vypracování jejich ideologického pendantu "Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ".

Tato studie nesleduje historický rozbor těchto dějů a proměn včetně jejich jedbotlivých aktérů. Proto je zbytečné uvádět tu další jména. Sama skutečnost, že se lidé takto chovali /podobně přeměny postojů probíhaly v průběhu konsolidace v celé straně a zprostředkovaně i v celé společnosti v různých jejích strukturách od shora dolů a byly také - více či méně důrazně - od lidí vyžadovány /však vypovídá nejen o jejich osobním charakteru, o jejich statečnosti nebo zbabělosti a pod., ale především o povaze strany a systému, který od lidí takové ideové obraty a přemety vyžadoval, popř. je i vynucoval. Přitom z hlediska tohoto posuzování systému je lhostejné, zda se někdo více a lépe "sebe-realizoval" při přípravě Akčního programu nebo Poučení z krizového vývoje....V. Bilak a J. Fojtík nepochybně při druhém.

x

x

x

Akční program byl programem komunistické strany, jejíž reformní křídlo se snažilo obnovit ztracenou důvěru a získat znovu podporu širokých vrstev společnosti pro svou politiku. Lze říci, že vyjadřoval hlavní směr reformně- kritického proudu ve straně. O plynulém navázání na dosavadní vývoj teoretického a ideologického myšlení svědčí to, že jeho návrh, na němž přímo i zprostředkovaně participovali četní pracovníci ze společensko- vědních

pracovišť, byl rychle připraven v únoru 1968/zhruba během jednoho týdne./ A bylo jen je škodě věci, že politické vedení tak otálelo s jeho projednáním a přijetím, takže po oficiálním vyhlášení 9.4. 1968 jeho význam a působení byly ve společnosti devalvovány.

Určité zdržení v přípravě a schválení Akčního programu bylo způsobeno komplikacemi v názorech na úpravu česko- slovenských vztahů.

V první fázi přípravy tohoto dokumentu, protože na plénu ÚV KSČ v prosinci 1967 a v lednu 1968 se žádná takové požadavky neobjevily, nebyl formulován návrh na zásadní změnu dosavadního státoprávního uspořádání česko- slovenských vztahů. Při projednávání podkladů během února a března jim zvláště účastníci ze Slovenska vytýkali, že jsou nedostatečné a počali požadovat dalekosáhlejší úpravy. Proto se také návrhy na řešení této problematiky, vypracované pro Akční program, v průběhu této doby modifikovaly.

Řešení této komplikace, která se vyskytla v práci na návrhu tohoto programu, si vyžadovalo sice jistého času, rozhodně však neodůvodňovalo takové zdržení, němuž skutečně došlo mezi vypracováním návrhu a jeho schválením.

Vzhledem k tehdejšímu pohybu ve straně a společnosti, který rychle nabýval na síle a prudkosti., bylo třeba. cpž tehdejší politické vedení podcenilo, přijmout zásadní programový dokument - v zájmu jeho nejširšího ideologického a sociálně-politického působení - co možno nejrychleji i s rizikem, že určité požadavky či projekty nebudou plně adekvátní reálným potřebám státně-politického vývoje a že mohou být brzy v tom či onom směru korigovány nebo překonány. To se ostatně stejně stalo, jak o tom svědčí zmíněná evoluce názorů na státoprávní uspořádání česko- slovenských vztahů, jež vedle k vypuštění předpokládané přechodné etapy a k vypracování návrhů přímo na federativní systém.

Hlavní příčinou tohoto zdržení, které znehožnotilo inspirační a mobilizující význam a vliv Akčního programu v čs. společnosti, byla váhavost a nerozhodnost v politickém vedení strany a státu, jež byla mj. způsobována nejistotou a obavami částí jeho členů z toho, jaká je či bude reakce vedení KSSS na tento politický program, jaký je jeho skutečný postoj k reformnímu pohybu v KSČ a v čs. společnosti vůbec, který tehdy nebyl ještě veřejně formulován a publikován.

Při celkovém kritickém hodnocení- i po časovém odstupu- lze právem říci, že Akční program byl v mnoha ohledech programem podnětným a pozoruhodným. Pokoušel se vypracovat koncepci přechodu k demokratickému socialismu v reálně existujících podmínkách existence čs. republiky uvnitř sovětského bloku, kterou teore-

tický dováděl a promítal do všech oblastí státně politického a společenského života. Projevovaly se v něm uznání a snaha o uplatnění základních ideových a kulturních tradic a hodnot, spojení socialismu s politickou demokracií a svobodou, která se tak výrazně projevovaly v moderním vývoji českého i slovenského národa a které je organicky spojují se západoevropskou kulturou a civilizací.

Akční program byl politickým aktem strany, která měla dosud ve státě vládnoucí postavení a která v krizových podmínkách se snažila o svou vnitřní renesanci a o obnovení živých, organických vztahů ke společnosti. Proto přirozeně chtěl uchovat její vesoucí postavení, jehož se mělo dosahovat především politickým a ideovým působením, nikoli administrativně-policejními metodami, nevzdával se jejích politických a ideologických principů, nestanovil svobodu vytváření opozičních stran a pod. Nebyl to žádný obecně demokratický program, nekoncepoval nějaký optimální demokratický model politického systému, jak ny si přáli někteří jeho kritikové, ale pokoušel se na základě rozboru vnitřních i vnějších podmínek /pokud jde o vnější rámec, byly východiska a závěry, jak se záhy ukázalo, nesprávné/ reagovat na nejnaléhavější potřeby sociálně-politického vývoje čs. společnosti a naznačit žádoucí směry, cesty a prostředky k jejich uspokojování. Ve srovnání s podobnými předchozími dokumenty KSČ byl odlišný nejenom svým pojetím, teoretickými východisky a závěry, ale i jazykem, literárním vyjádřením, což mělo tehdy politickou hodnotu a bylo momentem úsilí o obnovení živého tvořivého dialogu komunistů a nekomunistů.

Protože však Akční program zůstal poměrně dlouho/několik týdnů/ ve stadiu neschváleného návrhu, a to za situace, kdy se politicko-ideologický vývoj prudce rozbíhal, stal se již v době schválení předmětem radikálněji orientované kritiky z řad komunistů i lidí jinak politicky zaměřených. Vytýkala mu především to, co považovala za jeho omezenost, resp. vnitřní rozpornost ve sféře politické demokracie, pluralismus; odmítala zvláště jeho záměr usilovat nadále o vedoucí úlohu KSČ ve státě a společnosti. Zdálo se jí, že prudký vývoj "Pražského jara" jeho požadavky mezitím již překonal, že Akční program zastal dříve, než se mohl začít v praxi realizovat. Konzervativní síly v KSČ pak tento program rovněž odmítaly, byť ze zcela jiných důvodů.

Z jejich hlediska byl popřením osvědčených zásad sovětského socialismu, platného vzoru pro budování socialismu i v Československu, byl to projev nepřijatelného revizionismu a reformismu. Svůj odmítavý postoj k němu většinou jejich mluvčí a stoupenci otevřeně nevyjadřovali /i jejich představitelé pro jeho návrh na ÚV KSČ hlasovali/, a protože byli zvyklí bojovat hlavně jinými, než ideově- politickými prostředky, zatím vyčkávali, až jim doba umožní, což nastalo již ze několik měsíců, uplatnit obvyklé osvědčené /t.j. administrativně policejní/ metody boje proti ideologickým odpárcům. x/

x/ Akční program - a to platí ostatně o celém Pražském jaru 1968 - byl a je dodnes předmětem různých kritik a často i odsudků různě motivovaných.

Bylo jen přirozené, že ideologie tzv. normalizace Akční program zásadně odmítala. V současné době vzhledem k probíhající přestavbě v SSSR, jejíž vůdčí myšlenky se v mnohém shodují se základními ideami Pražského jara a zvláště i Akčního programu, její představitelé formulují svůj postoj k němu nuancovaněji. J. Fojtík v interview pro "Vjesnik" a "Večerní list" 31. 5. 1987 /u příležitosti své návštěvy v SFRJ/ řekl o přípravě Akčního programu, že "tato práce nebyla jednoduchá. Nakonec tento dokument vyzněl jako výsledek kompromisu. Když byl přijat na plénu v dubnu, nikdo ho nechápal jako dokument, na jehož základě je možno realizovat politiku, přijatou na lednovém plénu. Pro pravici, jak se tehdy psalo v časopise Čs. spisovatelů, to bylo mrtvě narozené dítě, pro ně to bylo málo a pro ty kdo již cítili nebezpečí pro socialismus to nebyl dokument, který by se mohl bránit."

J. Fojtík, aby prokázal svůj apriorní závěr, se tu musil uchýlit k "podvodu", když mluvil o politice přijaté na lednovém plénu 1968. Na tomto plénu ještě žádná nová politika nebyla - a nemohla být - přijata. Kritika dosavadní politiky strany a změna jejího vedení na tomto plénu vytvořily předpoklady k tomu, aby se taková nová politika formulovala a to se stalo právě v Akčním programu.

Jiná je otázka politického charakteru a morálky J. Fojtíka a dalších, kteří na tomto programu pracovali, aniž jej považovali za politický program, za kterým by mohli stát. Odpověď na tuto otázku podala jejich činnost v období tzv. normalizace.

V širokém spektru postojů k proponovaným reformám Akčního programu, rozdílného, až proti ledného jejich posuzování se zračila rychle probíhající diferenciací v politicky aktivních složkách čs. společnosti, zvláště ve vrstvě intelektuálů.

Zároveň, - zvláště vzhledem k časovému odstupu - je nutno vyvérovat se tu oprávněnému křemému spočívajícímu v tom, že by se stanoviska kriticky orientovaného tisku a dalších sdělovacích prostředků identifikovala se skutečnými postoji a chováním širokých sociálních vrstev a skupin. Nahlíženo jejich prizmatem by se tempo politického pohybu velkých společenských vrstev a skupin jevílo značně rychlejší, než skutečně bylo. Širší vrstvy českého

i slovenského národa neočekávaly takový prudký politický vývoj, takové změny a nebyly na ně také náležitě připraveny. Politický systém sovětského typu, reprezentovaný A. Novotným, který neměl v sobě zabudovaný mechanismus, jak řešit bez vážnějších otřesů krizové situace, činil až dosud všudechno, aby takovému demokratickému pohybu zbraňoval a ani nové politické vedení po lednu 1968 svým váhavým, nedůsledným a kolísavým postupem jejich politickou orientaci neusnadňovalo a také vždy žádoucím směrem neovlivňovalo. I když lze říci, že se v chování obyvatelstva projevovala politická odpovědnost a demokratická vyspělost, kterou vzhledem k téměř třicetiletému přerušení demokratického politického vývoje bylo možno považovat až za udivující, přece jen pro vnitřní přijetí a zdárné uskutečnění reformu bylo třeba také působení faktorů času - a to "Pražskému jaru" nebylo dopřáno. Vojenská intervence v srpnu 1968 je zarazila a potlačila dříve, než se mohly ve společenském vědomí upevnit a v praxi realizovat.

Reformní pohyb v Československu v první polovině r. 1968 měl těžiště v KSČ a v hnutí intelektuálů a nemohl se stát v té krátké době, v níž měl možnost se uskutečňovat, opravdu životní věcí nejširších vrstev dělnické třídy a ostatních sociálních skupin čs. společnosti. Začal vlastně jako pohyb "shora" a pohyb "zdola", i když se postupně rozšiřoval a zintenzivňoval, přece jen probíhal s jistým časovým i lokálním zpožděním, jež nutně oslabovalo jeho celkovou sílu a průraznost. Stačí tu připomenout různou povahu a orientaci tohoto procesu v Čechách a na Moravě na jedné a na Slovensku na druhé straně. Je svým způsobem logické a zároveň i paradoxní, že tento pohyb "zdola" nabýval na síle až po vnějším vojenském zásahu 21. srpna 1968. Tehdy však již vedení strany a státu, které v Moskvě přijalo podmínky tzv. moskevského protokolu, bylo ve svém reformním odhodlání paralyzováno a tak tato časová nekoincidence byla jednou z příčin - vedle již uvedené skutečnosti, že tento pohyb vycházel a byl do značné míry nesen reformní vrstvou v KSČ - faktu, že pro pointervenční režim bylo poměrně snadné "salámovou taktikou" reformní, demokratozační pohyb postupně utlumit a likvidovat.

Nemaské části českého a slovenského národa sledovaly tento politický proces, aniž se do něj přímo vmísily jako aktivní subjekt. Mnozí lidé jej považovali za vnitřní záležitost komunistů, kteří si řeší své problémy, do nichž jim nic není; ostatně komunistům

se stejně věřit nedá. Nutno proto vyčkat, co z toho vzejde, k čemu to povede. Měnící se sociálně- politické klima a v něm působení zvláště masových sdělovacích prostředků přitahovaly postápně i jejich zájem a pozornost. Vzbuzovaly v nich však rozporné pocity od nadějí, že by se poměry přece jen mohly změnit k lepšímu, že by i pro nekomunisty mohlo být více svobody atd., až po obavy, že potlačení tohoto pokusu o obrodu, který přece nemůže být úspěšný, zhorší celkovou situaci i pro ty, kdo se v těchto reformních snahách nikterak neangažovali.

Historická empirie širokých národních vrstev, prikazující opatrnost, vyčkávací postoj, nemohla být ani v prudkém běhu "Pražského jara" negována, jen se dočasně oslabila, ustupující probouzejícímu se zájmu širokých národních vrstev, který se manifestoval různými projevy veřejné činnosti., o národní a státní osudy v historické chvíli, která se jevila jako rozhodná. x/ x/ Tento skeptický přístup k "romantickému" pokusu o "obrodu socialismu" reflektuje J. Škvorecký ve svém Miraku v pocitech, úve- hách a postojích intelektuála Dennyho.

Pro celkové posuzování a hodnocení Akčního programu jako ostatně kteréhokoli politického dokumentu programové povahy není rozhodující jeho teoretická úroveň, vnitřní logika argumentace nebo dokonce jeho literární vyjádření, ale to, jak odpovídal reálným potřebám rozhodujících sociálně- politických sil, jak stimuloval jejich pohyb, jaké politické síly se dařilo získávat do zápasu za jeho požadavky, prostě jakou funkci splnil v politice jako v umění možného. Tímto kritériem praxe Akční program a jeho návrhy reforem ve sféře práv a svobod vlastně neprošly. Proto nelze ani s určitostí zjistit, zda byly či nebyly uskutečnitelné, zda rozpor, který byl i v Akčním programu obsažen ve snaze uchovat i při rozvíjení politické demokracie a určité varianty pluralismu /li tu je otázka, zda a jak byla tato varianta v čs. podmínkách reálně uskutečnitelná, resp. zda a v jakém směru, jakým způsobem by ji praxe modifikovala/ vedoucí úlohu KSČ, by se mohl pozitivně vyřešit a jak .

V rozsáhlé domácí i zahraniční literatuře o reformním procesu r. 1968 v Československu existují na tyto otázky rozdílné, až protikladné odpovědi, jejichž pravdivost lze sotva přesvědčivě verifikovat vzhledem ke krátkému trvání obrodného procesu a jeho násilnému zastavení zásahem zvenčí. V jeho průběhu se sice v politické oblasti počaly projevovat různé tendence a trendy, počaly se vytvářet různá nová politická sdružení a organizace,

zůstaly však v zárodečné, narizvonuté podobě. Proto nelze ani objektivně zjistit, která z vývojových možností, obsažených in nuce v obrodném procesu, uvažuje-li se o něm z hledisek vnitřních, by se definitivně uskutečnila. Negativní odpověď, kterou podala vojenská intervence v srpnu 1968, dokázala, že tento proces nebyl možný a realizovatelný z politicko-strategických zájmů tehdejšího vedení Sovětského svazu a dalších států Varšavské smlouvy, sama o sobě však neprokázala, že tento proces by nebyl možný z hlediska vnitřních čs. poměrů, resp. nelze spolehlivě zjistit, jak by se řešily, v jakých formách, jakými způsoby a s jakými výsledky politické rozpory a konflikty mezi různými silami, které by v tomto procesu nutně vznikaly a oproti počáteční fázi obrodného procesu by n_ě bývaly ne intenzitě.

Myšlenky Akčního programu jakož i dalších výše citovaných dokumentů o právech a svobodách občanů byly logickým pokračováním a v jistém smyslu dovršením duchovního vývoje předchozích let. To potvrzuje podle názorů autora, správnost názoru V. Havla z jeho brilantního filosofického eseje "Moc bezmocných"/Praha 1980, str. 43- 44/, který v něm napsal: "Pražské jaro bývá interpretováno jako střetnutí dvou skupin na rovině faktické moci: těch, kteří chtěli systém zachovat tekový, jaký byl a těch, kteří ho chtěli zreformovat. Přitom se ale často zapomíná, že toto střetnutí bylo jen závěrečným dějstvím a vnějším výsledkem dlouhého dramatu, odehrávajícího se především a původně v oblasti ducha a svědomí společnosti... Jedno se však zdá být zřejmé: pokus o politickou reformu nebyl příčinou probuzení společnosti, ale jeho končným důsledkem."

Příprava a provedení řady důležitých reforem týkajících se práv a svobod občanů a jejich právních záruk si vyžadovaly určité doby, protože v průběhu rozsáhlých legislativních prací, které na jaře 1968 započaly, bylo nutno řešit mnohé i základní teoretické otázky, jakož i další komplikované problémy spojené s uskutečňováním zamýšlených změn. Mezitím však došlo 21. 8. 1968 k násilnému zastavení demokratizačního procesu vnějším vojenským zásahem. Obsazení Československa vojsky pěti států Varšavské smlouvy znamenalo konec nadějím, tužbám a aspiracím, které široké vrstvy čs. společnosti vkládaly do "obrodného procesu". "nemělo také konec "velké iluze", že lze v čs. podmínkách v přátelství a spojení se Sovětským svazem budovat socialismus demokratického charakteru, socialismus ve svobodě. Byla to porážka reformního

úsilí, které představovalo a to křídlo KSČ, jehož dílem a vyjádřením byl i Akční program. x/

x/V této souvislosti lze uvést hodnocení tohoto vývoje, jehož autorem je L. Kolakowski, v knize "Die Hauptströmungen des Marxismus R. Pipper, München-Zürich, 1978, b. III., str. 510:

"Sovětská okupace v srpnu 1968 a na ni navazující pozdější masové represe vedly téměř k totálnímu ochromení duchovního života v Československu, které až dodnes - dokonce i ve srovnání s jinými zeměmi sovětského bloku - poskytuje obraz extrémního kulturního zbídačení. Z druhé strany právě proto, že reformní hnutí nepropadlo vnitřnímu rozpětí, ale bylo zničeno ozbrojeným násilím zvenčí, je tam půda příznivější pro "revizionistické" ideje než jinde; lze si totiž představit, že kdyby nepřišla invaze, Dubčekem vedená a převážnou většinou obyvatelstva podporovaná reformní hnutí by se dále rozvíjelo a konečně by vedlo k "socialismu s lidskou tváří", aniž by se dotklo základů systému. Na otázku, zda by něco takového bylo možné, lze uvést jen spekulace, a ostatně smysl této otázky závisí na tom, co se považuje za základní pro systém."

L. Kolakowski má pravdu, že jde již jen o spekulace. Důležité však je, a o to šlo v průběhu "Pražského jara", že na cestě k socialismu je třeba experimentovat, že v průběhu těchto procesů je nezbytné organicky spojovat, resp. usilovat o organické spojování demokracie se socialismem, což odpovídá podmínkám, strukturám i tradicím a zvyklostem života vyspělých společností západoevropské a středoevropské civilizace a kultury. Bez tohonomohou být snahy o socialistické přeměny v takovýchto společnostech, resp. státech úspěšné, nemohou získat skutečnou podporu většiny společnosti, což negativně potvrzovaly i zkušenosti z působení modelu socialismu, přeneseného ze Sovětského svazu do Československa i dalších zemí sovětského bloku po II. světové válce. Pozitivně tento závěr potvrzuje i v současném období tzv. přestavba, probíhající v Sovětském svazu pod ústřední devizou "více socialismu, více demokracie."

Hodnocení L. Kolakowského tu bylo hodno zaznamenání nejen proto, že aspoň podle autora této stati - je pravdivé, ale i proto, že vyvrací různé jednostranné závěry některých kritiků tohoto procesu čs. provenience.

Jako příklad takovéto zaujaté kritiky lze uvést I. Svitáka, podle něhož "v pražském jaru 1968 šlo o to, která partajní klika dříve zatkne druhou pod podmínkou rozkvětu sta květů nebo věrnostiproletářského internacionalismu." Sviták striktně rozlišuje mezi "socialismem s lidskou tváří", jako stalinistickým potratem a mezi pražským jarem jako masovým úsilím o demokracii, zárodkem všeho nového, co ke dnes zmrazeno, ale co obsahuje stále života-schopné embryo naší budoucnosti." /Nová vlna, Reportér, 4/87, str. 8/.

Pražské jaro 1968 bylo nepochybně složitým, vnitřně rozporným sociálně politickým procesem, v jehož průběhu se formovaly různé síly uvnitř KSČ i uvnitř celé čs. společnosti/českého a slovenského národa/, které vystupovaly s různými požadavky, prosazovaly rozdílné zájmy. To však ještě vůbec neznamená, že to nebyl jediný a zároveň celkově jednotný proces, jehož dominantní tendencí byla reformní politika KSČ usilující - a postupně i získávající - podporu většiny společnosti pro program společenské obrody, pro "socialismus s lidskou tváří". V této souvislosti je irelevantní, že důvody tohoto konsensu se lišily u různých lidí i celých sociálních skupin.

Tuto pravdu vystihl L. Kolakowski jako objektivní, přímo nezainteresovaný analytik tohoto procesu. Zásravá však až do současnosti nedostupná I. Svitákovi - a ten tu figuruje jen jako pars pro toto - jehož osobní zaujatost způsobuje, že jeho soudy o tomto období jsou v průběhu doby stále jednostrannější a extrém-

nější.

21. srpan 1968 byl rozhodujícím politickým zlomem ve vývoji. Po něm se sice ještě určité demokratické procesy a činnosti z "Pražského jara" udržují a pokračují a v některých sférách a momentech dokonce dočasně nabývají na intenzitě. Jejich reálná základna však je, i když si to jejich aktéři mnohdy tak neuvědomují, a nepřipouštějí, již natolik podlomena a zeslabena, že je jen otázkou poměrně krátké doby, kdy i tyto činnosti a jejich institucionální formy budou včetně jejich protagonistů - při přípravě a v procesu tzv. normalizace a konsolidace omezeny a potlačeny.

Tyto základní determinanty platí i pro právně teoretické myšlení a jeho vývoj a působení. Řada připravovaných změn se vůbec neuskutečnila, legislativní práce byly zastaveny nebo nebyly vůbec zahájeny, připravené návrhy již nebyly projednány a schváleny, nebo byly upraveny a přistřiženy podle potřeb zmíněného procesu normalizace a tím zcela zbaveny původního smyslu. Federativní uspořádání čs. republiky bylo sice uzákoněno, ale představy o jeho demokratickém obsahu a fungování byly radikálně zrevidovány změnou celkových východisek a vztahů po vojenské intervenci; bylo redukováno převážně na svou organizačně- právní, institucionální stránku bez skutečně demokratického mechanismu fungování československých vztahů. Obdobný formálně- organizační ráz měly i změny ve struktuře justice /soustavy soudů, včetně ministerstev spravedlnosti/, prokuratury i orgánů vnitra vzhledem k federativnímu uspořádání státu, t.j. těch složek státní struktury, kterých se nejvíce týkaly požadavky na nové a účinnější záruky zákonnosti ve vztahu k právům občanů. Některé předpokládané úpravy sice byly provedeny, ale vzhledem k těmto rozhodujícím politickým změnám nepřinesly výsledky, jež s nimi byly dříve spojovány. x/ x/ Tak např. byl přijat zákon o náhradě škody, způsobené nezákonným rozhodnutím státního orgánu: vězenství bylo organizačně převedeno do správy ministerstva spravedlnosti, ale podstatného se však tím již nezměnilo.

Je však příznačné, že instituce ústavního soudnictví, zakotvená ústavním zákonem o čs. federaci se již nerealizovala, když prováděcí zákony nebyly vydány.

Již v této počáteční fázi likvidace obrodného procesu a jeho důsledků se ukazovalo, užijeme-li tu názvu slavného díla Ch. de Montesquieua "O duchu zákonů", že není rozhodující normativní právní regulace, ale její skutečný vnitřní obsah, který dává pravý smysl a určení jejímu používání a uskutečňování. V průběhu "Pražského jara" úsilí reformních sil směřovalo k tomu, aby se překonávala propastzející mezi právními normami upravujícími

postavení občana a jejich reálným obsahem, aby ústavní a zákon - ná ustanovení v právech a svobodách občanů nebyla jen slavnostní deklarací, ale měla skutečnou konkrétní náplň, realizující se v každodenním životě občanů.

Při posuzování Pražského jara ve vztahu k právům a svobodám občanů se lze setkat s názory, že se toho v této oblasti vlastně mnoho nestalo, že tu bylo sice hodně slov a programových prohlášení, ale jen málo skutečných legislativních a jiných změn. x/ x/ I Č. Císař ve své stati "Přítvrzený reformní kurs" ve stručném přehledu chyb a omylů reformní politiky v té době píše o "pomalém obrátu k novým demokratickým a samosprávným prvkům ve veřejném životě" - Listy č. 4. XVII, 1967, str. 16- 21.

I když i na toto období lze vztáhnout známý pozbatek, že bylo možno udělat více, než se opravdu vykonalo, není pravda, že se toho stalo málo.

Požadavky Akčního programu, pokud jde o práva a svobody občanů, se ovšem nemohly legislativně ihned uskutečnit, protože tak závažné zákonodárné změny vyžadovaly jistý čas k tomu, aby návrhy nových zákonů mohly být důkladně připraveny a všestranně posouzeny. I bez těchto změn se však skutečná právní situace občanů značně změnila a prakticky se potvrdzovalo, že důležitější, než právní forma je reálný obsah společenských vztahů, který také určuje konkrétní náplň práv a svobod občanů, jež se může významně lišit v rámci jedné a téže právní regulace. Vztahovalo se to prakticky na všechny práva čs. občanů, takže tyto změny se promítaly postupně v jejich každodenním životě.

Již praxí přijatá legislativní opatření v reálné sféře měla velký význam pro život širokých vrstev čs. společnosti. Bylo rozhodnuto o zkrácení týdenní pracovní doby a o zavedení pětidenního pracovního týdne, což značně rozšiřovalo volný čas občanů. Zvyšovaly se nominální i reálné mzdy prakticky všech skupin pracujících v rozsahu nesrovnatelném s předchozími léty; byly provedeny změny v sociálním i nemocenském zabezpečení, prodloužena mateřská dovolená a zvýšeny přídavky na děti.

Svoboda projevu dostívala nový obsah; byla zrušena cenzura /to - to rozhodnutí bylo tehdy - a zůstává dodnes - z takticko - politických hledisek kontroverzní/; svoboda sděňovacích prostředků se stala zcela novým sociálně - politickým fenoménem, který měl neobyčejně důležitá důsledky v ovlivňování reformního procesu. Možnosti svobodně vyhledávat, přijímat a rozšiřovat informace a myšlenky všeho druhu, které předpokládá čl. 13. Mezinárodního paktu o občanských a politických právech, se mnohokrát znásobily ve srovnání s předchozím obdobím. Vzhledem k měnícím se vztahům moci ke společnosti mohli se občané i ze platnosti staré práv -

ní úpravy z r. 1949 relativně volně shromežďovat, mohli vytvářet nová sdružení i nové organizace, částečně místo dosavadních uniformních organizací, které se rozpadaly, jako byl např. ČSM, částečně pro zajištění potřeb a požadavků, které se dříve nemohly takto formulovat spod. Praxe státních orgánů tehdy umožňovala, aby ti lidé, kteří chtěli, mohli vycestovat do ciziny a potom se zase vrátit domů, což bylo důležité zvláště pro mladé lidi, kteří mohli o prázdninách sami cestovat do zahraničí a získávat tam pracovní i jiné životní zkušenosti.

Podobně by bylo možno uvádět, jak se měnil a rozšiřoval obsah dalších občanských práv a svobod. Důležité bylo, že se v praxi řešil kádrový strop, který dříve bránil nečlenům KSČ v přístupu k určitým řídicím funkcím a činnostem a porušoval ústavní princip právní rovnosti občanů.

V době Pražského jara vznikl rozpor mezi potřebou v krátké době legislativně provést maximum z přijatých požadavků a možnostmi tyto změny seriózně připravit. V odbornývj právnických kruzích, které byly reformně orientovány, existovaly obavy, aby se neopakovaly chyby z doby přípravy nové ústavy z r. 1960 a ze začátku 60. let, kdy na jejím základě byly uskutečněny rozsáhlé legislativní změny, v nichž mnohé bylo unáhlelé, nedostatečně promyšlené a uvážené a spod. /např. vytvoření instituce místních lidových soudů, různé změny v občanském i trestním zákonodárství ad./. Nelze také pomínout, že některé požadavky byly legislativně obtížné, pokud vůbec proveditelné/např. správní rehabilitace/, a že řešení jiných bylo vázáno na nové státoprávní uspořádání česko- slovenských vztahů, jehož příprava byla v samých počátcích a byla velmi komplikovaná a nesnadná. I při akcentování těchto problémů a objektivních i subjektivních těžkostí však bylo tehdy nesporné, že existují předpoklady a možnosti tyto problémy postupně - a přitom poměrně v krátké době a na dobré odborné úrovni - vyřešit, včetně vypracování nových zákonů, které by právně utvrdily uskutečněné změny a stanovily rámec i nezbytná pravidla pro další sociálně- politický vývoj.

Pražské jaro bylo školou praktické demokratizace, demokratické diskuse a právní výchovy, školou praktického občanství. Trvalo však příliš krátce, takže nemohlo přivaleji ovlivnit vědomí a chování širokých vrstev čs. společnosti.

Pod jeho potlečení v důsledku cizí vojenské intervence se postupně obnovuje - v horším vydání, protože je spojen a vyplývá z hluboké mrevní krize, v níž se čs. společnost nachází - stav quo ante. Místp ducha svobody, demokratického socialismu, respektujícího jed - notlivého člověka a občana a jeho konkrétními zájmy a potřebami,

o jehož všeobecné působení a uplatnění se snažili ti, kdo chtěli na jaře 1968 morální a politickou obrodu čs. společnosti, ovládl tvorbu a uskutečňování zákonů duch nesvobody, duch reálného socialismu usilujícího o redukování člověka na mechanickou součást systému bez vlastního názoru a vůle.

x x x

Někteří kritikové reformního proudu v KSČ, kteří jinak střizlivě a realisticky posuzují důsledky vzniku a existence zájmových sfér supervelmocí po II. světové válce pro možnosti vnitřního vývoje v socialistických zemích uvnitř Varšavské smlouvy a kteří se, vzhledem k mocenskému systému SSSR a jeho snaze nepřipustit v žádné zemi v jeho táboře strukturální změny skepticky stavěli ke změnám, které proponovali a prosazovali protagonisté a stoupenci tohoto směru v KSČ, a považovali je za nemožné, ztrácejí tento přístup při hodnocení Akčního programu a dalších programových dokumentů této proveniencí z doby "Pražského jara". V rozporu se svými vlastními východisky o závislosti vývoje těchto států včetně Československa na sovětské politice kladli na reformní vedení KSČ nepřiměřené požadavky, resp. vytýkali jeho představitelům, že chtěli i v rámci tvořícího se politického pluralismu uchovat vedoucí úlohu KSČ, že nechřeli restituovat otevřený politický systém parlamentní demokracie.

Možná, že tito kritikové měli pravdu v tom, že pokus čs. reformních komunistů byl již předem odsouzen k neúspěchu. V politickém vývoji společnosti se nejednou stává, že dochází k zápasům, které jsou neúspěšné, jak se později prokáže, ale na jejich začátku a i v jejich průběhu se situace jejich aktérům vždy takto nejeví, a i když se jim tak i třeba jeví, přesto do tohoto zápasu z nacionálních, mravních aj. motivů vstoupí a vstoupit musí, protože v rámci volby, před níž jsou postaveni, nemají jinou možnost. I kdyby jej však takto posuzovali pak stejně nebyl logický a odůvodněný závěr, který nejednou chtěl od reformních komunistů nemožné, aby vyhlásili pluralitní politický systém, parlamentní demokracii a sami dobrovolně předali politickou moc jiným politickým silám, když ty vlastně ještě ani neexistovaly a byly teprve in statu nascendi, přičemž věděli, že Sovětský svaz sleduje nepřátelsky i jejich jen reformní snahy.

Hlavní chyba vedoucích politiků křídla reformních komunistů v roce 1968, lze-li to tak říci, nebyla v tom, že nevyhlásili a neuskutečňovali otevřený politický systém, ale že přistupovali k re-

formálnímu programu příliš ideologicky a málo politicky, tj. prakticky a v jistém smyslu přímo pragmaticky u vědomí, že méně je tehdy více, že v reálné politice je třeba méně slov a více rozhodných praktických činů a opatření.

Autor si je vědom toho, že na začátku reformního pohybu ve straně a společnosti v r. 1968 i slovo bylo činem, a sni po časovém odstupu nepodceňuje politický význam, o čemž svědčí jeho celkové hodnocení Akčního programu, odpovědných sloz nových politických vůdců a představitelů o nezbytnosti hluboké demokratizace státně politického života, zásadních reforem atd. Je však přesvědčen, že váhavost, nedůslednost a někdy přímo slabost těchto politiků v praktickém prosazování reformního kursu na jedné straně umožňovala posilování aktivity dogmatických, konzervativních sil, na druhé straně stimulovala záplavu různých slovních tirád a nejednou až exhibicionistického kladení požadavků u různých radikálně leděných intelektuálů, což někdy poskytovalo laciné záminky k různému vněš vání do těchto vnitřních čs. záležitostí ze strany jeho sousedů a spojenců v rámci Varšavské smlouvy.

Žádné skutečné demokratické změny, hluboké politické reformy takovéto povahy se nedají uskutečnit bez jisté svobodné diskuse o těchto změnách, bez kritiky předložených návrhů, bez veřejného projednávání a formulování politických postulátů, v němž různé politické síly a směry a jejich představitelé vystupují s vlastními samostatnými stanovisky. Taková, aspoň v určité míře či stupni svobodná kritika existujícího stavu a projektů jeho možného či žádoucího vývoje je atributem i prerogativem demokratického pohybu ve společnosti samé. V konkrétních čs. podmínkách "Pražského jara" bylo však třeba přece jen více disciplíny i sebekázně a zároveň, což se vztahuje především na politické vedení strany a státu, i střídlivosti, rozhodnosti a pevnosti v důsledném, byť postupném uskutečňování jednotlivých politických opatření, organizačních, kádrových aj. v mocensko-politické struktuře systému. Jen tak se mohly požadované demokratické přeměny stávat skutečnými ve vědomí širokých vrstev společnosti i v reálné praxi celého státně-politického mechanismu, vytvářet i účinnější zábrany proti vnějšímu zásahu. x/

x/ Autor se v této otázce shoduje s kritickým hodnocením tehdejšího politického vedení, jak je podává Zd. "lynář" ve své knize "Mráz přichází z Kremlu"

Autor nikterak nemá v úmyslu idealizovat reformní hnutí z r. 1968, vytvářet iluze o něm a jeho intencích a možnostech řešit složité problémy sociálně politického systému čs. společnosti. Je

však přesvědčen, že tento vývoj - a praktické zkušenosti tehdejší i pozdější to pozitivně a negativně potvrzují - mohl být intenzivním zdrojem impulsů k postupnému uvolňování tvořivých sil v nejrozličnějších vrstvách a skupinách čs. společnosti, což mohlo spolehlivěji zajišťovat dynamiku jejího celkového života než byl s to systém předlednový a posléze opět tzv. normalizační. Velká většina společnosti tomuto vývoji přála, pokud přímo aktivně nevystupovala ve prospěch reform. Zdrojem pohybu nebyl již jen stát, ale i různé složky a prvky občanské společnosti. Vzhledem k tomu by si sice moc mohla vůči společnosti dovolit méně ale zato by mohla dosáhnout více v hledání a praktickém uskutečňování pozitivních řešení závažných společenských problémů, protože by se mohla opírat o aktivní podporu a iniciativu důležitých sil společnosti, v čemž by napomáhalo i nově p dníčené národní sebevědomí.

I když význam Pražského jara a jeho Akčního programu byl značný a v mezinárodním kontextu v těch či oněch relacích se stále připomíná, přece jenom jeho vliv a dosah by byl nesrovnatelně větší, kdyby tento pokus o demokratický socialismus nebyl takto brutálně zlomen a zkušenosti z procesu realizace programových reform mohly obohatit teorii i praxi socialismu v čs. i mezinárodním měřítku.

VYBOČIL Z ŘADY

Medailon Josefa Smrkovského z doby, v níž žil

/vybraná kapitola z asi 200 stránkové studie/

Václav V r a b e c

Prehs 1987

Lidový tribun a státník

Skončilo zasedání ÚV KSČ, které zahájilo řetěz událostí významných pro další vývoj Československa a které lze právem nazvat historickým nejen pro KSČ. I když řadoví občané byli vzdáleni toho, domnívat se, že dlouhé řeči a usnesení dělají dějiny, neboť každý sjezd KSČ a každé zasedání jejího ústředního výboru byly oficiální propagandou vydávány za historický mezník a předěl v doseavadním vývoji, doslova je dráždila velká slova a petos řečníků, cítili, že se stalo něco důležitého, neobvyklého. Spadl z nich balvan stísněnosti a malomyslnosti. Lidé užasli, že přímo ve straně se našla síla, která pozoruhodným způsobem začala odstraňovat dusné ovzduší v zemi a hlavně ve straně. Nešlo to hned, ale postupně, od němeého úžasu přes jisté vakuum k probuzení nadějí a k aktivitě. Převážná většina uvěřila, že návrat není možný, že to, co přijde musí být lepší než režim tuhé osobní moci Novotného, i když i ten byl do značné míry a shodou různých okolností obětí a instrumentem systému, který narůstal po celých dvacet let a vyvíjel se různými ~~závraty~~ podivnými zákruty a peripetemi. I když byl v určitém období kolem roku 1964 nevraživě napadán ještě dogmatičtějšími silami a ze Husákovy normalizace se mezi mladými ozvalo "Toni, sorry!", stal se před dvaceti lety symbolem a ztělesněním nenáviděného, ubíjejícího režimu.

Lidé věděli, že nazrálo mnoho problémů, které je nezbytné urgentně řešit. Do jejich povědomí se různými toky dostávaly zprávy o nedotřém stavu čs. hospodářství i o tom, že několik skupin kvalifikovaných odborníků pracuje nejenom na jeho analýze, doporučeních a prognózách ekonomického rozvoje, ale i na tom, jak konkrétně využít vědeckých poznatků a technických vymožeností do praxe a na návrzích přestavby politického a právního systému na principech demokratizace. Jejich dílčí hodnocení závažných jevů i závěry výzkumů dokazovaly katastrofální zaostávání čs. společnosti za pokročilými zeměmi na všech úsecích života a naléhavě upozorňovaly na nutnost řešení základního problému - vztahu jednotlivce a společnosti, občanských práv a svobod, které v nemalé míře podmiňují zainteresovanost jednotlivce na zájmech celku. Důrazně připomínaly, že kasárenské pojetí socialismu je nejen v rozporu s humanistickou podstatou socialismu a učením Karla Marxe, ale je také příčinou neudržitelného stavu nemocného organismu i hnutí, jehož

součástí se považovalo, že svoboda jednotlivce je zárukou svobody celé společnosti a tedy i jejího rozvoje. Tato zjištění bylo třeba přesně a podrobně diagnostikovat i stanovit účinnou terapii.

Tyto a jiné informace a pocity a úvahy začínaly postupně prosekovat mezi řídicí pracovníky řídicího aparátu na různých jeho stupních. Ne ovšem hned, protože strana jako velek a především její vedení nebyly na něco takového připraveny, ani v náznaku nebyl promyšlen další postup, když byly hlavní síly vyčerpány problémy kádrovými a vůbec ne programovými. Spíše se vědělo, ale ještě lépe cítilo, co je třeba nechtít, zamítnout, než co chtít. Řídicí kádry stály před dilematem: budeme schopní, a vůbec ochotní se nově orientovat, nové poznatky vstřebat a naučit se podle nich i jednat, uplatňovat nové metody v řízení, které by odpovídaly skutečným objektivním potřebám, když je ani neznáme a neovládáme? Budeme to umět, stačíme na nové úkoly? Někteří pociťovali, že k tomu schopní nebudou, jiní se už dávno snažili doplnit si své vzdělání a být- jak říkali- v kurzu. Část tedy věděla, i když si to nechtěla připustit- že jsou nepotřební a že je ohroženo jejich pohodlné bydlo, bude-li se něco opravdu podstatného měnit. Celá společnost si pak kladla otázku, zda jsou v republice lidé, kteří budou s to zvládnout nové nároky na řízení, nově se stavět k dávno neřešeným problémům; je-li tu garnitura vůdčích osobností, která bude moci vyvést společnost z její letargie, stagnace a zaostávání. Vždyť si mnozí uvědomovali, že režim osobní moci, poslušnosti a ubíjení iniciativy, vylučující většinu občanů z rozhodování, nedovoľoval vyrůst výkimečným jedincům nebo jim bránil v náležitém uplatnění. Navíc různá ideologická schémata a neustále omílané poučky ztěžily dovolovaly formulovat samostatný názor na cokoli, protože marxismus byl chápán jako jediné možné, všeobsáhlé a uzavřené učení, jehož obecnými hesly a obecně vyvozenými zákony dialektiky musely být obaleny a zdůvodněny všechny nové objevy, aby byly vůbec uznány a neprohlášeny hned za nemarxistické, nepřátelské a škodlivé. Nejdou řídicí pracovníci cestu k vědě a tvůrčí inteligenci a budou se moci odborníci z různých oborů, zejména společenskovědních, účastnit přímého politického rozhodování a uplatňovat v něm své představy a přístupy? I prostí občané si kladli otázky, co jim vývoj přinese, zda neohrozí jejich relativně jistou práci a výdělky, zda na některých dělnicích nebude vyžadovat skutečné pracovní výkony a nepřestane je platit jenom za to, že jsou vůbec v práci nebo za práci málo efektivní. Bylo jisté i dost takových, kteří si říkali, co je nám do toho, co se stane, ze-

se se jednou komunisti nahoře melou mezi sebou, ke to bouře ve sklenici vody, nic z toho nebude, a starali se o své. Tak se projevovaly různé momenty a stránky vnitřního sváru Československa na počátku roku 1968.

Zdánlivě se nedělo skoro nic. Vzniklo nejdříve jakési vzducho-prázdnno, rozhlížení, nerozhodnost a váhavost na všech stranách. Život se ovšem nezastaví a běží dál, nechce jen usnesení, ale především činy. Činy realizované jiným tempem a novou, ne vyhlášenou cestou se starými kritérii hodnot. A právě tady začíná jedna z největších životních rolí Josefa Smrkovského.

ÚV KSČ se na závěr svého lednového zasedání přesně podle starých zvyklostí usnesl, že o vlastním jednání bude pomlčeno a krátce potom k tému bylo dodáno, že nesmí být nikdo jmenován a s jakým názorem vystoupil. "nozí členové ÚV a mezi nimi velmi vehementně Smrkovský, s tím nesouhlasili, ale nakonec to akceptovali. Úřední zpráva o zasedání byla velmi kusá a obsehovala jen sdělení, že s. A. Novotný byl na vlastní žádost jako prezident uvolněn z funkce l. tajemníka, že ÚV "vysoce oceňuje záslušnou a obětavou práci", kterou vykonal a poděkoval mu za ni. Dále že byl zvolen Dubček a doplněno předsednictvo o Jana Pillera, Josefa Špačka, Emila Rigu a Josefa Borůvku. "Jednání ústředního výboru strany vyústilo v duchu neпростé jedboty a semknutosti, jak to odpovídá revolučním tradicím naší strany a velikosti úkolů současné doby. Zasedání ústředního výboru bylo zakončeno Internacionálou".

Dubček odjel do Bratislavy za rodinou a na hokej. Novotného a "nejvěrnější" odklízeli a ničili kompromitující materiály, pracovníci nižších složek stranického aparátu nevěděli kudy kam a co si o všem myslet. Lidé byli zmateni. Věděli, že zasedání bylo velice důležité, protože žádné nebylo tak střeženo a bedlivě sledováno, opředeno tolika dohady a fámami. Neoficiálními informačními kanály se dozvídali, že neprobíhá hladce, že ve vedení došlo k jakési změně v rozložení sil a že tedy nejde o žádnou jednotu a semknutost, ale o vážný politickomocenský zápas. Ve stranických organizacích, hlavně řídicího aparátu, ve vědeckých ústavech, na vysokých školách, v redakcích to všelo. "Lidé chtěli slyšet pravdu, přáli si mít otevřené a podrobné informace.

Teprve koncem ledna poslal ústřední výbor dopis základním organizacím se sdělením o závěrech lednového pléna a se změnám jeho rezoluce. Byl určen jen k vnitřní informaci a v jeho záhlaví stálo rozhodné: "Informaci nezveřejňovat v tisku- nerozmnožovat!"

Stálo v něm, kolik soudruhů vystoupilo v diskusi a jen částečně rozváděl první oficiální zprávu. Bylo zde pozoruhodné jen to, že rezoluce kladla za úkol "propracovat a upravit vztahy mezi stranickými a mimostranickými orgány", předložit návrhy na zdokonalení práce vlády a předsednictva Slovenské národní rady a "přikročit k rozpracování všech otázek národnostní politiky v nových podmínkách." Důležité bylo, že obsahovala požadavek upřesnění úlohy předsednictva ÚV, které se nadále má zaměřit "na řešení koncepčních a programových otázek politiky strany", má o veškeré své činnosti pravidelně informovat ústřední výbor, vyžadovat od něho stanoviska ke své činnosti a "v případě rozporů při řešení některých problémů má podat i informaci o názorech a postojích jednotlivých členů předsednictva". To byla věc dosud nevídaná, v mechanismu byrokratické neodpovědnosti a odlidštění funkcí pro kované stalínisty nepředstavitelná a kacířská. Rozhodně popírala tvrzení o otzduší jednoty.

Mnozí funkcionáři otevřeně projevovali nespokojenost se stavem informovanosti, mnohé stranické organizace se bouřily. Hrozilo nebezpečí nové apatie občanů i mnoha komunistů, ztráta jejich zájmu o veřejné dění. Mezi nejagilnější nespokojence patří Josef Smrkovský. Svědomí, znalost smýšlení lidí a jejich potřeb, vžitá otevřenost a neotrockost porušit i stranickou kázeň a usnesení stranického orgánu, když je v rozporu s logikou a realitou, to vše mu nedalo. Říkal tehdy mezi přáteli: Jak má strana uplatňovat svou vedoucí úlohu, když nechce lidí, které chce vést, informovat o tom, co je nejen zajímavá, ale co se bezprostředně a niterně dotýká i jejich zájmů, jejich každodenního života i lepší budoucnosti. Několikrát žádá Dubčeka o přijetí, ten nemá čas. Posílá mu různé vzásky o situaci a nespokojenosti, navrhuje okamžité vypracování stručného akčního programu, který by v několika málo bodech shrnul hlavní úkoly a vyjádřil novou atmosféru, která se zasedáním vytvořila.

Smrkovský slyší ze všech stran otázky a svérázně hledání odpovědí, ví o atmosféře stranických schůzí, zná názory svých spolupracovníků a přátel, jejich nechápavé pohledy, proč strana pokračuje v odsouzených metodách kabinetní politiky. V polovině ledna se rozhoduje a píše obsahlý článek, dávající základní odpovědi na vznášené otázky o obsahu lednového pléna, jde s ním za šéfredaktorem Rudého práva a žádá o jeho uveřejnění, když cítí, že i v některých člancích tiskového orgánu KSČ se začínají objevovat nové formulace a nesmělé náznaky, že o něco jde. Oldřich Švestka odmítá. Je příliš zavázán usnesením ústředního výboru,

které nechce porušit. Je přece zavázán střežnickému orgánu, svému vydavateli, he čtenářům! Smrkovský zklameně odchází z redakce, mluví o tom s několika přítomnými redaktory a nabízí pak článek odborářské Bráci. Její redakce je nebojácnější. Nabídku přijímá a 21 ledna vychází Smrkovského článek nazvaný "Oč dnes jde?" Je to první soustavnější informace o zasedání, první veřejné vyjádření toho, co lidé chtějí slyšet, co si myslí, co chtějí znát a vědět. Smrkovský píše bez jakýchkoli stop sensačnosti a skandalizování kohokoliv. Připomíná, že z tím uplynule krátká doba od zasedání "než aby mohl být doceněn jeho význam a smysl" a pokračuje: "Jsou lidé, kteří z nedostatku informací posuzují věci s jistou nedůvěrou: "Co na tom, že se někdo vymění, to už tu bylo - ale co se změní v hospodářství, co se změní v řízení, co se změní ve společnosti? " Čemu o sobě jsou tyto otázky i pochyby oprávněné a ne bezdůvodné....mejde jen o personální záležitosti; ale jde o to, aby ze strany i státní správy byly fo důsledků odstraněny byrokratické manýry a nánosy, aby"se nedala možnost pro nadvládu ani jednotlivců, ani jakékoli administrativy nad lidem a jeho orgány". Píše, že je nutno udělat pořádek ve vztahu dělníků, rolníků a inteligence, Čechů a Slováků, ve vztahu občana ke státu a naopak. "Jednat tak, aby nebylo rozporu mezi našimi slovy a mezi našimi činy. A být realisty. Neslibovat nesplnitelné, říkat národu pravdu, ať je příjemná nebo ne a spolu s ním vše řešit. Dát do pořádku i vztahy mezi dělnickou třídou a inteligencí, vztahy ke studentům a mladé generaci vůbec, k umělcům a spisovatelům.... Chceme si také vyjasnit řádně svůj vztah k tradicím, k pokrokovým tradicím naší země. K naší historii, v níž jsou kořeny našich národů. Najdeme a odstraníme příčiny lhostejnosti našeho lidu k věcem veřejným i k věcem, které se týkají každého jednotlivce. " Zmíní se dále o tom, že se musí napravit všechny deformace a křivdy z minula a že funkce nesmí nikdo považovat za doživotní, že je nutno vytvořit podmínky pro čestný odchod z funkcí. Popsal pak zevrubně obsah jednání prosincového a lednového pléna, které se podle autora "ničím nepodobalo dřívějším" a svůj článek zakončil: "Jde o to, aby celý národ se znovu vzchopil k velkému rozmachu všech tvůrčích sil, k rekonstrukci, rozvoji a výstavbě svého socialistického lidového státu."

Čtenáři byli překvapeni obsahem článku, jeho otevřeností a programovostí, i tím, že někdo vybožil z řady a poskytl jim žádanou informaci bez vytáček a zbytečného zamlžování. I tím, že autorem takového textu byl člen ústředního výboru KSČ a ministr.

Smrkovský patřil i ke skupině předválečných členů KSČ, která napsala dopis, vyjadřující podporu závěrům pléna i nespokojenost se stavem ve straně, který podepsalo 175 starých komunistů a předalo ho 18 ledna Dubčekovi.

Smrkovského článek v Práci pobouřil mnohé funkcionáře novotnovského stříhu, kteří okamžitě žádali, aby byl volán k odpovědnosti, Většina komunistů si však oddychla, spadl z ní kus tísně a obav, že zase bude vše promarněno, že příležitost a šance k nápravě chyb, k vykročení na novou cestu, budou opět zahozeny.

Stavidla aktivit komunistů a v jistém smyslu i dalších občanů se pomalu začínala otevírat. Jarní tání přicházelo dřív, než by si kdo ještě před několika týdny pomyslel nebo jen veškrýtu duše přál.

Smrkovský si článkem získal obrovskou autoritu, úctu a důvěru značné části lidí. A právě tak svými vystoupeními a projevy na různých stranických schůzích a aktivech, kterých absolvoval nespočet. A to v době, kdy mnohým se ještě mluvit nechtělo, podřizovali se disciplíně a teprve si začínali zvykat mluvit otevřeně a bez předem schválené osnovy. Sám Smrkovský na to vzpomínal: "Začalo moje turné po schůzích. Začalo na venkově. Přitom bylo zajímavé, že tehdejší aparát strany mne nechtěl puslit do Prahy. A když jsem absolvoval asi deset, patnáct schůzí na venkově a pražské organizace chtěly, abych k nim přišel, upozornil jsem na to soudruhy na ústředním výboru strany. Všiml si toho také Dubček, nevím, zda sám, nebo mu to někdo řekl, ale zakročil, že mne musí také pouštět do pražských organizací. Tak jsem začal chodit i na aktivity, okresní aktivity v Praze, byl jsem v Praze 2, pak jsem byl v Praze 3, pak to bylo ČKD a pak se to valilo po pražských obvodech - továrny, organizace, instituce..."

Na jedno takové shromáždění vzpomínal Jiří Lederer: "Byl to ohromný aktiv ve vinohradském Národním domě. Bylo nabitě." Bylo to pro pracovníky rozhlasu v Praze. "Smrkovský hovořil bez papíru. Klidně vyprávěl o lednovém zasedání ústředního výboru strany, o složitosti zápasů. Informoval nás o věcech, které dosud nebyly publikovány a které zřejmě měly zůstat utajeny. Je možné, že mnohokrát překročil dohody nebo nějaké usnesení, to nevím. Smrkovský věděl, že se všechno musí dostat mezi lidi, jinak je to beznadějně, nemluvil jenom proto, aby informoval, evidentně chtěl rozhlasové pracovníky zainteresovat na tom, co se před námi všemi otevřelo. Mohlo by se říci, že agitoval, povzbuzoval lidi k

k odvaze a činnosti. A tohle nedělal jenom v rozhlasě, ale i na jiných místech. A to je po mém soudu jeho velikánská zásluha. Je těžko odhadnout, jak by další události probíhaly, kdyby nebylo Smrkovského impulzů, které nezůstaly nevyslyšeny."

Smrkovský se stal nejoblíbenějším a nejvyhledávanějším řečníkem, rádcem dalšího postupu. Přicházeli za ním lidé stejného smýšlení, funkcionáři i členové ústředního výboru, aby si dodali kuráž, vědci, a nabízeli pomoc, spolupráci. A tak se okruh Smrkovského přátel a spolupracovníků rozšiřuje, vzniká jakýsi "mozkový trust", který v mnoha směrech pomáhá formulovat jasná stanoviska a programové cíle. Ještě častěji do Smrkovského úřadu v Opletelově třídě dochází z Vítkova generál Svoboda. Přicházejí k němu i starší členové KSČ, harcovníci z první republiky jako byl on a vyjedřují mu solidaritu, nabízejí služby k nápravě škod a reputace KSČ, k obnově důvěry k ní. Poslední lednový den se v pražském Ústavu dějin KSČ scházejí někteří předváleční členové KSČ a vyslovují se veřejně pro podporu závěrů lednového pléna a obnovu soudtužských vztahů ve straně. Kromě jiných zde zaníceně mluví Jaromír Dolanský, František Kriegel, František Vodsloň, Pavel Reiman, Marie Švermová. Josef Smrkovský zde prohlašuje: "Jednání pléna ÚV v říjnu až lednu vyvolalo mohutnou odezvu nejen v řadách členů strany, ale v celé naší veřejnosti - a to přesto, že informace, zvláště v prvních dnech po zasedání, byly nedostatečné. ÚV strany se dal vnutit do usnesení, že členstvu strany i široké veřejnosti budou poskytnuty informace závěrech a přijatých usneseníh, ne však o vlastním dramatickém průběhu... Je zde otázka, zda jsme to měli přijmout. Na příštím zasedání budeme muset sebekriticky zhodnotit, že jsme se nechali vmanévrovat do pozice, která vyvolala a stále vyvolává nespokojenost zdrcující většiny členstva strany... Tak se stalo, že zatím se členstvo i široká veřejnost dovídají o mnoha věcech jaksi neúředně."

Smrkovského kritika a iniciativa se nakonec setkala s ohlasem i v samotném vedení KSČ. 6. února se předsednictvo zabývá souhrnem opatření k realizaci závěrů lednového pléna, jeho námětů a návrhů. Jedná o přípravě akčního programu KSČ, který by srozumitelně vyjádřil hlavní současné úkoly strany v řízení společnosti, státu a hospodářství, který by se pokusil přestěží vymezit a definovat její vedoucí roli, o níž ani v nejmenším nido z přítomných nezapochyboval. Smrkovský požaduje - a dává to předsednictvu na vědomí - aby akční program byl co nejstručnější, lapidární a neotálelo se s jeho zveřejněním. Předsednictvo se však rozhodlo

pro jiný postup. Program měl být širší, a teoretický zdůvodněním každého bodu, že má být pojat komplexně a má být vypracován kvalifikovaným kolektivem odborníků a stranických a státních činitelů. Snad zde hrálo roliyláštňoo první program KSČ v její historii. Smrkovský byl jmenován do klevní, politické komise, která měla řídit práci odborníků, odborných podskupin a provést konečnou redakci programu. Třebaže byl program v zásadě hotov už koncem únore, byl bohužel přijat až v dubnu. Nespornou chybou bylo i odložení voleb do národních výborů, které byly plánovány na květen. Předsednictvo rozhodlo také o vypracování nového jednacího řádu pro své schůze, aby byla srušena svoboda výměny názorů a kritiky při posuzování různých variant a stanovisek. A zároveň se usneslo, že bude zveřejňovat zprávy o svých zasedáních i o jednáních sekretariátu ÚV KSČ. To byl další průlom do vžitých tradic kabinetní politiky. Veřejnost začínala být informována, a tím i vtahována do politického dění.

Nyní již ani Oldřich Švestka nemůže připustit, aby Rudé právo přešlapovalo a mlčelo o závažných věcech, když i část jeho redaktorů vyjedřovala nespokojenost s tím a v mnoha jiných novinách se již obšírněji psalo o tom, co bylo třeba. Objevovaly se články Václava Červíka, "deníka" Mlynáře, ale také Jáchyma Kolděra a jiných, které podhrnovaly závěsy nad dosavadními tabu. 9. únore vychází v Rudém právu obsáhlá stať Josefa Smrkovského, nazvaná příznačně Jak nyní dál, s podtitulkem Nad závěry lednového pléna ÚV KSČ. Poprvé zde Smrkovský veřejně připomíná nutnost důsledné rehabilitace všech postižených v padesátých letech, když již před tím vyvinul nemalou osobní iniciativu v této záležitosti, zejména v návratu dr. Husáka do politického života. Jednal s ním několikrát v Bratislavě i v Praze, rovněž s Novomeským, mluvil o nich s Dubčekem a Bilakem, protože to považoval za spravedlivé a nezbytné.

V článku Rudého práve Smrkovský psal: "Myslím tu na celou řadu úkolů, které dávno dozrály, na věci aktuální a naléhavé v hospodářství a společenském systému. Ale i na některé problémy, které souvisejí s minulostí, jež stále ještě tíží. Je také zapotřebí odstranit všechno, co deformovalo socialismus, co kazilo duše, působilo bolest a bralo lidem tolik víry a nadšení. Dokončit do všech důsledků rehabilitaci těch komunistů a ostatních občanů, kteří byli nevinně odsouzeni v politických procesech, tak, abychom se my, komunisté, mohli všem i sobě podívat se ctí do očí.

Postavit se se skutečným respektem k pravdě dějin, k historickému dědictví, zejména k pokrokovým tradicím odboje a přiznat zde každému, co jeho jest." Dále v článku oznamuje, že se ústřední výbor "rozhodl vypracovat skčňní program a přistoupit k práci nad projektem rozvoje socialistické společnosti, v němž by byly zahrnuty i všechny osvědčené zkušenosti, pokrokové domácí tradice, z nichž se naše vítězství rodilo. Pro naše dnešní úkoly a hlavně pro cestu, jak dál. Nikde už nenelezneme hotové vzory. Je na nás, na Čechách a Slovácích, abychom se odvážně vydali do neprozkoumaného terénu a hledali v něm svou československou socialistickou cestu. Je to dokonce naše povinnost i vůči celému mezinárodnímu socialistickému hnutí.

To nás přivádí k tomu, abychom znovu a nově, na osvědčených principech rovnoprávnosti upevňovali jednotu se Sovětským svazem a všemi socialistickými zeměmi a vytvořili typ socialismu, který by měl co říci i průmyslovým zemím Evropy s jejich vyspělým revolučním dělnickým hnutím."

To už byl koncentrát hlavních programových požadavků a tezí pražského jara v pojetí progresivní části KSČ. Svědčil o myšlenkové potenci Šmrkovského a jeho spolupracovníků, o porozumění a citu pro potřeby doby, o tom, že měl důkladně promyšleny hlavní body toho, co se pak stalo i nosnou ideou Akčního programu. Šmrkovský však v článku nestoluje i další problémy a postuláty, které se pak objevovaly v různých jednáních, dokumentech a úvahách a byly předmětem ještě různých ideových střetů. Připomíná, že stranický organismus nemůže nahradit žádný sebelépe pracující aparát, že každý komunista se musí podílet na rozhodování a tvorbě politiky. Neopomíná ani nutnost překohávání třecích ploch a napětí mezi stranou a jinými složkami občanské společnosti a řešení sociálních problémů lidí, především problémy nedostatečné výstavby bytů a plánování životních jistot. "Nedělejme si iluze. Nic nepůjde samo, bez boje, bez námahy. Nic nespadne nikomu do klína a nikdo si nečeká milodary. Odpovědnost musí být nahoře i dole." Článek končí naléhavou výzvou k revoluční lidové aktivitě: "Na různých místech se našli a ještě budou mluvit o otřesu. Toto pohnuté zasedání, na kterém se mluvilo zpříma, otevřeně, odvážně, kriticky i sebekriticky, se leckomu samozřejmě může zdát otřesné. Otřesy jsou však různé. Myslím, že bude dobře, když se prosincové a lednové plénium stane skutečně otřesem - ale otřesem zdravým, který osvobodí a oživí nové, svěží síly, které posunou naši společnost, naši

socialistickou republiku kupředu o novou etapu. A zabezpečit to je plně v silách strany, v silách půldruha milionu komunistů, kteří najdou pomoc a podporu v širokých masách lidu, který si přeje totéž co my. "

15. února Smrkovský v týdeníku svazu novinářů Reportér v Komentáři "Každému, co mu patří" píše o tom, že je nutno přestat dělat tajnosti před lidmi. "Chceme a budeme zcela odpovědně říkat lidem pravdu. - tvrdou a nepříjemnou. " Znovu připomíná nutnost aktivity lidí a úpravu vztahů mezi stranou a státní mocí. Zdůrazňuje, že "vláda musí být za svou práci odpovědná Národnímu shromáždění a skládat mu účty", což je principem každého demokratického státu. "To přece není hanba, když padne ministr nebo vláda, pracuje-li špatně. Hanba je, když všichni zůstávají na svých místech, ve svých funkcích, ačkoli věci nejdou dobře kupředu." Brojí pak proti "řízení" společenských a zájmových organizací, proti tomu, aby se jim strane pletla do jejich činnosti. "Jestliže nějaká organizace vznikla, tak asi proto, že ji lidé potřebovali, že je společné zájmy sdružily...Lidé se přece sdružili pro svou a ne pro naši potřebu."

Smrkovský je neúnavný, píše, řeční, nešetří sil, a kde může, vysvětluje lidem vše, co je zajímavé, nebojí se otevřeně odpovídat i na ty nejnepopulárnější otázky, i na kritiku vlastní činnosti a vlastních postojů. Stává se vpravdě tribunem lidu, hájícím jeho zájmy a potřeby. Snaží se, aby se obrodný proces rozvíjel, aby se nevyklil z břehů únosným československým spojencům a socialistickým cílům. Roste jeho popularita. Vedle A. Dubčka je v té době nejoblíbenějším československým veřejným činitelem.

Nikterak přitom nezanedbává své ministerské povinnosti. Např. právě v té době vysílá televize z jeho iniciativy velmi účinný pořad o znečišťování vodních toků a o tom, jak tomu zabránit. Smrkovský v něm upozorňuje na problémy a skutečnou potřebu jejich řešení. Chodí s reportérem kolem řek a ukazuje, jaké škody vznikají hospodářství a životnímu prostředí jejich znehodnocováním. Na schůzích vlády se vyjadřuje ke všem důležitým otázkám, zejména k přípravě a zavádění ekonomické reformy. Těší se z toho, že 29 února vyšlo první číslo Literárních listů, že novináři sami přišli s požadavkem novelizace tiskového zákona, že je obnovována tisková svoboda, že Ústřední publikační správa prakticky sama zastavuje svou cenzurní činnost /i když je příslušný zákon schválen až 26. června/, že tisk v plné šíři začíná vyjadřovat veřejné mínění, stává se jeho mluvčím. Smrkovský beseduje s novináři a vyjadřuje jim uznání a dík za to, že se ujali věcí veřejných, že napomohli informovat veřejnost o lednovém plénu a jeho významu. V jednom roz-

hovořu s nimi říká, že novináři musí mít patřičnou míru odpovědnosti, protože jim nebude nikdo předepisovat, co mají psát, že veřejní činitelé mají v novinách a vůbec na veřejnosti vystupovat tak jako v uzavřené skupině, neboť se vysvětlovat své názory, ať se líbí nebo nelíbí. Právě tak hovoří se spisovateli a umělci jiných profesí, zve k sobě vědce, navštěvuje jejich pracoviště. Chodí i do závodů, jezdí na vesnice. Hovoří s lidmi, projednává s nimi různé návrhy a náměty, kterých bylo také velké množství vysloveno na okresních konferencích KSČ. Konsaly se v polovině března ve všech okresech republiky a všude podpořily nový kurs strany. Hodně se na nich mluvilo o nezbytnosti odchodu funkcionářů, kteří se zdiskreditovali dřívější činností, včetně A. Novotného z úřadu prezidenta. Smrkovský se jako delegát ÚV KSČ zúčastňuje konference v Benešově a v Českých Budějovicích. Opět zde kriticky mluví o nesprávném usnesení lednového pléna utajit jeho průběh a o nutnosti nové politiky, o tom, že život prověřuje každého upřímnost jeho postoje k obrodnému procesu. Připomíná, že je přímo povinností politických činitelů vystupovat na veřejnosti a seznamovat je se svými názory na tu kterou věc. V Českých Budějovicích říká o kádrové politice: "Ten, kdo má příliš mnoho másla na hlavě, nemá čisté svědomí a čisté ruce a je neúnosný - musí odejít.". Lidem, kteří zklamali, navrhuje, aby sami požádali o uvolnění z funkce a o poskytnutí možnosti pracovat na jiném, méně exponovaném místě.

Josef Smrkovský měl vždy rád mladé lidi. Vždyť i kolem sebe si jich mnoho oblíbil a radil se s nimi, co oni všem říkájí. Připomínal jim, že oni mají velkou odpovědnost, protože jednou ponесou na svých bedrech to, co se dnes připravuje a rysuje. Bylo proto pochopitelné, že neodmítl pozvání Městského výboru svazu mládeže v Praze, který uspořádal ve spolupráci s Ústavem dějin KSČ 13. března ve Slovanském domě večer otázek a odpovědí pod názvem Mladí xxpxixi se ptají. Na otázku přeplněného sálu o těch nejožehavějších věcech minulosti, přítomnosti i budoucnosti zde odpovídala celá řada populárních nebo dříve uplčovaných osobností veřejného a kulturního života, jako Marie Švermová, Zdeněk Hejzla, Pavel Kohout, Jan Procházka, František Vodslon, Bedoslav Selucký, architekt Jiří Kroha a samozřejmě i J. Smrkovský. Ten s celou svou erudicí a vášní reagoval na otázky z pléna, kterých dostal nejvíce, a také nejdéle k pozornému a vnímavému publiku mluvil. Na otázky, které pejorativně zlehčovaly celý dosavadní vývoj, lapidárně a přesvědčivě hájil socialistické principy a ideály. "A proto, že se stalo mnoho věcí nedobrých, proto bychom měli ty ideály opustit? Ba ne! Naopak! Přišel čas, kdy právě ideály komunismu mohou plně zvítězit. A o to se právě v naší

době jedná", prohlášoval sugestivně se sobě vlastním idealismem. S brýlemi na čele, jak měl ve zvyku ve chvílích vzrušené debaty pokračoval: "Jsem rád, že mohu pochodovat v jedné řadě s vámi, mladými. To vám říkám. Ovšem současně vám říkám, že nemáte právo ve svých dvaceti letech mít jen svůj rozum, že máte právo být a povinnost být radikálnější a revolučnější. My, starší, zase máme povinnost dát na všechno pozor, aby v té velké přeměně, do které naše země, náš stát jde, aby se nestalo něco, co by mohlo znamenat katastrofu..."

V další části večera pak mezi jiným odpověděl i na otázky, týkající se našeho vztahu k Sovětskému svazu, zda je náš vztah k SSSR vztahem rovnoprávným apod. Vždyť se vědělo o návštěvě Dubčka v Moskvě, jeho jednání s Kádárem a Gomulkou i o poradě v Sofii, o útěku generála Šejny a také se proslýchalo, že Brežněv byl nespokojen s Dubčkovým projevem, který si vyslechl na zasedání k 20. výročí únorových událostí. Smrkovský řekl, že nejde o to někoho milovat nebo nemilovat, ale o to, že Sovětský svaz je zárukou bezpečnosti Československa. Mladé lidé, kteří se zúčastnili mítingu ve Slovanském domě mají dodnes v paměti, jak si Smrkovský v jedné chvíli posunul brýle níže na nos a důrazně prohlávil: "A jestli si někdo myslí, že nám to tady kočíruje Sovětský svaz, tak se sakramentsky mylí". Dále pak řekl: "Ty časy jsou už pryč... Naše vztahy jsou dneska budovány na principu rovný s rovným, na principu naší státní suverenity, svrchovanosti... A to, že jsme dělali všelijaké ty hříchy, všechno "po vzoru Sovětského svazu" a takové věci, soudruzi, za to nemůže Sovětský svaz. Za to, že se tak zbabralo naše školství - to školství, které bylo na světové špičce, to školství, ve kterém je ještě cítit /obrazně řečeno/ J. A. Komenský, že se na konec tak zbabralo, za to nemůže také Sovětský svaz. To udělali naši. A ne SSSR". Říkal to upřímně, jak byl přesvědčen a až mnohem později říkal, jak byl bláhový, jak pochopil, že mnohé je docela jinak.

Protože se mnoho zájemců o tento diskusní večer do sálu nevešlo a stálo i po chodbách a před budovou Slovanského domu a část jeho průběhu mohli si pak vyslechnout i z rozhlasu, byl svolán o týden později nový míting mládeže. Tentokrát do velké haly Parku kultury a oddechů Julia Fučíka. Na otázky zde odpovídali Ota Šik, Eduard Goldstücker, Gustáv Husák, Karel Kodík, Miroslav Galuška, Jiří Hanzelka, Evžen Erben. A samozřejmě že i Josef Smrkovský, který pronesl i úvodní slovo. Připomenul, že i tento rozhovor je součástí

velké obrodné diskuse, do níž vstoupila značná část československého lidu, komunisté i nekomunisté. "Tato diskuse", řekl tehdy, "už přinesla své pozitivní výsledky, neboť nebyvalým způsobem zaktivizovala národ, a to tak, že jsme si to po pravdě řečeno v lednu ještě ani nedokázali představit." Řekl však dále, že diskuse by už měla pokročit k důkladné diagnóze společnosti a že by se nemělo zůstat stávat jen u polemik a všeobecných politicko-agitačních výzev, aby léčení společnosti pokročilo, aby "se nemoc nestala chronickou nebo aby nám pacient nezemřel pod nožem." Opět připomenul, že "vytvořit nový, nadějný, našim podmínkám i tradicím odpovídající demokratický typ socialismu - to je věc, o níž dnes jde."

Jeden tazatel formuloval svou otázku Smrkovskému takto: "V poslední době jste se angažoval mezi mládeží. Zajímalo by mne, proč tak nejednou? Nevedou vás k tomuto jedbání osobní zájmy v dané situaci? Tázající zřejmě narážel na pověsti o Smrkovského ctižádosti dostat se do vyšších funkcí, které se vyskytly v souvislosti s očekávanou rezignací A. Novotného na prezidentský úřad. Smrkovský mu odpověděl: "Já jsem začal mluvit k mládeži před 38 lety a ještě jsem nepřestal. A mluvil jsem k ní nejenom v dobách, kdy se na tom mohlo vydělat, jak ty myslíš. Ale já jsem k ní mluvil mockrát, když bylo třeba nastavit krk, nabídnout všechno pro lepší život. A neptal jsem se ~~z~~/~~z~~/~~z~~ co za to." Stojí za to ocitovat ještě jednu z desítek otázek Smrkovskému. "Bude také dána možnost svobodného projevu nábožensky cítící mládeži?" Ten svým obvyklým vžipným způsobem odpověděl: "Chodí do kostela? Tak chodí. V minulosti se mluvilo o věřících vůbec. Je to určitá kategorie našeho národa, mají právo se ptát, jak je s nimi. Mají mít taková práva, jako každý druhý občan. Vopak to vidí, když někdo chodí do kostela? Tak si cho chodí. A boj proti učení nábožeství povedeme ideologickými prostředky, jak už to tedy bylo řečeno několikrát; k tomu nepotřebujeme žádnou administrativu, pokud stojí na půdě této republiky a já myslím, že stojí".

Za své otevřené vystupování byl Smrkovský často některými funkcionáři kritizován. I Dubček nechápal, proč Smrkovský nejen taková shromáždění podporuje, ale že na nich i mluví. Obával se, co se z toho může vyvinout. Věděl totiž, že někteří českoslovenští spojenci, zejména východoněmečtí, na to poukazují, připomínají, že takové otevřené diskuse vyvolávají hysterii. Mluvilo se o tom i na drážďanském setkání vedoucích představitelů komunistických stran Československa, Bulharska, Mačarska, Polska, NDR a SSSR, 23. března, kdy československá delegace vedená A. Dubčekem, musela

hodně vysvětlovat a hájit postup KSČ a jak později řekl další člen delegace Vasil Bilak, čelit nejhrůznějším varováním a pohrůbkám. Trochu později po Drážďanech dokonce člen politbyra a tajemník ÚV SED prof. Kurt Hager na setkání společensko-vědných pracovníků v Berlíně ke 150 výročí narození K. Marxe kritizoval vývoj v Československu a když mluvil o tom, jak tisk NSR píše o nové ústavě NDR, prohlásil: "Ve své kampani proti naší socialistické ústavě odvolávají se ústředny západoněmecké propagandy na události v ČSSR. Hotlivě citují výroky ministra lesnictví J. Smrkovského, opakují útoky novinářů a spisovatelů proti vedoucí úloze strany, proti ÚV a jeho aparátu, proti vedoucím představitelům vlády." Dodal pak, že "vystoupení Smrkovského naplňuje bonnskou vládu nadějí, že ČSSR bude vtažena do víru evoluce, jak si ji představuje Springerrův tisk."

Bylo to nemístné zasahování do vývoje v Československu a čs. vládě proti tomu vznesla oprávněný protest. Hagerův výrok byl odrazem toho, co se říkalo v Drážďanech a co vyplývalo ze strachu W. Ulbrichta, že by se něco podobného, co se stalo Novotnému, mohlo stát i jemu. U spojenců zkrátka vznikly obavy, že by i v jiných socialistických zemích mohli lidé začít brát socialismus podle jeho původních představ a nechtěli dále trpět jeho byrokratické znetvořování, ani ty, kteří je způsobují a kteří na jeho konzervaci budují svou kariéru.

22. března totiž rezignoval ze své prezidentské funkce Antonín Novotný, když se to stalo obecným požadavkem, vyjadřovaným i na mnohých okresních konferencích KSČ. Na první části zasedání ÚV KSČ 28. března byl na jeho místo navržen generál Ludvík Svoboda. Národním shromážděním byl prezidentem zvolen 30. března, když se před tím z několika míst, zejména ze Svazu protifašistických bojovníků objevilo i jméno Smrkovského, jako možného kandidáta na tuto funkci, podobně jako Čestmíra Císaře ze strany části mládeže a jejích organizací. Na zasedání ústředního výboru KSČ 28. března byl J. Smrkovský zvolen členem předsednictva ÚV KSČ. 18. dubna pak Národní shromáždění zvolilo na místo odstoupivšího B. Laštovičky svým předsedou poslance Josefa Smrkovského. 188 poslanců klasovalo pro, 68 proti.

Mezitím však 1.- 5. dubna pokračovalo ve Španělském sále pražského hradu plenární zasedání ÚV KSČ, které provedlo personální změny v předsednictvu a sekretariátu ÚV KSČ, ~~které/provedlo/person~~ mj. jmenovalo tajemníkem ústředního výboru dr. Císaře, schválilo rehabilitace některých členů KSČ a návrh na dokončení rehabilita-

ce u všech nevině postižených, k čemuž byla vytvořena zvláštní komise pod vedením J. Pillera. K referátu A. Dubčka o situaci ve straně a společnosti po lednu se vyslovalo 114 účastníků zasedání, z toho 22 písemně, když na ně nevybyl již vyměřený čas. Promluvil i A. Novotný. Řekl, že ho znepokojuje obsah a intenzita různých krajních názorů, ale že základní popud, vyvolaný ledňovým zasedáním je "nesporně zdravý a potřebný". Dále prohlásil: "Je mi jasné, že tento nastoupený kurs politiky naší strany musí mít v čele orgán s novými lidmi, které nejsou zatíženi minulým politickým procesem." Podobně mluvili i jiní diskutující. Např. Miloš Jakeš, který se stal předsedou Ústřední kontrolní a revizní komise, řekl, že "Obrodný proces nemůžeme považovat za ukončený, bude nadále probíhat a zasahovat další vrstvy obyvatelstva a všechny instituce....Vzhledem k politické situaci se zdá být účelné neodkládat řešení, napravit a zveřejňovat to, co stačí orgány učinit, abychom veřejnost konkrétně přesvědčili o svém skutečném přístupu." Josef Lenárt: "Hlavní tendencí je tu zdravý, nový vlastenecký proud, kterému se otevřelo řečiště." Jan Fojtík: "Současné dny jsou zkouškou, která prověřuje názory, postoje, charakter. Renesance politiky je spojena s ostrou kritikou strany jako instituce i osob, které se v ní exponovaly...Hroutí-li se nyní tento systém, nemůže se tak stát bezbolestně." Josef Havlín: "Mé uvolnění z funkce bylo provedeno v zájmu současné politické situace, po zralé úvaze a dohodě se mnou..Sdílím názor s. Korčáka, že by měli odejít nejen všichni neschopní, ale všichni všeho schopní, protože ti jsou největším nebezpečím pro to nové."

Diskutoval i J. Šarkovský. Připomenul, že obrodný proces s nebyvalou politickou aktivitou lidí je "pozitivní hodnota, která daleko převažuje dílčí negativní stránky tohoto procesu." Dále se vyslovil pro federativní uspořádání vztahů mezi českými zeměmi a Slovenskem a podpořil stanovisko, aby bylo brzy započata s přípravou XIV. sjezdu strany.

Rezoluce ze zasedání otevřeně podtrhla myšlenku referátu A. Dubčka o plnějším "spojení demokracie se socialismem právě ve specifických československých podmínkách", když proklamovala, že se čs. komunisté vydali na obtížnou a složitou cestu. "Hledáme náš, československý způsob výstavby a rozvoje socialismu. Je to naše vnitřní záležitost, o níž rozhodne svrchovaná vůle našeho lidu a jeho poctivá práce."

Zasedání však především schválilo Akční program KSČ, jehož návrh vypracovaly početné skupiny odborníků z různých oblastí společenských věd a řídicího aparátu. V politické komisi pro jeho přípra-

vu a ~~redakci~~/ redakci byl i Josef Smrkovský, který v ní důrazně prosazoval zejména podrobné definování role Národní fronty, aby se celá společnost mohla jejím prostřednictvím podílet na rozhodování o všech důležitých záležitostech. Měl na mysli socialistickou pluralitu, vyplývající z humanistických a demokratických tradic a hodnot., hluboko tkvících v národním povědomí a které se za socialismu nepodařilo vymýtit. Právě obrodný proces roku 1968 prokázal jejich renesanci a stále živou platnost. Smrkovský tehdy při tom ani na okamžik nezapochyboval o principu vedoucí úlohy komunistické strany a neváhal na adresu ostatních stran a složek Národní fronty prohlásit, že se musí podříditi základním cílům a najdou-li se jedinci, kteří to nebudou respektovat, musí "být postaveni do latě". V dubnovém čísle časopisu MČ 68 prohlásil: "Řídící a vedoucí úloha strany je zakotvena v ústavě. Není to nejšťastnější, protože to stranu nenutí, aby každodenně o toto místo usilovala, bojovala.... Neodávejme naší demokracii žádný přívlesek a mluvejme o demokracii v československém socialismu." Myslel, že důsledně prováděná vnitrostraničná demokracie je zárukou demokratizace celé společnosti.

Akční program byl 10. dubna zveřejněn v Rudém právu. Ačkoliv se později a i dnes leckde tvrdí, že byl mrtvě narozeným dítětem, protože někteří v něm viděli překrčení mezi daných možností a jiní v něm nacházeli především nedostatečnosti a přáli si okamžitou demokracii se všemi jejími atributy a nejen demokratizací byl příznivě přijat současníky, neboť ve své době věrně a naléhavě připomínal to, co je třeba dělat, na co se zaměřit. Především se pokusil na základě tehdejšího stupně poznání vymezit a vyjádřit zá-
měry čs. komunistů při uskutečňování socialismu s lidskou tváří. Shrnul dosavadní cestu výstavby socialismu v zemi s jejími deformacemi a jejich překonáváním, a v hlavních oblastech společenského života načrtl nejdůležitější úkoly a směry usilování. Program vymezil především v novém pojetí postavení komunistické strany ve společnosti: "Komunistická strana se opírá o dobrovolnou podporu lidu; neuskutečňuje svou vedoucí úlohu tím, že vládne nad společností, ale tím, že nejoddaněji slouží jejímu svobodnému, pokrokovému socialistickému rozvoji. Svou autoritu si nemůže vynutit, ale musí ji neustále získávat svými činy. Svou linii nemůže prosazovat nařizováním, ale prací svých členů, pravdivostí svých ideálů."

Strana "nemůže být představitelkou celé škály sociálních zájmů. Politickým výrazem mnohostreanných zájmů v naší společnosti je celá

Národní fronta jako výraz svazku sociálních vrstev, zájmových skupin i národů a národností naší společnosti", říká se v programu dále a připomíná se, že "politika strany nesmí vést k tomu, aby občané nekomunisté měli pocit, že jsou ve svých právech a svobodách stranou omezováni. Ale naopak, aby v činnosti strany viděli záruku svých práv, svobod a zájmů. Je třeba odstranit praxi diskriminace a vytváření "kádrového stropu" pro ty, kteří nejsou členy strany.... Vedoací úloha strany byla v minulosti často chápána jako mon politní soustředování moci v rukou stranických orgánů. To odpovídalo falešné tézi, že strana je nástrojem diktatury proletariátu. Toto škodlivé pojetí oslabovalo iniciativu a odpovědnost státních, hospodářských i společenských institucí, poškozovalo autoritu strany a znemožňovalo jí vykonávat její nejvlastnější funkce. Cílem strany není stát se univerzálním "správcem" společnosti, vázat všechny organizace a každý krok v životě svými direktivami. Její poslání je především v tom, aby vykonávala socialistickou iniciativu, ukazovala cesty a reálné možnosti komunistických perspektiv a systematickým přesvědčováním i osobním příkladem komunistů pro ně získávala všechny pracující. Tím je určen koncepční ráz činnosti strany; stranické orgány neprojednávají všechny otázky, ale mají podněcovat aktivitu a navozovat řešení nejzávažnějších problémů. Při tom se strana nemůže změnit v organizaci, která by působila na společnost pouze svými idejemi a programy. Prostřednictvím svých členů i organizací a orgánů musí rozvíjet praktické organizátorské funkce politické síly ve společnosti. V politicko-organizátorské činnosti strany se koordinuje praktické úsilí lidí o to, aby se linie a program strany měnily ve skutečnost na všech úsecích - v sociálním, ekonomickém i kulturním životě společnosti."

Tento odstavec Akčního programu je nejen pozoruhodným pokusem nově formulovat postavení komunistické strany v zemi spravované komunisty, svědectvím samostatného myšlení a vyspělosti její tehdejší teoretické fronty, ale také zdrcující kritikou teorie a praxe stalinismu a jeho neostalinských variant. Bezpochyby má co říci v mnoha ohledech i dnes, kdy se mluví o přestavbě a demokratizaci, kdy SSSR pod Gorbačovovým vedením usiluje o řešení podobných nazrálých problémů, aké byly i v Československu před dvaceti lety.

Program rovněž podrobně objasnil i mnohé další závažné a aktuální problémy. Např. principy nového státoprávního uspořádání poměrů mezi Čechy a Slováky na základě federalismu. V ekonomické oblasti připomenul, že ani socialismus se neobejde bez podnikání a zdravého soutěžení, bez odpovědného rozhodování samotných výrobců a jejich samosprávy. Zdůraznil, že péče o kulturu hmotnou i duchovní není pouze starostí kulturní fronty, ale musí se stát záležitostí celé

společnosti, protože "zaostává-i kultura, brzdí to pokrok politiky a ekonomiky, demokracie a svobody, rozvoj člověka a lidských vztahů". V kapitole o mezinárodním postavení a zahraniční politice program připomínal základní orientaci na spojenectví a spolupráci se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy; prolamoval, že československý lid chce žít v míru se všemi národy a že "KSČ bude plně využívat svých specifických možností k navazování kontaktů se socialistickými, mírovými a demokratickými silami v kapitalistických a rozvojových zemích. Bude přispívat k rozšíření forem spolupráce a ke koordinaci postupu komunistických stran."

Akční program také v příslušné pasáži věnoval pozornost postavení a činnosti Národního shromáždění, které chápe "jako socialistický parlament se všemi funkcemi, které parlament v demokratické republice musí mít... Formalismus v jednání, snaha o nepřesvědčivou jednodušnost, vylučující nutné rozdíly v názorech a postojích poslanců, to vše je nutno překonat."

Z tohoto hlediska je nutno v nejbližší době vyřešit především vztahy NS a stranických orgánů, a také řadu problémů vnitřní činnosti NS, včetně otázek organizačních a technických. Výsledkem musí být Národní shromáždění, které skutečně rozhoduje o zákonech a důležitých politických otázkách a nejenom schvaluje předložené návrhy. Strana podporuje posílení kontrolní funkce NS v celém dalším našem veřejném životě a konkrétně ve vztahu k vládě; z tohoto hlediska je potřebné podřídit aparát kontroly plně NS, vytvářet ho jako jeho orgán. Spolu s užším sepětím NS s veřejným míněním občanů může to všechno v krátké době zvýšit úlohu a prestiž NS v naší společnosti."

Již jenom výčet těchto úkolů naznačuje, jak obsáhlá a náročná měla být agenda a okruh působnosti nového předsedy parlamentu. Když 20. dubna na besedě s parlamentními novináři podával Smrkovský jen výčet nových zákonů, které musejí projít parlamentními výbory a být projednány a schváleny v plénu, byla jich pěkná řada. Již na nejbližší, 23 plenární schůzi schválilo Národní shromáždění po důkladné rozpravě zákon o změnách v organizaci a působnosti několika ústředních orgánů a jednalo o programovém prohlášení nové vlády Oldřicha Černíka. Za několik dní se pak v parlamentě jednalo o nové úpravy vydávání cestovních dokladů do ciziny a o uskutečňování ústavního práva občanů na svobodný pohyb podle Deklarace lidských práv OSN. Mimochodem tehdy právě probíhající mezinárodní konference v Teheránu přijala rezoluci o univerzalitě lid-

ských práv, kterou navrhlo Československo, jež také v roce 1968 podepsalo Mezinárodní pakt o občanských a politických právech. Parlament změnil a doplnil zákon o výkonu trestu odnětí svobody, přičemž doporučil převést nápravně výchovné ústavy, jak jsou nazývány věznice, z kompetence ministerstva vnitra do resortu spravedlnosti. Jedná i o zákonu o soudní rehabilitaci postižených nevinných občanů a sleduje její průběh. V červnu ruší cenzuru a když pak měsíc potom byl v předsednictvu ÚV KSČ podán návrh na její částečné a časově omezené obnovení, staví se Smrkovský proti. Parlament pod vedením Smrkovského začínal brát svou funkci opravdu vážně a občané také se zájmem sledovali jeho činnost. Smrkovský v té době vůbec pečlivě dbal o dodržování zákonnosti a s nemalým zájmem sledoval i jak se uplatňuje nová linie a koncepce bezpečnostního aparátu pod vedením nového ministra J. Pavla. S ním se také zúčastnil celostátního aktivu pracovníků ministerstva vnitra 6. V.

Dnes je bohužel velmi obtížné rekonstruovat v plné autenticitě myšlenkový vývoj J. Smrkovského v tehdejší pohnuté době, jakož i jeho bezprostřední reakce na jednotlivé jevy a události polednového vývoje, zejména jeho stanoviska k řešení nejdůležitějších problémů, především v předsednictvu ÚV KSČ, kde byl velmi aktivním diskutérem a značnou měrou ovlivňoval některá jeho usnesení. Zápisy z jeho schůzí nejsou k dispozici, a tak lze použít jen některé jeho výroky zaznamenané v soudobém tisku, dále reminiscence Smrkovského postojů v jeho vzpomínání při různých rozhovorech s přáteli v pozdější době, dále záznamy a vzpomínky jeho bývalých spolupracovníků. I z nich je zřejmé svérázné a impulzivní chování Smrkovského případ od případu podle jeho letory a životních zásad. Především jeho upřímný postoj k reformnímu hnutí, ke snahám o demokratizaci. Byl jednoznačně pro její rozvíjení a nejširší uplatňování. Současně ale také proti všem excesům a výstřelkům, ať zprava nebo zleva. Sam později několikrát přiznal, že měl být důslednější v odhalování manévrů a záměrů dogmatiků, či jak se tehdy říkalo "konzerv" a všech těch, kteří jim na různých místech, především v orgánech strany, nahrávali, že neměl tolik podléhat mysterii pofidérní jedboty steanického vedení, která ve skutečnosti existovala jen navenek a byla neustále narušována právě konzervativci, chodícími se neustále radit a žalovat k sovětským činitelům a později při různých jednáních nehájili stanoviska čs. strany, ale strany sovětské. Vrcholící vlna lidové aktivity a iniciativy, která vznikla po bezprostředně polednovém váhání a rozhlížení se, ale

zřejmě i rostoucí nátlak ze strany spojenců vyvolával intriky konzervativců, jejich silicí "grupírování", které Smrkovský nazýval frakční činností a proti nimž byla nejružnější opatření málo účinná a nerozhodná. Na druhé straně však Smrkovský dovedl rázně okřiknout ty, kteří ve svých požadavcích předháněli dobu a možnosti dané situace, otevřeně poukázat na některé protisocialistické jevy, mouchou škodlivě ovlivnit průběh demokratizačního procesu, plynoucí vesměs z netrpělivosti a neznalosti parametrů, v nichž se vývoj u nás ubíral. Odsuzoval různé výstřelky v polemikách a debatách i v projevech novinářů. Na schůzi předsednictva ÚV KSČ upozornil na formování antikomunistických sil a vyhraňování front, kdy by podle něho mohlo jít o výsledky února 1948. Mj. řekl: "Já rozhodně nemám chuť, dovolte, abych použil tohoto řečnického výrazu, jako komunistický funkcionář, abych se dožil kontrarevoluce u nás. Můžete si myslet, že je to silné slovo. Přemýšlel jsem o tom, kde máme vlastně záruku, že se u nás nestane nějaké velké neštěstí, že by k něčemu takovému něco šlo. Blesklo mi hlavou, když jsem si řekl, že nakonec by to byly tanky. Domyslel jsem si, kam by to došlo, jestliže včas neuděláme přítrž. Přičemž nemáme rok 1956, ale máme rok 1968, máme tedy jiné sousedy, než měli Maďaři, čili ty konce tedy by mohly být ještě tragičtější, než to bylo v roce 1956 v Maďarsku. Já vůbec nechci patřit a nepatřím mezi ty, jimž srdce spadlo do kalhot. To říkám ze svého hlubokého přesvědčení. K těmto koncům by to vedlo, kdybychom tomu neudělali přítrž." Upozornil, že se přestává rozlišovat, že se nevidí a neslyší, co dobrého se rovněž udělalo". "Je jenom honička od rána do večera ve sdělovacích prostředcích, co špatného se stalo." Podobně s rozčilením v hlase, mluvil 14. května, když za účasti zástupců redakce Rudého práva předsednictvo projednávalo některé problémy v práci redakce, jejího řízení a koncepce i postavení Rudého práva v systému stranického tisku. Takovéto názory nevyjedřoval Smrkovský jenom v úzkém okruhu, ale nebál se je říci i na veřejnosti, s pochopitelným rizikem ztráty popularity některých kráňů, které si neuvědomovaly tíhu okamžiku. Svědčil o tom mj. i článek Zrychlit krok!, který napsal pro Rudé právo, a to ho otisklo 19. května. Připomíná nebezpečí návratu k předlednovému režimu, ale varuje i před nebezpečím z druhé strany, neboť existují síly, které "se snaží všemožně podryt důvěru v komunisty a připravit si půdu k pozdějšímu otevřenému útoku na ně, za nimž by možná mohl následovat útok na socialismus vůbec." V tomto dzchu, ale ještě naléhavěji se vyjedřoval o něco později, v letních měsících

jak o tom bude ještě řeč.

Vraťme se však k pracovní aktivitě J. Smrkovského jako tribuna obrodného procesu i strážce jeho mantinelů!

I přes pracovní vypětí a zaneprázdnění ve vysoké státní funkci, k níž patřilo i přijímání diplomatů a zahraničních hostů a vyčerpávající, časzo celodenní schůzování strenického vedení o stále se vyostřující situaci, ale i nebývalé aktivitě a nadšení lidí, si umí najít čas na to, jít mezi ně, popovídat si s nimi, jít na jejich shromáždění a promluvit o všem, co je zajímá a pálí. Zúčastňuje se prvomájové oslavy svátku práce uprostřed jásaňících obyvatel Brna. Nezapomíná ani na očišťování historie antifešistického odboje od lživých nánosů a falešných interpretací. 5. května např. uveřejňuje RRP rozhovor s ním o Pražském povstání, kde jeho vůdčí osobnost opět obhajuje pravdu o jeho průběhu, zákulisí a významu, přičemž poukazuje i na roli vlasovců. Krátce před tím mluví na aktivu členů historických skupin partyzánů a jejich pomocníků, účastníků hnutí odporu z Čech a Moravy, který se sešel v Praze. Hovoří k nim o čisté a stále živé tradici protifešistického boje a o nutnosti úplné ideové a mravní rehabilitace celého odboje, tedy i nekomunistického. Mluví na velké manifestaci pražského lidu a odbojářů na Staroměstském náměstí u příležitosti výročí boje a smrti čs. parašutistů, kteří v r. 1942 provedli atentát na R. Heydricha. Pronáší obsáhlý projev na krajské konferenci KSČ v Košicích, kam byl delegován předsednictvem ÚV KSČ. 10. května pronáší J. Smrkovský spolu s L. Svobodou, A. Dubčekem, O. Černíkem a předsedou ÚV Národní fronty Fr. Krieglem projev na úpatí památného Řípu, kde se právě před sto lety konal velký tábor lidu a byly na něm vzneseny národní požadavky Čechů vůči vídeňské vládě. Den na to hovoří na mírové slavnosti v Plzni, kde mj. zdůrazňuje: "Chceme dělat i svou vlastní zahraniční politiku a naši přátelé nám jistě nebudou mít za zlé, budou-li se naše stanoviska lišit." Na mírové slavnosti promlouvá rovněž v Moravských Budějovicích k občanům jihomoravského kraje. Zúčastňuje se manifestace k 50. výročí vzpoury českých vojáků proti rakousko-uherské mocrchii v Rumburku.

I když vezmeme v úvahu, že květen je měsícem tradičních oslav a shromáždění, vidíme, že to je úctyhodný výkon, i přesto, že uvedený výčet není úplný a zahrnuje jen první týdny po zvolení předsedou Národního shromáždění. Výčet by byl daleko obsažnější, kdybychom chtěli zaznamenat všechna místa, kde promlouval s prostými lidmi, řečil se s nimi, referoval jim o své práci, či jak on říkal- podával report ze svého mandátu. A ještě obtížnější se dá popsat srdečná a

otevřená atmosféra těchto setkání a besed. Lidé s uspokojením kvitovali, že J. Smrkovský byl 1. května prezidentem republiky/ vyznamenán nejvyšším čs. řádem- Řádem Klementa Gottwalda, - Za budování socialistické vlasti. Sám poukazoval na to, že dostal vyznamenání spojené se jménem člověka, kterého si dříve velice vážil, ale pak, když poznal, jak je závislý na Moskvě a není schopen sám bez příslušné instrukce a konzultace rozhodnout ani maličkost a jak podepisoval i rozsudky smrti nad svými spolupracovníky, přestál mít k němu úctu.

Mezitím došlo však k události, která značně poznamenala další vývoj i postoj Smrkovského. 4. května se spolu s Dubčekem, Černíkem a Bilekem zúčastnil jedno denního jednání s nejvyššími představiteli SSSR v Moskvě, kteří je tam pozvali- jak Smrkovský později říkel vlastně na kobereček. Členové naší delegace zde byli upozorněni na protisocialistické živly v Československu a na další zjevy v jeho polednovém vývoji, které znepokojují sovětské činitele, požadující ostrý administrativní postup proti všem, kdož se vyznačovali nekonformním myšlením a jednáním, které bylo v rozporu s těmi navyklými. Bylo jim řečeno, že to znepokojuje i činitele dalších čtyř zemí Varševské smlouvy, kteří se za čtyři dny potom sjeli do Moskvy a společně se sovětskými jednali o sankcích proti tomu. I když si čs. delegace myslila, že se bude také jednat o požadované půjčce k modernizaci čs. průmyslu, bylo na to odpovězeno velmi vágně a nevraživě. Ze to byla nucena vyslechnout levity za nejružnější poklesky proti běžným rituálům a zaběhnuté rutíně, jak o nich do Moskvy informovali sovětsští diplomaté v Praze i nejružnější informátoři domácí proveniencce, ochotných a schopných ke všemu. Smrkovský později vzpomínal, že je vůbec nezájímaly naše argumenty, např. impozantní účast na prvním máji a masová podpora politiky KSČ, ale byly pro ně směrodatné schůze Klubu angažovaných nestátníků a K- K- 231, jichž se účastnilo padesát nebo sto lidí. "My jsme ten den věnovali tomu, že jsme odmítali a vysvětlovali", vzpomínal Smrkovský. "Já jsem například říkal Brežněvovi, že za měsíc, za dva už nebude mít před sebou takový balík těchto věcí, že se to smrskne na nepatrnou záležitost, že si s těmito různými věcmi poradíme." Bylo to však marné, tím spíše, že čs. delegace nebyla jednotná, neboť V. Bilak argumentoval spíše z pozic sovětských. Z celého čs. sovětského jednání byla zřejmá nevraživost představitelů KSČ a SSSR k vývoji v Československu a k jeho vedení. Sám Smrkovský si začal ještě více uvědomovat některé možné důsledky sovětského

nepochopení, i když, jak později říkal, si až do 20. srpna nechtěl připustit onu krajnost, která pak byla proti Československu použita. Snažils se ještě více butnovat na poplech, varovat před různými extrémními jevy, přemíře kritičnosti k minulé i současné politice KSČ, na možnou míru usměrňovat činnost KANu a K- 231, které vznikly jako neformální struktury občanské iniciativy, i na pse-ní čs. tisku. Za tato - v té době velmi nepopulární- stanoviska si vysloužil kritiku některých novinářů - velmi ostře o něm psal např. později, 20. června, komentář Dalimila v Literárních listech i mnohých svých přátel. Vytýkali mu oportunistus a podléhání různým rozporným vlivům. Jeho chování však vyvěralo ze Smrkovského praktického realismu, umění okamžitě reagovat na nově vzniklou situaci, i z návyku a zkušenosti své životní praxe, sváru dogmat a schematických hesel ideologie, která se rozcházela nejen s praxí, ale i s podstatou vlastní teorie, s nitností nových pohledů a pružných stanovisek, i lidského citění a chápání, z unáhlení a impulzivní povahy. Projevilo se to nejvíce krátce po tom v historii Dvou tisíc slov, i ve Smrkovského vztahu k diskusím o cenzuře a řízení tičku, jehož reglementaci odmítl. Ale nebál se pohrozit, když to považoval za nutné a účinné, často pod vlivem okamžitých okolností a posledních informací, které se mu dostaly právě do ruky. Nebál se otevřeného střetu s tím, s kým nesouhlasil a zároveň dovedl přátelsky a trpělivě vysvětlovat a přesvědčovat, když cítil, že je to třeba, že je nutno vyslyšet každý poctivý hlas a úmysl a porozumět mu, i když se s ním neztotožňoval. Tak např. otevřeně mluvil s pražskými studenty, když se rozhodli demonstrovat v ulicích za vystoupení Československa z Vaššavského paktu. Spolu s jinými jim to rozmluvil, i když byly dány do pohotovosti lidové milice, aby tomu zabránily, kdyby přesvědčování selhalo. Smrkovský organizoval vysvětloval, přesvědčoval, aby nic nepředloženého nemohlo narušit pokojný vývoj demokratizačního procesu. Právě proto si leckdy proti sobě popudil mnohé lidi, vyvolal i škodolibé úšklebky a kritiku ze všech stran. Hlavně však ze strany konzervativců, kteří v něm bíděli nebezpečného protivníka, který nikomu nic nesmlčel.

V atmosféře nervozity, vyvolané znatelným tlakem spojenců, který mohl být spatřován i v návštěvě sovětského premiéra Kosygina a několika nejvyšších sovětských vojenských činitelů u nás a z něhož se vyvozovaly i různě podložené i nepodložené zprávy o úmyslu SSSR umístit v Československu 10. - 12.000 vojáků jednotek jiných států Varšavské smlouvy a o jejich chystaném ctičení na našem území, probíhalo 29. května až 1. června plenární zasedání ÚV KSČ. To vše,

zejména však předcházející sovětská kritika a tím i povzbuzení konzervativců, kteří se ozývali i ve stranickém vedení, toto zasedání nutně poznamenalo. Projevilo se to i v jeho závěrech. Přesto zde A. Dábček upozornil, že se objevuje proud neobjektivní kritiky a že každá jednostrannost je ve svých důsledcích škodlivá. Upozornil na protisocialistické projevy i na pokusy o oživení sektářství, dogmatismu a předslednových poměrů a proto na nezbytnost procesu demokrtizace zkonšolidovat, určit jasné cíle a cesty jeho realizace, aby "šlo o rozvoj socialismu, o posílení, nikoliv oslabení pozic socialismu". V podobném duchu vyznívala i přijatá rezoluce, která navrhovala některá konkrétní opatření, posilující socialistický charakter reformního hnutí. Usneseno také bylo svolat mimořádný XIV. sjezd KSČ na září 1968.

Také J. Smrkovský promluvil na tomto zasedání v diskusi k referátu prvního tajemníka. /lně podpořil jeho hodnocení situace a vyjádřil se ke konkrétním přípravám sjezdu. Hovořil předposlední den jednání a mj. řekl, že si musíme být "vědomi dvou věcí - že hloubka minulých deformací i velikost dnešních úkolů, jimiž se řeší jak vyjít z minulé krize, je taková, že nesnesou žádnou polovičatost, že osobní prezijní zájmy musí jít stranou... Díky tomu, že my, komunisté, jsme sami, ze své vůle, nehledě na jistá rizika, začali předlebovou krizi řešit, začíná se postupně vracet namísto staré, deformacemi otřesené autority nová, neformální autorita strany, která se nemudí jako v minulosti opírat o byrokraticko-mocenské berle. Celá země a strana se probudily z tíživé a znepokojující politické letargie. Začala se rozvíjet aktivita, kterou si nikdo z nás ještě v únoru neuměl představit." Vyzval k urychlené federalizaci republiky a také k realizaci nálehevých úkolů, které možno vyjádřit hesly "továrny dělníkům a zeměstnancům" a "Naše města a vesnice občanům".

Hned krátce po skončení zasedání, které značně rozčeřilo hladí - nu zájmu občanů, odejel Smrkovský opět do Sovětského svazu. Na pozvání Nejvyššího sovětu tam 4. června odcestovala na oficiální návštěvu delegace poslanců Národního shromáždění v čele s jeho předsedou. Během desetidenního pobytu v Moskvě i v jiných městech Sovětského svazu museli čs. poslanci odpovídat na četné dotazy o událostech v Československu i když byl sám Smrkovský krátce po příletu požádán průvodcem delegace Zimjaninem, aby se nic nemluvílo o demokratizaci v Československu, protože by prý tomu sovětské li-

dé nerozuměli, neboť nejsou do problémů příliš zasvěceni. Přes zdrženlivost delegace se však o vývoji u nás mluvilo, Především při oficiálních rozhovorech se dovětskými činiteli a pak na tiskové konferenci před odjezdem, kdy sovětští novináři kladli útočné otázky, ěksí v duchu budoucí Bílé knihy. Třebaže tisková konference trcala několik hodin, v sovětském tisku se o ní objevily jen stručné zmínky.

V Moskvě se rovněž událo něco velmi závažného a zarážejícího, majícího jistou předebru. Smrkovský útoky na reformní úsilí KSČ odmítal, na pravou míru uváděl kritiku ze strany sovětských činitelů a novinářů i při různých besedách, ale s mnohými jejími body souhlasil. Vyjádřol to i v rozhovoru s moskevským zpravodajem ČTK, který pak byl uveřejněn 12. června . Přiznal v něm, že bylo obtížné vysvětlovat sovětským přátelům některé protisovětské a protikomunistické projevy čs. sdělovacích přístředků a že je nutno učinit přítrž všemu, co obrodný proces u nás ohrožuje. Řekl: "Cesta k revizi výsledků druhé světové války nemusí nuthě začínat použitím zbraní, ale rozvracením a nerušováním jak socialistického tábora jako celku, tak i rozvracením společnosti v té či oné socialistické zemi. Bylo by naivní a neodpovědné se domnívat, že se o to nemohou pokoušet právě v naší zemi. Je naší povinností vůči své zemi, vůči socialistickému zřízení, tomu čelit." Jasně z toho číšel vliv sovětských námitek k některým jevům pražského jara. Snad to mělo za následek, že v jedné chvíli, když Smrkovský nezávazně konverzoval s Podgorným o přestávce představení ve Velkém divadle, ten jaksi jen letmo utroudil, že by bylo lepší, kdyby místo Dubčeka byl Smrkovský. Ten nereagoval a pokračoval, jako by nic neslyšel. Ane zůstalo jem u tohoto . 14. června byla na rozloučenou delegace přijata Brežněvem. Oficiálite trvala asi hodinu a měla prý docela srdečný průběh. Smrkovský to později popsal: "Po skončení mne soudruh Brežněv vyzval , abych tam zůstal ještě u pohovoru mezi čtyřma očima. To se stalo. Nebyl přítomen ani Koucký, náš vyslanec, ani nikdo druhý ze sovětské strany, byli jsme sami dva s Brežněvem. Vyjadřoval znovu svoja obavy, nespokojenost s vývojem situace u nás v duchu dřívějších rozhovorů, na které jsem už vzpomínal. A tam také mluvil o vůdcích. Projevil nespokojenost s volbami, pokud jde o životní a stranické zkušenosti soudruha Dubčeka. Asi v tom smyslu, že v této funkci není na pravém místě. Naproti tomu naprosto srozumitelně formou mluvil o mně. Omluvil se mi, že mne z těch prvních měsíců - to asi myslel na ty Drážďany na ten Hagerův útok-

- sovětské vedoucí představitelé tolik neznali, takže jsem se mohl cítit dotčen jejich propagandou, abych promínil, že se to stává, že to je z neinformovanosti. Mluvil o tom, že jsem starý člověk, který už skoro čtyřicet let věnoval straně. Stavěl otázku tak, jako bych já měl nést odpovědnost za to, aby se to u nás otočilo a postarat se, aby se to otočilo v tom duchu, jak nám oni radili a jak potom v srpnu- udělali ta další opatření.

Já jsem byl tím rozhovorem velmi konsternován, poněvadž jsem věděl, co mi nabízí. Teď jak to odmítnout, aby to bylo přijatelnou formou, ale aby to bylo jednoznačné. Tak jsem Dubčekovi hájil. Nejenom naši politiku, ale i Dubčeka. Jak se rychle vyvíjí, je toho sice moc najednou, ale že to zvládne, a že z něho roste skutečný vůdce strany, jaký má být. Prostě jsem odmítl nabídku, která se má tu dávat."

Bylo zřejmé, že odmítnutím byl Brežněv velmi zklamán. "Ned se to promítlo ve vztahu sovětských činitelů ke Smrkovskému. Ochladl a netrvalo dlouho, aby se dostal do čela jejich domnělých nepřátel.

Smrkovský tím byl rozmrzen, nakoukl do tajů sovětských intrik a praktik, byl roztrpčen jedbáním sovětských vůdců. Zůstával však i nadále přítelem Sovětského svazu. Znal jeho nedostatky, byl k nim kritický, ale v zásadě nepřestával věřit v jeho avantgardní roli. O tom, co na něm byla v Moskvě požadováno, nikomu neřekl. Jen své ženě po návratu domů a pak v jedné kriticky osudové chvíli v srpnu za interjú s ním na Poškarpatské Rusi Ing. Černíkovi, aby to ten v případě Smrkovského fyzické likvidace řekl Dubčekovi. Ten se to nedozvěděl. Rozhodně ne od Smrkovského, který si Dubčeka nesmírně vážil a věděl, jakou by mu tím způsobil bolest a jak by tím znervózněl. Smrkovský ho měl rád, ctil si jeho přímocnost a upřímnost, skromnost a neokázalost a jeho někdy projevovanou váhavost a nerozhodnost omlouval jeho vrozenou taktností a bezelstností, i rozvážností a trpělivostí. Jak mohl, tak mu pomáhal. Nijak se na něj nedíval svrchu, z jakýchkoli otcovských pozic, jak to bylo někdy cítit ze stěny Ludvíka Svobody, z pozic staršího a zkušenějšího. Pokud mu při pozdějším rozpomínání něco vytýkal, tak jen přílišnou důvěřivost k lidem, které znal, ale pořádně nepoznal, co jsou zač, a k výběru některých svých spolupracovníků a rádčů.

Přes to pobyt v Sovětském svazu na Smrkovského způsobil a trochu ovlivnil další jeho činnost a myšlení. Více začínal chápat mezinárodní souvislosti čs. vývoje, bariéry reformních snah.

Brzy po návratu, 17. června, šel podat zprávu o pobytu parlamentu

delegace v SSSR na aktiv komunistů obvodu Prahy Vyčohan, který se konal v závodě ČKD Elektroinstalace. Seznámil zde jeho účastníky s obevami, vyslovovanými v Sovětském svazu nad vývojem u nás s vyjádřil přesvědčení, že oboustranná výměna názorů může přispět k objasnění a pochopení stanovisek obou stran. Takto to napsal i do Rudého práva. Mnozí ho tehdy za to kritizovali, vytýkali mu, že příliš podléhá sovětským argumentům. Bylo to v době, kdy Sarkovský prožíval velký vnitřní svár, jak si jako člověk, který si nedovedl představit, že by nás k Sovětskému svazu nevázaly jiné vazby, než spojenecké a přátelské, najednou si uvědomoval, že se tam proti nám šíje něco nedobrého. Ale stále si to nechtěl připustit a nechtěl dát ze pravdu těm, kteří to věděli již dříve a celkově byli skeptičtí. Byl si vědom, že v některých diskusích i tiskových materiálech lze rozpoznat protisovětský a protisocialistický tón, ale říkal si: "Jsou to lidé, kteří dlouho nemohli vůbec nic říci. Často jim bylo šlápnuto nejen na palec, ale přímo na krk. Ať se vysloví, ať se vymluví. Aspoň je poznáme."

Poznal to hned krátce nato, když 20. června otiskly Literární listy komentář, který vytýkal Sarkovskému, že pouští do éteru výroky, "vyznačující se povrchností a mocenskou samolibostí", že to, co hlásá dnes je v rozporu s tím, co hlásal před časem a že by bylo škoda, aby patřil k těm politikům, kteří se vzdají své koncepce jen proto, aby se zavděčili svým bývalým protivníkům, což je vždy počátek jejich pádu.

"Pokud si je Sarkovský schopen uvědomit, že jeho dnešní politické funkce a mocenské pozice vyplývají pouze z toho, že byl kandidátem lidu, měl by pokračovat v politice, kterou začal v lednu a která z něj učinila mluvčího národa." Byla to ostrá slova. Sarkovského rozčílila, ale neodradila ho od jeho realistických stanovisek, od varování před extrémními projevy z nejráznějších odpárcích stran. Vlnu kritiky si vysloužil kolem zveřejnění Dvou tisíc slov 27. června v Literárních novinách a některých pražských denících, které bylo podepsáno desítkami významných vědců, spisovatelů, kulturních pracovníků, známých sportovců i některých prostých občanů. Vyzývali k rozhodnému postupu v demokratizačním úsilí. Předsednictvo ÚV KSČ, které o tom ještě ten den jednalo, konstatovalo, že výzva se přes poctivé snahy a úmysly autorů i signatářů obrací proti nové politice strany a vlády. Také Sarkovský hrozí proti výzvě, která je dokonce předmětem parlamentní interpelace některých

poslanců, protože se jim zdá, že zašla příliš daleko. Žádala totiž odchod z funkcí a veřejný bojkot všech funkcionářů, zkompromitovaných v předlednovém období a stavějících se proti reformnímu úsilí. Na schůzi předsednictva hřímá, že jde o věc dalekého dohledu, že je to výzva k anarchii a k útoku proti KSČ, k únoru naruby. Opět říká, že jestli se s tím neskončuje, budou to zakrátko řešit tanky. Bez energického vystoupení a zabezpečení pořádku nezajistíme své postavení a bude pozdě." - "Pak musíme počítat s tím, že se to bude řešit nezávisle na naší vůli." - Smrkovský žádá o stanovisko vládu, na jejíž schůzi se osobně dostavil a na požadě komunistických poslanců parlamentu prohlašuje, že jde o výzvu, aby se všechny síly, které jsou proti straně, postavily." Chápe však úmysl autorů prohlášení, ale i nešťastné jeho vyjádření. Proto se za několik dní potom spolu s Dubčákem a některými dalšími vedoucími činiteli stranického vedení schází s autory a některými signatáři manifestu. Vzájemně si objasňují své názory. Smrkovský jim říká, že to je škodlivá věc, které se lehce dá zneužít proti celému polednovému vývoji. Svě stanovisko k tomu otevřeně publikuje 5. července v Rudém právu a Práci v článku nazvaném Jeden tisíc slov. Prohlašuje v něm, že podpisy pod manifestem, jako J. Wericha, L. Vaculíka, J. Hanzelky, E. Zátopka, V. Čáslavské a dalších jsou u něho pojmy uvědomělého a angažovaného občanství a že chápe jejich čestné, i když chybné úmysly. Napsal, že v jejich počinání vidí kus politického romantismu, který podceňuje diskrepanci mezi úmyslem a jeho možnými následky, že to však považuje za "moment užitečné a nutné oponentury", která "rozšiřuje hranice našich politických úvah." Chtěl byh s nimi najít "společnou řeč", protože, jak psal, "chi věřit, že máme tytéž cíle jako autor a signatáři prohlášení."

Kolem Dvou tisíc slov se rozpoutala celá kampaň s širokým spektrem rozmanitých stanovisek doma i za hranicemi. Moskevská Pravda je označila za výraz spojení s imperialistickou reakcí, zatímco se za jejich požadavky doma postavila polovina okresních konferencí KSČ, jejichž další fáze, předsjezdová, v té době právě probíhala. Podněty k jejich napsání vyplývaly ze zostrující se situace a polarizace sil. Dá se říci, že reformní úsilí se dostávalo do nové fáze, dost rozporné. Na jedné straně se politika KSČ od prvotní iniciativy a přes jisté obranářské období dostávala k větší aktivitě, ofenzivnosti, také většina delegátů stranických organizací nebyla již tak zmanipulována, jako dříve a nebála se vyjádřit svobodně svůj názor, ale na druhé straně se k bývalým novotnovcům přidávali další kon-

konzervativci, pod nimiž se začínaly otráset židle. Z toho pak jistá nerozhodnost, váhavost a rozpolcenost, ačkoliv právě veřejnost se dostávala do varu, v daleko větší míře podporovala KSČ než kdykoli dřív, dílčí zájmy, i sociální, a nimiž vstupovala na počátku jara do obrodného procesu, se podržovaly vyšším, celospolečenským či celonárodním, protože bylo cítit jejich bytostné ohrožení. Z pěti socialistických zemí se množily ostrí kritiky a výpady proti vývoji u nás a některým našim veřejným činitelům. Probíhaly zde manévry početných vojsk Varšavského paktu, ačkoliv bylo řečeno, že půjde jen o cvičení štábní. Smrkovský se mimochodem spolu s dalšími čs. představiteli zúčastnil jeho tzv. hodnocení v Milovicích 2. července, když byla čs. novinářům odepřena účast, ačkoliv to bylo původně slíbeno. Po skončení cvičení se cizí jednotky neměly příliš k odchodu. Množily se i nejrozmanitější provokace, inspirované a připravené sovětskými místy a jim vyhovující. Skupiny známých i méně známých konzervativců, zneužívajících vše, co se dalo, se scházely a napadaly vedení KSČ, či jeho část, když se k nim ta druhá přidávala, za nerozhodnost proti protisocialistickým silám, které se staly zaklínadlem, i za samotný program obrody. V jejich názorech bylo znát stopy staré omšelé argumentace, vyčpělá hesla i prvky antisemitismu a autoritářství. Oprávněnou negativní reakci veřejnosti provázal proslulý dopis 99 zaměstnanců pražské Pragovky, zasláný do SSSR v době celozávodní dovolené podniku, tedy bez projednání v jakémkoliv závodním orgánu KSČ či odborů a žalující na poměry v republice. Smrkovský s Věnkem Šilhánem pak usilovně museli v závodě uklidňovat jeho osazenstvo proti denunciantům, kteří svým činem vyvolali obecné opovržení k takovým, kteří se dají zneužít k něčemu podobnému. Přitom orientační průzkum veřejného mínění ukazoval, že 75% Čechů a 77% Slováků očekávalo, že současné dění přispěje k posílení socialismu. Obavy o jeho oslabení vyslovilo v Čechách jen 7% a na Slovensku 5% dotázaných. Posílení demokracie vidělo v procesu 88% občanů, oslabení jen 1% a 11% respondentů odpovědělo, že neví. V polovině července Ústav pro výzkum veřejného mínění uspořádal anketu s otázkou: "kterým osobám nového vedení KSČ důvěřujete nejvíce?". Smrkovský se umístil na pátém místě za Dubčekem, Císařem, Šikem, Svobodou a před Husákem a Černíkem. Byl to výkyv ve Smrkovského popularitě, reakce na jeho vystoupení po návratu ze Sovětského svazu a připomínající jeho obavy a hájící přátelství k němu. Před několika týdny byl na špici oblíbenosti.

Progresivní část KSČ a jejího vedení byla přesvědčena, že nejlepší metodou postupu v demokratizaci veřejného i hospodářského života jsou pozitivní činy a ne bezbřehé diskuse, polemiky a manifesty.

Urychleně se snažila pokračovat v přípravách sjezdu a sjezdových materiálů, protože byla přesvědčena, že sjezd zakotví vše to nové ve stranickém životě, co se prosadilo a do vedoucích orgánů zvolí takové komunisty, kteří nebudou obnovu brzdit, ale rozvíjet ji. Měly k tomu napomoct i nové stanovy KSČ, které měly především vymezit práva a povinnosti členů, včetně ponechání si vlastního názoru, při respektování názoru většiny, je-li člen přesvědčen o nesprávnosti přijatého usnesení. Návrh stanov byl počátkem srpna předložen předsednictvu, 10. srpna zveřejněn ve stranickém tisku a předložen k vnitrostranické diskusi. 17. srpna na setkání některých členů předsednictva a novinářů, která se konala v Hrzánském paláci, Smrkovský upozorňoval, že je nutno střežit přípravu sjezdu a nedávat nikomu záminku k odložení. Zdůraznil, že je lepší pracovat a neodpovídat na polemiky. Nechat se vyprovokovat by podle něho mohlo znamenat katastrofu. Fr. Kriegel zde řekl, že nad námi visí Demoklův meč, jehož šňůra se stále více a více prošoupává.

V atmosféře nervozity vyšel 22. května v časopise Student požadavek po obnovení sociálně demokretické strany a také její bývalí příslušníci ho začali nahlas vyslovovat a scházet se. Na Schůzi předsednictva, které se tím zabývalo a označilo to za kontrarevoluční pokus, se Smrkovský nezúčastnil, protože byl právě v Moskvě. Ale měl k tomu stejně záporné stanovisko. Říkal, že rozkol v našem dělnickém hnutí z r. 1920 byl překonán ve čtyřicátých letech a bylo by krokem zpátky ho obnovovat. Účastnil se i různých jednání se sociálními demokraty, nabízel jim různé funkce a větší možnosti uplatnění v KSČ a politickém životě, ale až hodně později, na počátku sedmdesátých let o tom znovu uvažoval a přiznával, že by možná nebylo marné, kdyby vedle komunistické strany existovala ještě jedna strana socialistická, jako loyálně opoziční, což by zaručovalo větší demokratický pohyb ve společnosti.

Již v červnu byly na mnoha závodech vytvořeny přípravné výbory pro ustavení rad pracujících, které měly převzít vedení závodů a tím ve skutečnosti dát průchod spoluúčasti pracujících na řízení. Vedly se o tom velké diskuse mezi politiky, ekonomy a také mezi dělníky, kteří tak byli rozvířeni vlastní dělnické problematiky vztahování do demokratizačního úsilí a tak k podpoře ekonomické reformy.

Mnohým z nich bylo docela jasné, že v dřívější době se nedalo o žádné dělnické politice a účasti na řízení mluvit, a to přes všechnu demagogii kolem toho. Tím spíše ne o tom, že podniky patří dělníkům a pracujícím v nich zaměstnaným. Byrokratické pojetí a překroucení podstaty socialistického vlastnictví dávalo pracujícím minimální práva ke správě jejich tzv. společného majetku....

Při znárodnění v r. 1945 a 1948 byly sice podniky postátněny, ale nikdy nebyly skutečně zespolečenštěny, jak to deklaruje marxismus. Nespravovali je dělníci a jejich volení zástupci, ani kvalifikovaní odborníci, nýbrž úředně stanovení "správci", vybraní z nomenklatury především podle kádrově politických hledisek a plnění příkazy shora bez ohledu na skutečné zájmy dlouhodobé i krátkodobé a vůli samotných zaměstnanců.

Smrkovský ~~se~~ se svými poradci a spolupracovníky tyto skutečnosti dobře uvědomoval, a proto již na květnovém plénu ÚV KSČ hovořil o nutnosti přemýšlet také o určité formě předání továren dělníkům a zaměstnancům, bezprostředním výrobcům. Chápal, jak škodlivé a brzdicí rozvoj hospodářství a lidové iniciativy je, aby všichni bez rozdílu byli zaměstnanci státu, kterému všechno patří a o všem rozhoduje.

Velká škoda byla, že J. Smrkovský měl málo času na svou starou lásku- zemědělství. I zemědělci se zapojili do obrodného procesu, ačkoliv tomu širší veřejnost ve městech věnovala nepatrnou pozornost. Snažili se rehabilitovat nejen přes 50 tisíc rolníků, postižených persekucí v době násilné kolektivizace, ale celé toto odvětví národního hospodářství, na němž byla závislá výživa obyvatelstva. Po celá léta sice fungovalo, ale především zásluhou samotných rolníků. Bylo středem pozornosti různých orgánů a usnesení, ale fakticky zůstávalo bez účinné pomoci potřebnou technikou a technologií, jeho pracovníci byli všemožně politicky i sociálně diskriminováni ve srovnání s jinými vrstvami společnosti.

Když již začátkem r. 1968 přišli s návrhem založit si svou vlastní zájmovou organizaci v rámci Národní fronty, různí byrokraté a lidé často bez potřebné kvalifikace vybraní k jeho řízení, se různými intrikami snažili tomu zabránit. Josef Borůvk~~á~~^á, který se vůbec první jako výkonný zeměděleč dostal v lednu 1968 do předsednictva ÚV KSČ, nebyl již v dubnu v této funkci a stal se ministrem zemědělství, což v hierarchii moci neznamenal již takovou váhu. Přes různé sliby a usilovnou činnost přípravného výboru Svazu zemědělců, který byl zvolen na únorovém VII. sjezdu

JZD, nedošlo k jeho založení v té formě, jak to venkov požadoval. Ve svazu měli být dobrovolně sdružení nejen družstevníci, ale i soukromí rolníci, zaměstnaní státních statků, zemědělských služeb a průmyslu výživy a svaz měl prosazovat jejich zájmy. Jeho zástupci před konferencí v Nitře, kde se počátkem července sešla konference jeho delegátů, ale vlastní založení bylo zde odloženo, několikrát navštívili i Smrkovského, aby ho žádali o pomoc. Ten byl zaneprázdněn jinými úkoly, takže se jim dostalo jen rady, aby svůj svaz nazvali socialistickým, aniž by na schůzi předsednictva vystoupil protim koncepci, kterou zpracovali a předložili zemědělští byrokraté i proti vůli svého resortního ministra. Ta z obavy, že by svaz mohl být považován za obnovení agrární strany, jako to rádi konzervativci prohlašovali, nepostulovala ta práva zemědělců, jaká ve své většině požadovali.

Velkou Smrkovského starostí bylo včasné a spravedlivé provedení federalizace. Sblížil se s dr. Husákem, když udělal vše možné pro jeho úplnou rehabilitaci a návrat do veřejného života. Husák se stal náměstkem předsedy vlády spolu se Šikem a Štrougalem. Smrkovský se sblížil i s jinými činiteli ze slovenska a dobře věděl, co pro Slovensko nové státoprávní uspořádání znamená, jak obtížně se prosazuje náprava dřívějších křivd. Slyšel to i od prostých pracujících ze Slovenska, když tam počátkem července přijel jako předseda Národního shromáždění na oficiální návštěvu.

Druhá polovina července a první polovina srpna 1968 byly poznamenány dopisy pěti komunistických stran z Varšavy vedení KSČ, jejichž nařčení odmítlo zasedání ÚV KSČ 19. července, jehož se sice nezúčastnilo 22 členů, ale za to mu byli přítomní zástupci delegátů zvolených na XIV. sjezd ze všech krajů. S výjimkou Koldera všech dalších 20 diskutujících podpořilo stanovisko předsednictva, když rozhodné stanovisko odmítající varšavský dopis přivezl z Bratislavy do Prahy jménem vedení KSS V. Bilak. Vměšování do vnitřních záležitostí republiky odmítlo ve svém prohlášení rovněž Národní shromáždění a další orgány, Rezolutně je odmítly krajské konference KSČ. Vedoucím delegace ÚV KSČ na městské konferenci v Praze byl Josef Smrkovský, který zde pronesl obsáhlý projev. Obšírně v něm hovořil o podstatě obrodného procesu, o vzrhu strany a společnosti, postavení mrstreníků, kteří nikdy nevyjádřili takovou masovou podporu KSČ, jako v těchto dnech. Mluvil o novém pojetí Národní fronty a také o sabotážích demokratizace. Otetřeně řekl, že mezi mnoha stranáckými funkcionáři se stále více a více

projevuje nechuť vytvářet nový politický systém, nechuť ke skutečném partnerství, ačkoliv autorita KSČ byla nebývalá. Řekl: "Poměr k Národní frontě, ochota a schopnost pracovat demokraticky na její platformě, se podle mého soudu stává objektivním dělícím i v našich řadách, zejména v naší funkcionářské aktivě. Na poměru k Národní frontě se totiž neomylně ukáže, na jakém pojetí komunistické strany kdo stojí....kdo není schopen provádět upřímnou demokratickou národně frontovskou politiku, kdo není schopen vymanit se z návyku politického monopolu moci, neprospívá straně a dvakrát ji neprospívá, stojí-li v nějaké stranické funkci." - Byla to slova tvrdá a upřímně míněná, vyslovená především na adresu i mnohých členů vedoucího gremia KSČ, kteří vědomě sabotovali reformní snahy, různě ochromovali i jeho jednání, o jeho obsehu okamžitě informovali sovětskou ambasádu a byli tak brežněvovskou agenturou uvnitř vedení KSČ. Smrkovského slova se s porozuměním setkala u delegátů. Smrkovský jim přiznal, jaké tlaky přicházejí z SSSR, NDR i Polska, jaké bezpříkladně vměšování do čs. vnitřních záležitostí jsme právě svědky. V té souvislosti poznamenal, že "stojíme v průsečíku nej-různějších tlaků a názorů", ale že "rozhodující je zajistit věrnost nastoupené cestě, cestě demokratické otrody strany a veřejného života naší společnosti vůbec. Rozhodující je zajistit nedotknutelnost této cesty na všechny strany. Proto konferenci navrhl, aby do své rezoluce vložila pasáž o státní a národní suverenitě a jejím střežení.

Koncem července a začátkem srpna dochází k jednání v Čierné nad Tisou a pak v Bratislavě, jichž se zúčastňuje - a to velmi aktivně - i Smrkovský. S jejich obsahem seznamuje pak veřejnost. Před odjezdem do Čierné uklidňuje občany v rozhlasovém a televizním projevu a slibuje, že se bude držet mandátu lidí, jemuž složí účty. "Každý z nás se tohoto mandátu musí držet. Až se vrátíme zase zpět do Prahy, budeme skládat účty- jako kolektiv, jako orgán, ale také každý za sebe... kdo vystoupí z řady při jedbání v Čierné, vyřadí se z národa." /Řádelům říkal: "Jedeme obhájit program polednové politiky, vyjádřený Aličním programem strany a zabránit roztržce se Sovětským svazem." Později podrobně popsal průběh tohoto závažného jednání mezi předsednictvy ÚV KSČ a ÚV KSSS i následné jednání v Bratislavě. Hned po příjezdu z Čierné mluví v deset hodin večer z balkónu na Staroměstském náměstí na improvizovaném shromáždění několika tisíc Pražanů, kteří chtěli být zčerstva informováni. Referuje o jednání i na aktivu stranických funkcionářů ve Sjezdovém paláci.

7

Tato dramatická jednání byla provázena vlnou podpory a důvěry občanů ve vedení KSČ. Přes milion lidí podepsalo během krátké doby ve spontánně organizované akci výzvu k sošidaritě a představizeli KSČ a ČSSR a k jejich pevnému stanovisku v Poselství, zdůrazňujícím socialismus, spojenectví, suverenitu a svobodu jako hlavní programové postuláty. Manifestačnímu podepisování v Praze před Dětským domem se demonstračně účastní i Smrkovský,. O postojích svědčilo i vytvoření zvláštního fondu republiky, do něhož občané přinášeli peníze a cennosti, aby byla jejich republika silná.... Tento fond dosáhl v krátkém čase částky přes 225 milionů Kčs a dobrovolná sbírka na zlatý poklad republiky činila přes 700 kg zlata. Svědčila o tom i epizodní historka, která se treduje z doby jednání v Bratislavě. Když při příletu hostů z pětky volali lidé "Dubček, Svoboda", skandovaně provolávali slávu našim představitelům a všude je srdečně zdrevili, požádal Smrkovský nejbližšího milicionáře, aby aspoň jednou provolal slávu třeba Ulbrichtovi. Ten odmítl a prohlásil, to že nemůže. 7

Taková byla atmosféra té doby a celý demokratický svět také psal o projevech spontánního vlastenectví čs. lidu, o opravdové, snad poprvé v dějinách uskutečňované mírové jednotě komunistické strany a lidu, občanů a jejich představitelů, v čemž zase tisk některých socialistických zemí spatřoval projevy kontrarevoluce.

20. srpna, právě v den, kdy orgán Italské komunistické strany Unita uveřejnil článek svého pražského zpravodaje G. Boffy, že v Československu nehrozí žádná kontrarevoluce, že od ledna zde nedošlo k jediné protisocialistické provokaci, k jedinému ^{vážnému} incidentu a strana i její představitelé mají nepředstavitelnou autoritu v madaách, se odpoledne sešlo ke své schůzi předsednictvo ÚV KSČ, aby projednávalo materiál o analýze společenského pohybu v zemi a návrh zprávy na mimořádný zářijový sjezd. V té době již bylo obecně známé, že tento orgán není jednotný, že jeho členové zaujímají rozporná stanoviska, že jeho většinu tvoří různě odstupňovaní konzervativci a váhavci a že ti rozhodní, prosazující reformní kurs, mají co dělat, aby vedení našlo jakous takous společnou řeč.

Krátce po jedenácté večer, v průběhu jednání, se dozvědělo, že vojska pěti zemí překročile hranice Československa a že do šesti hodin ráno celou zemi obsadí.

Několik hodin potom bylo možné se z prohlášení agentury TASS dozvědět, že intervenční vojska přišla v ponuré invazní noci na po-

zvání členů "ústředního výboru KSČ, vlády a Národního shromáždění, kteří požádali o pomoc vlády a komunistické strany bratrských zemí."

Později k tomu Smrkovský řekl:

"Dodnes nikdo veřejně neřekl ani neuveřejnil v novinách, kdo, kteří lidé ono pozvání učinili. Mluví se i o členech tehdejšího Národního shromáždění, jehož jsem byl v té době předsedou. Krátce po 21. srpnu si předsednictvo Národního shromáždění vyžádalo od všech členů parlamentu, od všech poslanců i ministrů písemná místopřísežná prohlášení, že nikdo z nich vojska nepozval. Všech 296 poslanců /tolik jich v té době parlament měl/ dalo předsednictvu tato svá písemná prohlášení, že nikdo z nich, nikoho, žádná vojska nepozval. Toto prohlášení dali i ti dnešní členové předsednictva ÚV KSČ, kteří r. 1968 byli poslanci NS.

Do konce svého života se to Smrkovský nedozvěděl. Ani z novin, ani jinak. Ba ani z proslulého Poučení. Veřejnost doma i ve světě se to nedozvěděla dodnes. Ani po dvaceti letech, v době glasnosti a vnášení více světla do historie a nedávné brežněvovské minulosti to neví. Snad to neví ani dnešní předseda Federálního národního shromáždění, ani tehdejší předseda Ústřední kontrolní a revizní komise KSČ a místopředsedové vlády z r. 1968. Neboť nevědomost hříchu nečiní. I když to právní normy neuznávají.

Praha 1987

Čestmír C í s a ř :

STRANA, SPOLEČNOST, STÁT - K ČINNOSTI STRANY

Redakční poznámka:

Studie byly napsány v době, kdy autor plnil od ledna 1966 úkoly čs. velvyslance v Rumunsku /první z nich v srpnu 1967, druhá v listopadu 1967, narychlo zkorigováno 6. ledna 1968/. Jsou svědectvím o tom, jak vyzrávalo myšlení reformních komunistů nejen doma, ale i v zahraničí. Je v nich obsažena řada myšlenek, které platily nejen před dvaceti lety, ale mají co říci i dnes. Některé autorovy názory sice čas překonal, ovšem v zájmu autentičnosti jeho tehdejších úvah i jeho osobního etosu je přinášíme v úplném znění.

Pro informaci ještě dodáváme že obě studie autor zaslal A. Dubčovi, J. Dolanskému a J. Pilerovi.

Poslání Č. Císaře v Bukurešťě skončilo 20. března 1968, kdy se vrátil na výzvu A. Dubčeka do Prahy. Na zasedání ÚV KSČ v dubnu 1968 byl zvolen tajemníkem ÚV.

Strana, společnost, stát

I.

Každá politická strana vzniká jako organizovaná společenská síla, usilující o dobytí moci, tj. obsazení rozhodujících pozic ve státních a jiných orgánech a institucích svými přívrženci a představiteli, aby mohla utvářet celý společenský život podle svých představ, své filosofie, svého programu. Každá strana reprezentuje určité třídní, sociální, skupinové zájmy.

Komunistická strana usiluje revolučně přetvořit starou společnost, založenou na soukromém vlastnictví výrobních prostředků a na vykořisťování námezdní pracovní síly ve společnost novou, socialistickou, založenou na společenském vlastnictví národního bohatství a zdrojů výroby a na lidských vztazích společenské rovnosti, spravedlnosti a spolupráce. Proto chtějí komunisté v čele lidu dobytí moci ve státě, kde se jim to podařilo, realizují svůj filosofický a politický program. Tak tomu je dnes ve všech socialistických zemích.

Komunisté pracují nejen pro vlastní osvobození, ale pro osvobození celé společnosti, všech pracujících, celého lidstva z útlatu

kapitálu. Nejsem silou nad společností, jsou nerozlučnou avantgardní součástí své společnosti, jsou vrostlí do všech jejích organismů. Smyslem jejich činnosti není ovládnout ostatní lidi, nadřadit se nad ně, získat privilegia pro sebe, ale ukázat všem cestu k novému, pokrokovějšímu řádu, aktivizovat je pro osobní účast v novém životě, na místě a v práci, která odpovídá jejich kvalifikaci, nadání, zájmu. Vztah komunistů a nekomunistů je vztahem vzájemného pochopení, respektu, spolupráce, přičemž komunistická strana jako vedoucí síla společnosti vypracovává generální linii politiky, odpovídající zákonitému vývoji této společnosti; opírá se při tom o vědecké výzkumy dosaženého stupně vývoje, o poznání příštích nezbytných potřeb společnosti a formuje další dosažitelné, reálné cíle lidu, národa, státu. Nakolik ovšem strana a stát /socialistický stát/ narážejí na odpor starých vládnoucích tříd nebo zaostalých skupin obyvatelstva, natolik jsou nuceny bránit revoluční vymoženosti a prorážet cestu pokroku, a to prostředky, které jsou úměrné síle a charakteru odporu, násilnými i mírnými.

V průběhu socialistické výstavby rozmnožují a upevňují komunisté důvěru lidu ve správnost svého programu. V období rozvoje už existující socialistické společnosti jsou komunisté stále bližší ostatním občanům, vzájemná důvěra a spolupráce se rozšiřují a prohlubují, rozdíl mezi komunisty a nekomunisty se postupně zmenšuje, nekomunisté si osvojují řadu vlastností členů strany, jejich společenskou aktivitu, občanskou kázeň, odpovědnost celku, úsilí o vysokou kvalifikaci, o vynikající výsledky práce atd. Odpor vnitřních protisocialistických sil slábne, nabývá nové, mírnější podoby a tomu odpovídají i nové, převážně výchovné prostředky strany a státu při jeho zdomácnění. Jestliže se v období rozvoje socialismu objevuje určitý odstup, určité napětí mezi komunisty a ostatními občany, znamená to, že strana neuspívá ve snaze získat všechny lid pro svůj program, že její práce má vážné chyby.

Komunistické strany v socialistických zemích nemnoze již vybudovaly základy socialistické společnosti. Tvář nového zřízení, nového způsobu práce a života lidu musí být přitečlivá nejen pro vlastní lid, nýbrž i pro lid zemí s obdobným stupněm vývoje a vůbec pro jiné utiskované národy. Jestliže tvář socialismu, usku-tečného v kterékoli zemi některým svým rysem odpuzuje, je něco v nepořádku, je potřeba odhalit příčiny toho a napravit skutečnost.

Ze nepřítelství toho či onoho rysu nového zřízení nelze vinit kritiky, ale tvůrce, budovatele. Což se nestalo nemálo chyb např. v ČSSR mechanickým, dogmatickým realizováním některých tezí násilně naroubovaných na společnost s vlastními tradicemi, zvyklostmi, stupněm civilizace? Národní zvláštnost nutno respektovat, ovšem neztrácet se zřetele ani obecné principy socialismu.

Komunistická strana využívá pro realizaci svého programu organizovaných společenských sil, organizací, institucí. Klasickou podobu státu v jeho základních funkcích využívá pro organizování výstavby nového řádu a pro jeho obrodu. Budování hrají důležitou roli i odborové a jiné organizace pracujících, kulturní instituce apod. Tyto organizace a instituce strana nenahraňuje, nesnižuje jejich společenskou autoritu, nepřeměňuje je v pouhé výkonné orgány stranických rozhodnutí, ponechává a rozvíjí jejich specifickou tvář a funkci. Komunistům v nich ukládá plnit generální linii, avšak ponechává jim plnou iniciativu a pravomoc řešit jednotlivé otázky podle podmínek dané organizace. Kdyby tomu tak nebylo, kdyby chtěla strana všechny společenské organismy podříditi svému každodennímu rozhodování a vedení, znamenalo by to zavalit stranické orgány obrovskou, nezvládnutelnou agendou, ochromit činnost státních a ostatních veřejných orgánů, udusit iniciativu komunistů a zejména ostatních občanů v nich působících. Správný vztah strany a státu, strany a masových organizací je nesmírně důležitý pro správné fungování socialistického společenství, pro rychlý postup budování, pro upevňování důvěry lidu v nový pořádek, pro sbližování komunistů a nekomunistů, pro osvědčení schopnosti strany unést historickou odpovědnost.

Komunistické strany jsou internacionální, tj. vedle cíle vybudovat socialismus ve vlastní zemi - lépe spolu s tímto cílem - kladou si jako nerozlučnou součást své činnosti spolupracovat s ostatními komunistickými stranami a sociálně revolučními silami v jiných zemích při realizaci marxistického filosofického a politického programu na celém světě. Nejde o vývoz revoluce a vnucování daného vzoru jiným národům a zemím. Jde o vytvoření přítežlivého příkladu nové společnosti, o ideovou politickou i materiální podporu soudružským stranám a hnutím, o společný postup proti společnému nepříteli - kapitálu. V domácích podmínkách je strana jedinou určující silou, co se má nebo nemá pro úspěch socialismu dělat; je zato odpovědná především svému lidu, ale i mezinárodní revoluční veřejnosti. O společných internacionálních úkolech

se komunisté různých zemí radí, konzultují, scházejí na poradách a konferencích, někdy přijímají společná prohlášení. Proti reakční a kontrarevoluční strategii imperialismu nelze než postupovat podle jednotného celkového strategického plánu revolučních sil. Tento plán musí být opravdu rámcový a ponechávat dostatek prostoru pro pružnou iniciativu a dílčí akce jednotlivých stran a zemí. Mění-li tomu tak, jsou-li vnucovány všem podrobnosti i taktického rázu, dochází k nedorozuměním neshodám ba i roztržkám.

První stranou, která zvítězila ve své zemi a vybudovala socialismus je KSSS. Slaví již 50. výročí sovětské moci. Velikost a síla SSSR je významnou oporou revolučních sil a komunistů všech zemí. Po léta byla KSSS pomocníkem jiných stran, které zmohutněly, ovládly teorii i praxi revoluce a dnes pracují samostatně, Socialismus zvítězivší v dalších zemích přináší nové, cenné zkušenosti celému hnutí, obohacuje marxismus-leninismus. Komunisté celého světa mají soudružský vztah k první vítězné straně a k sovětskému státu. Složitě úkoly v každé zemi, na každém kontinentě vyžadují však samostatnou aktivitu, rozhodování a odpovědnost každé strany zvlášť. Ideje jakéhosi centra jako řídící síly, podrobující ostatní kázi /vzor Kominterha/ neodpovídá soudobým podmínkám. Pokusy kterékoliv strany vměšovat se do záležitostí jiných stran, kritizovat jejich postup z úzkého pohledu jen vlastních zkušeností, škodí hnutí. Také pokusy podceňovat úlohu KSSS, podryvat autoritu SSSR/čínské vedení/ škodí celému hnutí.

II.

Základní funkcí státu v socialismu je organizovat společenský, hospodářský, kulturní, mezinárodní život dané národní společnosti, všestranně ji rozvíjet a chránit dovnitř i navenek. Socialistický stát má tudíž jasný mocenský charakter a nemůže ještě splynout se společností, odumřít. Své mocenské funkce vykonává mírnými i donucovacími prostředky /podle zákonů, které si společnost dává/, a to ve prospěch celé společnosti. Uplatňuje se tudíž vůči zájmům jednotlivých tříd, vrstev, skupin a jednotlivců z hlediska nejobecnějších zájmů své vlastní společnosti i zahraničních spojenec-
kých společností a hnutí.

Vznikl-li socialistický stát v podstatě jako diktatura proletariátu, jako její forma, vyvíjí se postupně v stát, představující a rozvíjející všeličové zájmy a úkoly. Nadále nemůže jednostranně hájit jen úzce skupinové zájmy bývalého proletariátu, přeměněného v socialistickou dělnickou třídu /zájmy materiální, duchovní i mocenské/, nýbrž je povolan urovnávat vztahy tříd a skupin socia-

listické společnosti tak, aby všichni pracující viděli ve státu svého nejvlastnějšího představitele, ochránce, organizátora společného života. Dělnictvo a v jeho jménu stát se tudíž nesmí povyšovat nad ostatní pracující a potlačovat jejich oprávněné zájmy. Také strana nesmí propadat "dělnické úchylce", naopak, má dbát, aby stát vystupoval výrazně jako všelidová organizace. Úloha dělnické třídy, jako avantgardy socialismu se neprojevuje v jejích mocenských výsadách, nýbrž v její výrobní a politické aktivitě, v její masové podpoře politiky strany a státu, v jejím usilování o výrobně technický a společenský pokrok.

Socialistický stát přejímá a využívá všech dosavadních osvědčených vymožeností a forem demokratického uspořádání společnosti, známých už v dřívějších společnostech. Nevyhlašuje jen demokratická hesla, nýbrž poprvé v dějinách je dovádí do důsledků a skutečně realizuje. V počátečním období po uchození moci proti odporu buržoazie, je demokracie pochopitelně omezována v souladu s potřebou zabránit bývalým vládnoucím třídám a politickým stranám zvrátit revoluční pořádky a restaurovat kapitalismus. "o vítězství socialismu", v období vývoje všelidového státu se demokracie stále rozšiřuje a nabývá nových historicky progresivnějších podob. Při zachování a rozvíjení zastupitelského systému uplatňují se stále více prvky přímé demokracie, skutečné lidové samosprávy. Tento proces strana neponechává živelnosti, nýbrž jej obezpečně řídí, aby stupeň demokracie ani nezaostával za potřebami společnosti, ani nepředbíhal existující úroveň vyspělosti této společnosti. Kdyby strana dopustila zaostávání, vyvolá nespokojenost lidu, kritiku systému a zabrzdí tvrpří aktivitu pracujících, přičemž z mezinárodního hlediska umožní nepřítelům diskreditovat socialismus v očích světové veřejnosti jako "nedemokratický". Kdyby strana předbíhala vývoj, dojde k nežádoucím deformacím, zneužívání demokracie, anarchii.

Socialismus, zejména ve své rozvinuté fázi, musí uplatňovat tradiční demokratické formy volitelnosti, kontrolovatelnosti a odvolatelnosti všech státních funkcionářů. Na rozdíl od buržoázní demokracie, kdy reprezentativní orgány státu jsou určovány podvodnými volbami nebo násilným pučem, apod. V socialismu musí být volby skutečně svobodné, výběr volených zástupců odpovídat přání a vůli pracujících. Není-li tomu tak, mají pracující počít, že jsou znovu podváděni a že jsou jim vnucováni kandidáti proti jejich vůli. Strana musí dbát těchto demokratických pravidel a

nikdy je neporušovat, nechce-li ztratit důvěru.

Kandidování lidí neoblíbených, kteří zklamali a neosvědčili se, je těžkým proviněním vůči straně a lidu. Pracující chtějí, aby jejich jménem rozhodovali v zastupitelských orgánech lidé schopní, kvalifikovaní, čestní, neúplatní, spravedliví, energičtí, veřejně známí a oblíbení, jimž je možno bez obav svěřit úkol vládnout, spravovat. To je i zájem strany. Vešle komunistů, kteří mají žádané vlastnosti, musí být do veřejných ~~schůzí~~ funkcí povolávání i nekomunisté se stejnými vlastnostmi. V ^{ve} volbách je potřeba v současné vývojové fázi socialismu umožnit voličům výběr z více kandidátů, kteří všichni vynikají potřebnými kvalitami charakterovými, odbornými i politickými.

V socialismu v jeho dlouholetém vývojovém období potřebujeme i pro veřejnou činnost, pro státní a veřejnou správu odborníky, "politiky z povolání", lidi zkušené v "řemesle" správy státu. Ideál kdy bude možno uplatnit pravidelné a všeobecné střídání ve státních funkcích, je zatím vzdálen. To ovšem neznamená neměnitelnost funkcionářů a vytváření funkcí na doživotí. Hlavním kritériem zachování funkce musí však být jen a jen osvědčení, praktické pozitivní výsledky práce, pokračující důvěra lidu, znovuzvolení v konkurenci s jinými kandidáty. Bránit výměně tam, kde je všeobecně žádané, znovukandidovat někoho, kdo neuspěl, by mělo být nepřípustné.

Zvláštní problém představují nejvyšší nositelé státní moci. Zde je potřeba přísně dbát zásady kolektivního vedení, nepřipustit sňustředění moci v ruku jednoho nebo malé skupinky, včas připravit "střídání stráží" při zachování kontinuity kolektivního orgánu a při neporušené autoritě nejvyšších orgánů státu. Zásadně by se mělo odmítnout spojování nejvyšších funkcí v ruku jednotlivců, protože vytváří nebezpečí nadměrně koncentrované moci, kterou jen stěží lze kontrolovat.

V každém státě hraje důležitou roli státní aparát, sbor stálých funkcionářů s potřebnou odbornou i politickou kvalifikací, vybavený praktickou pravomocí výkonovou a správní. Socialismus má v nynější fázi relativně spolehlivý státní aparát, avšak málo kvalifikovaný, podléhající byrokratickým tendencím, navyklý "od-
úřadovat" problémy a nikoliv je konkrétně řešit výkonem správní činnosti nebo vypracováním koncepčního návrhu pro volené orgány. Je tu stálý úkol zkvalitňovat složení a úroveň práce státního aparátu jako profesionální složky státní moci a správy, jako pevnou odbornou a praktickou oporu státních orgánů. Státní aparát

musí mít určitou pravomoc rozhodovat konkrétní praktické otázky podle zásadních usnesení, zákonů a směrnic zastupitelských a ostatních demokratických zvolených orgánů. Mám si však nikdy nesmí osvojovat právo rozhodovat zásadní otázky, obcházet zákony a směrnice .

Centrální postavení v systému státní moci a správy má vláda, přičemž některé pravomoci přináležejí prezidentu republiky /o národním shromáždění jako nejvyšším zákonodárném orgánu se tu nezmiňují, i když by stálo za úvahu zabývat se také jím/. Funkce prezidenta byla u nás zachována z tradičních důvodů. V jiných socialistických zemích existuje jediný výkonný orgán - vláda, přičemž reprezentativní úlohu hlavy státu zastává kolektivní orgán, např. předsednictvo parlamentu, státní rada a pod. Jsme nyní v takové vývojové fázi, kdy je třeba znovu zvážit, nakolik je potřebí nadále zachovávat tento poměrně komplikovaný systém, převzatý z dob buržoázní demokracie a zda není vhodná doba pro soustředění veškeré exekutivy v ruku vlády jako centrálního mocenského a správního orgánu státu. Zachovat hlavu státu, ať individuální nebo kolektivní je ovšem nutné.

Vláda musí i v socialismu vládnout, tj. projednávat všechny zásadní a důležité otázky vnitřní a zahraniční politiky státu, hospodářského a kulturního vývoje země, přijímat potřebná rozhodnutí, vydávat nařízení, předkládat parlamentu návrhy zákonů, vyžadovat kázeň všech nižších státních orgánů, prosazovat celospolečenský zájem vůči všem ostatním organizovaným částem společnosti, skupinám, institucím apod. Ve své celostátní a celospolečenské pravomoci nesmí být vláda ničím omezována, jen zákony republiky a svými vlastními rozhodnutími. Vláda tudíž nesmí být zbavena žádného svého prerogativu. Má-li být kvalifikovaným sborem, řídicím státem, musí patřit do její kompetence všechny otázky vnitřní a zahraniční politiky země, nezužovat její poslání jen na sféru rozvoje ekonomiky, nepřeměňovat ji jen ve sbor jakýchkoli managerů, tzn. resortismus v postojích ministrů vyplývá mj. z toho, že vláda dříve neprojednávala závažné otázky politické oblasti a její členové neviděli dobře souvislosti svého resortu s celkovým stavem vnitřní a mezinárodní situace ČSSR. Naopak se probíraly i detailní otázky výrobního a ekonomického charakteru, kde byli mnozí ministři resortně silně zainteresováni a přímo sváděni k hájení partikulárních zájmů.

Má-li vláda dobře plnit své úkoly, musí být upravena její struktura a vyjasněny její pravomoci a metody práce, včetně jejího

vztahu k nejvyšším orgánům strany. Ve vládě musí zasedat nejkvalitnější lidé, jaké má strana a společnost pro daná odvětví činnosti k dispozici, lidé s vynikající kvalifikací odbornou, s bohatými znalostmi a zkušenostmi ze svěřené oblasti, politikové tekfíká-jíc "z povolání", veřejně známí a všeobecně oceňovaní. Je správné a žádoucí, aby hlavní členové vlády /předseda, ministr zahraničí, ministr plánování aj./, byli členy ÚV a někteří i členy předsednictva ÚV. Strana musí mít záruku, že vysílá do vlády lidi schopné realizovat generální linii strany a co nejtěsběji spjaté se stranickým vedením.

Předseda vlády je jednou z nejpřednějších osobností společnosti a strany, vybavený všelidovou důvěrou a autoritou. Složení vlády by mělo odpovídat jejím funkcím a úkolům, přičemž je třeba omezit počet tzv. hospodářských ministrů a přenášet jejich pravomoc na generální ředitele /v souladu s rozvojem fungování nové soustavy./ Na druhé straně je potřebí zvýraznit úlohu politických ministrů, zejména ministrů zahraničí, obrany, vnitra, školství apod., aby došlo k vyváženosti práce vlády mezi ekonomickou a politickou oblastí. V dosavadním pojetí jsou místopředsedové vlády jakýmsi mezičlánkem v práci celé vlády a omezují ústavní pravomoc ministrů. To není správné, pravomoc ministrů je nutně naopak posílit a ponechat jednoho nebo dva místopředsedy vlády skutečně na pomoc předsedovi a pro jeho zastupování. Vláda musí zasedat vždy jako kolektiv, dosavadní předsednictvo vlády se musí odstrenit jako nepotřebné za nového pojetí vládní činnosti.

Jednotlivá ministerstva je třeba koncipovat v duchu tohoto pojetí a svěřit jim posláním obstarávat perspektivu spravovaného úseku, legislativu, rozpočet, přípravu kádrů, rozdělení investic apod. Přitom musíme mít na paměti, že ne každá společenská činnost musí mít nutně svůj vrcholný orgán s řídicí pravomocí. Velkou část praktické činnosti mohou řídit generální ředitelství, ředitelé podniků, ústavů a institucí, místní správy, národní výbory atd., podle daných zákonů a předpisů, avšak s vlastní iniciativou. Ministerstva proto mohou být malým, avšak vysocce kvalifikovaným aparátem a jejich počet může být podstatně snížen.

Samostatný problém představuje státní kontrola, která by se měla zjednodušit a řídit heslem "kdo řídí, kontroluje". Bylo by praktické přimknout ústřední kontrolní orgán k parlamentu a místní kontrolní orgány k národním výborům jako jejich nedílnou součástí.

Národní výbory nutno chápat jako orgány podřízené centru, vládě a parlamentu, které fungují v rámci zákonné pravomoci. Jsou to orgány lidové moci, jejichž mocenská funkce se projevuje především dokonalou správou, rozhodováním podle právního řádu, nikoliv podle "selského rozumu". Je třeba zbavit národní výbory břemene detailního řízení hospodářského a kulturního života a orientovat je zejména na péči o potřeby obyvatelstva svěřeného obvodu a jejich uspokojování. Národní výbory/ani krajské/ nesmějí mít mlčky trpěné právo blokovat realizaci vládních rozhodnutí, ovšem musí být vládou slyšeny a jejich stanovisko zvažováno. Vleklé odklady sporých problémů jsou nejhorším nedostatkem vládní a správní činnosti.

Stranické orgány mají vůči státním orgánům všeobecně politickou řídicí funkci a právo stranické kontroly vůči komunistům tam pracujícím. Stranické sjezdy a pléna ÚV stanoví linii a zásadní politické směrnice. Vláda, parlament, národní výbory, státní aparát tuto linii a politiku konkretizují a realizují, protože v nich zasedá většina členů strany, kteří jsou vázáni stranickými usneseními. V žádném případě se stranické orgány nevměšují do každodenní činnosti státních orgánů, tím méně stranický aparát. Členové vlády, poslanci a jiní představitelé státu jsou straně odpovědní za svou činnost, ovšem současně odpovídají lidu, společnosti, voličům, kteří je do funkcí zvolili.

Komunisté ve státních orgánech jsou povinni skládat stranickým orgánům účty ze své činnosti, přicházet s novými problémy vyvstávajícími při realizaci politiky strany nebo i s návrhy na změnu stranických směrnic či rozhodnutí, jestliže se ukáží jako nereálná a nesprávná, překonaná životem. Stranické orgány jsou povinny se zabývat jejich náměty a zvážít jejich správnost, organizovat pomoc těmto soudruhům.

Vláda je odpovědná jako celek plénu ^{ÚV} strany. Změna ve složení nebo ve struktuře vlády musí být projednána plénem ÚV než je provedena příslušnými státními orgány. Tomuto plénu předkládá a zdůvodňuje návrhy na reorganizaci vlády její předseda, který nese před stranou hlavní odpovědnost za správné fungování vládního kolektivu, nejlépe zná složitou problematiku zásedních otázek vládní činnosti a výsledky práce jednotlivých ministrů. ÚV má právo a povinnost činnost vlády pravidelně posuzovat, kritizovat nedostatky, žádat nápravu. Ministři mají možnost odpovídat na kritiku a obhajovat svůj postup, své rozhodování. ÚV může uložit předsedovi vlády podat demisi, jestliže usoudí, že vláda nepostupuje v souladu s linií strany nebo nezvládá úkoly. Stejně tak

může doporučit předsedovi vlády /a prezidentovi/ provést výměnu ministrů., kteří neuspěli ve své funkci, nestačí již na své úkoly, jsou unaveni obtížnou vládní činností, trpí vleklou chorobou apod. Mezi komunisty ve vládě a plénem ÚV musí být vztahy přísné pracovní náročnosti, vzájemného respektu, pochopení pro složitost úkolů, soudružské pomoci, vědomí spoluodpovědnosti.

Velmi těsné a důvěryplné vztahy musí pak existovat mezi vládou a předsednictvem ÚV. Předsednictvo mj. kontroluje, jak plní komunisté ve vládě úkoly uložené plénem ÚV, avšak žádné zásadně nové úkoly jim neukládá - ty může uložit jen plenum. Sekretariát ÚV se zabývá vnitrostranickými otázkami, otázkami práce komunistů ve společenských organizacích a institucích bezprostředně spjatých se stranou; do otázek vládních se nevměšuje. Tato praxe je nutná, nemá-li docházet k prolínání práce předsednictva ÚV a vlády, k neúčelnému a škodlivému zasahování do běžné operativní činnosti vlády i jednotlivých ministrů, k povrchnímu rozhodování a nedostatečnému posuzování složitých problémů vrcholné státní činnosti.

To znamená i odstranit existující a mlčky trpěnou nadřazenost tajemníků ÚV ministrům, která oslabuje pocit odpovědnosti ministrů zbavuje je jistoty v rozhodování, přeměňuje je v jakési přívěsky aparátu ÚV a nikoliv ústavní činitele vybavené zákonnou pravomocí.

Státní orgány a státní aparát jsou v nezávislém postavení vůči stranickému aparátu, který je pomocníkem stranických orgánů a plní vnitrostranické úkoly; v žádném případě nemá právo ukládat státním orgánům úkoly nebo jim dávat směrnice. Pokud stranické orgány ukládají svému aparátu úkoly, jejichž splnění vyžaduje informace nebo spoluúčast státních orgánů, činí tak vždy po dohodě a ve spolupráci s odpovědnými komunisty pověřenými státními funkcemi. Zasahování stranického aparátu do státních orgánů přes hlavy odpovědných komunistů a zvolených představitelů lidové moci je nepřípustné a zanáší zmatek do vztahů ve straně i v zemi. Pracovníci stranického aparátu nesmějí považovat komunisty ve státních a jiných veřejných orgánech za nějaké druhořadé členy strany, podřízené jakési první kategorii členů v aparátě strany. Některí poznají problémy státní práce a mohou upozornit státní funkcionáře na dosah a vážnost těchto problémů, mají tak učinit na základě soudružských vztahů a vzájemné úcty.

Pro zlepšení dělbý práce a vzájemné spolupráce stranických a státních orgánů i jejich aparátu je potřeba přezkoumat dnešní

strukturu těchto aparátů a vymýtit zbytečné paralelismy, duplicity/ nebo i mnohokolejnost, překrývání a prolínání. Zejména mechanické přizpůsobování struktury aparátu strany struktuře státního aparátu, k němuž v minulosti docházelo pod záminkou "zvýšení vedoucí úlohy strany", se ukázalo neúčelné, nesprávné a často škodlivé. Posilování vedoucí úlohy strany prostřednictvím silného stranického aparátu, cestou zvyšování jeho pravomocí na úkor pravomocí zákoných orgánů vedlo k zbyrokratizování stranické činnosti, k vyhazování velkých finančních prostředků, k nesčetným kompetenčním sporům a nedorozuměním, k neprospěšné labilitě politických poměrů /mocenských i jiných/. Stranický aparát je třeba přebudovat a orientovat podle potřeb vlastní stranické činnosti, v níž převažují politicko- organizační, politicko- výchovná a kádrová práce, nikoliv odborná resortní činnost.

Vztah stranických orgánů a společenských organizací /odborné, svaz mládeže, tělovýchova, svaz družstev atd. / je třeba rovněž přezkoumat a upravit. Zásadně musí být společenské organizace samostatné ve své činnosti zájmové, odborné. Někdejší heslo o "podřízenosti odborů atd. straně" nemůže mít v současné etapě rozvoje socialistické společnosti takovou strohost. V praxi dochází totiž ke splývání činnosti strany a odborů, strany a svazu mládeže apod. ochabuje činnost masových organizací, vzrůstá nezájem jejich členstva o aktivní práci v nich, vyvstává otázka samé existence, samého smyslu těchto organizací. Řešení nemůže být v tom postavit je proti straně, nýbrž jaksi je "oddělit" od strany, zvýraznit působení komunistů v nich ne ve směru kopírování úkolů a metod práce strany, ale ve smyslu rozvíjení jejich specifické zájmové činnosti ve shodě s potřebami a cíli socialistické společnosti.

Není žádné neštěstí, dojde-li mezi orgány masových organizací a orgány strany či státu k názorovým sporům. Rozdílnost mínění o té či oné praktické otázce /nepřepokládáme rozdílnost v zásadních otázkách generální linie/ je přípustná a pochopitelná, neboť vyplývá z odlišného východiska, ze specifických zájmů, ze zorného úhlu poznávání. I teoreticky vzato musí v socialismu existovat možnost střetání stanovisek, boje názorů o řešení té či oné otázky. Není třeba v tom hned spatřovat pokus o "opozici", či Eruku třídního nepřítele". Tomuto boji je dokonce socialismus povinen dát organizovanou, legální základnu, počítat s ní ve svém politickém systému, v modelu svého zřízení: jedněm lidí strana podněcovat rozvoj demokracie a svobody ve svých vlastních orgá-

nech a organizací, jednak se musí její členové starat o řádné fungování všech demokraticky organizovaných sil společnosti.

Bude třeba také ožивovat práci se stranickými skupinami komunistů v orgánech masových organizací, svazů a pod., nejen tak, že jim budeme předkládat hotové rozhodnutí stranických orgánů, ale dáme jim možnost aktivně se podílet na tvorbě těchto rozhodnutí, aby je považovali za svá.

III.

Podle zkušeností posledního období vývoje socialismu je potřeba znovu projít stanovy strany, konfrontovat jejich formulace s faktickou realitou života, odstranit některé přežilé požadavky, přebírané do všech stanov prakticky od začátku století, přizpůsobit nové stanovy soudobé úrovni myšlení, politiky a formy činnosti komunistů v existující socialistické společnosti. To je složitý úkol, hodný vědecké analýzy a důkladných přípravných studií. Některé otázky však již formulovaly sama praxe a je možno jim vyjít vstříc bez dalšího zkoumání.

Základem životaschopnosti strany je aktivita všech jejích členů v té společenské činnosti, kterou si zvolili za své životní povolání či poslání, nebo kterou vykonávají ve veřejných funkcích; tato činnost musí sloužit rozvoji socialismu, rozkvětu hmotného a kulturního blahobytu lidu. Formální členství, vyznačující se pouze legitimací, placením příspěvků a slovními deklaracemi, avšak bez oné všestranné pracovní a společenské aktivity, je bezcenné. Je přímo neštěstím strany, že ve snaze zachovat obrovský počet členů, trpí ve svých řadách mnoho lidí, žijících a tyjících na výsluní vedoucího a mocenského postavení strany v naší společnosti. Moderní epocha vědecko-technické revoluce a společenských převratů si žádá všude, ve výrobě, ve státní správě, v kultuře atd. vzdělané a zkušené odborníky. Buď je strana má ve svých řadách a má odvahu je do odpovědných funkcí vyslat, - a pak je nárokům soudobého socialismu vyhověno; nebo je nemá a vysílá do řídicích orgánů a funkcí lidi nekvalifikované, pouze takřikajíc "věrné", s povrchními znalostmi, s kusou politickou připraveností - a pak je to se socialismem zlé, neboť tyto lidé za dnešních podmínek rychle odhalí svou neschopnost, když ovšem předtím ztratili důvěru lidí a poškodili autoritu strany.

Komunista, ať jakéhokoli sociálního původu či povolání či společenského postavení má ve straně rovnoprávné postavení se všemi čle-

ny strany, má stejná práva a stejné povinnosti. Jskousi "moc" nad ním nemá žádný, byť sebevýše postavený jednotlivý funkcionář; je podroben pouze demokraticky voleným, stanovami určeným kolektivním orgánům, a to pouze v dané míře stanovami strany. Na svém pracovišti musí komunisté prokazovat příslušnost ke straně především poctivým vztahem k vykonávané práci, čestným charakterem, soudružským vztahem ke spolupracovníkům, osvědčováním morálních a politických kvalit člena strany. Dobývání jakýchkoli výsad z pouhého titulu členství ve straně a nadřazování nad ostatní občany nebo pracující je nepřípustné. Také projevovat se jenom slovními deklaracemi a správnosti politiky strany je pro komunistu málo. Nedovede-li strhnout nekomunisty svým osobním příkladem, nesplňuje hlavní požadavky na člena strany. Komunista je odpovědný za plnění linie a politiky strany, odmítá jejich napadání z nepřátelských pozic, avšak bedlivě naslouchá kritice pracujících, nehájí chyby a omyly, naopak proti chybám a nedostatkům bojuje a usiluje o jejich nápravu všemi prostředky, které mu poskytují stanovy strany a zákony země. Právě nedávná zkušenost dostatečně jasně ukázala že dochází i k mylným, nesprávným stranickým rozhodnutím, která musí být dříve či později revidována, a členům strany je potřebí zaručit právo vystoupit proti takovým rozhodnutím a žádat jejich změnu bez hrozby disciplinárních trestů.

Pro úroveň života a práce strany je nesmírně důležitá kvalita řídicích orgánů, ÚV, KV, OV i výborů základních organizací. Patří do nich nejlepší komunisté bez ohledu na třídní profil nebo společenské postavení, členové strany s nejlepšími pracovními výsledky, s dobrou veřejnou pověstí, všeobecně oceňovaní, známí a oblíbení, ko komunisté nepodléhající ani suchému doktrinářství, ani zhoubné demagogii, citlivě chápající potřeby doby a socialistického vývoje, lidé s moderním logickým myšlením, s širokým všeobecně kulturním obzorem, spjatí s pracujícími masami i s technikou, vědeckou i uměleckou inteligencí a v neposlední řadě ovládající umění řídit a vést. Tzv. regulace složení stranických orgánů, nařizované procento dělníků, intelektuálů, mužů, žen, mládeže spod. /nebo jen doporučené procento, ale v praxi stejně dost kategoricky shora vyžadované/, která se přenáší i do složení jiných orgánů, zejména státních, přinesla fakticky popření zásady, aby do stranického orgánu přišli nejlepší komunisté, mnohé orgány jsou pak neschopné jednat a řešit věci na patřičné úrovni.

Nejvyšší stranické orgány musí být složeny tak, aby byly schopny zabezpečovat tvorbu generální linie politiky strany ve vnitřní

výstavbě i v zahraničně politice, a to na základě analýzy společenského vývoje a jeho potřeb, i prakticky realizovat tuto linii v denním životě. Na tom, jak se podaří zkvalitnit stranické orgány, závisí v největší míře další postavení strany ve společnosti a celá budoucnost socialismu.

Uvnitř strany musí panovat demokracie, a to demokracie bez dalších přítlaků. Jestliže je ve státním zřízení třeba počítat se stupněm vyspělosti společnosti a podle toho rozvíjet demokratické poměry a metody /příčemž budiž podotknuto, že v naší zemi má veřejná demokracie velikou tradici a její stupeň byl už i v minulosti vysoký/, pak uvnitř strany je potřeba zabezpečit bezvýhradně demokratický pořádek v jeho čisté, ničím neomezované podobě a skoncovat s překrozceným výkladem a praktickým uplatňováním tzv. demokratického centralismu. Nedostatek demokracie ve straně má zhoubné důsledky, od potlačování iniciativy a aktivity členů v základech organizacích až po chybná rozhodnutí nejvyšších orgánů. Pokud ještě omezení demokracie v naší straně existují /např. neudržitelné odmítání tajné volby funkcionářů/, je třeba v nových stanovách zjednat nápravu.

Demokracii musíme uplatňovat jak při volbě funkcionářů/připustit na sjezdech a konferencích apod. širší kandidátky s možností výběru, podporovat iniciativní činnost volebních komitů a delegátů při výběru kandidátů pro nové orgány/, tak při projednávání všech otázek politiky strany/poskytnout možnost střetnutí rozdílných názorů, věnovat pozornost neutřelým názorům, vyjadřujícím nové momenty vývoje, organizovat experimentální vyzkoušení některých zajímavých námětů a návrhů/. Na stranickém fóru nemají být projednávány vysloveně odborné speciální otázky technické, vědecké, kulturní, které jsou lépe a kvalifikovaněji řešeny státními nebo jinými odbornými orgány. Jsou však užitečná fóra komunistů- specialistů při zkoumání některých otázek zásadního politického rázu. /Forme komisí ÚV apod./. Ve straně nemůže být za soudobých podmínek dosaženo absolutní jednoty na všechny otázky života společnosti. Bylo už řečeno, že jdeme po neprobádaných cestách, že budujeme společnost bez bezpečně vyzkoušených historických vzorů a modelů. Na ten či onen problém mohou mít a také mají komunisté různé názory a navrhuji rozdílná řešení. Je potřebné prosadit a rozvíjet svobodnou diskusi uvnitř strany o všech otázkách, které vytyčuje život a které volají po řešení. Soudruzi vystupující s neobvyklými, skutečně novými názory, nesmějí být šmahem odsuzováni jako "kolísaví", "nespolehliví", "politicky nepevní" apod.

Sporné otázky musí rozhodnout praxe, zkušenost, výsledky. Proto je správná metoda postupného řešení, experimentů, ověřování na příkladech. Komunisté ovšem zachovávají jednotu v principiálních otázkách své filosofie, svého programu. I v této oblasti jsou možné diskuse a spory uvnitř teoretické stranické fronty, dokonce i tu je žádoucí maximální svoboda myšlení a konfrontace názorů celé intelektuální elity strany, avšak do úplného vyřešení teoretických otázek je nutná kázeň v plnění linie a usnesení stanovených sjezdem a plébem ÚV.

Součástí stranické demokracie je čestné a přímé jednání s každým členem strany, otevřené projednávání kritických připomínek k jeho práci nebo chování. Je třeba vymýtit zbytky "tajného kádrování", sbírání informací, zahrnujících i všemožné klepy a pomluvy. Prověřovat činnost komunistů je správné jen otevřeným projednáváním všech otázek jejich činnosti na příslušném stranickém fóru. Jestliže dojde stranickému orgánu jakákoliv informace o členu strany, musí s ním být přímo projednána a jsou-li pochybnosti o správnosti jeho postupu nebo chování, musí mu být dána možnost obhajoby před stranickým orgánem, který dostane případ k prošetření. Také je potřebí skoncovat s odvoláváním komunistů z veřejných funkcí na základě subjektivních dohadů nebo dokonce pomluv a osobních antipatií, aniž je těmto komunistům dána možnost a čas na dohady či pomluvy řádně odpovědět a aniž je brán ohled na demokratickou volbu těchto soudruhů širokou veřejností, např. autoritu ve spravovaném úseku. Praxe, kdy je členu strany oznámeno rozhodnutí stranického orgánu o jeho odvolání těsně před připraveným usnesením nebo dokonce dodatečně, by měla být nepřipustná. Takové "kádrové puče" nemají nic společného s komunistickou kádrovou politikou. Také bezdůvodné, nezákonné sledování stranických a veřejných funkcionářů bezpečnostními orgány musí být zakázáno pod trestem vyloučení ze strany a zbavení všech veřejných funkcí. Toto vyložené zvinstvo nspáchalo straně již těžké škody.

Stranická demokracie, jakkoliv široká a neomezená nevylučuje, neopak předpokládá fungování řídicích stranických orgánů, které si komunisté svobodně volí a jejichž usnesením se podřizují. Disciplína a centralismus ve straně mají ovšem své přesné poslání a také své hranice, nemají-li degenerovat v byrokratické *povášování*. poručníkování. Centrální orgány v podmínkách rozvinuté socialistické společnosti nesmějí rozhodovat detailní otázky kterékoliv oblasti společenského života, otázky, které nemohou dobře znát a tudíž

se k nim nemohou vyslovit zašvěceně, kvalifikoveně, s jistotou. Jinak je nebezpečí, že se dostanou do konfliktu s realitou a také s nižšími orgány nebo skupinami, kterým jsou detailní fakta dostupnější, a které jsou lépe kvalifikovány pro přijetí nutných opatření.

Má-li být centralismus ve straně posílen, jak se to žádá, a váha ÚV zvýšena, musí tento ÚV a jeho předsednictvo kvalitně a přesně plnit funkci určovat postup strany v jednotlivých obdobích v základních rysech a politických směnicích, nikoliv se usnášet o speciálních konkrétních otázkách, k nimž nemá dost podkladů a jež mu rozhodovat nepřísluší, které spíše patří vládě a jejím odborným orgánům a institucím. Jestliže ovšem ÚV nastoluje a řeší množství i detailních konkrétních problémů, nejen se vystavuje nárazům případné kritiky, rozhodne-li nesprávně, ale přebírá na sebe odpovědnost za jiné, nahraňuje státní a jiné veřejné orgány /a komunisty v nich/ ,pověřené řídit dané úseky. Rozhodnutí ÚV, které se ukáže nekompetentní a chybné, oslabuje autoritu ÚV i celé strany. Navíc vzniká tendence odporovat ÚV, neposlouchat jeho pokyny, tendence vymanit se z principu centralismu, což je samozřejmě nežádoucí pro jednotu a nebezpečné pro akceschopnost strany.

Mnoho se dnes hovoří o vědeckých základech politiky strany. K tomu nestačí jen povolávat do stranických orgánů a jejich aparátu lidi s akademickými tituly nebo pracovníkům tohoto aparátu takové tituly udělovat. Je správné svěřit rozpracování složitých úkolů ekonomických, kulturních, zahraničně politických apod. přímo vědeckým ústavům, vysokým školám, komisím komunistů a specialistů zvláště pro určitý účel sestaveným. Většinu výzkumných úkolů vůbec nemusí organizovat orgány strany/mám na mysli stále výzkum v politické oblasti a vůbec v oblasti společenské činnosti/, ale podnítit iniciativu orgánů státu, univerzit a technik, akademie věd a pod. Strana si musí zachovat charakter politického organismu a posláním rozvíjet a plnit úkoly všestranného rozvoje socialistické společnosti.

Problémy byly a jsou i se správným fungováním ÚV, jeho předsednictva, sekretariátu. Plénu ÚV patří řešit všechny zásadní otázky politiky strany v rámci sjezdových usnesení. Mělo- livbýt by být změněna sama generální linie, musí být svolán nový sjezd, neboť taková změna jen ústřednímu výboru nepřísluší. Předsednictvo ÚV je mimořádně důležitý orgán, který musí dbát, aby usnesení pléna byla realizována, přicházet s iniciativními náměty před plénum, dávat podněty pro činnost vlády, sledovat a usměrňovat činnost

nižších stranických orgánů, řídit činnost sekretariátu Ú' a jeho aparátu. Vztah předsednictva a pléna Ú_v záleží v tom, že předsednictvo je jakýmsi výkonným orgánem pléna a stará se o plnění usnesení jednatelství ÚV. Nová zásadní usnesení pro kteroukoliv oblast předsednictvo bez pléna a mimo ně nesmí přijímat,

Sekretariát je pomocným orgánem ÚV pro organizaci vnitrostranického života. Nepřísluší mu projednávat a řešit politické otázky života státu, které spadají do kompetence ÚV a jeho předsednictva. Nesmí se také vměšovat do činnosti vlády, ministerstev, národních výborů, generálních ředitelství atd. Plně mu však přísluší péče o správné fungování nižších orgánů strany, o rozvoj masové politické práce, o stranický tisk, o stranickou výchovu kádrů apod. Sekretariát ÚV tvoří několik tajemníků ÚV v čele s prvním/generálním/ tajemníkem, který je samozřejmě členem předsednictva ÚV, jehož schůzím zpravidla předsedá. Sekretariát ÚV na svých schůzích a na poradách aktivu řídí a kontroluje stranickou činnost na různých úsecích a dbá, aby všechny orgány a organizace strany, všichni komunisté správně chápali a důsledně plnili rozhodnutí sjezdu, pléna ÚV.

Pomocníkem stranických orgánů je aparát. Podle zkušeností je možné a účelné jej zmenšit a přebudovat tak, aby lépe plnil funkci rozvíjet bohatou činnost uvnitř strany a ve stranických orgánech v duchu stanov a usnesení. Je zbytečné udržovat v aparátu strany rozsáhlá odborná oddělení, která mechanicky kopírují strukturu státního a hospodářského aparátu. Ve stranickém aparátě nikdy není možno soustředit takový štáb odborníků a vytvořit kvalifikované pracoviště, které by mohlo "konkurovat" rozvinutým, bohatě kádrově dotovaným resortním orgánům a institucím - a k čemu také o to usilovat a třístit síly?

Nejlepší struktura stranického aparátu odpovídá stále tradičním základním odvětvím vlastní stranické činnosti: organizační oddělení pro péči o činnost stranických organizací a pro výchovu kádrů, ideologické oddělení pro všeobecně teoretickou a masově politickou práci, ekonomické oddělení pro zvláštní péči o aktivitu stranických organizací v oblasti výroby a rozvoje národního hospodářství, mezinárodní oddělení pro spolupráci strany s bratrskými stranami, v jiných zemích, kádrová evidence zabezpečující základní údaje o nomenklатурních kádrech, dále pak hospodářská správa a technické služby strany. V čele každého oddělení by měl stát jeden z tajemníků ÚV, který by měl k ruce odpovědného vedoucího odděle-

ní. Veškerou tzv. odbornou činnost resortní je třeba vyčlenit z aparátu strany a ponechat její organizaci a řízení komunistům, pracujícím v příslušných státních a jiných orgánech a institucích. Pokud stranický orgán potřebuje projednat některou otázku odbornou/mělo by jich být co nejméně/, požádá o podklady komunisty z odpovědných orgánů. Do stranického aparátu by měli být periodicky povolováni zkušení komunisté z daných úseků činnosti a po několika letech vyměňováni, aby neztratili kontakt s odborností a živou praxí.

Srpen 1967

K činnosti strany

Každý komunista, který se cítí těsně spjatý se svou stranou, který hluboce prožívá její úspěchy, ale i nezdary - každý takový čestný a pocitový komunista si od jisté doby kladl řadu znepokojivých otázek.

Naše strana a její činnost procházejí už po několik let kritickým obdobím, které v sobě skrývá jistá nebezpečí pro stranu, pro zemi, pro osudy socialismu v ČSSR. Základní příčinou existující krize je chronicky se projevující zmenšená schopnost strany účinně a trvale řešit složité problémy politického, ekonomického a kulturního vývoje. Neustále se sice deklaruje "vedoucí úloha strany", ale prakticky nefunguje správně onen "mechanismus", kterým se tato úloha má realizovat.

Je svrchovaně naléhavé a tímto kritickým stavem skoncovat a plně obnovit schopnost strany plnit historickou úlohu řídící složky naší společnosti. Celá strana i její střední výbor má nesporně vůli a sílu nynější obtížnou situaci vyřešit, uskutečnit potřebné organizační a kádrové změny, vrátit straně její skceschopnost, důvěru lidových mas a celospolečenskou autoritu. Budou-li přijata správná a důsledká opatření, dostane se strana v poměrně krátké době do nové, dynamické aktivity, změní se celá politická atmosféra v zemi, dostanou se do pohybu zprvu nejuvědomělejší složky pracujících včetně inteligence a potom i široké masy. To bude základ nového vzestupného trendu v socialistické výstavbě, základ upevnění vnitřní i mezinárodní situace ČSSR.

Když hovořím o krizové situaci, mám na mysli existenci závažných jevů, které poškozují vývoj naší společnosti a brzdí práci KSČ:

- 1/ Strana nemá dnes souborný program své činnosti, srozumitelný všemu lidu a všeobecně podporovaný. Usnesení XII. a XIII. sjezdu jen zčásti vyplňují tuto mezeru,
2. Pracující vrstvy nejsou stmeleny potřebnou ideově politickou jednotou, naopak se v posledním období prohlubovaly rozpory mezi dělníky a inteligencí, mezi Čechy a Slováky, mezi starší a mladou generací.
- 3/ Státní správa trpí již dlouho určitou labilitou, netozhodností a postrádá žádoucí autoritu. Proces rozvoje socialistické demokracie nepokračuje dostatečným tempem.
4. V plánování a řízení národního hospodářství neráží nová soustava na konspirativní odpor, na omezenost statého myšlení, na sobecké zájmy jedbotlivců a celých skupin a je realizována jen váhavě, nedůsledně, kompromisně .
- 5/ Nejdůležitě ší otázky úrovně a stylu života lidí byly po léta řešeny rozvlekle a povrchně, takže jsou dnes mimořádně ostře postaveny.
- 6/ Vnitřní život strany je neutěšený, organizace značně pasivní, členové rozkolísaní, vnitrostranická demokracie je omezována, úloha centra byla podlomena. Strana nemá žádoucí organizační a ideologickou jednotu, kázeň, akceschopnost.
- 7/ Množství nevyřešených vnitřních problémů oslabuje mezinárodní postavení ČSSR, naše zahraniční politika neodpovídá ekonomickým a kulturním možnostem země, materiální a duchovní kapacitě lidu. Nedokázali jsme dosud vytvořit model socialistické společnosti v průmyslově a kulturně vyspělé zemi a nesplnili jsme v tom směru naděje mezinárodního revolučního hnutí.

To je několik vážných negativních faktů, které- žel- do značné míry charakterizují naši situaci v posledních letech.

Jen slepec by mohl samozřejmě popírat, co strana za léta od nastolení lidové moci vykonala, jak rozvinula průmyslovou a zemědělskou výrobu, jak pozvedla hmotnou a kulturní úroveň nejširších mas, jak zabezpečila nezávislost a obranu země atd. Tó je všedno pravda, ale tyto nesporné úspěchy jsou zastiňovány řadou chronických nedostatků, zejména pak celkovou atmosférou nejistoty a nedůvěry, která v zemi vládne .

Je omylem se domnívat, že nám lidé odpustí neschopnost vypořádat se s vážnými problémy vývoje země, jestliže budeme zastírat nedostatky a chyby, zmenšovat jejich váhu a opakovat do nekoneč - na, že máme také úspěchy a že jsme v minulosti nemálo složitých

úkolů a problémů zvládli. Propaganda minulých úspěchů může působit jen v podmínkách, kdy jsme s to zvládat existující situaci a dobývat každodenně další a nové úspěchy. Dlouhodobý stav deprese, nervozní resgování některých vedoucích na oprávněnou kritiku veřejnosti, uspěchané odbývání neodkladných problémů, nedůsledné realizování sjezdových usnesení, nejasná koncepce dalšího vývoje společnosti, neuvážená reakce na některé vážné mezinárodní otázky - to všechno omezuje možnosti úspěšné stranické propagandy a agitace, zvětšuje prostor pro kritiku i vyloženě negativistickou, usneďňuje působení nepřátelské buržoázní ideologie.

Kritizovsz práci strany se v poslední době stala úplnou módou, žel- ne vždy proto, že to ládem kdosi "naševtával", nýbrž proto že straha často sama pracovala pod vší kritiku. Dokud si to nepřiznáme, dokud si budeme myslit, že jen my máme patent na rozum a všichni ostatní jsou jaksi "poťouchlí", zlomyšlní, neuznalí, tudíž nějak podezřelí - do té doby neodhalíme hloubku našich nedostatků a chyb, jejich kořeny a příčiny.

Sjezd strany, zejména posledbí XIII. sjezd, se pokoušel najít cesti k řešení očividných vážných otázek vývoje čs. společnosti a mnohé věci, zejména v ekonomické oblasti, viděly a rozhodly správně. Ovšem jádro problémů, které hýbou touto zemí, je koncentrováno do politické oblasti, do základní orientace, způsobů a metod řízení a vedení národa a státu, do sféry stručně nazývané "socialistická demokracie". Můžeme ve všem ostatním dosáhnout nevím jakých úspěchů /odhlédneme-li od faktu, že právě dosevaďní politike, tj. způsob řízení společnosti vlastně brání dosažení takových výsledků /- dokud se nevypořádáme s principiálními problémy rozvoje socialistické demokracie, socialistické politiky, nemůžeme dojít k podstatným změnám v postavení země, lidu, strany.

Podívejme se blíže na některé jevy a problémy, hleďjme jejich kořeny a snažme se alespoň načrtnout směry jejich řešení. Bude to neúplné, kusí, místy nespočvislé/zač se onlíhvám, není čas na důkladné promyšlení/, avšak okolnosti naléhají a nelze otálet. Když každý přispějeme svou troškou do mlána, bude možné záhy začít pracovat na definitivních, solidních návrzích na řešení celé situace.

x x x

Naše KSČ je známa tím, že v minulosti dokázala vždycky koneckonců najít východisko z každé složité politické a společenské situace, překonat vlastní slabosti, chyby, ba i krize, a znovu do-

sáhnout progresivního rozvoje své činnosti. V posledních letech však jakoby upadla do bezradnosti, přešlapuje na místě, nemá výrazný program podporovaný veškerým lidem. ¹ značná část komunistů pochybuje o správnosti některých rozhodnutí vedení strany. A tak místo kázně a uvědomělého plnění stranických usnesení nastoupily tendence skepticismu, anarchismu, živelnosti. Je nabíledni, že strana není z centra pevně řízena, že mnohá stanoviska ÚV postrádají jasbou argumentační logiku, že řada usnesení je přetížena složitými odborně-technickými detaily a ztrácí se jejich politická orientace, že takto "servírované" úkoly nepřijímají komunisté jednoznačně, spíše s nedůvěrou.

Nejistota ve stranické politice a v celé činnosti strany, rozkolísanost a pasivita řady komunistů má své důsledky v činnosti státních orgánů, především vlády, která vlastně pořádně nevládne, země nepocituje její nesmlouvavé, autoritativní rozhodování. Ani parlament nehraje řádně roli nejvyššího zákonodárního a kontrolního orgánu, pořád je spíše veřejným mechanismem na schvalování předem přijatých rozhodnutí.

Nejistota je patrná i v činnosti národních výborů, které byly postupně zavaleny takovou přemírou kompetence a odpovědnosti, že se přeměnily v těžkopádné instituce, jimž uniká to nejdůležitější - výkon státní moci a správy a péče o potřeby obyvatel svého obvodu. Labilita postihla i hospodářské orgány, kde se řeší mnoho věcí podle okamžitých potřeb, bezperspektivně, provizorně.

Přes četná slovní prohlášení, ba i usnesení o významu vědy a objektivitu v činnosti, zůstala politika strany po léta opřena převážně o o subjektivní zřetel, o voluntaristická přání, o jakési "sociální citění" /toto citění má v podstatě utopický charakter a nemá nic společného se socialismem jako vědou/, což vedlo k přepjatým ekonomickým plánům, k vytýčení nereálných úkolů a v důsledcích k nesplnění slibů, které strana dávala lidu na svých sjezdech a zasedáních ÚV. Důsledkem bylo občasné nutné revidování dřívějších stranických rozhodnutí a opatření, příliš časté konstatování chyb a omylů. Po léta se tato politická labilita vysvětlovala "postupným zvyšováním úrovně poznání", ačkoliv v mnoha případech skutečné poznání existovalo, avšak chyběla odvaha přiznat poznáním faktům objektivní platnost a podle toho zaměřit příslušné rozhodování nemilosrdně se vzdát utopismu, podříditi se zákonitostem vývoje vědy, ekonomiky, kultury, celé společnosti. A vedoucí síla, která se často a opakovaně mýlí, ačkoliv to není ne-

nezbytně nutné, ztrácí důvěru,

Klsde se otázka, jak se mohlo stát, že přestal fungovat mechanismus neustálého obrozování, nepřetržité regenerace strany; že nastala situace, kdy strana jakoby ustrnula a trpně přihlížela neúnosným poměrům; že na stranických zasedáních byly celkem bez odporu schvalovány vedle správných usnesení i věci poškozující socialistický vývoj. Za normálních okolností se musila ozvat oprávněná kritika, přijmout korigující ~~úsnesení~~/ rozhodnutí, volat odpovědné vedoucí, aby podali účty z činnosti a nesli následky svých omylů, cgyb nebo i samovolných aktů. Na položenou otázku je jediná odpověď : leninské normy byly potlačovány, vnitrostranická demokracie oklešťována, progresivní názory potírány.

Důsledně prosadit leninské způsoby a rozvinout demokratické poměry ve straně, podněcovat svobodnou diskusi o všech /bez výjimky!/ otázkách politiky a života strany, prověřovat a posuzovat praktickou činnost každého stranického funkcionáře odshora dolů , dát průchod kritice a sebekritice, znemožnit nesmyslné podezírání nově a neotřele smýšlejících soudruhů, uvolnit cestu do řídicích orgánů strany těm komunistům, kteří projevují jasnost myšlení, konkrétnost práce, teoretickou vyspělost, praktické zkušenosti, smysl pro nové a pokrokové, umění získávat a vést lidi- to je nyní první, základní a rozhodující úkol strany, jejího ÚV. Bez realizace komplexu opatření, zabezpečujících rozvoj vnitrostranické demokracie se nemůže zlepšit politická atmosféra ani ve straně, ani ve veřejnosti.

Demokratičnost poměrů ve straně musí mít svůj odraz v demokratičnosti poměrů ve státě. Vyvodme už jednou poučení z toho, že u nás dosáhla už buržoázní demokracie značně vysokého stupně rozvoje a že socialismus nemůže zůstat úrovní demokratického života někde pozadu. Proč vnucovat lidem do voleb kandidátky, s nimiž většina voličů nesouhlasí, avšak my ji donutíme, aby je všichni šli "manifestačně" volit? Kdo tím co získá.? Není se čeho bát, dáme-li , možnost volebního boje mezi několika kandidáty téhož socialistického profilu. Také ústavní svobody slova, tisku apod., musí dostat konkrétnější a hmatatelnější vyjádření v praxi. Nesmí se opakovat negramotné cenzurní zásahy do děl spisovatelů, svévolné policejní zásahy proti studentům, ani nezákonné, proti vůli justice nařizované soudní procesy za projevené názory.

Z několikaletého vývoje je patrné, že přímo v centrále strany

působí díly, kterým se nehodí rozvíjet demokracii ve straně i mimo ni, kteří nedbají ústavních ani jiných zákonů a kteří se možná s demokracií bojí. Např. odpor proti zádadě tajných voleb funkcionářů, která platí ve všech komunistických stranách na světě snad kromě jediné KSČ, o tom dostatečně svědčí. Argument, že tajné volby samy o sobě nic neřeší, je pravdivý jen částečně; nevyřeší ihned složité politické problémy, avšak vyřeší volbu lidí, kteří mají důvěru většiny členů strany, znemožní udržet ve funkcích lidi, kteří tuto důvěru ztratili, a tak vytvoří základnu pro řešení i politických otázek.

Špatné zkušenosti jsou s kumulací funkcí, zvláště rozzodujících funkcí, protože se tak koncentruje do rukou jednoho člověka veliká moc, již lze těžko kontrolovat a která se může snadno zvrhnout v libovůli a samovládu. Demokratické principy přímo vyžadují dělbu moci a vzájemnou kontrolu shora i zdola, vertikálně i horizontálně. Je to prospěšné i proto, že využije moudrosti širokého vedoucího kolektivu.

Zdůraznění politických otázek jako základní příčiny současných těžkostí v práci strany a státu neznamena podceňování otázek ekonomiky, kultury, vnějších vztahů apod. Avšak nedostatky politického rázu dlouho brání řešení věcí v druhých oblastech nebo způsobují že se tyto věci řeší jen jaksi na okraji, uspěchaně a provizorně, jako třeba vážné otázky života lidových mas. Zde převládla tendence "vyřizovat" takové složité problémy, jak je bydlení, vzdělání, osvojení kvalifikace, odměňování, pomoc rodinám s dětmi, sociální zabezpečení apod. různými nedomyšlenými, přechodnými, bezkonceptními opatřeními, která v krátké době odhalila svou povrchnost a škodlivost a musila být revidována.

Unáhlená "levná", ale nekomplexní výstavba městských čtvrtí a nekvalitními a titěrnými byty; komplikovaný, nepřehledný a přece nedořešený systém nájemného; nesmyslné školské reformy, které fakticky snížily úroveň vzdělání mládeže, a to v nastupující vědeckotechnické revoluci; snaha odbývat přípravu kvalifikovaných dělníků v co možná nejkratší době a co "nejlevněji"; vleklá nivelizace v odměňování a neochota pochopit nutnost podstatného zvýšení platů inteligence; penzijní systém nepochopitelně diskriminující duševní pracovníky včetně vědců, ačkoliv jejich práce je společensky nesmírně náročná a důležitá; pomoc rodinám s dětmi nepřehledně rozvržená do bezpočtu přídevků a slov - takové a podobné věci vyvolávaly dlouhou ostrou kritiku veřejnosti, avšak nebyly včas a dů-

sledně řešeny. Tak se oslabovalo politické uvědomění, klesala pracovní disciplína, narůstala lhostejnost, nezájem o osudy země.

Obecně se uznává, že základem soustavného růstu životní úrovně je stabilizované a harmonicky se rozvíjející národní hospodářství.

ČSSR je země bez dostatečné surovinové základny, zejména pro těžký průmysl, který vyžaduje obrovské dovozy surovin. Ale k tomu se dlouho přihlíželo jen váhavě. V plánech hospodářského rozvoje pokračovala tendence řídit se dogmaticky chápanou tezí o přednostním postavení těžkého průmyslu před lehkým průmyslem, zemědělstvím dopravou, službami, školstvím, kulturou atd. Život dávno prokázal potřebu rovnoměrného rozvoje celé struktury společnosti, výrobní i nevýrobní sféry, potřebu neopomíjet žádnou stránku činnosti a života lidí, ale v generální linii se dělaly jen mírné korektury a skutečně zásadní změny ve smyslu charakteru naší země a potřeb lidu se odsouvaly do vzdálené budoucnosti..

Nová, zdokonalená soustava řízení a plánování, která má bytostný význam pro další rozvoj socialismu, je různě oklešťována, usnesení ÚV - často obtížně prosazená, ale přece jen přijatá, - jsou všemožně obcházena bez vážných následků pro viníky, takže tržní mechanismus socialistické společnosti dosud nezačal plně působit. Na druhé straně není dost výrazně určena funkce státního plánu, který nejen nelze opustit, ale který musí být neopek vysoko vy- zdvižen, ovšem i správně orientován na rozhodující společenské faktory, jako je rozdělení národního důchodu, zabezpečení rovnoměrného rozvoje struktury společnosti ve vědecky žádoucích proporcích, sepětí vnějších ekonomických vztahů a vnitřní ekonomiky země, koordinace činnosti a rozvoje výrobních a nevýrobních odvětví a oblastí apod.

Velký význam pro pevnost a dynamiku našeho socialistického zřízení má jednota a semknutost všeho lidu v základních otázkách života země, především bratrský vztah mezi našimi národy a národnostmi. Zatím však se v poslední ~~zkráceně~~ době rozvíjelo nežádoucí napětí ve vztazích mezi centrem a Slovenskem. Nakonec se situace tak vyhrotila, že padlo i heslo "každý za své", které je nemarxi- stické, protiústavní a nahrává separatismu. Ořen národnostní otázky není v tom, co se má nebo nemá postavit či zřídit na Slo- vensku, zda říci ano či ne v požadavcích celostátní ekonomiky, politiky. Příčina nesnází je v tom, že se v centru ustoupilo od tézí Kúšického programu z r. 1945, že tu převládla nesprávná

tendence oklešňovat národní a státní postavení Slováků v ČSSR, že se začala šířit náleže považovat Slováky za jakýsi nespolehlivý živél ve státě. Jestliže bude marxisticky důsledně nazíráno postavení Slovenska a plně uznávána rovnoprávnost Slováků s Čechy ve společném socialistickém státě, jestliže si uvědomíme fakt existence 4 milionů Slováků jako svébytného národa, který jediný může rozhodnout o svém národním osudu i o svém státním postavení a který se rozzodl pro společný stát s Čechy - pak skončí nesmyslná a nebezpečná vojna mezi centrem a Slovenskem, pak se přestane nahrávat nacionalistickým náladám v obou částech republiky, pak nastoupí normální poměry národnostní spolupráce a upevnění státní jednoty ČSSR.

Nedůsné je i prodlužovat takřka válečný stav mezi centrálním politickým vedením a tvůrčí inteligencí. V nedávných polemikách kolem IV. sjezdu Svazu čs. spisovatelů byla zatlačena do pozadí /žel, i před plénem ÚV/ očividná skutečnost, že citlivé, temperamentní a někdy i bouřlivé reagování spisovatelů i jiných umělců na negativní jevy našeho života existuje do značné míry proto, že centrální politické vedení tyto jevy bagatelizovalo a neřešilo. Pravda, ne spisovatelé a umělci jsou odborníky na vnitřní a zahraniční politiku země a ne jim patří politické vedení národa a státu. Ale na druhé straně to nejsou politicky ngramotní lidé, jsou to myslící a často pronikavě myslící osobnosti, jimž není osud této země cizí. Jako plnoprávní občané našeho státu a ve většině i jako členové strany mají svrchované právo a povinnost projevit názor na naši situaci a budoucnost, zejména vzbuzuje-li tato situace vážné obavy nejen jejich, ale všeho lidu.

Je nabíledni, že by nebylo třeba, aby spisovatelé i jiní představitelé tvůrčí inteligence zasahovali někdy správně, jindy neuváženě a zbrkle do politických otázek, kdyby stranické a státní vedení mělo tyto otázky pevně v rukou a cílevědomě je řešilo. Je nutné kritizovat scestné tendence v uměleckých krizích, ale je trestuhodné nechat zdůvodněných názorů a návrhů, které z těchto kruhů vycházejí. A pokud jde o ty scestné tendence, nezakrývejme si hluboké příčiny jejich zrodu a neutíkejme od vlastní odpovědnosti. Rozhraní front není takové, že tedy stojíme my a někde za barikádou tvůrčí umělci. Naše inteligence stojí v črtivé třetě činně na půdě socialismu a právě proto její nejaktivnější příslušníci, vzdělaní, mysliví, spjatí s životem a myšlením lidu, zcestovalí světem - volají po nápravě věcí, po obnově dynamiky stranické činnosti, po odpovědích na žhavé otázky dneška. Čím dále váháme

s těmito odpověďmi, tím napjatější situace uvnitř inteligence vzniká a tím ostřejší střetnutí a polemiky se rozhořívají. Taková je skutečnost a ne jiná.

Mezi příslušníky inteligence stejně jako v jiných společenských vrstvách existují i nemarxistické názory, nesocialistické živly, které se i veřejně projevují. Odpovědní soudruzi se však dopustili vážné chyby, jestliže tyto celkem ojedinělé zjevy povýšili na bůhvíjak nebezpečnou opozici v ČSSR, že vytáhli s kanonem na vrabce, že z nich udělali mluvčí div ne celé inteligence, že jim vytvořili svatozář mučedníků a navíc celou záležitost rozmázli před celým světem a poskytli vítané sousto celé buržoázní propagandě proti nám. Svou neohrabanou kampaní dosáhli jen toho, že se za skutečně popletené živly mezi umělci postavila div ne celá umělecká fronta jen z toho důvodu, že chtěla manifestovat nesouhlas s onou neohrabaností.

Po dlouhá léta existuje nenormální situace, kdy centrální aparát je veden tak, aby inteligenci spíše hlídal než politicky vedl, aby jí přistřihoval křídla, aby cenzuroval její myšlenky a názory nepohodlné některým jednotlivcům, aby se s ní každodenně pouštěl do nekonečných diskusí a polemik kvůli každému nepovedenému článku v tisku.

Naproti tomu se přímo lajdácky řeší tvůrčí a materiální otázky našich umělců a tzv. umělecká daň nese přímo stopy jakési pomsty na umělcích zato, že se opovžují kritizovat, co se jim nelíbí. Zapomíná se přitom, že inteligence má obrovský vliv na veřejné mínění, že každý moudrý režim se snaží inteligenci získat na svou stranu a nikoliv ji popouzet proti sobě. Do aparátu, který řídí kulturu a umění, je třeba vysílat lidi mimořádně kvalifikované, s nespornou autoritou, schopné splnit tam úlohu, která se od nich chce.

Silně a po dlouhou dobu je zanedbávána práce strany mezi dělnickou třídou, jejíž vážné a složité problémy nejsou soustavně nestolovány a řešeny. Obrovský rozmach moderního průmyslu od základů změnil složení dělnické třídy, rozmělnil původní poměrně homogenní třídní charakter dělnictva přílivem statisícové masy rolnických a maloměšťáckých živlů do závodů, přičemž nejlepší kádrův dělníci odešli do stranického, státního a hospodářského aparátu. Vědeckotechnický rozvoj změnil společenské postavení fyzicky pracujícího dělníka a nejprogresivnější složkou pracovních sil jsou dnes vysoce kvalifikovaní dělníci - specialisté, absol-

vehti průmyslových škol, technici a inženýři. Hesla o "vedoucí úloze" dělnické třídy ve smyslu, jak byla chápána před 50 až sto lety, znějí dnes hlučně. Někdejší proletariát byl nositelem revolučnosti, vyvolané odporem k útisku a vykořisťování. Socialistické podmínky neznají tento zdroj revolučnosti, neexistuje proletariát jako její nositel. Dělnickou třídu v soudobém složení je třeba chápat v širším pojetí a v souvislosti se socialismem - od pracovníka u stroje až po technického vedoucího výroby. Její historická úloha spočívá dnes ve zvládnutí moderních automatizovaných procesů velkovýroby a tím ve vytváření materiálních základů socialismu a komunismu. V tom je i její základní politická úloha. Zužování společenského významu dělnické třídy na jakousi abstraktní větnost socialismu, bez konkrétního naplnění její úlohy ve výrobě i v politice, je naivním primitivismem.

Také je potřebí jasně uznat, že avantgardní socialistická inteligence musí sehrát rozhodující úlohu v přípravě vysoce kvalifikované dělnické třídy, že bez souhry dělnické třídy a inteligence své problémy nevyřešíme. Scholastické spory, kdo je dnes společensky důležitější, zda soustružník či inženýr, jsou nepotřebné trapné a měly by rychle vymizet.

Rolnictvo rovněž čeká na řešení mnohých zralých otázek, které jsou neméně důležité, než časté organizační změny v řízení zemědělství. Především by se mělo zvýšit společenské a politické postavení socialistického rolnictva jako rovnoprávného partnera dělnické třídy a ostatních pracujících, dát mu možnost se organizovat na obdobném základě, jako se organizují dělníci a zaměstnanci v odborech, uplatnit jeho právo na aktivní a tvořivou společenskou úlohu. To znamená mj. podtrhnout roli družstevních orgánů a organizací rolnictva a zvýraznit jejich podíl na řízení a správě státu a na rozvoji nář. hospodářství a kultury. Nová ekonomická soustava řeší některé otázky tržního svazku venkova s městem a je třeba v tom pokračovat, posilovat materiální základnu JZD i státních statků, hledat a vytvářet optimální organizaci zemědělské výroby v jednotlivých produkčních oblastech podle odborného a zájmového zřetele samých producentů. Musíme mít na paměti, že výroba potravin začíná být kardinálním světovým problémem, že strava je první životní potřebou člověka a že socialismus musí prokázat schopnost vyrobit dostatek potravin pro svou společnost i přebytky pro jiné národy, žijící v horších podmínkách. Poslední zbytky podceňování zemědělství je třeba vymýtit, i v plánech i v myšlení lidí, a to nejen propagandou, ale konkrétními kroky v

rozvoji tohoto odvětví výroby, v rozmachu vesnic, jejich kultury i stylu života.

Nezřetelná politická linie, určitá bezradnost při řešení ožehavých problémů, celá situace společnosti má nepříznivý vliv na myšlení a počínání mladé generace našich národů.

Mládež neprožívá socialistickou skutečnost jako přitažlivou, strhující, revoluční, a tedy vybízející k aktivní účasti, nýbrž neopak, jako nezajímavou, všední, nevzrušivou, proti níž je třeba se spíše vzepřít a hledat jiný, ideálnější způsob existence. Nelze tvrdit, že na tomto stavu mládeže má hlavní podíl pronikání cizí, kapitalistické ideologie, protože míra tohoto pronikání a vlivu je právě dána mírou působení socialismu jako skutečnosti, nejen jako ideje. Váha záporných jevů oslabuje působení našeho marxisticko-leninského myšlenkového fondu v řadách mládeže. Kritickou situaci spojují mladí i s ideologickým neúspěchem, vinu hledají také v samotném ideálu, filosofii, politice, programu, nejen v těch, kdo tenzo ideál, tuto politiku realizují.

Změnit myšlení a názory mladých lidí tu nestačí pouze škola, jak se někteří domnívají, podceňující výchovné působení a nedoceňující sílu faktů života. Škola je a vždycky bude spíše nástrojem všeobecné vzdělanosti a odborné přípravy než politickou školou - tou je daleko nejvíc sám život, praktická společenská zkušenost, vlastní politický zážitek. Škola může a má povinnost seznámit s vědeckým světovým názorem, se socialistickou teorií a politikou, ale nemůže zabránit jejich konfrontaci s živou praxí; je-li konfrontace v neprospěch teorie, neúže se divit, že mladý člověk začne pochybovat. Základní řešení otázky mládeže je v politickém nástupu strany, v dynamice nového společenského rozvoje, v obnovení "revolučního dobrodružství" na nové úrovni.

Vzhledem k celkové složité vnitropolitické situaci prodělalo určité změny - žel nikoliv k lepšímu - i mezinárodní postavení ČSSR. Naše zahraniční politika se sice až křečovitě snaží být "světovou", rozdává známky a vysvědčení na všechny strany, přátelům v socialistických zemích /kdo je dogmatik a kdo revizionista, kdo je nacionalista a kdo internacionalista/ i kapitalistům a zemím třetího světa. Vůbec se přitom nestará, že celý svět dobře vidí, zná a oceňuje naše obtíže, že přátelé i nepřátelé pozorují, nako-lik jsme schopni si s četnými problémy poradit. Zahraniční politika každé země však nemůže mít nezávislé, izolované postavení, neohlížející se na vnitřní situaci země. Zahraniční politika je

stí prosadit správná opatření, takřikajíc zachránit situaci. V posledních letech se nejuvědomělejší část stranického aktivu ze všech sil snaží vyvolat obrát v politice a činnosti strany, uchránit čs. hospodářství před úpadkem, dát mu za pomoci nové soustavy řízení nový impuls, ulemovat hroty narůstajícím společenským a národnostním konfliktům, zachovat zbytky důvěry, kterou ještě strana v masách má- avšak to všechno se děje za neúměrného vyčerpávání energie nejlepších stranických kádrů, za cenu obrovského nervového a myšlenkového vypětí v podmínkách zdoluhavého boje s omezeností ~~nového~~ // myšlení některých vedoucích funkcionářů, s jejich podezíravostí vůči kvalifikovanému názoru a smělému řešení, s jejich nechutí přiznat platnost očividným faktům, s jejich nedůvěrou v dobrou vůli a schopnost odpovědných komunistů.

Vážným faktorem v celé situaci je nejednota stranického vedení, nesouhlas řady členů vedení s názory, metodami a postupem nejvyšších funkcionářů. Komunistická strana nemůže působit bez pevného semknutého, jednotného vedení. Nemám ovšem na mysli jednotu formální, mechanickou, jedbotu za každou cenu a ve všem, nýbrž jednotu principiální, jednotu v zásadních otázkách socialistické výstavby a řídicí činnosti strany, jednotu v metodách a působení stranického vedení. Principiální jednotu připouští různost pohledu, stanovisek a názorů, jednotu podněcující diskusi a hledání nejlepších východisek, jednotu vyúsťující ve správnosti přijímaných usnesení. Řekl bych dokonce, že různorodost členů vedení, jejich odlišnost co do specializace a odbornosti, co do směru vzdělání a praxe - jejich vzájemně se doplňující schopnost širokého politického, ekonomického, kulturního a mezinárodního obzoru- taková různorodost je předností takového vedení. Nejhorší vedení je vedení s naprostou převahou jednoho "prvního", který má poslední a neodvolatelné slovo bez ohledu na mínění třeba většiny kolektivu /to je podstata kultu osobnosti/. Takové vedení je sice navenek "jednotné", ale je to jednotu služební podřízenosti, ba i strachu.

ÚV strany má před sebou naléhavou povinnost vytvořit takové centrální vedení, které by bylo s to zvládnout úkoly, vyvést stranu z krize a nastoupit kurs nového rozmachu socialistické výstavby, celé stranické politiky. Nároky dnešní doby jsou obrovské a nové vedení, které by mělo být širší, než dosavadní, musí mít rozsáhlé znalosti problémů, teoretickou vyspělost, praktické zkušenosti, vzájemnou důvěru, dostatek fyzických a duševních sil, důvěru strany a lidu odshora dolů.

Je také důležité mít dobrého prvního tajemníka strany, čestného a energického, progresivního a obětavého, který má důvěru všech členů vedení, celého ÚV a nakonec celé strany, všeho lidu. Ovšem je neméně důležité dobře sestavit celý řídicí kolektiv, jemuž bude první tajemník vhodným "předsedou", takovým, který nechce mermomocí prosazovat jen své vlastní názory, ale který dokáže skloubit moudrost celého kolektivu a umožní průchod všem tvořivým, progresivním názorům a návrhům. Je třeba dát novou a důslednou platnost zásadě kolektivního vedení.

Nové vedení nesmí spěchat, ale nesmí ani otálet. Veřejnost doma i za hranicemi očekává, že konečně překonáme stagnaci a vytýčíme rozumný program činnosti. Tento tlak zevnitř i zvenčí však nás nesmí donutit dělat ukvapená opatření, nýbrž jen taková, která jsou dobře uvážena, vědecky podložena, důkladně projednána, podrobně objasněna. V prvním období bude zřejmě nutné se soustředit na celkovou přestavbu stranické činnosti, na řešení organizačních a kádrových otázek. ÚV a představenstvo strany by měly dbát, aby nedocházelo k živelnosti předkládaných problémů /bude o to snaha a vyvíjen tlak už už dát do pořádku všechno najednou/, nýbrž aby se pracovalo podle přesného pracovního plánu a podle naléhavosti jednotlivých otázek. V dohledné době, třeba i před termínem, měl by být svolán XIV. sjezd strany, který by stanovil generální linii v další etapě a zvolil nový ÚV, jehož složení by bylo zárukou energického a důsledného splnění dané linie.

Celý proces leninské obrody strany, který je před námi, by měl proběhnout bez vnitřních a zahraničních otřesů, v relativním klidu při zachování kontinuity stranické politiky a při disciplinovaném plnění dosavadních správných stranických usnesení. Je však potřebné a neodkladné vytvořit co nejdříve lepší politickou atmosféru veřejnými vystoupeními nejvyšších funkcionářů a realizací nejnaléhavějších opatření. Nesmí se ovšem zapomínat ani na možné pokusy imperialistů rozněcovat u nás neklid, demonstrace, rozvrat a držet v pohotovosti síly bezpečnosti a armády. Zkušenosti roku 1956 dosud neztratily význam.

KSČ je slavná strana, silná strana a dokáže i nyní zvítězit.

Napsáno v listopadu 1967, narychlo zkorigováno 6. ledna 1968.

Dopis pěti komunistických a dělnických stran Ústřednímu výboru
KSČ

15. července 1968 - v publikaci Rok šedesátý osmý v usneseních a dokumentech ÚV KSČ, Praha 1969, s. 236-241/

Ústřednímu výboru Komunistické strany Československa

Drazí soudruzi,

jménem ústředních výborů komunistických a dělnických stran Bulharska, Maďarska, NDR, Polska a Sovětského svazu se na vás obracíme tímto dopisem vedení upřímným přátelstvím, založeným na zásadách marxismu-leninismu a proletářského internacionalismu, starostí o naše společné věci, o upevnění pozice socialismu a bezpečnosti společenství socialistických národů.

Vývoj událostí ve vaší zemi v nás vyvolává hluboké zneklidnění. Nástup reakce proti vaší straně a základům společenského zřízení v ČSSR, podporovaný imperialismem, podle našeho hlubokého přesvědčení hrozí svést vaší zemi z cesty socialismu a v důsledku toho ohrožuje zájmy celé socialistické soustavy.

Tyto obavy jsme vyjádřili na schůzce v Drážďanech, v průběhu mnoha dvoustranných setkání s též v dopisech, které naše strany zaslaly v poslední době předsednictvu ÚV KSČ.

Nedávno jsme navrhli předsednictvu ÚV KSČ uskutečnění nové společné schůzky 14. července t. r., abychoť si vyměnili informace a názory na situaci v našich zemích, mezi jiným i o vývoji událostí v Československu.

Předsednictvo ÚV KSČ se bohužel nezúčastnilo této schůzky a nevyužilo možnosti kolektivního soudružského posouzení nastalé situace. Proto jsme považovali za nutné vám v tomto dopise vyložit zcela upřímně a otevřeně naše společné mínění.

Chceme, abyste nás správně pochopili a správně zhodnotili naše úmysly.

Neměli jsme a nemáme v úmyslu vměšovat se do takových věcí, které jsou čistě vnitřní záležitostí vaší strany a vašeho státu, porušovat principy respektování samostatnosti a rovnosti ve vztazích mezi komunistickými stranami a socialistickými zeměmi.

Nevměšujeme se do metod plánování a řízení socialistického národního hospodářství Československa, do vašich opatření, směřujících k zdokonalení struktury ekonomiky, k rozvoji socialistické demokracie.

Uvítáme urovnání vztahů mezi Čechy a Slováky na zdrevných základech bratrské spolupráce v rámci Československé socialistické republiky.

17.5-40-0000/nawXZene/souhLasit/s/tin/abx/ney

Zároveň nemůžeme souhlasit s tím, aby nepřátelské síly zatlačovaly vaši zemi ze socialistické cesty a vytvářely hrozbu odstranění Československa od socialistického společenství. To už není pouze vaše věc. To je společná věc všech komunistických a dělnických stran a států vázaných spojenectvím, spoluprací a přátelstvím. To je společná věc našich zemí, které se sdružily ve Varšavské smlouvě, aby zajistily svou nezávislost, mír a bezpečnost v Evropě, aby postavily nepřekonatelnou bariéru piklům imperialistických sil agrese a revanše.

Národy našich zemí za cenu obrovských obětí dosáhly vítězství nad hitlerovským fašismem, vybojovaly si svobodu a nezávislost, možnost jít vpřed cestou pokroku a socialismu. Hranice socialistického světa se přemístily do centra Evropy k Labi a šumavským horám. A nikdy nebudeme souhlasit s tím, aby tyto historické vymoženosti socialismu, nezávislost a bezpečnost všech našich národů mohly být ohroženy. Nikdy nebudeme souhlasit s tím, aby imperialismus pokojnou nebo násilnou cestou, zevnitř nebo zvenčí prolomil socialistickou soustavu a změnil poměr sil v Evropě ve svůj prospěch.

Síla a pevnost našich svazků závisí na vnitřní síle socialistického zřízení každé z našich bratrských zemí, na marxisticko-leninské politice našich stran, které hrají vedoucí úlohu v politickém a společenském životě svých národů a států.

Podkopání vedoucí úlohy komunistické strany vede k likvidaci socialistické demokracie a socialistického zřízení. Tím jsou ohroženy základy našeho svazku a bezpečnosti společenství našich zemí.

Je vám známo, že bratrské strany s pochopením přijaly usnesení lednového pléna ÚV KSČ, majíce na zřeteli, že vaše strana, pevně držíc ve svých rukou mocenskou páku, bude usměrňovat celý proces v zájmu socialismu a nedovolí protikomunistické reakci, aby ho využívala ke svým cílům. Byli jsme přesvědčeni, že budete střežit jako oko v hlavě leninskou zásadu demokratického centralismu. Ignorování kterékoliv stránky této zásady, jak demokracie, tak i centralismu, vede nevyhnutelně k oslabení strany a její vedoucí úlohy, k přeměně buď v byrokratickou organizaci nebo v diskusní klub. O všech těchto otázkách jsme hovořili nejménou na našich setkáních a z vaší strany se nám dostávalo ujištění, že si uvědomujete všechna nebezpečí a jste plně odhodláni jim čelit.

Události se bohužel vyvíjely jiným směrem.

Síly reakce, využívající oslabení stranického řízení státu a demagogicky zneužívající hesla "demokratizace", rozpoutaly kampaň

proti KSČ, jejím čestným a oddaným kádřům s jasným záměrem likvidovat vedoucí úlohu strany, podkopat socialistické zřízení, postavit Československo proti druhým socialistickým zemím.

Politické organizace a kluby, které vznikly v posledním období mimo rámec Národní fronty, se v podstatě staly štáby reakčních sil. Sociální demokraté usilovně prosazují vytvoření své strany, organizují ilegální výbory, pokoušejí se rozštěpit dělnické hnutí v Československu, dostat se k řízení státu, aby obnovili buržoázní zřízení. Protisocialistické a revizionistické síly se zmocnily tisku, rozhlasu a televize a přeměnily je v tribunu pro výpady proti komunistické straně, pro desorientaci dělnické třídy a všech pracujících, pro nespoutanou protisocialistickou demagogii, pro podkopání přátelských vztahů mezi SSSR a dalšími socialistickými zeměmi. Řada orgánů masové informace soustavně provádí skutečně morální terór vůči lidem, kteří vystupují proti silám reakce nebo vyjadřují své zneklidnění nad vývojem událostí.

Přes usnesení květnového pléna ÚV KSČ, který poukázal na hrozbu ze strany pravicových a protikomunistických sil jako na hlavní nebezpečí, zesílené útoky reakce nenarazily na odpor. Právě proto získala reakce možnost vystupovat veřejně před celou zemí, uveřejnit svou politickou platformu pod názvem "2000 slov", která obsahuje otevřenou výzvu k boji proti komunistické straně a proti ústavní moci, výzvu ke stávkám a nepořádkům. Tato výzva je vážným ohrožením strany, Národní fronty, socialistického státu, je pokusem o nastolení anarchie. Toto prohlášení je v podstatě organizačně politickou platformou kontrarevoluce. Nikoho by nemělo zmást tvrzení jeho autorů, že nechtějí svrhnout socialistické zřízení, nechtějí jednat bez komunistů, nechtějí podkopávat svazky se socialistickými zeměmi. To jsou pusté fráze, jejichž cílem je legalizace platformy kontrarevoluce, oklamání bdělosti strany, dělnické třídy a všech pracujících.

Tato platforma, široce rozšiřovaná ve vážném období, předcházejícím mimořádnému sjezdu KSČ, nejenže nebyla odsouzena, ale našla i vřelé stoupence v řadách strany a jejího vedení, kteří podporují protisocialistické výzvy.

Protisocialistické a revizionistické síly špiní veškerou činnost komunistické strany, vedou pomlouvačnou kampaň proti jejím kádřům, diskreditují čestné a strně oddané komunisty.

Tím vznikla situace absolutně nepřijatelná pro socialistické zrmě.

Za tohoto ovzduší jsou vedeny útoky též proti socialistické zahraniční politice ČSSR, podnikají se výpady proti spojení a

přátelství se socialistickými zeměmi. Ozývají se hlasy žádající revizi naší společné a koordinované politiky vůči NSR přesto, že západoněmecká vláda neochvějně uskutečňuje kurs nepřátelský zájmům bezpečnosti našich zemí. Pokusy a koketování ze strany úředů NSR a revanšistů nalézají odezvu ve vedoucích kruzích vaší země.

Celý průběh událostí v posledních měsících ve vaší zemi ukazuje na to, že síly kontrarevoluce, podporované imperialistickými středisky, rozvinuly široký útok proti socialistickému zřízení a nensrazily na odpor strany a lidové moci. Není pochyb o tom, že se do těchto událostí v Československu zapojila centra mezinárodní imperialistické reakce, která podnikají všechno, aby vyhrotila a zkomplikovala situaci a povzbuzují v tomto směru protisocialistické síly. Buržoázní tisk pod pláštíkem vychvalování "demokratické" a "liberalizace" v ČSSR vede rozvratnou kampaň proti bratrským socialistickým zemím. Zvláštní aktivitu projevují vládnoucí kruhy NSR, které se pokoušejí využít událostí v Československu, aby vyvolaly třenice mezi socialistickými zeměmi, izolovaly NDR a realizovaly své revanšistické záměry.

Cožpak vy, soudruzi, nevidíte tuto nebezpečí? Cožpak je možné být za této situace pasivními, omezovat se pouze na deklarace a ujišťování věrnosti věcí socialismu a spojeneckým závazkům? Cožpak nevidíte, že kontrarevoluce vám bere jednu pozici za druhou? Že strana ztrácí kontrolu nad vývojem událostí a stále více ustupuje pod nátlakem protikomunistických sil?

Nemá to, že tisk, rozhlas a televize vaší země rozpoutaly kampaň v souvislosti se štábním cvičením ozbrojených sil Varšavské smlouvy za cíl zesílit nedůvěru a nepřátelství k Sovětskému svazu a dalším socialistickým zemím? Došlo to tak daleko, že štábní cvičení našich vojsk za účasti několika jednotek Sovětské armády, obvyklé při vojenské spolupráci, je využíváno k neopodstatněným obviněním z narušování suverenity ~~lidu~~ ČSSR. A k tomu dochází v Československu, jehož lid ctí památku sovětských vojáků, padlých za svobodu a suverenitu této země. Současně v blízkosti západních hranic vaší země probíhají manévry vojenských sil agresivního bloku NATO, jichž se účastní armáda revanšistického západního Německa, a o tom se nehovoří ani slovem.

Inspirátoři této nepřátelské kampaně si, jak zřejmo, přejí zkalit vědomí českého lidu, desorientovat ho a podkopat tu pravdu, že Československo může zachovat svou nezávislost a suverenitu pouze jako socialistická země, jako člen socialistického společenství.

A pouze nepřátelé socialismu mohou dnes spekulovat s heslem "obranu suverenity" ČSSR před socialistickými zeměmi, před těmi zeměmi, jejichž společenství a bratrská spolupráce vytvářejí nejspolehlivější základ nezávislosti a svobodného rozvoje každého z našich národů.

Podle našeho přesvědčení vznikla situace, v níž hrozba zániku socialismu v Československu ohrožuje i společné životní zájmy ostatních socialistických zemí. Národy našich zemí by nám nikdy neprominuly lhostejnost a lehkomyšlnost tváří v tvář takovému nebezpečí.

Žijeme v takové době, kdy mír, bezpečnost a svoboda národů si více než kdy jindy vyžadují jednotu socialistických sil. Mezinárodní nepřítel se nezmenšuje. Americký imperialismus se nezřekl své politické síly a otevřené intervence proti národům, bojujícím za svobodu. I nadále vede zločinnou válku ve Vietnamu, podporuje izraelské agresory na Blízkém východě, brání mírovému urovnání konfliktů. Morečného zbrojení nebylo zdaleka zabrzděno. Německá spolková republika, v níž narůstají síly neofašismu, ptočí proti statu quo, žádá revizi hranic, nechce se zříci sni záměrů na pohlcení NDR, ani přístupu k jaderným zbraním, je proti návrhům na odzbrojení. V Evropě, kde se nehromadily obrovské prostředky masového ničení, jsou mír a bezpečnost národů udržovány především díky síle, semknutosti a mírumilovné politice socialistických států. Za tuto sílu a jednotu socialistických zemí, za osudy míru neseme odpovědnost my všichni.

Naše země jsou navzájem spojeny smlouvami a dohodami. Tyto důležité vzájemné závazky států a národů jsou založeny na společné snaze uhájit socialismus a zajistit kolektivní bezpečnost socialistických zemí. Na našich stranách a národech spočívá historická odpovědnost za to, aby nebyly zmařeny dosažené revoluční vymoženosti.

Každá z našich stran má odpovědnost nejen vůči své dělnické třídě a svému národu, ale i vůči mezinárodní dělnické třídě a světovému komunistickému hnutí a nemůže se vyhnout závazkům, které z toho vyplývají. Proto musíte být solidární a jednotní při obraně vymožeností socialismu, naší bezpečnosti a mezinárodních pozic celého socialistického společenství.

Právě proto máme za to, že rozhodný odpor protikomunistickým silám a rozhodný boj za udržení socialistického zřízení v Československu je nejen vaším, ale i naším úkolem.

Věc obrany moci dělnické třídy a všech pracujících a socialistů

tických vymožeností v Československu vyžaduje:

Rozhodný a smělý nástup proti pravicovým a protisocialistickým silám, mobilizací všech prostředků obrany, vytvořených socialistickým státem;

zastavení činnosti všech politických organizací vystupujících proti socialismu;

aby strana ovládla prostředky masové informace - tisk, rozhlas a televizi - a využívala je v zájmu dělnické třídy, všech pracujících, socialismu;

semknutost řad strany na principiálním základě marxismu-leninismu, neochvějné dodržování zásady demokratického centralismu, boj s těmi, kdož svou činností napomáhají nepřátelským silám.

Víme, že v Československu jsou síly, jež jsou s to uhájit socialistické zřízení a zasadit porážku protisocialistickým živlům. Dělnická třída, pracující rolnictvo, pokroková inteligence - zdrcující většina pracujících republiky - je ochotna učinit všechno nezbytné pro další rozvoj socialistické společnosti. Úkolem dneška je dát těmto zdravým silám jasnou perspektivu, pozvednout je k činům, mobilizovat jejich energii k boji proti silám kontrarevoluce, aby byl zachován a upevněn socialismus v Československu.

Tváří v tvář hrozbě kontrarevoluce musí na výzvu komunistické strany plnou silou zaznít hlas dělnické třídy. Dělnická třída spolu s pracujícím rolnictvem vynaložily největší úsilí pro vítězství socialistické revoluce. Právě pro ně je ze všeho nejdražší udržet vymoženosti socialismu.

Vyjadřujeme přesvědčení, že KSČ podnikne u vědomí své odpovědnosti nezbytná opatření, aby reskci zaterasila cestu. V tomto boji můžete počítat se solidaritou a všestrannou pomocí ze strany bratrských socialistických zemí.

Z pověření ústředního výboru Bulharské komunistické strany
Todor Živkov, první tajemník ÚV BKS a předseda rady ministrů BLR,

Stanko Todorov, člen politbyra a tajemník ÚV BKS,

Boris Velčev člen politbyra a tajemník ÚV BKS,

Penčo Kubadiniski, člen politbyra ÚV BKS a místopředseda rady ministrů BLR,

Z pověření ústředního výboru Maďarské socialistické dělnické strany

János Kádár, první tajemník Ú¹ MSDS,

Jenő Fock, člen politbyra Ú¹ MSDS a předseda maďarské revoluční

dělnicko-rolnické vlády.

Z pověření ústředního výboru Jednotné socialistické strany Německa

Walter Ulbricht, první tajemník ÚV SED a předseda státní rady NDR
Willi Stoph, člen politbyra ÚV SED a předseda rady ministrů NDR
Hermen Axen, kandidát politbyra a tajemník ÚV SED.

Z pověření ústředního výboru Polské sjednocené dělnické strany
Wladyslaw Gomulka, první tajemník ÚV PSDS,
Marian Spychalski, člen Politbyra ÚV PSDS a předseda státní rady
PLR,

Józef Cyrankiewicz, člen politbyra ÚV PSDS a předseda rady ministrů PLR,

Zenon Kliszko, člen politbyra a tajemník ÚV PSDS.

Z pověření ústředního výboru Komunistické strany Sovětského
svalu L. I. Brežněv, generální tajemník ÚV KSSS,
N. V. Podgornyj, člen politbyra ÚV KSSS a předseda rady ministrů
SSSR,

P. J. Šelest, člen politbyra ÚV KSSS a první tajemník ÚV KS
Ukrajiny.

K. F. Katušev, tajemník ÚV KSSS.

Stanovisko předsednictva ÚV KSČ k dopisu pěti komunistických
a dělnických stran

/17. července 1968, publikováno tamtéž, str. 234- 250/. Toto stanovisko přijalo jednomyslně i plenární zasedání ÚV KSČ dne 19. července 1968:

Předsednictvo ÚV KSČ posoudilo všestranně dopis, který obdržel ÚV naší strany ze schůzky představitelů stran pěti socialistických zemí ve Varšavě.

V dopise se zdůrazňuje, že je motivován starostí o naši společnou věc a o upevnění pozic socialismu. Vycházejíce z této skutečnosti a vedení stejnou snahou, chceme stejně otevřeně vyjádřit i naše vlastní stanoviska k otázkám, o nichž se v dopise hovoří. Jsme si přitom plně vědomi, že výměnou dopisů nelze plně vysvětlit tak složitou problematiku, jaká je předmětem pozornosti; naše stanovisko si proto neklade ani takové cíle a naopak předpokládá přímá vzájemná jednání mezi stranami.

Řadu obav, které se v dopise vyslovují, jsme sami vyjádřili v rezoluci květnového pléna ÚV KSČ. Příčiny rozporuplné situace vidíme však především v nekupení těchto rozporů v letech před led-

novým plénem ÚV KSČ; tyto rozpory nelze naráz uspokojivě vyřešit v krátké době. V procesu realizace politické linie akčního programu naší strany dochází proto nutně k tomu, že široký masový proud zdravé socialistické aktivity je provázen extrémními tendencemi že se tu snaží přiživit i zbytky protisocialistických sil v naší společnosti a zároveň rozvíjejí aktivitu i dogmaticko-sektářské síly, spjaté s chýbnou politikou před lednovým plénem ÚV KSČ. Ani strana sama nemůže v této složité situaci zůstat ušetřena vnitřních rozporů, které provázejí proces sjednocování na linii akčního programu. K negativním jevům tohoto procesu patří i porušování zásad demokratického centralismu v jednání některých komunistů, což je především dáno za to, že dlouhá léta byl starým vedením strany uplatňován centralismus byrokratický a byla potlačována vnitrostraničná demokracie. To vše nám brání dosahovat v politické práci vždy jenom těch výsledků, které bychom si sami přáli.

Nechceme tyto skutečnosti zastírat a nezastíráme je ani před vlastní stranou a lidem. Proto také květnové plénum ÚV jasně prohlásilo, že je nutno mobilizovat všechny síly k tomu, aby nedošlo ke konfliktní situaci v zemi, k ohrožení socialistické moci v ČSSR. Naše strana tak jednoznačně prohlásila, že kdyby k takovému ohrožení došlo, použije všech prostředků k ochraně socialistického zřízení. Viděli jsme tedy sami možnost takového nebezpečí. Chápeme, že to nemůže být lhostejné ani bratrským stranám socialistických zemí. Nevidíme však reálné důvody, jež by opravňovaly k tvrzením, označujícím naši dnešní situaci jako kontrarevoluční, tvrzením o bezprostředním ohrožení základů socialistického zřízení ani k tvrzením, že v Československu je připravována změna orientace naší socialistické zahraniční politiky a že existuje konkrétní hrozba odtržení naší země od socialistického společenství.

Naše spojenectví a přátelství s SSSR a ostatními socialistickými zeměmi je hluboce zakořeněno ve společenském zřízení, v historických tradicích a zkušenostech našich národů, v jejich zájmech, v jejich myšlení a citění. Osvobození z nacistické okupace a vstup na cestu nového života jsou ve vědomí našeho lidu trvale spojeny s historickým vítězstvím SSSR ve druhé světové válce, s úctou k hrdinům, kteří v tomto boji položili své životy.

Z toho vychází i akční program naší strany, kde se k této tradici hlásíme jako k východisku.:

Základní orientace československé zahraniční politiky se zrodila a potvrzovala v době národně osvobozeneckého zápasu a v procesu

socialistické přestavby naší země - je to spojení a spolupráce se Sovětským svazem a ostatními socialistickými státy. Budeme usilovat o to, aby se přátelské vztahy s našimi spojenci - zeměmi světového socialistického společenství - nadále prohlubovaly na základě vzájemné úcty, svrchovanosti a rovnoprávnosti, vzájemného respektování a internacionální solidarity. V tomto smyslu budeme aktivněji a s promyšlenou koncepcí přispívat ke společné činnosti Rady vzájemné hospodářské pomoci i Varšavské smlouvy.

V dopise je zmínka o útocích proti socialistické zahraniční politice, o výpadech proti spojení a přátelství se socialistickými zeměmi, o hlasech, žádajících revizi naší společné a koordinované politiky vůči NSR, a dokonce se tvrdí, že pokusy o koketování ze strany úřadů NSR a revanšistů nalézají odezvu ve vedoucích kruzích naší země. Udivují nás taková tvrzení, jelikož je dobře známo, že ČSSR uskutečňuje důslednou socialistickou zahraniční politiku, jejíž zásady byly formulovány v akčním programu KSČ a v programovém prohlášení vlády. Tyto dokumenty, projevy čs. vedoucích představitelů, jakož i další naše akce důsledně vycházejí ze zásad socialistického internacionalismu, spojení a rozvoje přátelských styků se Sovětským svazem a dalšími socialistickými státy.

Dominujeme se, že tyto skutečnosti jsou rozhodující, a nikoliv neodpovědné hlasy jednotlivců, které se u nás ozývají.

Vzhledem k takovým historickým zkušenostem našich národů s německým imperialismem a militarismem je nepředstavitelné, že by kterákoliv čs. vláda mohla tyto zkušenosti ignorovat a lehkomyslně s osudy naší země hazardovat. Tím spíše to nemůže činit vláda socialistická a všechna podezření v tomto směru musíme odmítnout. Pokud jde o naše styky s NSR, je všeobecně známo, že ČSSR, ačkoliv je bezprostředním sousedem NSR, podnikla jako poslední určité kroky směřující k částečné úpravě vzájemných styků, zejména hospodářských, zatímco jiné ~~západní~~ socialistické země své vztahy s NSR v té či oné míře upravily již mnohem dříve, aniž to vzbudilo jakékoliv ~~obavy~~ obavy.

Přitom důsledně respektujeme a hájíme zájmy NDR, našeho socialistického spojence, a činíme vše pro posílení jeho mezinárodního postavení a autority. To výslovně dosvědčují i všechny projevy vedoucích představitelů naší strany a státu v celém období po lednu 1968.

Smlouvy a dohody, jimiž jsou socialistické země spojeny, jsou významným činitelem vzájemné spolupráce, míru a kolektivní bez-

pečnosti. ČSSR plně respektuje své smluvní závazky a systém smluv se socialistickými zeměmi dále rozvíjí, čehož důkazem jsou nové spojenecké smlouvy, které jsme nedávno uzavřeli s Bulharskou lidovou republikou a Maďarskou lidovou republikou, jakož i připravovaná smlouva o přátelství a spolupráci s Rumunskou socialistickou republikou.

Stejně jako autoři dopisu nebudeme nikdy souhlasit s tím, aby historické vymoženosti socialismu a bezpečnost národů našich zemí mohly být ohroženy, a s tím, aby imperialismus pokojnou nebo násilnou cestou prolomil socialistickou soustavu a změnil poměr sil v Evropě ve svůj prospěch. Hlavním obsahem našeho vývoje po lednu je právě snaha zvýšit vnitřní sílu a stabilitu socialistického zřízení a tím i našich spojeneckých svazků.

Štábní cvičení ozbrojených sil Varšavské smlouvy na území ČSSR je konkrétním důkazem našeho věrného plnění spojeneckých ~~závazků~~ závazků. K zabezpečení jeho zdárného průběhu jsme z naší strany provedli potřebná opatření. Naš lid i příslušníci armády přátelsky vítali sovětská a ostatní spojenecká vojska na území ČSSR. Nejvyšší představitelé strany a vlády svou účastí dokumentovali, jaký význam mu přikládáme a jaký zájem na něm máme. Nejistosti a některé pochyby v naší veřejnosti vznikly teprve při opětovných změnách termínu odchodu spojeneckých vojsk z území ČSSR po ukončení cvičení.

Dopis pěti stran se zabývá i některými vnitropolitickými problémy naší současnosti. Přijímáme ujištění, že cílem tohoto zájmu není vměšovat se "do metod plánování a řízení socialistického národního hospodářství Československa" a do našich "opatření směřujících ke zdokonalení struktury ekonomiky, k rozvoji socialistické demokracie" a že vítá "urovnání vztahů mezi Čechy a Slováky na zdravých základech bratrské spolupráce v rámci Československé socialistické republiky."

Souhlasíme názorem, že síla a pevnost našich svazků— které jsou nepochybně společným životním zájmem nás všech— závisí na vnitřní síle socialistického zřízení každé z našich bratrských zemí. Nepochybujeme o tom, že podkopání vedoucí úlohy komunistické strany by hrozilo likvidací socialistického zřízení. Právě proto je však nezbytně nutné, abychom si vzájemně správně porozuměli i v otázce, na čem dnes v Československu závisí síla socialistického zřízení i posílení vedoucí úlohy komunistické strany. V akčním programu naší strany jsme na podkladě minulých zkušeností

stí stanovili: "V současné době zvlášť záleží na tom, aby strana prováděla takovou politiku, aby si plně zasloužila vedoucí úlohu v naší společnosti. Jsme přestědčeni, že to je v současné situaci podmínka socialistického vývoje země..."

Komunistická strana se opírá o dobrovolnou podporu lidu; neuskutečňuje svou vedoucí úlohu tím, že vládne nad společností, ale tím, že nejoddaněji slouží jejímu svobodnému, pokrokovému socialistickému rozvoji. Svou autoritu si nemůže vynutit, ale musí ji neustále získávat svými činy. Svou linii nemůže prosazovat nařizováním, ale prací svých členů, pravdivostí svých ideálů."

Nezastíráme - a na květnovém plénu ÚV jsme to jasně řekli - že u nás dnes existují i tendence diskreditovat stranu, upřít jí morální a politické právo vést společnost. Položíme-li však otázku, zda podobné jevy je správné hodnotit jako ohrožení socialistického zřízení, jako zánik vedoucí politické role KSČ pod náporem reakčních, kontrarevolučních sil - dospíváme k závěru, že nikoli.

Vedoucí úloha naší strany vážně utrpěla v minulosti deformacemi padesátých let a politikou jejich nedůsledného odstraňování vedením, v jehož čele stál A. Novotný. Jeho vinou se naopak prohlubovala řada společenských rozporů: mezi Čechy a Slováky, mezi inteligencí a dělnictvem, mezi mladou generací a staršími generacemi. Nedůsledné řešení ekonomických otázek nám zanechalo stav, kdy nemůžeme řešit řadu oprávněných ekonomických požadavků pracujících a kdy efektivnost celého národního hospodářství je vážně narušena. Za tohoto vedení klesala důvěra mas ve stranu a ozývaly se projevy kritiky a odporu, avšak to vše bylo "řešeno" mocenskými zádehy proti oprávněné nespokojenosti, proti kritice a proti snahám důsledně v zájmu strany a jejího vedoucího postavení řešit společenské problémy.

Namísto postupného a promyšleného odstraňování chyb se hromadily další omyly a rozpory jako důsledek subjektivismu a rozhodování. V letech, kdy objektivně již mohla být postupně rozvíjena socialistická demokracie a uplatňováno vědecké řízení, vyhrcovaly subjektivní nedostatky společenské rozpory a obtíže. Navenek se přitom zdálo, že v ČSSR je vše v pořádku, do popředí se vystrkovala bezkonfliktnost vývoje, faktický pokles důvěry ve stranu se maskoval vnějšími formami direktivního stranického řízení. Ačkoli byl tento režim vydáván za pevnou záruku zájmů celého socialistického tábora, uvnitř narůstaly problémy, jejichž opravdové řešení bylo potlačováno mocenskými zásahy proti nositelům nových tvůrčích přístupů.

Jakýkoli náznak návratu k těmto metodám by vyvolal odpor drtivé většiny členů strany, odpor pracujících, dělníků, družstevních rolníků a intelligence, Strana by právě takovým krokem ohrozila svou politicky vedoucí roli a vyvolala situaci, v níž by opravdu došlo k mocenskému konfliktu. Tím by byly skutečně ohroženy socialistické vymoženosti lidu a tím i naše společné zájmy v protimperialistické frontě socialistického společenství.

Souhlasíme, že jedním z předních úkolů strany je zmařit záměry pravicových a protisocialistických sil. Naše strana vypracovala v této věci svůj taktický politický postup na květnovém plénu ÚV a podle něho tyto otázky řeší. Tento postup spočívá na soustavě opatření, jež mohou mít úspěch jenom tehdy, budeme-li mít podmínky k tomu, abychom je postupně - během několika měsíců - uskutečnili.

Ze podmínku úspěchu považujeme, aby realizace akčního programu a příprav sjezdu strany nebyla ohrožena žádným cybným krokem, který by vyvolal, politicko- mocenský konflikt v naší zemi. Květnové plénum ÚV KSČ to ve své rezoluci jasně vyjádřilo: "

"Za základní otázku považuje strana v současné situaci, aby ne-
mohl být ohrožen socialistický charakter moci a společenského
zřezení , a to z žádné strany...ani ze strany pravicových protikomu-
nistických tendencí, ani ze strany konzervativních sil, jimž by
vyhovoval návrat k poměrům před lednem 1968, které rozvoj socialismu
nebyly a to zajistit."

Naše strana vytyčuje tyto hlavní cíle a etapy politické práce:
1/ Důsledně oddělit stranu jako celek od deformací minulosti, za
něž nesou odpovědnost konkrétní lidé ze starého vedení strany; tito
konkrétní lidé jsou právem voláni k odpovědnosti.

2./Připravit mimořádný , XIV. sjezd strany, který zhodnotí vý-
voj i politickou situaci po lednovém plénu a v souladu s principy
demokratického socialismu ve straně stanoví závaznou linii pro ve-
lou stranu, zaujme politická stanoviska k federativnímu uspořádání
ČSSR, schválí nové stanovы strany a zvolí nový ÚV tak, aby měl
plnou autoritu i důvěru ve straně i v celé společnosti.

3/. Po XIV. sjezdu dále ofenzivně nastoupit k řešení všech zá-
kladních vnitropolitických otázek: k výstavbě politického systé-
mu, založeného na socialistické platformě NF a společenské samo-
správy, k vyřešení federativního státoprávního uspořádání, k vol-
bám do zastupitelských orgánů státu/federálních, národních i míst-

ních/ a k přípravě nové ústavy.

Nyní jsme v etapě politického boje za uskutečnění linie květnového pléna ÚV KSČ. Je to skutečný boj, a proto v něm nejenom vítězíme, ale máme i neúspěchy: podle výsledků jednotlivých bitev však nelze nikdy správně soudit o výsledku celého boje. Přesto však se domníváme, že od květnového pléna sežď daří konsolidovat politickou situaci.

V minulých dnech mimořádné okresní a krajské konference jasně ukázaly, že strana se sjednocuje na linii akčního programu. By i zvolení delegáti na sjezd, jejichž složená zaručuje, že o další linii strany nebudou rozhodovat zastánci extrémních názorů, ale demokraticky pověřené zdravé, progresivní jádro naší strany. Představitelé nového vedení KSČ spjatého s linií akčního programu i květnového pléna ÚV byli všichni navrženi krajskými konferencemi strany do nového ústředního výboru. Ve straně dochází tedy postupně k určité stabilizaci a základní kroky k přípravě sjezdu proběhly úspěšně.

V souladu s rezolucí květnového pléna ÚV KSČ se z iniciativy komunistů formuje politicky závazná socialistická platforma NF. Všechny politické složky NF přijaly 15. června 1968 programové prohlášení, v němž je jasně uznáváno historicky vydané vedoucí postavení KSČ a jsou vyjádřeny zásady socialistického zřízení, vnitřní i zahraniční socialistické politiky. Právě v těchto dnech jedná Národní fronta o návrhu svého statutu, který je závaznou organizační normou, zajišťující socialistickou politickou or -
~~ganizaci~~ entci všech stran a organizací.

Zákonem o soudních rehabilitacích v zásadě řešíme bolestivý problém nezákonných represí vůči nevinným lidem, k nimž došlo v uplynulých letech. Tento krok zjevně pomohl k tomu, aby se už pozornost široké veřejnosti a také sdělovacích prostředků, nesoustřeďovala na tyto otázky.

V září, - ihned po sjezdu strany- budou projednány některé důležité nové zákony: ústavní zákon o NF., který má potvrdit trvalou existenci systému politických stran na půdě NF., a dále zákon o právu společencům a shromážděncům, kterým bude určena právní regulace pro vznik a činnost různých dobrovolných organizací, spolků, klubů apod. Tím bude dána možnost čelit pokudám antikomunistickým a liberalistickým sil získat organizační základnu pro veřejnou činnost.

Komunisté rovněž iniciativně podle rezoluce květnového pléna ÚV KSČ řeší důležité otázky práce odborů a podnikových rad

pracujících. Vcelku se straně podařilo v těchto otázkách čelit politické demagogii, která se pokoušela využívat oprávněných požadavků dělníků k tomu, aby dezorganizovala náš řád a rozpoutávala živelné hnutí ve jménu "požadavků dělníků", tak, aby to ztížilo ekonomickou a politickou situaci v zemi. Současně však podle daných možností řešíme některé palčivé sociálně politické otázky, mj. zvýšení nízkých důchodů a neléhavé mzdové úpravy. Vláda se postupně zabývá základními ekonomickými problémy země, aby dala nový impuls rozvoji výroby a aby mohlo být přistoupeno k dalšímu zlepšování životní úrovně lidu.

Provedli jsme potřebná opatření k zajištění bezpečnosti našich státních hranic. Strana dává plnou podporu konsolidaci armády, Bezpečnosti, prokuratury a soudů. Strana zaujala jasné stanovisko i v otázce Lidových milicí, jejichž celostátní aktiv dal plnou podporu novému vedení KSČ i akčnímu programu. Význam tohoto kroku byl, jak známo, přímo uvítán pracujícími nejen u nás, ale také v SSSR.

Všechny tyto kroky považujeme za důležité výsledky v plnění linie květnového pléna ÚV KSČ, za významné rysy konsolidace politických poměrů a upevnění nikoli jen deklarovaného, ale reálného vedoucího vlivu strany v naší zemi.

Přesto vidíme a nechceme zastírat, že ne všechny závěry květnového pléna ÚV KSČ plníme uspokojivě. I nyní dochází k tomu, že se na veřejných shromážděních i ve sdělovacích prostředcích vyskytují o občasné hlasy a tendence, směřující mimo pozitivní úsilí strany, státních orgánů i NF. Vyřešení této otázky považujeme za dlouhodobější úkol a řídíme se rezolucí květnového pléna ÚV, podle níž "nelze uplatňovat politické vedení starými, administrativně mocetskými vazbami". Předsednictvo ÚV KSČ, vláda i Národní fronta jednoznačně odmítly výzvy prohlášení "Dva tisíce slov", které nabádají k anarchistickým akcím, k narušování ústavního charakteru naší politické reformy. Je nutno vidět, že po těchto odmítavých stanoviscích se v praxi nikde podobné akce ve skutečnosti v naší zemi neobjevily a že důsledky výzvy "Dva tisíce slov" neohrozily stranu, NF a socialistický stát.

Negativním rysem naší skutečnosti jsou dosud kampaně a nepodložené štvění proti jednotlivým funkcionářům a veřejným činitelům včetně členům nového vedení KSČ - které jsou vedeny z extrémních pozic zprava i zleva. V konkrétních případech i proti těmto metodám sekretariát ÚV KSČ i vedoucí soudruzi jednoznač-

ně vystoupili.

Víme, že tato situace je umožněna tím, že jsme u nás zrušili cenzuru a uzákonili svobodu slova a tisku. Co bylo dřív šířeno jen jako "šeptaná propaganda" apod., může nyní dojít veřejného výrazu.

Položme-li však otázku zda podobné jevy je správné hodnotit jako zánik vedoucí politické role KSČ pod náporem reakčních, kontrarevolučních sil, - dospíváme k závěru, že nikoli. Neboť to všechno je pouze část dnešní naší politické skutečnosti. Je tu však i druhá a podle našeho názoru rozhodující část téže skutečnosti: růst autority nové, demokratické politiky strany v očích nejširších mas pracujících, růst aktivity naprosté většiny obyvatelstva. Ze zrušením cenzury, ze svobodou slova, stojí neprostá většina občanů ze všech tříd a vrstev naší společnosti. KSČ se snaží prokázat, že dokáže politicky vést a řídit jinek, než odsouzenými byrokraticko-policejními metodami, především silou svých marxisticko-leninských idejí, svého programu, své správné a veškerým lidem podporované politiky,

Naše strana může v obtížném politickém boji zvítězit jenom tehdy, jestliže jí bude umožněno realizovat taktickou linii květnového pléna ÚV a vyřešit základní politické otázky na mimořádném XIV. sjezdu, v duchu ekčního programu. Považujeme proto všechny tlaky, které se snaží vnutit straně jiný postup, to je řešit základní otázky politiky jindy a jinde než na XIV. sjezdu, za hlavní nebezpečí pro úspěšné posílení vedoucí role strany v ČSSR. Takové tlaky vyvíjejí vnitřní extrémní síly jak zprava, tak také z pozic konzervativních, dogmatických a sektářských, usilujících o návrat před leden 1968.

Hodnocení situace obsežené v dopise pěti stran i bezpochyby upřímě míněné rady pro náš další postup nepřihlízejí k celé složitosti dynamického společenského pohybu, jak ji analyzovalo květnové plénum ÚV KSČ a ke komplexnosti závěrů, které byly tímto plénem přijaty. Naše politika, chce-li zůstat politikou marxisticko-leninskou, nemůže vycházet jen z povrchových jevů, které neodrážejí vždy přesně hlubinné příčiny společenského vývoje, ale postihovat podstatu vývoje a tou se řídit.

V současné době mohou zájmy socialismu v naší zemi posloužit bratrské strany především vyjádřením důvěry vedení KSČ a plnou podporou jeho politiky. Proto jsme navrhovali jako předpoklad našeho úspěšného společného jednání dvoustenné schůzky představitelů

našich stran , aby společné jednání vycházelo z hlubších vzájemných konzultací a věcných informací.

Upřímně litujeme, že tyto naše návrhy nebyly uskutečněny. Není naší vinou, že se schůzka ve Varšavě konala bez naší účasti. Pro jednávání jsme návrhy pěti stran na svolání této schůzky na předsednictvu ÚV KSČ dvakrát - 8. a 12. července - a vždy jsme okamžitě sdělili svůj nátor na způsob přípravy této schůzky tak, jak jsme jej považovali za nejsprávnější. Bohužel, naše jednání 12. července bylo už zbytečné, protože nehledě na jeho výsledek, byla schůzka již svolána na 14. července ~~pá~~poledne, /když/ ~~se~~zástupci, což jsme se dozvěděli až prostřednictvím ČTK 13. července odpoledne, kdy se zástupci pěti stran již sjížděli do ~~Moskvy~~ Varšavy.

V žádném stanovisku, která jsme pěti stranám zaslali, jsme neodmítli zásadně účastnit se společné porady. Vyslovili jsme jen svůj vlastní názor na její vhodnost v současné době a na způsob její přípravy tak, abymohla být opravdu věcná a opírat se o hlubší informace o našich složitých problémech. Z obsahu dopisů pěti stran, zaslanych nám ve dnech 4. - 6. července 1968, jsme totiž usoudili, že taková informace je zcela nezbytná, nemá-li dojít k jednání, jehož úspěch by byl předem ohrožen jednostrannou a malou informovaností velíké většiny účastníků porady o skutečné situaci v Československu.

To je smyslem našich návrhů na předběžná dvoustranná jednání. Byli jsme vedeni nikoliv snahou izolovat se od společenství našich stran a zemí, ale naopak snahou přispět k jeho upevnění a rozvoji .

Domníváme se, že společné věci socialismu neslouží pořádání porad, na nichž je posuzována politika a činnost kterékoliv bratrské strany bez účasti jejích zástupců. Považujeme zastále platnou zásadu, vyjádřenou v Deklaraci vlády SSSR z 30. října 1956, která zní: " Země velikého společenství socialistických národů, sjednocené společnými ideály budování socialistické společnosti a zásadami proletářského internacionalismu mohou vytvářet své vzájemné vztahy jedině na základech plné rovnoprávnosti, respektování územní celistvosti, státní nezávislosti a svrchovanosti a vzájemného nevměšování do vnitřních záležitostí." Tato zásada, jak známo, byla potvrzena poradou představitelů komunistických stran v Moskvě v listopadu 1957 a obecně přijata. V celé své činnosti chceme nadále posilovat a rozvíjet hluboké internacionální tradice, které podle našeho názoru musí zahrnovat jak chápání společných zájmů a cílů pokrokových sil světa, tak i porozumění pro specifické /národní/ potřeby.

Máme zájem, aby se naše vztahy dále nezhoršovaly a jsme ochotni přispět z naší strany k uklidnění situace ve prospěch socialismu a jednoty socialistických zemí. Z naší strany neučiníme nic, co by bylo s tímto cílem v rozporu. Očekáváme však, že ostatní strany budou tomuto našemu úsilí napomáhat a projeví pochopení pro naši situaci.

Vidíme důležitý úkol v tom, abychom v nejbližší době mohli uskutečnit námi navrhovaná dvoustranná jednání, která by posoudila mj. i možnosti společné schůzky socialistických zemí a na nichž by bylo možno dohodnout její program a složení, místo a termín konání. Považujeme za rozhodující, abychom se v nejbližší době dohodli na pozitivních krocích, které by zajišťovaly pokračování naší dosavadní přátelské spolupráce a přesvědčivě demonstrovaly naši společnou vůli rozvíjet a utužovat vzájemné přátelské vztahy.

Je to v zájmu našeho společného boje proti imperialismu, za mír, a bezpečnost národů, za demokracii a socialismus.

x x x

Ze zprávy o plenárním zasedání ÚV KSČ

/19. čertence 1968 - cit z uvedeného sborníku str. 252/

Předseda ÚKRN soudruh M. Jakeš tlumočil ústřednímu výboru KSČ stanovisko ústřední kontrolní a revizní komise, která se na své schůzi dne 19. čertence rovněž seznámila s dopisem pěti bratrských komunistických a dělnických stran z varšavské porady a se stanoviskem předsednictva ÚV KSČ a vyjádřila podporu úsilí stranického vedení přispět pozitivními kroky ke vzájemnému porozumění a dalšímu rozvíjení našeho přátelství a spojení se Sovětským svazem, socialistickými zeměmi i všemi bratrskými komunistickými a dělnickými stranami.

Ústřední výbor Komunistické strany Československa jednomyslně schválil usnesení, v němž vyjádřil plný souhlas a podporu stanovisku i postupu předsednictva.

ZA JEDNOTU POKROKOVÝCH SIL

Prohlášení členů ústředního výkonného výboru, poslanců a dalších vedoucích pracovníků bývalé Čs. strany sociálně demokratické.

V politické diskusi posledního období se objevuje otázka, zda by nebylo žádoucí obnovit sociálně demokratickou stranu, aby tak bylo podpořeno úsilí o demokratizaci naší socialistické společnosti. Sloučením sociální demokracie s KSČ v červnu 1948 jsme překonali rozkol dělnického hnutí, k němuž došlo v r. 1920 a který je po celou dobu první republiky oslaboval. Obnovení jednoty dělnického hnutí přispělo k vybudování základů socialistické společnosti, o kterou jsme jako socialisté usilovali.

Proces sloučení obou dělnických stran nebyl ovšem snadný a bezkonfliktní. Probíhal v době ostrého třídního boje, k němuž zavedla příčinu především politika studené války namířená proti SSSR a proti všem zemím socialismu. I pozdější vývoj uvnitř KSČ odcizoval hnutí mnohé z těch soudruhů, kteří měli vždy na zřeteli skutečně humanitní obsah socialismu. K chybám minulého období patřil také sektářský postoj některých skupin v KSČ vůči sociální demokracii i k bývalým členům této strany, ať už po sloučení vstoupili do KSČ nebo zůstali mimo její řady. Ne důvěra, diskriminace i nezákonné zákroky proti nim poškodily věc socialistické výstavby i snahu o ektní jednotu dělnické třídy a pokrokových sil ve světě.

Přes všechny deformace a chyby byly základní socialistické přeměny našeho života uskutečněny. Dnes naše strana vstupuje na cestu politické a mravní obrody. Její progresivní síly jsou rozhodnuty prosazovat důslednou vnitrostraníckou demokracii a demokratizaci celé naší socialistické společnosti. Tomu nasvědčuje též akční program, přijatý ústředním výborem KSČ, který odpovídá našim představám o cestě k humanitní socialistické společnosti.

Československá sociální demokracie vznikla jako marxistická strana dělnické třídy. Poslání marxistického hnutí nebylo dosud dobršeno. Československo má nyní historickou možnost naplnit Marxův humanistický odhaz, vytvořit všestranný model demokratického socialismu. Za složité politické situace, kterou nyní procházíme, je především nutné seskupovat pokrokové síly, a zejména zcela naplnit pokrokovým úsilím, semknout a aktivizovat komunistickou stranu, aby demokratizační proces šel kupředu bez otřesů a krizí, které by mohly ohrozit dosevadní vývoj. Životní otázkou pro náš stát je naše nejužší spolupráce s SSSR a celým socialistickým

táborem., která zajišťuje naši národní stábytnost a podporuje rozvoj socialistické společnosti.

Ze současných podmínek by obnovení sociálně demokratické strany bylo krokem zpět, který by nutně vedl k oslabení pokrokových sil a mohl by se stát jedním z vážných faktorů zvratu k předlednovým politickým poměrům. V této době naopak všemi silami podporujeme novou rodící se politickou linii Komunistické strany Československa tak, aby jí dávala přirozenou demokratickou autoritu. Považujeme to za svou povinnost. Chceme spolu s ostatními pokrokovými silami pracovat k tomu, aby se komunistická strana rozhodně vypořádala s neblahým dědictvím minulosti a dále uvážene a energicky uskutečňovala novou demokratickou politiku. Přitom důsledné odčinění občanských a politických křivd vůči bývalým sociálním demokratům bude nezbytným příspěvkem k obnovení důvěry i jednoty lidu.

Okolnost, že v naší zemi byla v procesu bojů za socialismus uskutečněna politická i odbrová jednota dělnické třídy by neměla být překážkou přátelských styků KSČ se sociálními demokraty a jinými socialistickými proudy v zahraničí při řešení úkolů společných dělnickému hnutí, jako je udržení míru mezi národy a výstavba socialistické společnosti na demokratických základních principech.

Domníváme se, že pouze takový rozvážný politický postup, který dlouhodobě zajistí rozvoj demokratizačního procesu v naší společnosti, upevní socialistický řád, společně poslouží naší zemi, našemu pokrokovému vývoji a bude současně povzbuzením pro pokrokové síly ve světě v jejich zápasech za mír a práve pracujících.

Členové ústředního výkonného výboru, poslanců a další vedoucí pracovníci bývalé Čs. strany sociálně demokratické: František Bláha, Julius Dolanský, Evžen Urban, Oto Fanta, Zdeněk Fierlinger, Bohumil Fleming, Jaroslav Havelka, Jiří S. Hájek, Anna Hubá, Ludmila Jankovcová, Miroslav Jelínek, Josef Kufner, Jiří Lederer, Jaroslav Lindauer, Vladimír Meissner, A. J. Patzáková, Stanislav Pošusta, Martin Reis, Ladislav Skaunic, Josef Škládel, Zdeněk Vácha a další.

STRUČNÝ OBSAH ZÁKLADNÍ POLITICKÉ LINIE A ŘEŠENÍ TZV: SOCIÁLNĚ DEMOKRATICKE PROBLEMATIKY

Z usnesení PUV KSČ

1. Je nyní nutné především skutečně dovršit proces sloučení sociální demokracie s KSČ, a to ze nových podmínek života strany a nových hledisek, které se nyní ve straně proezazují.

Přehodnotit a objektivně posoudit činnost sociální demokracie v minulosti, správně vysvětlit její pozitivní přínos v úsilí o společenský pokrok v ČSSR a dostatečně ocenit to, co KSČ se sociální demokracií spojovalo, společné počátky dělnického hnutí i společný boj v okupaci, po r. 1945 a po únoru 1948.

Napravit chyby v minulosti vůči bývalým sociálním demokratům, dát jim větší možnosti uplatnit se ve straně, společenských organizacích i státní správě a otevřít znovu přístup do strany všem, kteří mají základní předpoklady.

Podchytit tak početné skupiny lidí, kteří ~~žijí~~ měli nebo mají blízko k tomuto myšlenkovému proudu, a využít toho k posílení strany, její pokrokové politiky i obrodného procesu a také ke zvýšení vážnosti vůči naší zemi v zahraničí a rozšíření spolupráce se socialistickým hnutím za hranicemi.

2. Touto cestou také politickými prostředky čelit snahám skupin některých bývalých pravicových sociálních demokratů zneužít jména a tradice soc. dem. hnutí k vytvoření organizační základny pro politickou opozici proti KSČ a mimo Národní frontu.

Zde především musí působit pozitivní opatření dříve uvedená a dále celý postup našeho obrodného procesu, rozvoj vnitrostranické demokracie úpravou stanov strany na mimořádném sjezdu a uspořádání nového systému práce Národní fronty a rozvoj její aktivity.

3. Bude správné neoživovat nyní, pokud to nebude nutné vzhledem k chování druhé strany, znovu veřejnou diskusi o obnovení sociální demokracie, abychom k tomu znovu neobraceli pozornost veřejnosti, ale řešit velmi aktivně a energicky a co nejrychleji celou věc pomocí celé řady konkrétních politických i jiných opatření uvedených shora.

ročník I.
26. července 1968
Literární noviny
ročník XVII.
cena 0,40 Kčs

11

Literární
listy
týdeník
Svezu čs.
spisovatelů

Z v l á š t n í
vydání

Víc nežli dnes snad nikdy
necítili jsme na svých dlaních
to teplo drsných rukou,
které nám přinášely svobodu.

Ještě nedozněl a ještě zní
hřmot jejích unavených zbraní
a náruč lidí v našich ulicích
je otevřena dosud.

I slzy na tvářích, tak pravdivé,
když naše země přijímala
jejích padlé, nás dosud pálí.
Ano, to vám říkám všem!

A volám vášnivě a ze všech sil:
Nepromarněte tuto lásku!
Bylo by těžké unést zklamání
v té zemi tolikrát už zklamané.

Jaroslav Seifert

POSELSTVÍ OBČANŮ PŘEDSEDNICTVU ÚSTŘEDNÍHO VÝBORU KOMUNISTICKÉ
STRANY ČESKOŠLOVENSKÁ.

Soudruzi,

píšeme vám v předvečer vašeho setkání s politbyrem
ústředního výboru Komunistické strany Sovětského svazu, na kterém
budete jednat o osudu nás všech. Jako už mnohokrát v historii lid-
stva bude o životní cestě milionů rozhodovat několik mužů. Je to
těžké a chceme vám to ulehčit svou podporou.

Dějiny naší země v posledních staletích jsou dějinami nesvobody.
S dvěma krátkými přestávkami jsme byli odsouzeni utvářet svou ná-
rodní existenci ilegálně, několikrát jsme stáli na prahu záhuby.
Proto naše národy tak horoucně pozdravily demokracii, kterou nám

přineslo osvobození v roce 1918. Byla to neúplná demokracie, protože nepřinesla svým občanům politickou ani sociální jistotu. A přece to byla v první řadě dělnická třída, která ve dnech Mnichova nejkonkrétněji manifestovala své odhodlání ubránit svůj stát před zkázou. Tím dychtivěji pozdravily naše národy socialismus, který nám přineslo osvobození v roce 1945. Byl to neúplný socialismus, protože nedal svým občanům občanskou ani tvůrčí svobodu. My jsme ji však úporně hledali a začali nalézt po lednu tohoto roku. Nadešel okamžik, kdy se naše vlast po staletích stala opět kolébkou nadějí, nikoli pouze našich. Nadešel okamžik, kdy můžeme podet světu důkaz, že socialismus je jediná skutečná alternativa pro celou civilizaci.

Očekávali jsme, že tato skutečnost přivítá se sympatií především celé socialistické společnosti. Místo toho jsme obžalováni ze zrahy. Dostáváme ultimata od soudruhů, kteří každým vystoupením víc a více prokazují neznalost našeho vývoje a naší situace. Jsme obviňováni ze zločinů, které jsme nespáchali. Jsou nám podkládány úmysly, které jsme neměli a nemáme.

Visí nad námi hrozba nespravedlivého trestu, který, ať by měl jakoukoli podobu, zasáhne jako bumerang i naše soudce, zničí naše úsilí a především tragicky poskvrní myšlenku socialismu všude na světě na dlouhou řadu let.

Soudruzi,

je vaším historickým úkolem zabránit takovému nebezpečí! Je vaším posláním přesvědčit vedoucí představitele KSSS, že obrodný proces v naší zemi musí být doveden do konce tak, jak to odpovídá zájmům naší společné vlasti i zájmům pokrokových sil na všech kontinentech.

Vše, o čem usilujeme, dá se shrnout do čtyř slov:
SOCIALISMUS! SPOJENECTVÍ! SUVERENITA! SVOBODA!

V socialismu a spojení je naše garance bratrským zemím a stranám, že nepřipustíme vývoj, který by ohrožoval skutečné zájmy národů, v jejichž svazku přes dvacet let čestně bojujeme za společnou věc. V suverenitě a svobodě je naopak garance naší zemi, že se nebudou opakovat těžké chyby, které ještě před nedávnem hrozily vyústit v krizi.

Vysvětlete svým partnerům, že extrémní hlasy, které tu a tam zaznívají v našich domácích diskusích, jsou právě produktem policejné byrokratického systému, jenž tak dlouho dusil tvůrčí myšlení, až zahnal řadu lidí do vnitřní opozice. Přesvědčte je bezpočtem

příkládů, že autorita strany a pozice socialismu jsou u nás jsou právě dnes nesrovnatelně silnější než kdykoli v minulosti.

Řekněte jim, že potřebujeme demokracii, klid a čas, abychom byli lepšími socialisty a důstojnějšími spojenci než kdykoli dřív!

Prostě promluvte jménem lidu, který v těchto dnech přestal být pojmem a stal se znovu silou, jež vytváří dějiny,

Soudruzi Barbírku, Bilaku, Černíkú, Dubčeku, Koldere, Kriegle, Pillere, Rigo, Sarkovský, Špačku a Švestko, soudruzi Kapku, Lenárte a Šimone,

je možné, že ne všichni zastáváte ve všem stejný názor. Někteří z vás, přestože spolubybojovali leden, jsou ostře kritizováni za své předlednové chyby. Takový je úděl politiků, a sedm měsíců od ledna prokátalo, že tuto kritiku nehodlá nikdo přeměnit v krevní msta. Bylo by tragické, kdyby osobní pocity kohokoli z vás převládly nad odpovědností, kterou v této chvíli nesete za 14 361 000 lidí, mezi něž bytostně patříte i vy sami.

Jednejte, vysvětlujte, ale jednotně a bez ústupků obhajte cestu na kterou jsme vyšli a se které živi nesejdeme.

Budeme v příštích dnech s napětím hodinu od hodiny v duchu sledovat vaše jedbání. Čekáme netrpělivě na vaše zprávy. Myslíme na vás. Myslete na nás! Píšete za nás osudovou stránku dějin Československa. Napište ji s rozvahou, ale především s odvahou.

Ztratit tuto jedinečnou šanci by bylo naše neštěstí a vaše hanba. Věříme vám!

Vyzýváme současně všichni spoluobčany, kteří s námi souhlasí, aby podpořili toto poselství!

V PRAZE dne 26. července 1968

ZPRÁVA O SOUČASNÉ POLITICKÉ SITUACI ČESKOSLOVENSKÉ SOCIALISTICKÉ REPUBLIKY A PODMÍNKÁCH ČINNOSTI KOMUNISTICKÉ STRANY ČESKOSLOVENSKA

/Zpráva, zpracovaná výlučně pro potřebu předsednictva ÚV KSČ byla z pořadu schůze předsednictva ÚV KSČ dne 13. srpna odložena a projednána měla být dne 20. srpna 1968. Nestalo se tak vzhledem k invazi vojsk pěti socialistických zemí. Za závěrem zprávy připomené "usnesení" předsednictva ÚV je pouze návrhem usnesení - pozn. redakce sborníku/

Mezinárodně politická podmíněnost naší vnitřní situace.

Vnitřní politickou situaci u nás výrazně spoluvytvářejí faktory mezinárodní politiky, které budou mít podstatný vliv i na její další vývoj.

Jde především o rozpor daný skutečností, že svůj nástup k prohloubení demokratické podstaty socialismu a k jeho dalšímu rozvoji s plným využitím specifických podmínek naší země uskutečňujeme jako součást socialistického společenství a členská země Varšavské smlouvy. K řešení celé řady problémů společnosti přistupujeme namnoze jako první v historii socialismu s rizikem obtíží a omylů. Přitom vnitřní podmínky druhých socialistických zemí mají řadu podstatných odlišností a pokud jde o země, s nimiž bezprostředně sousedíme, přežívají tu do značné míry strnulé názory na vztah obecného a specifického při budování socialismu, na pojetí jednoty socialistického tábora. Navíc je naše západní hranice se Západem současně hranicí socialistického a kapitalistického světa, čarou dotyku sil vojenského paktu NATO a Varšavské smlouvy.

Odlišnosti v názorech na pojetí výstavby socialismu mají svůj reálný základ v odlišnosti historického vývoje jednotlivých socialistických zemí, jejich dělnického hnutí, v míře demokratičnosti minulých společenských systémů v těchto zemích a v neposlední řadě i v historii zcela nedávné. Rozpor, který tyto skutečnosti plodí, je dlouhodobé povahy, musíme počítat s vleklým sporem v názorech na tuto problematiku uvnitř zemí socialistického systému, především s námi sousedících, obhájit pojetí odpovídající našim podmínkám a zároveň respektovat koncepce a představy rozvoje socialismu v druhých zemích. Pochopení, které nachází náš postup v Jugoslávii a Rumunsku má namnoze převážně morální význam.

Velším mezinárodním faktorem je postoj mezinárodní -

h o k o m u n i s t i c k é h o h n u t í. Postup naší strany po lednu 1968 se i zde nesporně stal dalším podnětem pro názorovou diferenciaci. "vlastní význam tu pro nás má stanovisko komunistických stran v Evropě. Ukazuje se, že mnoha těmto stranám / reaktivně mimo řeckou, tureckou a německou/ zejména KS Itálie, Francie a Finsko, je úsilí naší strany velmi blízké. Vede k tomu nesporně skutečnost, že i před nimi stojí naléhavě úkol formulovat politický program, který by odpovídal maximálně podmínkám jejich zemí, což je do budoucna otázkou jejich vlastní existence jako reálných politických sil. Navíc současná politika naší strany oslabuje na Západě hlavní argumenty antikomunistické propagandy. Je si ovšem třeba uvědomit, že i postoj komunistických stran kapitalistických zemí je toliko morální podporou, nepředstavuje pro nás reálnou sílu. V situaci, kdy zaujímá v mezinárodním komunistickém hnutí prveřadě místo v úsilí o je notu, vytváří se /i v důsledku stanovisek ostatních stran Západu/ prostor pro toleranci vůči politice naší strany.

Významnou okolností je vztah kapitalistického světa vůči nám; zvláště důležitá je zjevná tendence přes lokální konflikty ve světě zachovávat daný stav, rozdělení sfér vlivu mezi dvěma svěťovými velmocemi - SSSR a USA. Tím je dán i oficiální postoj kapitalistických států k našemu současnému vnitropolitickému vývoji. I když jistě nepřehlížejí tendence pro ně výhodné, navenek vyjadřují nejen nezáměr, od událostí u nás se distancují. Nejvýrazněji tento postoj zaujímají USA, ostře už od r. 1945. Francie nemá na přímé angažmá v našich záležitostech sil a v NSR je jasné, že jakékoliv ovlivňování z jejich strany je zcela neúnosné. Tyto skutečnosti přirozeně nevylučují neveřejnou podporu některých sil v naší zemi snahy o ideologické působení, taktické doporučení, případně finanční podporu jednotlivců či skupin. Pokud jde o možnost hospodářské spolupráce s kapitalistickými zeměmi, je nutno počítat s tím, že bude zájem jen o takovou součinnost, která dá západním partnerům jistotu návratnosti jejich prostředků nebo vyhlídky dlouhodobého ekonomického napojení odvětví a jejich určité závislosti na Západu S jinými investicemi nehá reálně počítat. Svědčí o tom mj. doporučení prezidentu USA o nerentabilitě investic do ČSSR z Polska a Maďarska. V souhrnu lze usoudit, že protisocialistické a protisovětské tendence u nás nemohou reálně počítat s jinou než ideologickou podporou ze Západu. Ovšem i tato podpora může způsobit u nás vážné komplikace a natýk i dosud neznámých forem.

To jsou tedy základní mezinárodní momenty, které ovlivňují náš

vnitropolitický vývoj.

Je možné z nich vyvodit, že vnitřní procesy uvnitř naší republiky jsou podmínovány třemi skupinami vnějších rozporů a vnějších vlivů:
- Československo je nedílnou součástí socialistického tábora. Reálně to znamená, že žije v úzkém společenství s NDR, PLR, SSSR a MLR, na nichž je také značně ekonomicky a politicky závislé. Úloha Rumunska a Jugoslávie je v morálním slova smyslu kladná, fakticky však zanedbatelná a podpora Rumunska je vnitřně rozporná.

- Komunistická strana Československa je nedílnou součástí mezinárodního komunistického hnutí. Reálně to znamená, že se nemůže neopírat o KSSS, přičemž koncepce socialismu naší a sovětské strany je rozdílná. Stejně tak i koncepce rumunské a jugoslávské strany je s naší rozporná a postoje komunistických stran kapitalistického Západu vytváří pouze potenciální pozitivní souhlas, který může být kdykoliv narušen vážnějšími, třeba dílčími neúspěchy. Další vnitřní rozpory komunistického hnutí/Čína, Albánie/ tuto situaci dále komplikují.

Československo žije na hranicích socialistického a kapitalistického světa. Pro kapitalistický svět zůstáváme nepřitelem, jemuž je možno poskytovat podporu jen v rámci dlouhodobějších koncepcí vlastní velmocenské politiky a v rámci možného ekonomického pronikání. Tercio pomoc navíc musí být poskytována pokud možno neveřejně.

Vnitropolitický situace, pohyb sociálních a politických sil a jejich vliv na společnost

Pokud jde o naši vnitropolitickou situaci, charakterizuje ji nyní po období polednové desintegrace a vystoupení krajních momentů, vcelku spontánní podpora postupu předsednictva ÚV KSČ většinou obyvatelstva, podstatný vzestup důvěry v politiku strany. Výrazem této skutečnosti je posán důvěry obyvatelstva ke komunistické straně a jejímu ústřednímu výboru v průzkumech veřejného mínění, který dosáhl od počátku dubna dvojnásobného parametru. Ještě na počátku dubna se pohybovalo vyjádření plné důvěry ve stranu mezi 42- 53% . V kulminačním bodě jedbání ÚV v červenci a jednání v Čierné nad Tisou dosáhlo vyjádření důvěry až 82%.

Tento postup je spjat ovšem téměř výhradně se zahraničně politickým vývojem. Jde o jednotu v požadavku adresovaném vně republiky : respektovat suverénní právo strany a státu samostatně řešit a rozhodovat vnitropolitické problémy, uplatňovat rovnoprávné vztahy

mezi socialistickými zeměmi.

Jde přitom o jednotu dočasnou, o všelidové seskupení, které v případě zmírnění vnějších tlaků může ustoupit do pozadí. Jde totiž o jednotu v rozdílnosti, jednotu diferencovanou na základní politické a ideové proudy a jejich reprezentaci.

Dočasná jednota, vytvořivší se na základě intenzivně působících vnějších faktorů, prošla v těchto dnech dalším vývojem: přispěla k vyvolání vědomí zájmů, které jsou společné v oblasti vnitropolitické. Toto vědomí nachází svůj výraz v kvalitativně novém jevu: v úsilí pracovních kolektivů a je notlivých občanů přispět svým dílem k řešení problémů, vyplývajících z hospodářské situace země. /Příspěvky na Fond republiky, na zlatý poklad, návrhna vypsání pětileté státní půjčky apod./. Charakteristickým rysem tohoto úsilí je jeho spontánnost; všeobecně je hodnoceno jako další doklad ustupující lhostejnosti a rozšiřující se angažovanosti všech vrstev obyvatelstva.

Nové jevy nacházejí svůj ohlas i v oblasti bezprostřední politiky. Jedboznačně je veřejností akceptován závěr vytvářet socialistickou společnost na základě vlastních, specificky československých podmínek. Sjednocovací snahy se výrazně projevují i v masových sdělovacích prostředcích: zveřejňované články, dopisy, odborná pojednání, relace v rozhlase a televizi svědčí o dosti výrazném posunu pozornosti od minulosti k budoucímu uspořádání ekonomiky, politiky, oblasti kultury, sociálního zabezpečení apod. Znatelné je uvolnění dřívějšího napjatého ovzduší.

Vytvářející se jednota není z pochopitelných důvodů absolutní: v jejím rámci působí i nadále vnitropolitické rozpory, z nichž některé mohou v budoucnu vystoupit konkrétně do popředí /např. v otázce způsobu příprav a vlastního uskutečnění voleb do zastupitelských sborů, v otázkách souvisejících s budoucím státoprávním uspořádáním, v řešení ekonomických otázek apod./. Intenzivnější působení těchto, ale i dalších rozporů lze očekávat a v l á š t ě v p o d z i m n í m o b d o b í. Jejich novým rysem ovšem je, že nenatývají krizového, bezprostředně konfliktního charakteru.

Nicméně ani dnešní vývoj nepostrádá tendence negativní. Rezi-
dua starého způsobu myšlení ve smyslu "monolitní jednoty" se dosti často projevují v nervózním postoji veřejnosti, jednotlivých kolektivů a občanů vůči názorům menšiny; jsou zaznamenány tendence řešit odlišné názory nikoli prostředky diskuse a politiky, ale různými formami nátlaku/viz některé ohlasy na dopis skupiny ze-

městnanců závodu Auto-Praga, který byl publikován v tisku SSSR/ Uvnitř komunistické strany jsou naopak z hlediska stejných myšlenkotých postupů znetelné tendence posuzovat **ž a k o u k o l i** v aktivitu nekomunistických politických stran a některých organizací za projev působení protisocialistických sil a antikomunismu. Obecně lze tyto jevy charakterizovat jako rozpor mezi objektivním působením starého, dosud nepřekonaného, a nového, dosud neprápracovaného, rodícího se politického systému.

Kromě těchto otázek nelze ponechat bez povšimnutí extrémní názory a požadavky, projevující se v podobě různých memorand, letáků a nápisů, spekulujících se zneužitím kritiky minulých chyb a deformací, s vyvoláváním antikomunismu, antisovětlismu a antisemitismu. Vzestup těchto akcí v červnu a červenci je 2,7% letáků a nápisů proti KSČ, prpti SSSR 4%. V letáčích rozšiřovaných v Jihomoravském kraji bylo uváděno: zakázat činnost KSČ jako fašistické strany, marxismus a vědecký socialismus prohlásit za pavědu, Marxe, Engelse, Lenina, prohlásit za šarlatány. - V Gottwaldově se v červnu objevily letáky s hrubými antisovětskými výpady a urážkami typu:

"Jděte domů, Rusi! Víte, že uran, který nám Rusi ukradli, budou nám nyní Rusové draze prodávat! Tito barbaři strkají nos i do našich vnitřních věcí. Hanba! Vyzýváme proto všechny komunisty i nekomunisty k akci: Jděte domů, Rusi! Pište všude tuto výzvu: na ploty, na chodníky, ve vlaku, posílejte je v dopisech tak, aby tato akce zachvátila celou republiku..."

Na obdobné tendence, projevující se mnohdy v umírněnější formě, upozorňují i některé další krajské výbory. To svědčí o tom, že ve veřejnosti existuje v problematice Československo-sovětských vztahů mnoho nejasností a zkreslených pohledů.

Obecná charakteristika politických proudů v zemi

a/ Programové dokumenty politických stran a dalších organizací se hlásí k socialismu, demokracii a humanismu. Aniž byla provedena teoretická analýza zmíněných dokumentů, je zřejmé, že obsah těchto pojmů je chápán rozdílně. Z prohlášení představitelů Československé strany socialistické vyplývá, že jejich pojetí demokracie a humanismu vychází z myšlenek T. G. Masaryka. Československá strana lidová zdůrazňuje, že vychází z ideového podkladu křesťanského světového názoru a to nejen v jeho tradiční, ale i moderní podobě. Postupně tedy dochází k vyhraňování určitých ideových koncepcí: marxistická teorie by měla zkoumat objektivní základy těchto tendencí, což je první předpoklad pro volbu racionální strategie a tak-

tiky KSČ v podmínkách pluralitního modelu socialistické společnosti.

b/ V praxi existuje jistý rozpor mezi programovými prohlášeními a veřejným vystupováním jednotlivých představitelů a členů určitých politických proudů. /Zejména v Československé straně socialistické došlo od přijetí nástupu ideových zásad strany z dubna t. r. k posílení pravicových tendencí a jejich reprezentantů ve vedení strany/poslanec Šubrt, prof. Kácl a někteří krajší tajemníci/. Vedení ČSS se plně hlásí k principům, které byly vlastní národně socialistické straně. Podle prohlášení K 231 mělo jít o celostátní nepolitickou organizaci, sdružující lidi odsouzené za politické delikty. Předkládané požadavky však svědčí o výrazné oporientaci klubu na vybudování politické opozice vůči KSČ.

c/ Pokračující názorová diferenciací uvnitř jednotlivých politických proudů. Tato diferenciací se projevuje zejména v postoji ke KSČ, k její vedoucí úloze, k vlastní minulosti jednotlivých stran a organizací, v požadavcích na řešení roznych politických, ekonomických, sociálních a kulturních otázek, v postojích vůči vlastním problémům a k budoucnosti i k postavení ve formujícím se politickém systému. /V Československé straně socialistické existují tři základní proudy: realistický směr reprezentovaný dr. Kučerou, doc. Lšblem aj., pravicově orientovaná skupina a zhruba polovina pasivních, kolísajících členů ÚV. V Československé straně lidové se projeví tendence nevolit do nových orgánů funkcionáře, kteří již dříve respektovali politiku Národní fronty - např. okres Mělník. V hnutí mládeže jsou dosti odlišné názory na způsob vytváření a budoucí podobu mládežnické organizace/.

d/ K diferenciací dochází i uvnitř delších institucí i k relativnímu vydělení nestraníků do různých sekcí a sdružení, zejména v uměleckých svazech /Např. Klub nezávislých spisovatelů/. Podle proklamací jde o sdružení dočasného charakteru.

e/ Vytvářejí se vazby mezi politickými stranami a různými organizacemi; smyslem těchto vzájemných spolupráce při ustavování nových organizací, v náboru členů, koordinace požadavků vůči státním orgánům apod. Je možné, že tento jev, mj. je ovlivňován nejistotou, zda činnost nově se vytvářících klubů a spolků bude legalizována. /Podpora církve a ČSL v zakládání Orla a katolického Junáka, pokusy Federace lokomotivních čet o navázání kontaktů s představiteli ČSS a ČSL, případně se zahraničními odborovými centrály ve Francii a Švédsku, spojení mezi bývalými sociálními demokraty, členy K - 231 a bývalou Křesťanskou demokracií politickou emigrací. Jedním z organizátorů K 231 je Dušan Šlávík, syn Juraje

Slávků, předsedy "Rady svobodného Československa" v USA/.

f/ Z proklamací K- 231 a Klubu angažovaných nestraníků vyplývá snaha těchto organizací přisoudit si kontrolní funkci vůči KSČ "při plnění jejích slibů", plnit úlohu "skupin nátlaku" ze pomoci vytváření veřejného mínění.

K problematice jednotlivých politických proudů

Č e s k o s l o v e n s k á s t r a n a s o c i a l i s t i c k á

Podle údajů orgánů Národní fronty vzrostl počet členů této strany z 10 715 členů sdružených k 1. 1. 1968 ve 213 organizacích na 17 325 členů sdružených k 1. 7. ve 334 organizacích a k ú. 8. 1968 na 18400 členů /Údaj k 1. 8. doplněn v úvodním slově před projednáváním zprávy v PUV KSČ/. K největším přírůstkům došlo v Praze- městě, ve Středočeském, Zápaďočeském, Severočeském a Jihomoravském kraji. /Viz tabulka v příloze/. V Zápaďočeském kraji, kde se členská základna ČSS zvýšila takřka třikrát, je nejvýraznější vzestup vlivu znaťelný v Plzni, na Karloversku a Domažlicku/údaj Svobodného slova z 23. 7. 1968/. Důležitý je v této souvislosti poznatek, že kampaň veřejných schůzí ČSS byla v první fázi zaměřena především na pohraniční oblasti zápaďních a severozápaďních řech a teprve postupně se rozšiřovala i do vnitrozemí a na Moravu.

Pozornost ČSS se soustřeďuje především na města a větší obce, z hlediska sociálního složení na inteligenci a vysoce kvalifikované dělníky, . V Náchodě byla agitace na veřejné schůzi ČSS vedena tím, že do této strany vstoupili populární lidé: jmenování byli dr. Pixa, Valdemar Matuška, Ďerek Vostřel aj. V poslední době je znaťelná orientace na závody. /Četnové plénum ÚV ČSS rozhodlo zřizovat organizace ČSS na všech pracovištích, kde jsou k tomu vhodné podmínky. /Podle sdělení oktesních výborů KSČ se už v některých závodech ZO ČSS vytvářejí. V ěkrese Karlovy Vary jde o 7 závodů: v závodě LIAŽ Jablonec je v organizaci ČSS 82 členů; další organizace byly ustaveny ve VTŽ Chomutov, ČSAD Podbořany, Sklo Union, Leání brána Teplice, v lokopotávním depu Ústí nad Labem aj. Jejich zřizování organizace KSČ tálérují, existují doporučení zakládat závodní výbory Národní fronty /Měst. výb. KSČ Praha s. Litera v závodě Tesla Strašnice/.

Obsah činnosti ZO ČSS je kromě obecných úvah, získávání nových členů a schůzí dosti nejasný. Z uveřejňaných úvah vyplývají tyto jejich úkoly: aktivní práce příslušníků ČSS v odborech; prosazovat naprostou ekonomickou samostatnost závodů bez byrokraticko- direk-

tivního řízení oborovými ředitelstvími; usilovat o to, aby do rad pracujících byli vybití nejspolehlivější lidé, odstranit kádrový sprop; odbovat rovnostářství a odměňovat lidi podle množství, významu a kvality práce, kterou odvedou. Váží se o svolání aktivu funkcionářů ZO ČSS z českých zemí. /Viz diskuse o závodních organizacích ČSS, Svobodné slovo z 28. 7. 1968/ Z vyjádření účastníků diskuse vyplývá snaha ČSS orientovat se v první řadě na kvalifikované, nepostradatelné pracovníky, vytvářet z ČSS "koalici slušných lidí." Projevují se snahy získat vliv mezi učiteli; při městském výboru ČSS v Praze existuje učitelská sekce, která chce mít zástupce na školách a kde to bude možné - založit organizace ČSS.

Aktivita ČSS se projevuje i v dalších oblastech. 30. 8. tr. proběhla celostátní konference zdravotnických a sociálních pracovníků - členů ČSS, která přijala zásadní stanoviska k otázkám životního prostředí, zdravotní a sociální péče.

Kategoricky žádá prodloužení mateřské dovolené, náhradu jeslí rodinnou péčí; vyslovila se k řízení zdravotnictví, k péči o staré lidi a k řadě dalších problémů.

x x x

Průběh diskuse na veřejných schůzích ČSS je poznamenán zaměřením na základní politické otázky, na uspořádání politického systému, hodnocení uplynulého vývoje apod. Celkový charakter schůze bývá závislý na osobě referenta a jeho vystupování. Referují-li pravice zaměřením představitelů vedení strany, nejsou výjimkou výpady proti KSČ ve smyslu výroků: jdeme s čistým štítem, neměli jsme Mírov, Leopoldov a další, ať rehabilitace platí KSČ, ať jdou komunisté od toho. Hovoří se proti existenci Lidových milicí a jejich "výlučně stranickému charakteru"; požaduje se podřízení LM Národnímu shromáždění. /Plénum ÚV ČSS/. V okrese Hodonín se projevil požadavek zrušit Lidové milice, názory, že by i členové ČSS mohli být členy LM nebo že by ČSS mohl mít LM vlastní. V Gottwaldově byla kladena otázka, proč má rehabilitaci platit celý národ, když to zavinila vedoucí strana. /V těchto případech jsou do pozadí zatlačeny některé myšlenky Nástinu ideových zásad strany, rozvoj jednotlivce, drobné podnikání založené na vlastní práci aj./. Vedení ČSS vyjedřuje souhlas s výzvou "2000 slov" a propaguje je. x/

/Poslední věta odstavce doplněna podle úvodního slova před projednáváním zprávy v PUV KSČ/.

Veřejné schůze zatím nespoknily základní požadavek, o který původně šlo, podstatně zvýšit členskou základnu strany. Z prohlášení ve-

doucích představitelů ČSS vyplývá, že si početní slabost strany i nedostatek kvalifikovaných kádrů v jejích orgánech uvědomují. Zřejmě i tento fakt vede realisticky uvažující funkcionáře ČSS k tomu, že vedoucí úlohu KSČ veřejně prohlašují za realitu. /Viz rozhovor západoněmeckého časopisu Spiegel s předsedou ČSS Dr. Kučerou, Svobodné slovo ze 4. 8. 1968/. Na druhé straně stejný fakt vyvolává u některých členů vedení ČSS nervozitu a zřejmě i tlak na formování výraznějšího programu strany, jenž by získal bývalé členy národně socialistické strany a sympatizující. Podle názoru komunistů v ÚV NF může v celém období před konferencí ČSS dojít k dalšímu přeskupování sil s cílem změnit složení dosavadního ústředního výboru a obsazení vedoucích funkcí. Zároveň se ovšem konstatuje, že postavení dr. Kučery ve funkci předsedy strany se vzhledem k jeho každodenním kontaktům s funkcionáři a členstvem upevňuje. Vztah ČSS k činnosti KAN je nevraživý, má konkurenční povahu. /Poslední věta odstavce doplněna podle úvodního slova před projednáváním zprávy v PUV KSČ.

Č e s k o s l o v e n s k á s t r a n a l i d o v á

Počet členů ČSL se zvýšil z 20 642 členů, sdružených k 1. 7. 1968 ~~xx359x~~ ve 467 organizacích na 46 028 členů, sdružených k 1. 7. 1968 v 859 organizacích. Nejvyšší vzestup vykazuje kraj Jihočeský, Seve ročeský, Východočeský, Jihomoravský a Severomoravský./viz tabulka v příloze/. Československá strana lidová se orientuje především na vesnici a na občany inklinující ke křesťanskému světovému názoru. Úspěchů v zakládání organizací a přijímání nových členů dosahuje zejména v místech svého tradičního vlivu: Benešov, Č. Budějovice, Jindř. Hradec, Tachov, Náchod, Svítavy, Brno-venkov, Břeclav Gottwaldov, Třebíč, Nový Jičín, Olomouc, Přerov, Opava,umperk, Vsetín.

Fakta ukazují, že zejména v těchto okresech jsou orgány ČSL nejagilnější a ve svých požadavcích nejdůraznější. Nově zvolenému OV ČSL v Benešově bylo okresní konferencí uloženo do konce letošního roku založit místní organizace ČSL ve všech obcích okresu; aktivizovat své členy v ROH, ČSTV, Sokole, Junáku a v zemědělských organizacích; prosazovat v Národní frontě předkládání samostatných kandidátek ČSL při volbách do národních výborů. Žádat, aby v závodech byli pracující organizováni v ROH a pokud v závodech budou nadále ZO KSČ, vytvářet podmínky i pro zakládání organizací ČSL; jsou-li na závodech milice ještě nutné, pak požadovat, aby byly postaveny na úroveň estetických ozbrojených složek a podřízeny Národnímu shromáždění. ČSL na Benešovsku předpokládá, že do konce roku

buďe v okresní organizaci 2500 členů. /v současné době 1346 členů/. V okrese Náchod je 1625 příslušníků ČSL; značný vzestup počtu členů se v tomto okrese projevil na Broumovsku; okresní výbor ČSL zde zřídil nový sekretariát. Na Tachovsku se počet členů zvýšil o 630% /Údaj Lidové demokracie ze 17. 7. 1968/.

V zakládání organizací s v náboru nových členů projevují značnou aktivitu bývalí funkcionáři ČSL. Naopak, jsou případy, kdy na funkcionáře z období let 1948- 1967 je činěn psychický nátlak. Předseda OV ČSL v Třebíči dostává anonymní dopisy, v nichž je označován za kolaboranta s komunisty.

Středem zájmu mnoha organizací ČSL na Moravě je úsilí o obnovu a zakládání československého Orla. Ve Znojmě byl vyjádřen požadavek obnovit orlelské jednoty a zahájit praktickou činnost. Velmi aktivně vystupují v mnoha místech tzv. mlaďáci členové, kteří nejprve usilovali o založení vlastní mládežnické organizace; v současné době se spíše zaměřují na vybudování diskusních klubů mladých.

Veřejné schůze ČSL mají oproti schůzím ČSS odlišný charakter. Nesoustřeďují se jen do větších míst, ale i do malých obcí; je tím sledován cíl vybudovat co nejširší organizační síť strany, pokud možno v co největším počtu obcí.

Diskuse na těchto schůzích jsou klidnější, jen výjimečně dochází k výpádům proti KSČ a Lidovým milicím. Připomínky se zaměřují na církevně politické problémy - výuka dětí náboženství, požadavky na vrácení majetku církvi, rehabilitovat duchovní, zejména na Moravě, založit organizaci katolických žen. Je vznášen požadavek rehabilitovat učitele- bývalé členy ČSL a zemědělce, včetně bývalých kulaků.

Pokud lze vyvodit závěry z obsahu diskuse na veřejných schůzích ČSL, je postavení vedení této strany v porovnání s ČSS pevnější. Volí se taktika postupného předkládání požadavků. Komunisté z ÚV Národní fronty však upozorňují, že i zde je třeba očekávat přeskupování kádrů, z nichž někteří noví zatím ve svých argumentech stojí na bázi předúnorové politické struktury. Další vývoj v těchto otázkách závisí do značné míry na postoji k katolické hierarchii.

Fakta, která jsou k dispozici, neumožňují zatím učinit přesný závěr o dalších tendencích a možnostech reálného vlivu obou politických stran na různé vrstvy obyvatelstva, např. ujasnit si okruh sympatizujících a naopak těch, kteří považují obě strany za "zkompromitované kolaborací s politikou KSČ". Je možné, že v pří-

padě odmítnutí registrace K- 231 a některých dalších organizací ,
dojde k přechodu části jejich členů do ČSS a ČSL.

Je nutno počítat i s tím, že další vývoj závisí nejen na politice a diferenciaci uvnitř ČSS a ČSL; je možné jej ovlivnit taktickým postupem KSČ.

V příloze uvádíme přehled o vývoji počtu členů a organizací ČSL a ČSS. Diferenciace mezi těmito údaji vyplývající z rozdílných informací, jež mají k dispozici orgány KSČ a NF. Je také možné, že některé orgány ČSS a ČSL nezveřejňují a neposkytují přesné údaje záměrně. OV KSČ Střekovice upozorňuje, že ČSL odmítá okresnímu výboru NF sdělit údaje o své činnosti.

Ke dni 31. 7. 1968 ČSS uvádí 57.000 členů, z toho jednu polovinu na Moravě, značnou část v Jihočeském kraji. Projevují se tendence i snahy nahradit úlohu KSČ /Č. Budějovice/. Organizace z Moravy chtějí získat celé ÚV ČSL na připravovaném sjezdu této strany. x/
/Odstavec byl doplněn podle diskuse na schůzi předsednictva ÚV KSČ.

N e k o m u n i s t i c k é p o l i t i c k é s t r a n y n a
S l o v e n s k u

Počet členů a organizací těchto stran je podle informací OV KSS zanedbatelný. Strana slobody 248 členů, Strana otrody 364 členů .

Přehled o jejich činnosti nemáme k dispozici. ÚV KSS nemá vytvářet inf. útvar a neanalyzuje jejich vývoj. Obecně se konstatuje že potencionální politickou protiváhu na Slovensku představuje místo politických stran církve,

P o k u s y o o b n o v e n í s o c i á l n í d e m o k r a -
c i e

V porovnání se situací projednanou PÚV KSČ 9. 7. t. r. nelze doložit další fakty. Poslední známky však ukazují, že lze předpokládat pravděpodobně po XIV. sjezdu obnovu veřejné aktivity přípravného výboru sociální demokracie. /Viz vystoupení P. Janýra ve 22. čísle Literárních listů, týkající se jednání o ústavním zákoně o Národní frontě./ Mimořádnou činnost vyvíjí "ústřední přípravná pětka" v Praze. /Poslední věta odstavce doplněna podle diskuse ve schůzi předsednictva ÚV KSČ./.

Podle neověřených zpráv má na okrese Liberec existovat okresní výbor sociálně demokratické strany a několik základních organizací, například na jedné učňovské škole, v závodě a na jedné vesnici. /Straničná informace severočeského KV KSČ z 31. 7. 1968/.

V Praze je hlášen městský a krajský přípravný výbor a 6 organizací, v městě 3, v kraji Brno hlásí 4 přípravné výbory, Plzeň městský výbor a v ZVIL přípravný výbor, Ostrava 1, výbor. Vedoucí funkcionář soc. dem. ze Severomoravského kraje Pavlán dojíždí do Prahy na schůzky přípravného výboru soc. dem. Byl zaznamenán pokus svolat na 17. 8. 1968 ústřední výbor sociální demokracie do Prahy /67 lidí/, včetně 3 soudruhů ze Slovenska. K otázce byla 9. 8. 1968 vedena ostrá diskuse a dosaženo odkladu svolání ÚV soc. dem. x/

x/ Informace o záměru svolat ÚV soc. dem. byla doplněna podle úvodního slova z jednání o zprávě v předsednictvu ÚV KSČ.

V průzkumu předsedů ZO KSČ se upozorňuje, že přípravné buňky soc. dem. strany se objevily ve 150 případech v celé zemi.

V neúplné výpovědi představitelů soc. dem. je zaznamenáno 1700 přihlášek členů. Nadále má sociální demokracie podporu redakce Student a Literární listy/i když se značným omezením/.

N e e v i d o v a n é p o l i t i c k é m o r g a n i z a c e
t y p u K 2 3 1

Po zveřejnění profilů některých vedoucích funkcionářů K 231 v tisku a rozhlase, v důsledku silící nedůvěry ze strany členů klubu k jejím mluvčím, dochází v řadě míst k odlivu veřejné aktivity této organizace. Celkově lze říci, že aktivita klubu byla na vrcholu koncem května. Například v Jihočeském kraji v podstatě K- 231 zaniká, v okrese Tábor již došlo k zastavení jeho činnosti.

Samí představitelé klubu přiznávají, že došlo mezi funkcionáři a členy k vnitřní diferenciaci, která je dána politickými postoji k socialistické společnosti - její minulosti i dnešnímu demokrati-začnímu procesu. Nyní se pokouší proniknout do zvláštních komisí ONV pro rehabilitaci a mít výlučné zastupování přes členy K- 231 začleněné v komisi při ministerstvu sociální péče. /Poslední věta odstavce doplněna podle úvodního slova k jednání o zprávě v předsednictvu ÚV KSČ/.

K- 231 přesto zůstává potenciální politickou silou. Existují úvahy převést členy klubu do některé politické strany a dát tak jejich činnosti oficiální organizovanou základnu. Jinak se činnost K 231 hlavně orientuje na přípravu a ovlivňování průběhu voleb. Jsou hesla: nevolit komunisty, navrhnout vlastní poslance, usilovat o získání vedoucích míst ve státní správě a v hospodářském životě. Snaží se vyvolávat veřejné mínění proti státním orgánům a institucím. Kompromitovat KSČ jejími vlastními prostředky za přispění samotných komunistů. K 231 v Mělníce přímo kladé otázku:

Kdo má více různých "elementů", my, nebo KSČ?

Na Slovensku obdobu K 231 představuje Organizace pro obranu lidských práv. O jejím bližším obsahovém zaměření i početním stavu není přehled.

Orgány K 231 získávají dery ze zahraničí. Žádají pro organizaci právní subjektivitu i při rehabilitačních komisích ONV a ministerstvu sociální péče. x/

x/ Poslední dvě věty odstavce doplněny podle úvodního slova z jednání o zprávě v předsednictvu ÚV KSČ

K l u b a n g a ž o v a n ý c h n e s t r a n í k ů

Ideová platforma tohoto klubu je charakterizována třemi principy: socialistické zřízení, demokratický výkon moci, svoboda jednotlivce,

KAN se má stát "nezávislou politickou silou nového typu"/viz Manifest KAN/, stojící ne proti KSČ, ale vedle ní jako organizace hájící zájmy nestraníků, usilující o jejich zrovnoprávnění se straníky, upozorňující na dodržování a respektování pravidel demokratického vytváření politického života a státní moci, vytvářející alternativní politická stanoviska.

Z veřejného vystoupení I. Svitáka v Ostravě vyplývá, že činnost klubu je výrazně orientována na ovlivnění znění volebního zákona a vlastní provedení voleb v duchu těchto požadavků: vytvoření parlamentní opozice, nevolit nikoho z dosavadních poslanců NS, ovlivnit nominaci kandidátů, volit osobnosti a oddělené programy různých politických stran, neboť "volby bez alternativ jsou podvod!" Předstoupit před veřejnost s minimálním programem občanských svobod, který by se mohl stát politickým základem volebního střetávání. Svitákův program je obsažen i v posledním prohlášení KAN v besedě na Slovenském ostrově 24. 7. 1968. Je znám úzký kontakt I. Svitáka se specialisty americké politologie - poradcí americké vlády.

I. Sviták mj. konstatoval, že zatím nelze předvídat nuthou politicky vyhraněnou tvářnost klubu. Sdružují totiž nestraníky různých politických názorů a je těžké dbeš určit, které názory, zda pravicové nebo levicové, budou mít větší vliv na formování politického profilu KAN a jeho organizací, např. v okrese Benešov jsou ve - doucími funkcionáři klubu lidé, kterým bylo v uplynulém roce od - mítáno členství v KSČ. ⁴ ⁵ ⁶ ⁷ ⁸ ⁹ ¹⁰ ¹¹ ¹² ¹³ ¹⁴ ¹⁵ ¹⁶ ¹⁷ ¹⁸ ¹⁹ ²⁰ ²¹ ²² ²³ ²⁴ ²⁵ ²⁶ ²⁷ ²⁸ ²⁹ ³⁰ ³¹ ³² ³³ ³⁴ ³⁵ ³⁶ ³⁷ ³⁸ ³⁹ ⁴⁰ ⁴¹ ⁴² ⁴³ ⁴⁴ ⁴⁵ ⁴⁶ ⁴⁷ ⁴⁸ ⁴⁹ ⁵⁰ ⁵¹ ⁵² ⁵³ ⁵⁴ ⁵⁵ ⁵⁶ ⁵⁷ ⁵⁸ ⁵⁹ ⁶⁰ ⁶¹ ⁶² ⁶³ ⁶⁴ ⁶⁵ ⁶⁶ ⁶⁷ ⁶⁸ ⁶⁹ ⁷⁰ ⁷¹ ⁷² ⁷³ ⁷⁴ ⁷⁵ ⁷⁶ ⁷⁷ ⁷⁸ ⁷⁹ ⁸⁰ ⁸¹ ⁸² ⁸³ ⁸⁴ ⁸⁵ ⁸⁶ ⁸⁷ ⁸⁸ ⁸⁹ ⁹⁰ ⁹¹ ⁹² ⁹³ ⁹⁴ ⁹⁵ ⁹⁶ ⁹⁷ ⁹⁸ ⁹⁹ ¹⁰⁰ ¹⁰¹ ¹⁰² ¹⁰³ ¹⁰⁴ ¹⁰⁵ ¹⁰⁶ ¹⁰⁷ ¹⁰⁸ ¹⁰⁹ ¹¹⁰ ¹¹¹ ¹¹² ¹¹³ ¹¹⁴ ¹¹⁵ ¹¹⁶ ¹¹⁷ ¹¹⁸ ¹¹⁹ ¹²⁰ ¹²¹ ¹²² ¹²³ ¹²⁴ ¹²⁵ ¹²⁶ ¹²⁷ ¹²⁸ ¹²⁹ ¹³⁰ ¹³¹ ¹³² ¹³³ ¹³⁴ ¹³⁵ ¹³⁶ ¹³⁷ ¹³⁸ ¹³⁹ ¹⁴⁰ ¹⁴¹ ¹⁴² ¹⁴³ ¹⁴⁴ ¹⁴⁵ ¹⁴⁶ ¹⁴⁷ ¹⁴⁸ ¹⁴⁹ ¹⁵⁰ ¹⁵¹ ¹⁵² ¹⁵³ ¹⁵⁴ ¹⁵⁵ ¹⁵⁶ ¹⁵⁷ ¹⁵⁸ ¹⁵⁹ ¹⁶⁰ ¹⁶¹ ¹⁶² ¹⁶³ ¹⁶⁴ ¹⁶⁵ ¹⁶⁶ ¹⁶⁷ ¹⁶⁸ ¹⁶⁹ ¹⁷⁰ ¹⁷¹ ¹⁷² ¹⁷³ ¹⁷⁴ ¹⁷⁵ ¹⁷⁶ ¹⁷⁷ ¹⁷⁸ ¹⁷⁹ ¹⁸⁰ ¹⁸¹ ¹⁸² ¹⁸³ ¹⁸⁴ ¹⁸⁵ ¹⁸⁶ ¹⁸⁷ ¹⁸⁸ ¹⁸⁹ ¹⁹⁰ ¹⁹¹ ¹⁹² ¹⁹³ ¹⁹⁴ ¹⁹⁵ ¹⁹⁶ ¹⁹⁷ ¹⁹⁸ ¹⁹⁹ ²⁰⁰ ²⁰¹ ²⁰² ²⁰³ ²⁰⁴ ²⁰⁵ ²⁰⁶ ²⁰⁷ ²⁰⁸ ²⁰⁹ ²¹⁰ ²¹¹ ²¹² ²¹³ ²¹⁴ ²¹⁵ ²¹⁶ ²¹⁷ ²¹⁸ ²¹⁹ ²²⁰ ²²¹ ²²² ²²³ ²²⁴ ²²⁵ ²²⁶ ²²⁷ ²²⁸ ²²⁹ ²³⁰ ²³¹ ²³² ²³³ ²³⁴ ²³⁵ ²³⁶ ²³⁷ ²³⁸ ²³⁹ ²⁴⁰ ²⁴¹ ²⁴² ²⁴³ ²⁴⁴ ²⁴⁵ ²⁴⁶ ²⁴⁷ ²⁴⁸ ²⁴⁹ ²⁵⁰ ²⁵¹ ²⁵² ²⁵³ ²⁵⁴ ²⁵⁵ ²⁵⁶ ²⁵⁷ ²⁵⁸ ²⁵⁹ ²⁶⁰ ²⁶¹ ²⁶² ²⁶³ ²⁶⁴ ²⁶⁵ ²⁶⁶ ²⁶⁷ ²⁶⁸ ²⁶⁹ ²⁷⁰ ²⁷¹ ²⁷² ²⁷³ ²⁷⁴ ²⁷⁵ ²⁷⁶ ²⁷⁷ ²⁷⁸ ²⁷⁹ ²⁸⁰ ²⁸¹ ²⁸² ²⁸³ ²⁸⁴ ²⁸⁵ ²⁸⁶ ²⁸⁷ ²⁸⁸ ²⁸⁹ ²⁹⁰ ²⁹¹ ²⁹² ²⁹³ ²⁹⁴ ²⁹⁵ ²⁹⁶ ²⁹⁷ ²⁹⁸ ²⁹⁹ ³⁰⁰ ³⁰¹ ³⁰² ³⁰³ ³⁰⁴ ³⁰⁵ ³⁰⁶ ³⁰⁷ ³⁰⁸ ³⁰⁹ ³¹⁰ ³¹¹ ³¹² ³¹³ ³¹⁴ ³¹⁵ ³¹⁶ ³¹⁷ ³¹⁸ ³¹⁹ ³²⁰ ³²¹ ³²² ³²³ ³²⁴ ³²⁵ ³²⁶ ³²⁷ ³²⁸ ³²⁹ ³³⁰ ³³¹ ³³² ³³³ ³³⁴ ³³⁵ ³³⁶ ³³⁷ ³³⁸ ³³⁹ ³⁴⁰ ³⁴¹ ³⁴² ³⁴³ ³⁴⁴ ³⁴⁵ ³⁴⁶ ³⁴⁷ ³⁴⁸ ³⁴⁹ ³⁵⁰ ³⁵¹ ³⁵² ³⁵³ ³⁵⁴ ³⁵⁵ ³⁵⁶ ³⁵⁷ ³⁵⁸ ³⁵⁹ ³⁶⁰ ³⁶¹ ³⁶² ³⁶³ ³⁶⁴ ³⁶⁵ ³⁶⁶ ³⁶⁷ ³⁶⁸ ³⁶⁹ ³⁷⁰ ³⁷¹ ³⁷² ³⁷³ ³⁷⁴ ³⁷⁵ ³⁷⁶ ³⁷⁷ ³⁷⁸ ³⁷⁹ ³⁸⁰ ³⁸¹ ³⁸² ³⁸³ ³⁸⁴ ³⁸⁵ ³⁸⁶ ³⁸⁷ ³⁸⁸ ³⁸⁹ ³⁹⁰ ³⁹¹ ³⁹² ³⁹³ ³⁹⁴ ³⁹⁵ ³⁹⁶ ³⁹⁷ ³⁹⁸ ³⁹⁹ ⁴⁰⁰ ⁴⁰¹ ⁴⁰² ⁴⁰³ ⁴⁰⁴ ⁴⁰⁵ ⁴⁰⁶ ⁴⁰⁷ ⁴⁰⁸ ⁴⁰⁹ ⁴¹⁰ ⁴¹¹ ⁴¹² ⁴¹³ ⁴¹⁴ ⁴¹⁵ ⁴¹⁶ ⁴¹⁷ ⁴¹⁸ ⁴¹⁹ ⁴²⁰ ⁴²¹ ⁴²² ⁴²³ ⁴²⁴ ⁴²⁵ ⁴²⁶ ⁴²⁷ ⁴²⁸ ⁴²⁹ ⁴³⁰ ⁴³¹ ⁴³² ⁴³³ ⁴³⁴ ⁴³⁵ ⁴³⁶ ⁴³⁷ ⁴³⁸ ⁴³⁹ ⁴⁴⁰ ⁴⁴¹ ⁴⁴² ⁴⁴³ ⁴⁴⁴ ⁴⁴⁵ ⁴⁴⁶ ⁴⁴⁷ ⁴⁴⁸ ⁴⁴⁹ ⁴⁵⁰ ⁴⁵¹ ⁴⁵² ⁴⁵³ ⁴⁵⁴ ⁴⁵⁵ ⁴⁵⁶ ⁴⁵⁷ ⁴⁵⁸ ⁴⁵⁹ ⁴⁶⁰ ⁴⁶¹ ⁴⁶² ⁴⁶³ ⁴⁶⁴ ⁴⁶⁵ ⁴⁶⁶ ⁴⁶⁷ ⁴⁶⁸ ⁴⁶⁹ ⁴⁷⁰ ⁴⁷¹ ⁴⁷² ⁴⁷³ ⁴⁷⁴ ⁴⁷⁵ ⁴⁷⁶ ⁴⁷⁷ ⁴⁷⁸ ⁴⁷⁹ ⁴⁸⁰ ⁴⁸¹ ⁴⁸² ⁴⁸³ ⁴⁸⁴ ⁴⁸⁵ ⁴⁸⁶ ⁴⁸⁷ ⁴⁸⁸ ⁴⁸⁹ ⁴⁹⁰ ⁴⁹¹ ⁴⁹² ⁴⁹³ ⁴⁹⁴ ⁴⁹⁵ ⁴⁹⁶ ⁴⁹⁷ ⁴⁹⁸ ⁴⁹⁹ ⁵⁰⁰ ⁵⁰¹ ⁵⁰² ⁵⁰³ ⁵⁰⁴ ⁵⁰⁵ ⁵⁰⁶ ⁵⁰⁷ ⁵⁰⁸ ⁵⁰⁹ ⁵¹⁰ ⁵¹¹ ⁵¹² ⁵¹³ ⁵¹⁴ ⁵¹⁵ ⁵¹⁶ ⁵¹⁷ ⁵¹⁸ ⁵¹⁹ ⁵²⁰ ⁵²¹ ⁵²² ⁵²³ ⁵²⁴ ⁵²⁵ ⁵²⁶ ⁵²⁷ ⁵²⁸ ⁵²⁹ ⁵³⁰ ⁵³¹ ⁵³² ⁵³³ ⁵³⁴ ⁵³⁵ ⁵³⁶ ⁵³⁷ ⁵³⁸ ⁵³⁹ ⁵⁴⁰ ⁵⁴¹ ⁵⁴² ⁵⁴³ ⁵⁴⁴ ⁵⁴⁵ ⁵⁴⁶ ⁵⁴⁷ ⁵⁴⁸ ⁵⁴⁹ ⁵⁵⁰ ⁵⁵¹ ⁵⁵² ⁵⁵³ ⁵⁵⁴ ⁵⁵⁵ ⁵⁵⁶ ⁵⁵⁷ ⁵⁵⁸ ⁵⁵⁹ ⁵⁶⁰ ⁵⁶¹ ⁵⁶² ⁵⁶³ ⁵⁶⁴ ⁵⁶⁵ ⁵⁶⁶ ⁵⁶⁷ ⁵⁶⁸ ⁵⁶⁹ ⁵⁷⁰ ⁵⁷¹ ⁵⁷² ⁵⁷³ ⁵⁷⁴ ⁵⁷⁵ ⁵⁷⁶ ⁵⁷⁷ ⁵⁷⁸ ⁵⁷⁹ ⁵⁸⁰ ⁵⁸¹ ⁵⁸² ⁵⁸³ ⁵⁸⁴ ⁵⁸⁵ ⁵⁸⁶ ⁵⁸⁷ ⁵⁸⁸ ⁵⁸⁹ ⁵⁹⁰ ⁵⁹¹ ⁵⁹² ⁵⁹³ ⁵⁹⁴ ⁵⁹⁵ ⁵⁹⁶ ⁵⁹⁷ ⁵⁹⁸ ⁵⁹⁹ ⁶⁰⁰ ⁶⁰¹ ⁶⁰² ⁶⁰³ ⁶⁰⁴ ⁶⁰⁵ ⁶⁰⁶ ⁶⁰⁷ ⁶⁰⁸ ⁶⁰⁹ ⁶¹⁰ ⁶¹¹ ⁶¹² ⁶¹³ ⁶¹⁴ ⁶¹⁵ ⁶¹⁶ ⁶¹⁷ ⁶¹⁸ ⁶¹⁹ ⁶²⁰ ⁶²¹ ⁶²² ⁶²³ ⁶²⁴ ⁶²⁵ ⁶²⁶ ⁶²⁷ ⁶²⁸ ⁶²⁹ ⁶³⁰ ⁶³¹ ⁶³² ⁶³³ ⁶³⁴ ⁶³⁵ ⁶³⁶ ⁶³⁷ ⁶³⁸ ⁶³⁹ ⁶⁴⁰ ⁶⁴¹ ⁶⁴² ⁶⁴³ ⁶⁴⁴ ⁶⁴⁵ ⁶⁴⁶ ⁶⁴⁷ ⁶⁴⁸ ⁶⁴⁹ ⁶⁵⁰ ⁶⁵¹ ⁶⁵² ⁶⁵³ ⁶⁵⁴ ⁶⁵⁵ ⁶⁵⁶ ⁶⁵⁷ ⁶⁵⁸ ⁶⁵⁹ ⁶⁶⁰ ⁶⁶¹ ⁶⁶² ⁶⁶³ ⁶⁶⁴ ⁶⁶⁵ ⁶⁶⁶ ⁶⁶⁷ ⁶⁶⁸ ⁶⁶⁹ ⁶⁷⁰ ⁶⁷¹ ⁶⁷² ⁶⁷³ ⁶⁷⁴ ⁶⁷⁵ ⁶⁷⁶ ⁶⁷⁷ ⁶⁷⁸ ⁶⁷⁹ ⁶⁸⁰ ⁶⁸¹ ⁶⁸² ⁶⁸³ ⁶⁸⁴ ⁶⁸⁵ ⁶⁸⁶ ⁶⁸⁷ ⁶⁸⁸ ⁶⁸⁹ ⁶⁹⁰ ⁶⁹¹ ⁶⁹² ⁶⁹³ ⁶⁹⁴ ⁶⁹⁵ ⁶⁹⁶ ⁶⁹⁷ ⁶⁹⁸ ⁶⁹⁹ ⁷⁰⁰ ⁷⁰¹ ⁷⁰² ⁷⁰³ ⁷⁰⁴ ⁷⁰⁵ ⁷⁰⁶ ⁷⁰⁷ ⁷⁰⁸ ⁷⁰⁹ ⁷¹⁰ ⁷¹¹ ⁷¹² ⁷¹³ ⁷¹⁴ ⁷¹⁵ ⁷¹⁶ ⁷¹⁷ ⁷¹⁸ ⁷¹⁹ ⁷²⁰ ⁷²¹ ⁷²² ⁷²³ ⁷²⁴ ⁷²⁵ ⁷²⁶ ⁷²⁷ ⁷²⁸ ⁷²⁹ ⁷³⁰ ⁷³¹ ⁷³² ⁷³³ ⁷³⁴ ⁷³⁵ ⁷³⁶ ⁷³⁷ ⁷³⁸ ⁷³⁹ ⁷⁴⁰ ⁷⁴¹ ⁷⁴² ⁷⁴³ ⁷⁴⁴ ⁷⁴⁵ ⁷⁴⁶ ⁷⁴⁷ ⁷⁴⁸ ⁷⁴⁹ ⁷⁵⁰ ⁷⁵¹ ⁷⁵² ⁷⁵³ ⁷⁵⁴ ⁷⁵⁵ ⁷⁵⁶ ⁷⁵⁷ ⁷⁵⁸ ⁷⁵⁹ ⁷⁶⁰ ⁷⁶¹ ⁷⁶² ⁷⁶³ ⁷⁶⁴ ⁷⁶⁵ ⁷⁶⁶ ⁷⁶⁷ ⁷⁶⁸ ⁷⁶⁹ ⁷⁷⁰ ⁷⁷¹ ⁷⁷² ⁷⁷³ ⁷⁷⁴ ⁷⁷⁵ ⁷⁷⁶ ⁷⁷⁷ ⁷⁷⁸ ⁷⁷⁹ ⁷⁸⁰ ⁷⁸¹ ⁷⁸² ⁷⁸³ ⁷⁸⁴ ⁷⁸⁵ ⁷⁸⁶ ⁷⁸⁷ ⁷⁸⁸ ⁷⁸⁹ ⁷⁹⁰ ⁷⁹¹ ⁷⁹² ⁷⁹³ ⁷⁹⁴ ⁷⁹⁵ ⁷⁹⁶ ⁷⁹⁷ ⁷⁹⁸ ⁷⁹⁹ ⁸⁰⁰ ⁸⁰¹ ⁸⁰² ⁸⁰³ ⁸⁰⁴ ⁸⁰⁵ ⁸⁰⁶ ⁸⁰⁷ ⁸⁰⁸ ⁸⁰⁹ ⁸¹⁰ ⁸¹¹ ⁸¹² ⁸¹³ ⁸¹⁴ ⁸¹⁵ ⁸¹⁶ ⁸¹⁷ ⁸¹⁸ ⁸¹⁹ ⁸²⁰ ⁸²¹ ⁸²² ⁸²³ ⁸²⁴ ⁸²⁵ ⁸²⁶ ⁸²⁷ ⁸²⁸ ⁸²⁹ ⁸³⁰ ⁸³¹ ⁸³² ⁸³³ ⁸³⁴ ⁸³⁵ ⁸³⁶ ⁸³⁷ ⁸³⁸ ⁸³⁹ ⁸⁴⁰ ⁸⁴¹ ⁸⁴² ⁸⁴³ ⁸⁴⁴ ⁸⁴⁵ ⁸⁴⁶ ⁸⁴⁷ ⁸⁴⁸ ⁸⁴⁹ ⁸⁵⁰ ⁸⁵¹ ⁸⁵² ⁸⁵³ ⁸⁵⁴ ⁸⁵⁵ ⁸⁵⁶ ⁸⁵⁷ ⁸⁵⁸ ⁸⁵⁹ ⁸⁶⁰ ⁸⁶¹ ⁸⁶² ⁸⁶³ ⁸⁶⁴ ⁸⁶⁵ ⁸⁶⁶ ⁸⁶⁷ ⁸⁶⁸ ⁸⁶⁹ ⁸⁷⁰ ⁸⁷¹ ⁸⁷² ⁸⁷³ ⁸⁷⁴ ⁸⁷⁵ ⁸⁷⁶ ⁸⁷⁷ ⁸⁷⁸ ⁸⁷⁹ ⁸⁸⁰ ⁸⁸¹ ⁸⁸² ⁸⁸³ ⁸⁸⁴ ⁸⁸⁵ ⁸⁸⁶ ⁸⁸⁷ ⁸⁸⁸ ⁸⁸⁹ ⁸⁹⁰ ⁸⁹¹ ⁸⁹² ⁸⁹³ ⁸⁹⁴ ⁸⁹⁵ ⁸⁹⁶ ⁸⁹⁷ ⁸⁹⁸ ⁸⁹⁹ ⁹⁰⁰ ⁹⁰¹ ⁹⁰² ⁹⁰³ ⁹⁰⁴ ⁹⁰⁵ ⁹⁰⁶ ⁹⁰⁷ ⁹⁰⁸ ⁹⁰⁹ ⁹¹⁰ ⁹¹¹ ⁹¹² ⁹¹³ ⁹¹⁴ ⁹¹⁵ ⁹¹⁶ ⁹¹⁷ ⁹¹⁸ ⁹¹⁹ ⁹²⁰ ⁹²¹ ⁹²² ⁹²³ ⁹²⁴ ⁹²⁵ ⁹²⁶ ⁹²⁷ ⁹²⁸ ⁹²⁹ ⁹³⁰ ⁹³¹ ⁹³² ⁹³³ ⁹³⁴ ⁹³⁵ ⁹³⁶ ⁹³⁷ ⁹³⁸ ⁹³⁹ ⁹⁴⁰ ⁹⁴¹ ⁹⁴² ⁹⁴³ ⁹⁴⁴ ⁹⁴⁵ ⁹⁴⁶ ⁹⁴⁷ ⁹⁴⁸ ⁹⁴⁹ ⁹⁵⁰ ⁹⁵¹ ⁹⁵² ⁹⁵³ ⁹⁵⁴ ⁹⁵⁵ ⁹⁵⁶ ⁹⁵⁷ ⁹⁵⁸ ⁹⁵⁹ ⁹⁶⁰ ⁹⁶¹ ⁹⁶² ⁹⁶³ ⁹⁶⁴ ⁹⁶⁵ ⁹⁶⁶ ⁹⁶⁷ ⁹⁶⁸ ⁹⁶⁹ ⁹⁷⁰ ⁹⁷¹ ⁹⁷² ⁹⁷³ ⁹⁷⁴ ⁹⁷⁵ ⁹⁷⁶ ⁹⁷⁷ ⁹⁷⁸ ⁹⁷⁹ ⁹⁸⁰ ⁹⁸¹ ⁹⁸² ⁹⁸³ ⁹⁸⁴ ⁹⁸⁵ ⁹⁸⁶ ⁹⁸⁷ ⁹⁸⁸ ⁹⁸⁹ ⁹⁹⁰ ⁹⁹¹ ⁹⁹² ⁹⁹³ ⁹⁹⁴ ⁹⁹⁵ ⁹⁹⁶ ⁹⁹⁷ ⁹⁹⁸ ⁹⁹⁹ ¹⁰⁰⁰ ¹⁰⁰¹ ¹⁰⁰² ¹⁰⁰³ ¹⁰⁰⁴ ¹⁰⁰⁵ ¹⁰⁰⁶ ¹⁰⁰⁷ ¹⁰⁰⁸ ¹⁰⁰⁹ ¹⁰¹⁰ ¹⁰¹¹ ¹⁰¹² ¹⁰¹³ ¹⁰¹⁴ ¹⁰¹⁵ ¹⁰¹⁶ ¹⁰¹⁷ ¹⁰¹⁸ ¹⁰¹⁹ ¹⁰²⁰ ¹⁰²¹ ¹⁰²² ¹⁰²³ ¹⁰²⁴ ¹⁰²⁵ ¹⁰²⁶ ¹⁰²⁷ ¹⁰²⁸ ¹⁰²⁹ ¹⁰³⁰ ¹⁰³¹ ¹⁰³² ¹⁰³³ ¹⁰³⁴ ¹⁰³⁵ ¹⁰³⁶ ¹⁰³⁷ ¹⁰³⁸ ¹⁰³⁹ ¹⁰⁴⁰ ¹⁰⁴¹ ¹⁰⁴² ¹⁰⁴³ ¹⁰⁴⁴ ¹⁰⁴⁵ ¹⁰⁴⁶ ¹⁰⁴⁷ ¹⁰⁴⁸ ¹⁰⁴⁹ ¹⁰⁵⁰ ¹⁰⁵¹ ¹⁰⁵² ¹⁰⁵³ ¹⁰⁵⁴ ¹⁰⁵⁵ ¹⁰⁵⁶ ¹⁰⁵⁷ ¹⁰⁵⁸ ¹⁰⁵⁹ ¹⁰⁶⁰ ¹⁰⁶¹ ¹⁰⁶² ¹⁰⁶³ ¹⁰⁶⁴ ¹⁰⁶⁵ ¹⁰⁶⁶ ¹⁰⁶⁷ ¹⁰⁶⁸ ¹⁰⁶⁹ ¹⁰⁷⁰ ¹⁰⁷¹ ¹⁰⁷² ¹⁰⁷³ ¹⁰⁷⁴ ¹⁰⁷⁵ ¹⁰⁷⁶ ¹⁰⁷⁷ ¹⁰⁷⁸ ¹⁰⁷⁹ ¹⁰⁸⁰ ¹⁰⁸¹ ¹⁰⁸² ¹⁰⁸³ ¹⁰⁸⁴ ¹⁰⁸⁵ ¹⁰⁸⁶ ¹⁰⁸⁷ ¹⁰⁸⁸ ¹⁰⁸⁹ ¹⁰⁹⁰ ¹⁰⁹¹ ¹⁰⁹² ¹⁰⁹³ ¹⁰⁹⁴ ¹⁰⁹⁵ ¹⁰⁹⁶ ¹⁰⁹⁷ ¹⁰⁹⁸ ¹⁰⁹⁹ ¹¹⁰⁰ ¹¹⁰¹ ¹¹⁰² ¹¹⁰³ ¹¹⁰⁴ ¹¹⁰⁵ ¹¹⁰⁶ ¹¹⁰⁷ ¹¹⁰⁸ ¹¹⁰⁹ ¹¹¹⁰ ¹¹¹¹ ¹¹¹² ¹¹¹³ ¹¹¹⁴ ¹¹¹⁵ ¹¹¹⁶ ¹¹¹⁷ ¹¹¹⁸ ¹¹¹⁹ ¹¹²⁰ ¹¹²¹ ¹¹²² ¹¹²³ ¹¹²⁴ ¹¹²⁵ ¹¹²⁶ ¹¹²⁷ ¹¹²⁸ ¹¹²⁹ ¹¹³⁰ ¹¹³¹ ¹¹³² ¹¹³³ ¹¹³⁴ ¹¹³⁵ ¹¹³⁶ ¹¹³⁷ ¹¹³⁸ ¹¹³⁹ ¹¹⁴⁰ ¹¹⁴¹ ¹¹⁴² ¹¹⁴³ ¹¹⁴⁴ ¹¹⁴⁵ ¹¹⁴⁶ ¹¹⁴⁷ ¹¹⁴⁸ ¹¹⁴⁹ ¹¹⁵⁰ ¹¹⁵¹ ¹¹⁵² ¹¹⁵³ ¹¹⁵⁴ ¹¹⁵⁵ ¹¹⁵⁶ ¹¹⁵⁷ ¹¹⁵⁸ ¹¹⁵⁹ ¹¹⁶⁰ ¹¹⁶¹ ¹¹⁶² ¹¹⁶³ ¹¹⁶⁴ ¹¹⁶⁵ ¹¹⁶⁶ ¹¹⁶⁷ ¹¹⁶⁸ ¹¹⁶⁹ ¹¹⁷⁰ ¹¹⁷¹ ¹¹⁷² ¹¹⁷³ ¹¹⁷⁴ ¹¹⁷⁵ ¹¹⁷⁶ ¹¹⁷⁷ ¹¹⁷⁸ ¹¹⁷⁹ ¹¹⁸⁰ ¹¹⁸¹ ¹¹⁸² ¹¹⁸³ ¹¹⁸⁴ ¹¹⁸⁵ ¹¹⁸⁶ ¹¹⁸⁷ ¹¹⁸⁸ ¹¹⁸⁹ ¹¹⁹⁰ ¹¹⁹¹ ¹¹⁹² ¹¹⁹³ ¹¹⁹⁴ ¹¹⁹⁵ ¹¹⁹⁶ ¹¹⁹⁷ ¹¹⁹⁸ ¹¹⁹⁹ ¹²⁰⁰ ¹²⁰¹ ¹²⁰² ¹²⁰³ ¹²⁰⁴ ¹²⁰⁵ ¹²⁰⁶ ¹²⁰⁷ ¹²⁰⁸ ¹²⁰⁹ ¹²¹⁰ ¹²¹¹ ¹²¹² ¹²¹³ ¹²¹⁴ ¹²¹⁵ ¹²¹⁶ ¹²¹⁷ ¹²¹⁸ ¹²¹⁹ ¹²²⁰ ¹²²¹ ¹²²² ¹²²³ ¹²²⁴ ¹²²⁵ ¹²²⁶ ¹²²⁷ ¹²²⁸ ¹²²⁹ ¹²³⁰ ¹²³¹ ¹²³² ¹²³³ ¹²³⁴ ¹²³⁵ ¹²³⁶ ¹²³⁷ ¹²³⁸ ¹²³⁹ ¹²⁴⁰ ¹²⁴¹ ¹²⁴² ¹²⁴³ ¹²⁴⁴ ¹²⁴⁵ ¹²⁴⁶ ¹²⁴⁷ ¹²⁴⁸ ¹²⁴⁹ ¹²⁵⁰ ¹²⁵¹ ¹²⁵² ¹²⁵³ ¹²⁵⁴ <

Třebíř je negativní/informace OV KSČ/.

OV KSČ nemají přesný přehled o počtu organizací a členů KAN. V Severočeském kraji existují organizace již ve všech okresech. Naproti tomu na Náchodsku se projevuje všeobecný nezájem občanů o tuto činnost. Výhodou KAN je velmi volné členství, bez vnitřní závaznosti, organizace v místních klubech, územních mezičlenských a centrálním/neutvořeném/ vedení . x/ - /Poslední věta odstavce doplněna podle úvodního slova z jednání o zprávě v předs. ÚV KSČ./

Projevuje se tendence ustavovat organizace a důvěrníky KAN na závodech /okres Kutná Hora, Most, Praha, v Ústí n. Labem jsou důvěrníci již ve 24 závodech/. Mimo to se počítá s vytvářením klubu na půdě masových organizací a uměleckých svazů.

Zájem o práci v KAN se projevuje zejména v řadách inteligence. Např. v Šířanech /okres Praha východ/ učitelé, v podniku Výpočetní techniky v Českých Budějovicích jsou z 25 inženýrů 3 komunisté, ostatní jsou členy KAN. Dvě organizace KAN jsou ustaveny i v ČSLA /nemocnice Č. Budějovice/

Ze souhrnných údajů lze vyvodit, že přechod KAN k organizovaným formám činnosti vedl k oslabení jeho aktivity a k poklesu masového náporu. Snahy formovat jednotlivé skupiny nátlaku na KSČ otěsem trvejí. Hnutí je dnes propojeno centrálně do krajů. Vytváří se tak celostátní organizace. /Poslední dvě věty odstavce doplněny podle úvodního slova z jednání o zprávě v PÚV KSČ./

S o k o l a O r l e

Někteří funkcionáři Sokola a Orle se přes obecná prohlášení o spolupráci s ČSTV snaží vybudovat rozčlenou tělovýchovu na programech roku 1947.

Na základě pokynů sjezdu Sokola na Žofíně v Praze dochází k obnově sokolských žup a k přípravám na vytvoření jednot. V Jihomorávském kraji bylo ustaveno 11 přípravných výborů žup. Podle informací KV KSČ jsou členy těchto výborů vesměs lidé starší 60 let, bývalí členové Sokola, kteří z různých důvodů nepracovali v ČSTV a nezúčastňovali se veřejného života. Nechybí však ani komunisté/v Prostějově 3 členové strany/.

Při rozhovorech s představiteli okresních výborů ČSTV kritizují sokolští funkcionáři nedostatky v ideové práci svazů a kve výchově mládeže, v organizaci Spartakiády, nekázeň v některých drúzích sportu apod. S přípravnými výbory aktivně pracují někteří právníci, kteří poskytují právní rady, jak získat nazpět sokolský majetek. Sokol ve Vlašimi v okrese Benešov požaduje vrácení sokolov-

ny, nájemné z jejího užívání za 20 let a předkládá další požadavky; do výborů byli zvoleni jen ti Sokolové, kteří nepracovali ve sjednotené tělovýchově a nejsou členy KSČ. Obecně se projevuje snaha získat pro činnost v Sokole mladé funkcionáře a cvičitele ČSTV. V okrese Hradec Králové je 11 PV Sokola.

V centrální sféře došlo k přerušení jedbání mezi představiteli ČSTV a sokolskými funkcionáři pro rozpor mezi proklamací a praktickou činností přípravného sokolského výboru. Dánsz o skutečných záměrech některých představitelů Sokola dává programové vystoupení Klingera v časopise Československý sport. Jistá diferenciac se projevuje podle jednotlivých míst. V okrese Pelhřimov a Libereč bylo dosaženo dohody, že organizace Sokola budou požívány jako samostatné jednotky v rámci ČSTV. Naopak, v okrese Tábor, Plzeň a ve Východočeském kraji se projeví tendence odtrhnout se od ČSTV a vytvořit samostatnou organizaci.

Přípravný výbor čs. Orla v Brně předložil ministrestvu vnitra návrh stanov k oficiálnímu ustavení této organizace. V kraji jsou svolávány sjezdy zájemců o činnost Orla; silná aktivita se v tomto směru projevuje v okresech Uherské Hradiště, Brno-venkov, Jihlava, Olomouc, Přerov, Šumperk, Vsetín.

Celkově lze říci, že se jedná povýtce o politické hnutí, které se nemůže rozvinout ve hnutí politicko-^{tělo-}výchovné, protože k tomu nemá materiální podmínky. Spór o materiální zabezpečení těchto skupin bude hlavním problémem činnosti, zvláště na vesnici.

Ze Slovenska nemáme o pokusech k organizované obnově někdejších tělovýchovných organizací zpráv. x/

x/ V době, kdy byla zpráva předkládána, neměl útver svoené informace, plánu a řízení ÚV KSČ ještě k dispozici analýzu některých dalších organizací, jako byly "Výbory na ochranu svobody tisku", "Sdružení levicových marxistů"/Praha, Ostrava/ a "Společnost pro lidská práva". "Společnost pro lidská práva" působila pouze v Čechách. Žádala o půjčku 1,5 milionu Kčs na svou činnost. Zamýšlela organizovat oslavy Mistra Jana Husa /6. 7./ ve spolupráci se Sokolem. Navrhla na 4. 9. svolat Garden Party za účasti předních osobností. Ve vedení organizace pracovali především vědci, jakožto Wichterle, Machovec, Goldstücker, Cvekl, ale i politici- Kučera, Vlček. Tajemníkem organizace byl E. Luďvík. Na Slovensku se organizace téhož názvu zabývala činností obdobnou zaměření K- 231 v českých zemích- Pozn. red.

C í r k v e

Jednotlivé církve prožívají nyní složitý vnitřní vývoj, který je doprovázen procesem názorové diferenciac uvnitř každé z nich- a to mezi čelnými představiteli, duchovenstvem i věřícími.

V katolické církvi existují dvě koncepce postavení a úlohy církve v době vzniklé společenské situaci. Jedna, reprezentovaná sku-

pinou usilující o demokratizaci struktury církve, respektující daný stav a odlišující křesťanskou angažovanost od politické angažovanosti; druhá, aktivizující se síly politického klerikalismu.

Uvnitř nekatolických církví se formují skupiny, vydávající vlastní programy. Zejména v evangelické církvi probíhá výměna vedoucích kádrů; je přehodnocován vztah ke státu, vážně se studuje otázka odluky, dále účast bv politických stranách, zejm. v ČSL.

Mezi duchovenstvem i mezi věřícími se prolínají pozitivní i negativní tendence; řada katolických kněží, loajálních vůči státu, má obavy z represí ze strany jejich církevních nadřízených za dřívější i nynější kladný postoj ke státu. Na Plzeňsku řada římskokatolických kněží umožňuje Čs. straně lidové agitační v kostelích a vyzývá věřící k aktivní činnosti v různých spolcích a organizacích, např. v katolickém Junáku. Mezi nekatolickým duchovenstvem existují obavy z narůstající aktivity katolíků, z případného nerovnoprávného postavení jednotlivých církví. Lze to dokumentovat i na prohlášeních a požadavcích jednotlivých církví. Vedle již známých požadavků/ navrácení majetku, obnovení řeholí a řádů atd./ je požadován i návrat emigrace, např. slovenského biskupa Hlinici, neomezená možnost přijímání darů ze zahraničí, zrušit vojenskou povinnost pro příslušníky nekatolických církví, přímé rozhlasové a televizní přenosy církevních obřadů, zrušit jakýkoli státní dohled /evangelická církev zakázala svým duchovním jednat s církevními tajemníky/.

Zvýšil se zájem kněží o cesty do Říma, dochází k navazování kontaktů s církevními hodnostáři jiných zemí. Například v náchoďském okrese byli již na návštěvě církevní hodnostáři z NSR, Itálie a Rakouska, kteří ovlivňovali i formulování požadavků vůči státním orgánům. Stejně tak tomu je na Slovensku a jižní Moravě.

Mimořádně závažným jevem je organizace Dila koncilové obnovy, která nahradila dosevaďní mírové hnutí katolického duchovenstva. Tato organizace staví na masové účasti věřících a zachycuje dnes téměř milion občanů republiky. Při své organizaci, využití církevních kruhů, se může stát jednou z nejvážnějších politických sil naší společnosti, a to v krátké době, /Celý odstavec doplněn podle úvodního slova z jednání o zprávě v předsednictvu ÚV KSČ. /

Zcela novým jevem je vytváření ekčních výborů církví v okrese Michalovce. Všeobecně dochází k aktivní činnosti s laiky. Na Plzeňsku jsou masově zapojováni do organizace náboženských obřadů. Farnosti v Jihomoravském kraji mají za úkol připravit laiky pro vytváření farních rad; pořizují seznamy laiků, kteří mají zájem o dálkové studium na bohosloveckých fakultách.

V průběhu školního roku 1967- 68 se zvýšil počet dětí, které se zúčastňují výuky náboženství. Podle neúplných údajů OV KSČ bylo k 1. 9. 1967 přihlášeno 256 906 dětí; k 30. 6. 1968 260 573 dětí, tzn. 12, 3% z celkového počtu školních dětí. V okrese Michalovce činí přírůstek dětí 1473, v Žiaru n. Hronom 585 dětí, ve Spišské Nové Vsi 534 dětí. Další příliv lze očekávat v září - počátkem nového školního roku /viz přílohu/.

x x x

P o s t a v e n í " k o n z e r v a t i v n í c h " s i l a
j e j i c h m o Ź n o s t i

O silách neodlučně spjatých s předlednovými poměry, které by si přály návrat zpět, lze na základě celé řady faktorů říci, že jsou rozbity a ve veřejnosti zcela diskreditovány. Nepředstavují proto pro praktické uskutečňování nové politiky strany potenciální nebezpečí. Nikdo z představitelů těchto sil se dnes neodvážá své názory ani hlásat nemluvě o tom, že tato úzká, bývalá macehská vrstva nemá jakékoliv masové základy. Jestliže ještě před několika týdny naznačovaly určitou mizivou aktivitu /letákové akce/, po dopise pěti a jednáních v Čierné a Bratislavě nebyla aktivita vůbec zaznamenána.

Do nového ÚV KSČ je v širokém výběru 950 kandidátů navrženo pouze necelých 30% bývalých členů a kandidátů ÚV KSČ. Není navržen nikdo z těch, kdo představovali bývalé konzervativní křídlo vedení strany, i nikdo z těch, kdo je zatížen vážnými chybami v minulosti. Poslanci Národního shromáždění, pokud v nich existuje a působí skupina představitelů dřívějšího vedení strany, případně státních orgánů, jsou pod soustavnou a prudkou kritikou občanů. Jejich funkční působnost je současně značně omezena a je jistě že v dalším volebním období nemůže nikdo z nich prakticky se ani pokoušet o kandidaturu na funkci poslance. Představitelé této skupiny obyvatel opustili své funkce ve vedehí armády, v orgánech Státní a Veřejné bezpečnosti, kde navíc i dříve/ zbylí činitelé zůstávají pod kritickým pohledem veřejnosti a s organizačními změnami stranického aparátu i celé hospodářské sféry bezesporu většina z nich odejde z oblasti této činnosti.

Jiný okruh sil představují lidé, kteří se distancovali od předlednové politiky, ale v dalším vývoji se projevují jako retradační činitelé realizace akčního programu strany. Rekrutují se především ze státního aparátu. Úplnou destrukci těchto sil bude

znamenat federální přestavba státu a jeho orgánů. Přitom je nutno upozornit na rozdíl mezi českými zeměmi a Slovenskem, vyplývající z toho, že v českých zemích dojde k vytváření zcela nových institucí, kdežto na Slovensku pouze k jejich přestavbě a přetváření.

Dopis signatářů varšavské porady vytvořil v naší zemi takovou situaci, že prakticky uzavřel zápas s předlednovými konzervativními silami a přesunul jej do zcela jiných poloh.

Naproti tomu události kolem jednání v Čierné i kolem jednání v Bratislavě a události, které následovaly v krátkém období po jejich skončení, ukazují, že rozhodujícím problémem současného politického zápasu se stává střetnutí s romantickými politickými názory a s některými politickými iluzemi, které se soustřeďují zvláště v městských konglomeracích, avšak které prakticky vůbec nezachycují venkov. /Odstavce upraven podle diskuse na schůzi PÚV/

P r o b l e m a t i k a e x t r é m n í c h s í l

Základna těchto sil je velmi úzká, ale má oporu v samotné straně. Jsou koncentrovány do Prahy a částečně do Brna, opírají se o určité vrstvy mladých lidí, zejména mladé inteligence. Je přirozené, že se tyto síly často proplétají se zbytky reakčních sil jak buržoazních, tak konzervativních, a nelze vyloučit ani účast provokací.

Zdrojem politického extrému i v řadách strany je politický romantismus a politická iluze působící v našem politickém rozvoji v důsledku demokratického opojení a dosavadní snadnosti naší cesty.

Jeho nebezpečí tkví především v tom, že nedoceňuje a nechce uznat existenci tvrdé reality světa, našich ekonomických možností a skutečného politického zápasu. To se projevuje např. v tom, že se opomíjí reálný ekonomický a mocenský obsah demokratických zájmů a požadavků a pod demokracií se vidí stále jen svoboda slova a myšlení. Nedoceňuje se, že jde o tvrdý střet veřejně prosazovaných zájmů, majících reálný ekonomický a mocenský obsah. Proto romantismus nevidí hranice demokracie. Svoboda slova a myšlení je totiž nemá. Svoboda zájmů má své neúprosné hranice v ekonomice země, politickém systému a mezinárodním postavení.

Spor mezi silami usilujícími o věcnou a důslednou realizaci ekonomického programu strany /při respektování všech hranic/ a extrémem, který nedbá ani věcných, ani časových limitů, tvoří po Čierné a Tlácou a Bratislavě hlavní spor i uvnitř strany. Je možné přesněji říci, že uvnitř československé koncepce,

lišící se od koncepce KSSS a ostatních stran, existují dnes nejméně dvě odlišné koncepce, mající své aktivní stoupence.

Zastánci extrémních řešení se nutně střetávají s rozhodujícím postavením SSSR v socialistickém světě, které představuje tvrdou realitu. Lze od nich očekávat nadále antisovětské invectivy, ale i útoky na naše mocenské orgány, zvláště Lidové milice. Přitom však nelze vyloučit ani skutečnost, že některé z těchto sil by s povděkem přijaly, kdyby SSSR svým zákrokem u nás z nich snal odpovědnost za praktické důsledky a praktickou realizaci jejích politiky. /Tři odstavce před odkazem jsou upraveny podle diskuse předsednictva ÚV KSČ k této zprávě, /

Urychlená přestavba strany a státu na federálním podkladě umožní, aby se předešlo řadě složitých konfliktů. Svoji úlohu zde sehrává nepochybně zvláštnost českých a slovenských podmínek a vysunutí mezinárodních a mocenských záležitostí do federální sféry, která získá větší prostor pro řešení otázek. "ejsložitější zápas o správné a rovnovážné řešení problémů dalšího rozvoje socialismu u nás především čeká nový český ústřední výbor.

Charakteristickým znakem činnosti opozičních politických sil je skutečnost, že se v této době nesoustřeďují na oblivňování obsahu mimořádného, XIV. sjezdu strany/soustřeďují se však k otázkám kadrové přípravy sjezdu a snaží se o diskreditaci a znemožnění některých jim nepohodlných funkcionářů/, nýbrž že jejich pozornost se upíná výhradně k volbám v příštím roce, které podle nich budou představovat rozhodující mocenské střetnutí. Vycházejí z toho, že koncentrace jejich sil se bude postupně zvětšovat. Po prázdninách, po návratu studentů do škol, po návratu občanů a pracujících z dovolených, zvl. v konglomeracích měst jako Praha, Brno, Bratislava, ale i jinde, může dojít k jejich oživení a nebezpečnému kvantitativnímu zvětšení. Nové vedení federálního ústředního výboru strany, které bude mnohdy formováno novými a nezkušenými funkcionáři, zvláště nové vedení ústředního výboru České komunistické strany, které bude plně zatíženo formováním a tvorbou svého orgánu i svého aparátu, se ocitne v obtížných komplikacích, nebude-li včas vytvořena hráz nástupu těchto sil. Nedokáže-li ÚV strany změnit současnou atmosféru, zvláště v hlavním městě a vytvořit síly strany, které budou s to se proti tomuto náporu postavit, nebude-li mít jistotu, že např., dělnické organizace Prahy budou s to vystoupit v protidemonstracích, můžeme počítat s tím, že události podob-

né podpisovým akcím pro likvidaci Lidových milicí, akce proti 99 občanům, kteří poslali svůj dopis sovětským představitelům v Pragovce, demonstrace před ÚV strany apod. budou narůstat a nabývat nebezpečných konfliktních podob.

P o č e t n o s t k o n t r a r e v o l u č n í c h s í l
a j e j í c h p ř e d p o k l a d y

Různé průzkumy z posledního období umožňují odhad, že s návratem kapitalistického zřízení je u nás ochotno souhlasit zhruba 5% občanů s volebním právem, což je asi 400000 lidí. Tímto konstatováním není ovšem řečeno, že jsou tito lidé ochotni pro změnu našeho zřízení něco aktivně dělat, namnoze ne. "Icméně jsou jednotlivci, kteří podstupují aktivní zápas za restauraci kapitalismu/letáky/. Objevují se zejména v průmyslových konglomeracích Prahy, Brna a Bratislavy, podstatně méně v Ostravě, Plzni, a Košicích. Není vyloučeno, že by eventuální veřejně aktivní skupina, usilující o restauraci kapitalismu, nenalezla v uvedených 5% obyvatel podporu, nemluvě o živlech, které szejí mimo společnost.

Nemůžeme však pominout předpoklad, že kontrarevoluční síly i při své nízké početnosti a nemožnosti uchytit se v širších masách obyvatelstva mohou zneužít extrémních situací a davových vášní a vstoupit do politické sféry i do politické činnosti prostřednictvím jiných sil a se zdánlivě demokratickými požadavky a ve zdánlivě demokratické podobě.

x x x

Masové společenské organizace

R e v o l u č n í o d b o r o v é h n u t í

Podle hodnocení zpracovaného Ústřední radou odborů dochází k postupné stabilizaci. Závěry a opatření, přijímaná v odborových organizacích jsou klidnější, uvážlivější. Rozbor 6183 připomínek došlých odborovým orgánům ukazuje, že převažuje orientace na tyto problémy:

a/ postavení ROH ve společnosti, struktura a celkový mechanismus jeho činnosti	1425	připomínek
b/ účast orgánů ROH a pracujících na řízení ekonomiky	677	"
c/ politika ROH a spolurozhodování ve mzdových otázkách	534	"
d/ sociální zabezpečení	405	"
e/ ke kádrovým otázkám	235	"
f/ součinnost a spolurozhodování ZV ROH a vedoucím organizace ve smyslu zákoníku práce	214	"
g/ ochrana funkcionářů ROH	113	"

Rozvoje pracovní aktivity se týkalo 49, pracovní kázně 5 připomínek.

Většina organizací ROH podporuje odborovou jednotu při maximální samostatnosti odborových svazů. Nadále se však projevují odstředivé síly. Fakticky mimo ROH vyvíjí činnost Federace lokomotivních čet, sdružující 85% příslušníků těchto čet, odmítající své zařazení do jednotného odborového svazu. Akce ukazují, že uvnitř Federace existuje dosti silná stavovská solidarity a disciplína, s níž se jednotlivé organizace podřizují svému ústřednímu výboru. S požadavky přicházejí i další profesijní skupiny na železnici, zejména pracovníci řídící dopravu a vozmistři. Jejich reprezentanti/přípravné výbory/ předpokládají, že se na rozdíl od Federace lokomotivních čet stanou formou sekce součástí jednotného odborového svazu.

Dezintegrační tendence dále existují v městské dopravě mimo Prahu, v letecké dopravě, mezi lékaři /Svaz lékařů - Hradec Králové/, řidiči z povolání a montážníky. Na schůzi v Městském dopravním podniku v Plzni byl vytvořen přípravný výbor, usilující o ustavení samostatného odborového svazu pracovníků městské dopravy a má některé ekonomické požadavky. V ustavení tohoto výboru aktivně pomáhali funkcionáři Federace lokomotivních čet v Plzni. /V Hradci Králové dochází k pokusům o založení závodní organizace Čs. strany socialistické v lokomotivním depu. Její funkcionáři údajně prohlásili, že podpoří úsilí lokomotivních dep./

Vystupování Federace lokomotivních čet a jejích funkcionářů nabývá v řadě případů politického charakteru. /viz text odpovědi ÚV Federace lokomotivních čet na otevřený dopis předsednictvu ÚRO a ÚVOS dopravy a spojů v Práci z 25. 7. 1968, str. 4/. Existují náznaky obnovy tendencí k pasivní resistenci jakožto prostředku nátlaku při předkládání požadavků. /I když jsou zřejmě zmírňovány obavou z možnosti použití vojenské železniční služby/. Situace je komplikována i dalšími okolnostmi: v podnicích ČSAD je podle sdělení příslušného oddělení ÚV KSČ ustaven celostátní stávkový výbor, který požaduje řešení ekonomických požadavků do konce 3. čtvrtletí.

Vývoj situace v odborovém hnutí není v některých organizacích a orgánech ROH ovlivňován komunisty. /Důsledek akce ROH bez komunistů/.

S v a z d r u ŝ e v n í c h r o l n í k ů

Zatím existuje neúplný a nekonkrétní přehled o vytváření výborů

a organizací Svazu družstevních rolníků.

K 30. 6. t. r. bylo ustaveno ve Východočeském kraji 214, ve Středočeském kraji 220 a v Jihočeském kraji 168 přípravných výborů a organizací. Těžko lze uvést i stav členstva, neboť svaz je vytvářen i na principu kolektivního členství. V okrese Góttwaldov vstoupilo do této organizace všech 81 družstev JZD.

Vážnou skutečností je neexistence celostátního ústředí rolníků a precedens neřešení federálního spojení národních organizací, který nachází hluboký odraz v prohlubující se skepsi k možnostem státoprávního uspořádání.

Organizace svazu vznášejí požadavky na urychlené dořešení sociálního zabezpečení zemědělců, na vytvoření zemědělské banky a pojišťovny. V okrese Světlavý a ve Středočeském kraji se projevují obavy, aby prováděná rehabilitace nevenkově nezasáhla socialistickou podstatu zemědělství. Z tohoto hlediska se umocňuje kritika s. Borůvky a jeho postoj k rehabilitacím tzv. kuleků.

O r g a n i z a c e m l á d e ž e

V mládežnickém hnutí, zejména v českých zemích, nejsou ukončeny dezintegrační tendence. V rámci ČSM existují fakticky samostatné rady mládeže, které připravují ustavení organizací a zájmových sdružení na území Čech a Moravy. Vytvářejí se tyto organizace:

1. S v a z p r a c ů j í c í m l á d e ž e, sdružující mládež na závodech,
2. S a m o s t a t n á o r g a n i z a c e s t ř e d o š k o l á k ů. Organizátorem je středoškolský rada ÚV ČSM; předložila návrh na vytvoření Česko-moravské unie středoškolácké mládeže, která by byla založena na principu kolektivního členství. /Není zatím jasné, zda učňovská mládež bude sdružena v této organizaci nebo ve Svazu pracující mládeže/.
3. S v a z v y s o k o š k o l s k ý c h s t u d e n t ů Č e c h a M o r a v y. Byl ustaven v květnu na ustavujícím sjezdu v Olomouci. Přihlásil se k myšlenkám Charty OSN, k Deklaraci lidských práv, k podpoře principů socialistické společnosti. Rozhodl se, že bude vystupovat jako samostatná organizace mimo Národní frontu, čímž nevylučuje, že s ní bude spolupracovat. Účast ve federalizované mládežnické organizaci zásadně neodmítá za předpokladu, že požadavek jednoty bude vyvěrat z přitvozené snahy mládežnických organizací o společné úsilí.
4. Táborská u n i e je zájmová organizace, kladoucí si za cíl podnítit romantický, náročný a účelný pobyt mládeže v přírodě. Na -

- vezuje na tradice "hnutí lesní moudrosti" a trepského hnutí. Má být volným sdružením tábornických klubů, snad i jednotlivců.
5. S v a z k l u b ů m l á d e ž e má zájem sdružovat na základě dobrovolnosti všechny aktivní kolektivy, party a kluby v místě bydliště /není vyřešena návaznost na vesnici/.
6. S v a z v o j e n s k é m l á d e ž e je převážně organizací vojáků základní služby.
7. Č e s k o s l o v e n s k ý p i o n ý r . Ústřední rada PO prohlásila pionýrskou organizaci za autonomní dětskou organizaci a změnila její název /dříve PO ČSM/. Současně došlo k vytvoření ústřední rady pro české země.
8. Na Slovensku byl vytvořen S v a z v ý s o k o š k o l á k ů S l o v e n s k a.
9. Existuje tendence k vytvoření S v a z ů u k r a j i n s k é a m a ě a r s k é m l á d e ž e; svou činnost obnovuje ~~Svaz~~ S v a z p o l s k é m l á d e ž e , který měl sjezd v červnu 1968 v Českém Těšíně.

Úsilí o vytváření organizací mládeže se projevuje i mimo rámec ČSM: obnovena byla činnost Junáka; je požadována obnova Orla; v Jihočeském kraji se vyskytly snahy založit oddíly katolických skautů. V Českých Budějovicích vznikl při KV Čs. strany socialistické socialistický klub mladých čs. socialistů. Západoslovenský KV KSS upozorňuje na snahu církve aktivněji pracovat mezi mládeží a fektí ky obnovit spolek katolické mládeže. Podle zprávy ministerstva kultury a informací požadují církev obnovení činnosti YMCY a YWCY /PV v Hradci Králové/. Je tedy zřejmé, že j e d - n o t l i v é p o l i t i c k é p r o u d y u s i l u j í o v y t v o ř e n í p ř e d p o k l a d ů k b e z p r o - s t ř e d n í m u v l i v u n a m l á d e ž.

Silnější integrační tendence se projevují v hnutí mládeže na Slovensku. Má zde docházet k postupnému vytváření Svazu mládeže Slovenska, Jeho budoucí struktura je zpracována ve dvou variantách Jednotná organizace mládeže s autonomní organizací vysokoškolskou nebo několik autonomních organizací sdružených ve federaci. V českých zemích se integrační tendence projevují mezi funkcionáři Středočeského kraje a ve snaze výkonného výboru ÚV ČSM o koordinaci činnosti jednotlivých rad a organizací mládeže. Nadále se požaduje přistoupit k vytvoření ministerstva nebo jiného státního orgánu, zabývajících se problematikou mladé generace.

Jednou z překážek v budování federace mládežnických organiza-

cí je nepropracovanost problematiky společenských potřeb a zájmů, jakožto sdružujícího činitele mládeže. Otázkou také je, do jaké míry tyto objektivně existující potřeby mládež v současné době pociťuje. Nesporně zde působí vliv diferenciačního procesu, probíhajícího v celé společnosti.

Pokud jde o vztah KSČ k organizacím mládeže, došlo oproti prvním měsícům letošního roku ke změnám: od kritiky dřívějších metod přímého vedení ČSM stranou je znatelný přechod ke kritice apatie mnoha komunistů s organizací strany vůči mládežnické organizaci, jejím potřebám a požadavkům. V dalším vývoji sehraji svou roli jistě materiální otázky. Donedávna byl ČSM financován naší státnou, do budoucna bude muset tyto povinnosti převzít stát nebo Národní fronta. Vzhledem k tomu, že většina organizací mládeže nebude materiálně soběstačná, může řešení těchto otázek přispět k integraci.

x x x

Určitou představu o názorech mládeže dávají výsledky sociologického výzkumu názorů mladých lidí na jejich organizaci, uskutečněného v dubnu - květnu 1968 výkonným výborem Úv ČSM v okrese Kolín. Protože obsahuje důležité postřehy a podněty, uvádíme některé z nich v příloze.

Zastupitelské sbory

V uplynulém období došlo ke zřízení nových okresů - Východoslovenském kraji /okres Stará Ľubovňa, Svidník, Vranov/, ve Středoslovenském kraji /okres Veľký Krtíš/.

Mnoho požadavků na obnovu bývalých okresů se projevuje ve Východočeském kraji. Spolu s tím vznikají návrhy na úpravy hranic krajů. Rezoluce poukazují na to, že územní reorganizace z r. 1960

byla provedena nedemokraticky, v mnoha případech došlo k narušení přirozených teritoriálních vazeb a k ekonomickému a kulturnímu zůstávání bývalých okresních měst.

Tendence obnovit bývalé okresy nenacházejí vždy kladnou odezvu. Výzva k obnovení ONV v Jaroměři se setkala prozatím s nepatrným ohlasem. Diferencovaný postoj zaujímají i MNV k návrhu Měst. NV v Novém Bydžově.

Vážný stav se projevuje v činnosti národních výborů. Většina OV KSČ jihomoravského kraje upozorňuje na pákles jejich aktivity. Řada poslanců neplní své funkce, přestávají pracovat plně i komise. V 7 obcích okresu Brno -venkov se za posledních 7 měsíců nekonalo žádné plenární zasedání MNV. Mnozí funkcionáři národních výborů v okrese Gottwaldov jsou stále méně ochotni se veřejně angažovat. V důsledku toho je požadováno: uskutečnit v co nejkrat-

ší době volby do zastupitelských orgánů; zbavit mandátů ty poslance NS, kteří se zkompromitovali a dnes již prakticky nikoho nezastupují /projevená ne důvěra voličů poslanci J. Svobodovi, Miroslavu Pastyřikovi a dalším/.

Okresní prokuratura a soud v Litoměřicích zaslaly společnou rezoluci PÚV NF, v níž upozorňují na porušení volebního zákona v případě doplňovacích voleb za bývalého poslance NS Jana Šejnu, které se dodnes neuskutečnily.

V některých okresech je nadále živý zájem o způsob provedení voleb do České národní rady. Na mimořádné schůzi ONV v Liberci byly vysloveny názory, že volby do ČNR proběhly nedemokraticky; bylo poukazováno na nezákonnost titulu poslanec ČNR. I v této otázce se potvrzuje závěr o rozpornosti, projevující se ve vzájemném působení a prolínání starého a nového politického systému.

Národní fronta

Všeobecně se zvýšil zájem politických stran, organizací i občanů o práci NF; dokladem je průběh ustavování a obroda nižších orgánů NF. Postupně dochází k vytváření místních výborů NF; OV NF v Benešově přijal usnesení založit místní výbory ve 100 obcích z celkového počtu 176. Informace OV KSČ z tohoto okresu uvádí, že větší aktivitu v ustavování těchto výborů projevují nové organizace Čs. strany lidové, než organizace KSČ.

Na pozicích NF stojí svými prohlášeními všechny politické strany. Problematičtější je vztah některých nově se tvořících organizací /Viz stanovisko Svazu vysokoškolských studentů Čech a Moravy/.

V Jihočeském kraji se projevil nesouhlas zájmových organizací s členstvím ve druhé komoře Národní fronty.

Závažná je tendence dosáhnout ustavování orgánů NF v závodech. Prosazení tohoto záměru znamená automaticky otevřít do závodů dveře nekomunistickým politickým stranám i dalším organizacím. Princip NF v závodech by se dostal do příkrého rozporu s principem samosprávy, který se opírá o jednotné odborné řízení ekonomiky. Na tom nic nemění fakt, že samy principy podnikové samosprávy nejsou dosud vyjasněny. Není správné považovat za samosprávu připravované podnikové rady, které reprezentují jen prvek demokratizace. Tyto otázky čekají na rychlé řešení. Ukazuje se však logické, že je nutno buď vyloučit politické strany ze závodů a ustavit samosprávu nebo jinak nemá samospráva žádnou cenu. Její mono-

litní princip nelze smířit s pluralitním principem NF.

Pokud jde o řady precujících, vyplývá z informací okresních výborů KSČ, že příprava na jejich ustavení postupuje zvolna. V jednotlivých okresech existují přípravné výbory průměrně v 1-3 závo-
dech. Informovanost o celkové situaci v této oblasti je nepostačující.

P o z n á m k y z á v ě r e m :

a/ Dostupné materiály ukazují, že stranické orgány nemají dosta-
tečný přehled o politických vztazích v oblasti svého působení. Zí-
skané informace jsou zatím neúplné a v mnoha případech nepřesné.
Umožňují určité obecné úvahy, nikoliv však hlubší analýzu součas-
né situace, časové posloupnosti jednotlivých jevů a možných vývo-
jových tendencí.

b/ Doporučujeme provést obsahovou analýzu programových prohlášení
a dokumentů jednotlivých politických stran a společenských orga-
nizací, jejímž smyslem by bylo postřehnout problémy a požadavky,
které by mohly v dalším období sehrát úlohu sjednocujícího a akti-
vizujícího činitele.

c/ Z programových prohlášení a vystoupení představitelů některých
politických proudů vyplývá, že v dalším období lze v souvislosti
s konáním sjezdů politických stran, některých společenských orga-
nizací a s přípravou voleb očekávat nejen další diferenciaci a vy-
hranování jejich charakteru, ale i zvýšenou aktivitu, usilující
o získání podpory veřejného mínění; může však dojít k zesílení
tlaku na státní a stranické orgány.

Veřejná vystoupení některých představitelů politických stran
svědčí o tom, že vyvinout značnou aktivitu, zvláště v období
voleb, bude pro jednotlivé strany příležitostí dokázat svou akce -
schopnost a oprávněnost existence.

d/ Základní funkcionářský aktiv KSČ byl po lednu 1968 postaven do
zcela nových podmínek. To se dosud projevuje v jisté bezradnosti v
zaujímání postojů k aktivitě jednotlivých politických proudů, ze-
jména k činnosti politických stran a církví. Projevují se stížno-
sti na nedostatečnou informovanost z vyšších stranických orgánů.
OV KSČ zejména upozorňuje, že představitelé Čs. strany socialistic-
ké daleko konkrétněji informují své členy o jednáních ÚV ČSS, Ná-
rodního shromáždění a vlády.

e/ Evidentním se jeví fakt, že volby jsou považovány za mizso ře-
šení stranického mocebského zápasu v republice. Tato skutečnost
se pravděpodobně odrazí v náporu extrémních politických sil na pod-

zim, kdy jim půjde o :

- vyvolání averze vůči SSSR jako mezinárodnímu garantu úlohy strany,
- rozbití legality a akceschopnosti LM jako vnitřní mocenské garance úlohy strany,
- ~~rozbití~~ oslabení a rozpolcení strany a její akceschopnosti před volbami využitím a podněcováním vnitřních rozporů KSČ a tzv. osobitosti jednotlivců v jejím vedení,
- rozdělení jednoty dělnické třídy především nástupem soc, demokracie jako politické strany,
- organizování skutečné opoziční síly z té organizace, která se k tomu ukáže nejvhodnější v dané době
- diskreditace všech sil, které se budou angažovat v protiakci.

Komunistická strana jako rozhodující subjektivní komponent
řešení dané situace

Členové komunistické strany i její orgány byli v průběhu první poloviny letošního roku postaveni do zcela nové a zvláštní situace. Musí souběžně řešit několik dlouhodobě působících komplexů problémů značně rozporných, pro které po celou předcházející dobu nebyli připravováni. Jde především o přechod k období dlouhodobé stability socialistického systému s normálním fungováním všech složek právního, společenského, státního i národního systému. Dále o přechod od období dogmatického interpretování marxismu k jeho všestrannému, tvořivému využití, o přechod, který je spjat s generačním posunem, kdy odchází z politického života část strany, která se podílela na zápase o svržení kapitalismu, a nastupuje zcela nová generace komunistů, kterou však strana nedokázala do sebe dosud plně vstřebat a pro níž neuvolnila ani dostatek vnitrostranického, ani dostatek celospolečenského prostoru /jenom skutečnost, že naxsjezdu nebude přítomen ani jediný delegát do 25 let je toho frapantním svědectvím/. Jde však současně o podstatnější procesy, na jejichž základě tyto změny probíhají, o procesy v oblasti ekonomie, techniky, vědy, které vstupují do společenského života zdánlivě nenápadně, ale přece však s hlubokou a trvalou důsledností, promítající se do oblasti kulturní, kvalifikační a vzdělanostní úrovně a promítající se také do postavení strany jako avantgardy společnosti /komplexní statistické údaje tvoří součást materiálů XIV. sjezdu strany/.

Nedílnou součástí tohoto složitého a komplikovaného přerodu společnosti a strany je také hluboká krize jejího aparátu, který

se ocitl ve veku své disfunkčnosti, neúčelnosti a který současně zjišťuje i neúčelnost své dosavadní kvalifikace a vynaložené námahy na tuto kvalifikaci, zvláště ve stranickém vzdělání. Komplikovanost tohoto procesu je dána také tím, že v souběhu s těmito skutečnostmi se projevuje i nový, pro Československo dosud zcela nezvyklý, problém vztahu internacionálního a nacionálního, a to jak ve vnitřních vztazích republiky, tak ve vztazích naší komunistické strany ke světovému komunistickému hnutí a našeho státu ke světové socialistické soustavě.

Doplňme-li tyto dlouhodobé procesy skutečností, že celé jejich řešení protáhá ze situace, kdy se stále znovu otevírají problémy viny strany za zločiny minulosti, kdy se stále znovu otevírá problém morálního pádu jejích vedoucích činitelů, je složitý obraz konfliktů téměř úplný.

Jeho výsledkem musí být přirozeně rozpad vnitřní jednoty strany, ztráta důvěry uvnitř stranického aktivu, a naopak růst generační nedůvěry nově nastupující generace strany ke starší generaci komunistů a nedůvěry nižších stupňů členské masy k vedoucím činitelům strany.

Toto hledisko je určující pro hodnocení indikačních znaků důvěry ve stranu a důvěry ve stranické funkcionáře. Jestliže jsme svědky toho, že důvěra strany v posledních třech měsících překonala kulminační bod a dosáhla ve veřejnosti opět téměř 80%, jestliže můžeme potvrdit, že všechny průzkumy vyzvědají do čela státních, společenských orgánů pouze komunisty-funkcionáře, pak nelze, zvláště v jednotlivých případech hodnotit to jako obecně trvalý, o stabilní komponenty opřený jev. Jde naopak o prudké kolísání, vzestupy a poklesy, které se opírají o dílčí, dočasně působící komponenty. Je nutno říci, že poslední prudký vzestup důvěry v komunistickou stranu se opírá výhradně o vnější indikační znaky, o tendenci, spjatou se suverenitou strany, suverenitou země, která má někde i protisovětský podtext. Bude-li sovětská politika moudrá, a bude-li tolerovat samostatný postup naší strany, bude to mezi těmi, kdo dají svůj hlas komunistické straně v situaci vnějšího tlaku, vyvolávat vůči straně stále hlubší diferenciaci a rozpaky.

Stejně tak je to s indikačními znaky popularity jednotlivých funkcionářů. Jestliže můžeme považovat za trvalý stabilní znak úcty k prezidentu republiky, vzhledem k jeho stáří, zásluhám a popularitě, pak u většiny komunistických funkcionářů/s výjimkou soudruha Dubčeka/ jde o popularitu opírající se o vnější projev, o vnější vystupování, nikoliv o znalosti z dlouhodobé práce a hod-

novení reálných výsledků činnosti jednotlivců. V některých případech popularita záleží čistě na vůli pracovníků hromadných sdělovacích prostředků. U těchto indikačních znaků je nutno předpokládat, že jakýkoli posun či jakýkoliv neúspěch může znamenat také prudký zlom v popularitě jednotlivých funkcionářů.

Musíme tedy konstatovat, že otázka popularity strany, jejích funkcionářů je v současném období a bude otázkou značbě labilní, probíhající v rychlých výkyvech a změnách, odrážejících důsledky projevů stabilních, dlouhodobých komponentů politické situace.

Charakteristickým znakem naší komunistické strany je skutečnost, že ve své masové základně skrývá a nejostřeji vyjevuje všechny rozpory naší společnosti. Je dotčena nejsilnější konzervativními tendencemi společnosti, spjatými s mocenským působením strany, ale stejně tak v sobě skrývá i nejextrémnější elementy politického působení a ideových názorů. Jestliže na jedné straně je to výsledek skutečnosti, že ve straně je organizována celá generační skupina lidí kteří prošli zápasem s kapitalistickými poměry i s fašismem, pak na druhé straně je tato skutečnost výrazem toho, že strana nebyla a to zachytit nastupující mladou generaci, vstřebat ji a formovat ji ve svých řadách. Proto také stabilizující jádro strany, složené z generace komunistů v nejproduktivnějším věku a současně opírající se o vysokou úroveň kvalifikace, bude stále vystavováno extrémním tlakům z obou stran. To se zvláště silně promítá v oblastech, kde strana dosud nepůsobila dostatečně, to je v místech bydliště, kde také roztržitost stranických řad a jejich nekonsolidovanost je nejsilnější. Naproti tomu stranické působení v oblasti výroby na závodech je nejkonsolidovanější a opírá se o dosti jednotnou, i když dnes se rozpadající vrstvu průmyslového dělnictva a technické inteligence. I to je příčinou značné lability strany, která je pevně a stabilně zakotvena na závodech, kde však se neodehrává v současné době politický střet, ale nemá své pevné zakotvení v místě bydliště, kam se politická činnost přesunula. Tak se odžrylo slabé, citlivé místo stranické politiky, které dosud nebylo vyřešeno. To si je nutné uvědomit zvláště s blížícími se volbami, kde se tato skutečnost promítne nejdůležitěji ve stranicko politickém zápase. Typickým je tu stav uličních organizací, které v současné době sdružují 23 členů strany, z nichž ale téměř 85% členů je starších 60 let.

Nejsilnější se do života komunistů prosazuje fakt, že strana nemá jasnou a jednotnou koncepci své politiky. I když její akční program byl všeobecně přijat a ve více než 55% organizací rozpracován,

je skutečností, že jeho konkrétní realizace vyvolává v životě několik koncepčních řešení a nastolení sporných otázek uvnitř samé strany.

Je zřejmé, že strana nemá jasno v konkrétním řešení ekonomické situace Československa. Tento fakt se v krátké době bude stále silněji promítat do politických postojů obyvatelstva. Obecný pojem politického systému je v řadách strany naprosto různorodě, konkrétně rozpracován. Je různorodá představa plurality politického systému a Národní fronty, je různorodá představa samosprávného systému socialismu, existují různorodé představy jejich vzájemného sepětí a také zcela konfliktní koncepce jejich řešení. Existují však také zcela různorodé názory na samo postavení strany, perspektivy jejího vývoje i perspektivy její vlastní činnosti. To přirozeně aktivně stimuluje teoretické bádání, teoretickou činnost, která v minulém období, zvláště v této oblasti, prakticky neexistovala. Na druhé straně nelze nevidět, že v oblasti akční činnosti vyvolává nejasnosti, pochyby a váhání.

Politická situace uvnitř strany se projevuje gradujícím způsobem. Od období určité únavy a hluboké deprese, zaměření úce na negativní jevy minulosti a očistu vrcholných orgánů strany, přes částečnou rehabilitaci strany před veřejností, obnovení dialogu s veřejností, kladné přijetí rozhodnutí o svolání mimořádného sjezdu až k téměř absolutní jednotě uvnitř strany a absolutnímu ztotožnění se s národem, to je proces, ve kterém je nutno se značnou dávkou opatrnosti posuzovat vrchol jak krizového depresivního stavu, tak také vrchol úspěchu a soustředit daleko více pozornosti k vlastnímu trendu, který probíhá uvnitř těchto vrcholových bodů.

Vnitřní trend vývoje strany je charakterizován neopak odpadáváním oněch okrajových tendencí, postupným prosazováním vnitřního pevného stranického jádra a do značné míry narůstajícím sebevědomím stranického aparátu. Je to však proces pozvolný, provázený mnoha peripetiemi a úsklými, které mohou ještě v mnoha momentech na krátkou dobu podstatně změnit situaci jak uvnitř strany, tak postavení strany ve společnosti. Okresní konference strany i krajské konference strany dokumentují přesvědčení celé strany o tom, že je s to vyřešit danou problematiku a nalézt východiska ze situace, ve které se ocitla sama strana i celá země.

V téže době však všechny signály ukazují, že uvnitř strany a zvláště mezi angažovanou částí strany vzniká a neustále se rozšiřuje nedůvěra k dosavadnímu systému stranické výstavby, k dosav

vačnímu způsobu stranického řízení a k vnitřním metodám stranické práce. Kritika z tohoto hlediska bude stále silněji směřovat dovnitř strany, k problematice práce jejích orgánů, stranického aparátu a jednotlivých představitelů stranického vedení. To se projevuje i v tom, že v pořadí důležitosti stranických úkolů vidí komunisté především dořešení kádrových problémů ve všech stranických orgánech a poté otázky stranické taktiky a stranického postupu. Tento trend nepotvrzují jenom nárazové průzkumy, ale i rozbor souvstažného toku informací, ve kterém požadavky na vyjasnění činnosti způsobu práce strany a požadavky na dobré vnitrostranické řízení mají stále největší četnost.

Mimořádně zvláštním znakem čs. procesu vývoje strany je skutečnost, že v průběhu necelého půl roku dochází k výměně nikoliv části, ale prakticky celé vedoucí garnitury strany.

Zatímco ve všech ostatních komunistických stranách docházelo obvykle k výměně několika jedinců a ostatní část ústředního výboru zůstala zachována, v KSČ se projevuje opačná tendence, že se vyměňuje prakticky celý ústřední výbor mimo úzkou část vedoucího jádra strany. Přitom další závažnou skutečností je fakt, že do vedení strany budou vstupovat ve většině případů lidé politicky neznámí, lidé, kteří se v politické oblasti angažují pouze krátkou dobu. I tento fakt může v nových podmínkách vytvářet zcela zvláštní situaci s mnoha dnes nepřehlednými momenty,

Federální organizace strany a změny v celém systému a struktuře strany povedou také k destrukci dosavadního profesionálního aktivu, k jeho podstatným změnám a přesunům, přičemž dnes nemůžeme předvídat v jakém směru a s jakými důsledky tato změna zasáhne činnost strany. Reálně však musíme počítat s tím, že postižení určitého dřívějšího stranického jádra a mocenských článků strany bude vyvolávat vážné reminiscence vůči straně v současnosti i v blízké budoucnosti právě z řad těchto komunistů.

Analyzujeme-li stav KSČ ze všech pohledů, musíme konstatovat, že v současné podobě není dosud připravena a není dosud s to v plné šíři řešit všechny problémy změn a procesů v oblasti politiky, ekonomiky i v jiných úsecích společenského života. Je však třeba současně říci, že proces přípravy a přeformování stranických řad i stranických orgánů v tomto směru probíhá, probíhá se značnou intenzitou, avšak nejsme s to odhadnout nejen jeho obsah, kádrové obsazení, ale také důsledky, které změny tohoto typu ve stranické politice přinesou. Strana si pro krátkost času dosud neměla možnost vybrat takový aktiv a takovou sestavu představitelů, kte-

ré by zajistily dlouhodobější stabilizující směr její politiky a její činnosti. To také vyvolává obavy z toho, zda v samém vedení strany nejde o mocenské zápasy a obavy, aby tyto mocenské zápasy znovu nezavlekly stranu do vážných obtíží a nedeformovaly její politiku.

V y ú s t ě n í v n i t ř n í c h s t r a n i c k ý c h p r o -
c e s ů n a m i m o ř á d n ě m X I V . s j e z d u

Připravovaný mimořádný XIV. sjezd strany je charakteristický tím, že v něm fakticky vyúsťuje celý předcházející vývoj, zvláště posledního půl roku. To potvrzuje statistické složení delegátů sjezdu: delegáti:

Češi	78, 6%
Šlováci	19,4%
ostatní	2, -%
dělníci	17, 4%
rolníci	6,7%
ITHP	32,2%
polit. pracovníci	22, 7%
ozbrojené síly	6, 0%
ženy	6, 2%
muži	93,8%
do 25 let	-
do 30 let	2, 3%
do 50 let	86, 4%
nad 50 let	10, 6%
vysokoškol. vzděl.	45,2%
středoškol. vzděl.	34, 2%
základní vzděl.	20, 5%

Vezmeme-li v úvahu, že většinu delegátů tvoří v politice noví lidé a že složení delegátů sjezdu je zcela jiné než na kterémkoliv předcházejícím sjezdu, pak musíme především konstatovat, že výsledky sjezdového jednání nemůžeme předem přesně určit a nemůžeme také přesně předvídat průběh sjezdového jednání. Sociologické šetření provedené mezi delegáty navrženými na sjezd ukázalo, že názorové rozevření skupin delegátů je ostré. Na jedné straně že více než 10% delegátů sjezdu přichází na sjezd se značně vyhra-

něným názorem vůči politice posledního půl roku a především vůči kritice minulosti strany a vůči protikomunistickým tendencím uvnitř naší společnosti. Na druhé straně je faktem, že kolem 10% delegátů přichází s velmi radikálními často až extrémními názory na změnu stranické politiky a tato skupina delegátů se jeví také jako velmi průbojná a značně erudovaná v prosazování svých názorů na jednání sjezdu. Tato skutečnost sama nutně vyvolává psychologické nebezpečí, že spornost těchto proudů bude dominovat na jednání sjezdu a přehluší třebaš kvantitativně vysoce početnou, téměř 80% skupinu delegátů, která přichází s věcnými, progresivními, ale současně reálnými postoji k současnosti, k politice strany i k jejím dalším perspektivám.

Složitost dané situace je spjata navíc s tím, že radikalizující názory se koncentrují především ve dvou krajských delegacích - v delegaci města Prahy a v delegaci kraje Ostrava, zatímco na druhé straně spíše konzervativní názory se koncentrují téměř výhradně v delegacích slovenských krajů, což může vést k tomu, že názorový, ideový konflikt těchto dvou poloh se přeneseme do konfliktu národného a národnostního a může způsobit vážné obtíže v celém sjezdovém jednání.

Je přirozené, že tento předpoklad vychází z předběžných hodnocení. Podrobná stanoviska nám může poskytnout realizovaná anketa mezi delegáty sjezdu, která bude uzavřena začátkem září a která nám ukáže přesnou polarizaci těchto názorových změn i její obsahové zaměření. Současně může také dát základní představu o intenzitě postojů jednotlivých delegátů.

V souvislosti s těmito fakty chceme znovu upozornit na to, že zvolený volební systém na sjezdu povede psychologicky k soustředění pozornosti delegátů na dosud známé politické osobnosti současného života. Jestliže delegátům bude předložena delegátka se 150 jmény, s tím, aby škrtnli ty soudruhy, se kterými nesouhlasí, pak lze očekávat, že budou škrtnat v čase vymezeném jim pro zpracování kandidátky pouze ty delegáty, které znají z veřejné činnosti a vůči nimž mají takové či jiné antipatie. Prakticky v mírné míře budou škrtnat nově navržené členy ústředního výboru, které neznají a vůči nimž necítí potřebu se vyjadřovat. Ze této situace lze očekávat, že z oněch 30% členů nynějšího Ú KSČ, kteří by měli tvořit kontinuitu dosavadního vedení strany, neprojde sítím tajných voleb přibližně jedna třetina a to se samozřejmě týká i nynějších členů předsednictva Ú i sekretariátu Ú KSČ.

Současně s tím upozorňujeme, že pro takovýto případ voleb bude

rozhodujícím pořadí soudruhů na kandidátce . pokud by neměla být provedena volba podle pořadí na kandidátce, ale podle počtu získaných hlasů, potom je nutné upozornit, že se může stát, že větší počet hlasů než všichni členové dnešního předsednictva i sekretariátu ÚV, a to i včetně s. Dubčeke, získají naprosto neznámí a nově navržení členové ÚV, vůči nimž nebude žádných námitek. Ve velmi střizlivém propočtu, se všemi posuny popularuty, ke kterým došlo v posledním období, se jeví zřejmým, že všichni členové nynějšího předsednictva, sekretariátu ústředního výboru musí počítat nejméně s 5% záporných hlasů.

Řešením této situace je zdlouhavější proces voleb, který vyžaduje, aby každý delegát fakticky sám navrhl ceký ústřední výbor, tzh. aby mu byl položen úkol vybrat všech 120 členů ÚV, které chce mít v novém vedení strany. To je však možné realizovat jen za podmínky, že delegát dostane k dispozici delegátku na delší dobu, aby mohl tažávyto způsob volby provést.

Nebudou-li tyto otázky podrobně posouzeny, musíme v této zprávě konstatovat, že je ne zcela jistá kontinuita dosavadního vedení strany a že budoucnost centrálních orgánů a jejich kádrového složení se jeví velmi nejasnou a nemůžeme ji z daných faktů přesně určit. Současně je třeba upozornit, že na pokračujícím jednání ustavujícího sjezdu České komunistické strany bude vůči dosavadním představitelům prakticky ještě kritičtější ovzduší než na celostátním stranickém sjezdu . To může vést k tomu, že někteří soudruzi, se kterými se počítá do vedení České komunistické strany, se ocitnou ve svízelnější situaci při realizaci voleb na sjezdu České komunistické strany.

Závěrem této části tedy můžeme konstatovat:

- strana jako celek se všemi svými členy dosud nepřekonala všechny krizové stavy svého vývoje, nevytvořila si stabilní orgány a stabilní kádrové obsazení těchto orgánů a tyto úkoly ,žže řešot až po skončení mimořádného, XIV. sjezdu;
- nelze očekávat, že okamžitě po sjezdu vstoupí do složitého podzimního a předvolebního období pevně stmelená, sjednocená , a dobře fungující soustava orgánů, institucí, aparátu, ale naopak je nutné předpokládat, že potrvá nejméně do konce letošního roku, než k takové konsolidaci strany dojde;
- strana ještě stále prochází obdobím hluboké negace minulosti, velmi obtížně hledá kontinuitu jak v obsahových otázkách politiky, tak ve formách organizace a struktury své činnosti i v kádrovém zajištění stranické činnosti;

- strana má svůj pozitivní program činnosti vypracován pouze v obecných konturách, nemá propracované konkrétní řešení této obecné koncepce a současně je třeba říci, že uvnitř této obecné koncepce existuje řada rozporných představ o konkrétní realizaci i řada faktických rozporů a konfliktů, spjatých s touto koncepcí;

- má-li dojít ke skutečně serióznímu vyřešení všech nastálených problémů uvnitř strany a tím i ke stabilizaci práce strany ve společnosti, potřebuje k tomu strana klid a čas. Je zřejmé, že mezinárodní tlak, ale dnes především tlak vnitřních extrémních sil tento čas ani klid nedává a fakticky znemožňuje realizovat nutné úkoly,

Veřejné mínění a společenské vědomí jako závažný faktor politické situace

Analýza veřejného mínění a jeho pohybu musí být nejdříve spjata s tím, že důkladně známe společenské vědomí jednotlivých tříd, sociálních, profesionálních či generačních skupin obyvatelstva a tím faktory dlouhodobě formovaného přístupu sociálních skupin ke společenské a politické činnosti. Je třeba si uvědomit, že pohyb veřejného mínění je formován často náhodnými, rychle se měnícími, senzitivně silně působícími faktory, avšak pod touto změnou veřejného mínění působí v sociálních skupinách trvalé faktory společenského vědomí, jež jsou jakýmsi podložím pro působnost veřejně politických názorů. Skutečnost, že nemáme proveden analytický, psychologický a sociologický rozbor společenského vědomí, že neznáme reagenci tohoto společenského vědomí na činnost masově komunikačních prostředků nás varuje před každým nekritickým používáním výsledků průzkumu veřejného mínění. Stejně tak nám tento fakt znemožňuje posuzovat skutečnou účinnost masových komunikačních prostředků vzhledem k tomu, že reagence společenského vědomí může být naprosto opačná, než předpokládaný záměr.

Z dosavadních rozborů můžeme vyvodit některé naprosto dílčí závěry o specifikách a zvláštních přístupech společenského vědomí našich národů k některým otázkám politického života. Je nutno konstatovat, že uvnitř českého národa velmi silným prvkem společenského vědomí zůstává trvale antigermánské myšlení a protiněmecké náhledy. Je nutné počítat s tím, že vyvolání protiněmeckých nálad může být zneužito, podle toho kým, jak proti NDR, tak proti NSR. Stejnou podobu na Slovensku má trvalý faktor protimaďarského smýšlení, jež se velmi silně projevuje i ve funkcionářských řadách. Vedle těchto nacionálních faktorů společenského vědomí působí v

ještě/ myšlení našich pracujících ještě dvě tendence , s nimiž je třeba počítat. Je to jednak tendence antisemitismu, která není překonána v myšlení našich národů, a konečně antiintelektuální tendence, která získala své zázemí zvláště v posledních 20. letech. I když obě tyto složky nezachycují všechny části našeho společenství, mají přesto značnou působnost a mohou se stát velmi ~~žádné~~/ snadno masovými momenty společenského myšlení.

Zvláštností myšlenkového podloží naší společnosti je také faktor, že v něm neexistuje zakořeněný pocit státnosti a zákonnosti a že ve spojení s zrcitým typem "švejkovství" působí v myšlení našeho lidu dílčí anarchizující tendence. To je spjato s tím, že dosud všechny čs. ústavy v posledních 50. letech se ukázaly buďto nesprávnými a nebo byly samotnými jejich tvůrci pošlapány a zneuctěny. Konečně je třeba konstatovat, že postavení Československa na hranicích socialistického a kapitalistického světa, zkušenost Mnichova a skutečnost, že politicky přináleží k východu Evropy a svou kulturní tradicí k Západu Evropy, vytváří labilní postoje, především ve vztahu k SSSR na jedné straně, ale současně také k Francii, Anglii a USA na straně druhé. Působí tu naprosto rozporná tendence, požadavků bezpečnosti republiky, ochrany před revanší, před němec-tvím , ale současně inklinace k západní kultuře a k západnímu stylu života.

V rozboru veřejného mínění je třeba vzít v úvahu ještě jeden fakt, změnami veřejného mínění existuje ještě rozdíl mezi myšlenkovým posojem a jednáním člověka. Musíme rozlišovat mezi tím, co si člověk myslí, a mezi tím kdy tento myšlenkový pochod dostoupí takové intenzity , že podle svých názorů začne jednat. Platí však záda, že u pozitivních prvků myšlení je mezi myšlenkovým názorem a procesem jednání široká škála, zatímco u negativních prvků jednání a u dávových momentů je mezi myšlenkovým ~~přijetím~~ názorem/ a postojem a vlastní reagencí a jednáním velmi malé rozpětí a jedno snadno přechází v druhé.

Dosavadní výsledky rozboru veřejného mínění ukazují přes rozsáhlou polemiku, že většina našich obyvatel považuje Varšavskou smlouvu a spojení se SSSR za základní otázku naší bezpečnosti a že považuje tuto skutečnost pro nás za lepší než neutralitu naší země uprostřed Evropy. V tomto smyslu se vyslovalo 82% všech dotazovaných respondentů. Vážnější výhrady jsou k otázkám hospodářských vztahů se socialistickými zeměmi a ke vzájemné informovanosti a politické spolupráci socialistických zemí a zvláště Sovětského svazu.

Provedené průzkumy k politickému systému ukazují, že existují rozdíly v hodnocení politiky strany a politického systému mezi stranickými profesionálními funkcionáři a prostými členy strany, ale také rozdíly, i když ne tak hluboké, mezi členy strany a bezpartijními. Výsledky těchto sociologických analýz potvrzují, že se strana dosud nepodařilo překonat zvláštní přístupy profesionálního aktivu k politickým, sociálním a jiným otázkám, a přístupy, které volí prostý občan nebo prostý člen strany. Přitom však zůstává faktem, že ve volebních alternativách a ve volebním systému se i nyní většina občanů republiky vyslovuje v tom smyslu, že by dali svůj hlas komunistům, nebo že by KS získala většinu. Ve specificky zaměřeném průzkumu v Severočeském kraji dalo svůj souhlas KS 47% respondentů, v dalších průzkumech, prováděných v pozdější době, tento počet dosáhl a 60%. Je si však třeba uvědomit, že tato čísla jsou odrazem dočasně působících komponentů politiky a mohou být uvažována jen jako pravděpodobné výsledky skutečných voleb.

Velmi rozsáhlá skupina průzkumů byla provedena k otázkám akčního programu. Útvar svodné informace, plánu a řízení provádí rozbor celého souboru těchto průzkumů a předloží jejich závěry jak orgánům strany, tak delegátům sjezdu, neboť umožňují posoudit obsahová východiska politiky strany. Obecně platí, že akční program strany je široce znám ve veřejnosti, avšak že více než polovina občanů je přesvědčena, že nebude zcela splněn.

Úloha masových komunikačních prostředků

Zvláštností čs. situace je skutečnost, že po zrušení Ústřední publikační správy jsme jednou ze dvou zemí na světě, ve kterých vláda neprovádí analýzu masových komunikačních prostředků a nevyvozuje z této analýzy závěry. Přesto že je u nás rozpracována psychologie i sociologie tisku, rozhlasu a televize, nejsou tyto vědní obory v této oblasti prakticky stranou využívány. To se samozřejmě promítá v tom, že ani stranické, ani vládní orgány nemají dosud k dispozici analyticko-syntetický materiál o charakteru působení masových komunikačních prostředků, tím méně o vstřebávání tohoto působení do názorů obyvatelstva a o účinnosti působení masových komunikačních prostředků ve vztahu k politickému jednání lidí. Přitom vychází v ČSSR celkem 779 periodik, z toho 57 masových orgánů vedle rozhlasu a televize. /Poslední věta doplněna podle diskuse ke zprávě ve schůzi předsedn. ÚV KSČ/

Útvar svodné informace, plánu a řízení se domnívá, že tato situace je nadále neúnosná. Bez věcné analýzy jakýkoliv konflikt s

pracovníky masových komunikačních prostředků je předem ztracen. To ve svém důsledku vede k podbízení se mocenské sféře informací, k oslabení možnosti využít jejích prostředků v souladu s potřebami politického vedení a naopak často k samovolnému podřizování se jejich vlivu a podrážděnému reagování na další otázky. Musíme si být vědomi toho, že i vedení strany a státu tvoří součást občanstva, na něž tyto prostředky působí.

Spolu s tím platí, že novinářské povolání je takového charakteru, že si vynucuje překročení jakýchkoliv hranic, má-li být čtenář uspokojen, že nutně navazuje kontakty ve všech světových směrech a ve všech politických směrech a tam, kde získává ohlas a podporu, tak také zaměřuje přirozeně své vlastní působení. Jestliže v současné době nejširší informovanost celým skupinám novinářů poskytují tiskoví atašé a pracovníci kapitalistických zemí a naproti tomu existují rozpory a uzavřenost u tiskových pracovníků socialistických zemí, bude se tento fakt promítat i do oblasti obsahového zaměření informačních prostředků. Působí tu i přirozená snaha každého novináře proniknout do světa, získat světové jméno a toho je příslušnými místy v co nejširší míře využíváno. Široká míra kontaktů byla i věcně potvrzena.

Realitou našich masových komunikačních prostředků je také to, že nemají dosud vyhraněné typy novinářů, jejichž vlastní osobitost by byla naprostou zárukou serióznosti, věcnosti, politické rozvahy a politického rozhledu. Tyto novinářské osobnosti se rodí uvnitř ostrého konkurenčního boje, který sebou nese exces a vybočení, s nímž musíme počítat. Navíc je tento konkurenční boj spjat se stavovskou sounáležitostí novinářů ve vztahu k politickému vedení a zvláště ve vztahu k některým jeho činitelům. To vede nejen k vyhocenému stranictví ve vztahu k osobám v oblasti masových komunikačních prostředků, ale mnohdy také k nečestným zákulisním tenacím, jež jsou s tímto stranictvím spjaty. Nelze zatím hovořit o skutečném demokratismu ani v této oblasti.

Vlastní kapitolou vypjatého stranictví masových komunikačních prostředků je i způsob jejich informace. Na jedné straně je nutno vidět nedostatečně objektivní způsob informace novinářů, avšak současně je nutné konstatovat, že i vlastní informační systém, např. rozhlasu a televize, vytváří jednostranné informování vedoucích činitelů a pracovníků jednotlivých redakcí. Provedený výpočet došlých dopisů do Čs. televize mezi 1. květnem a 19. červencem letošního roku ukazuje, že do televize došlo celkem 21 329 dopisů. Z

tohoto počtu bylo 10 396 dopisů do politických redakcí Čs. televize. Specificky politickými otázkami se zabývalo 3 459 dopisů. Ve svodce pro vedoucí činitele televize bylo z těchto dopisů použito jako typických 110, tzn., že vedení televize a vedení redakcí v této svodce dostává pouze 0, 007% z celkového počtu dopisů, což je naprosto nereprezentativní s úbor, a z dopisů, jež jsou specificky zaměřeny k politickým otázkám, pouze 3, 2%.

Přitom televize neprovádí rozbor sociálního či jiného složení pisatelů dopisů, nemůže určit, o jaké skupiny posluchačů jde, a jejich výběr je zaměřen téměř výhradně k vyhroceným stanoviskům. Protože jde vždy o reagenci na některé pořady, dostávají se tak do těchto svodků především velmi kritická stanoviska vůči vystoupením politických představitelů, otázky dotýkající se vyhracených a sporných problémů a z dopisů kritizujících televizi jsou často vybírány ty, které samy o sobě zesměšňují nebo znehodnocují jejich autory. Tento způsob zpracování informací nemůže než vyvolávat dezinformační tendence o vlastních výsledcích práce televize.

I v rozhlasu, kde je podstatně dokonalejší a tradičnější způsob zpracování dopisů i práce s dopisovateli, se projevují některé z těchto momentů. Čs. rozhlas v období mezi 1. 5. a 30. VI. obdržel 74 753 dopisů. Z nich se automaticky vylučují všechny dopisy, které se dotýkají soutěží a podobných pořadů, což činí 57 354 dopisy. Ze zbylého počtu 17 399 dopisů je zpracováno 2 755 dopisů, tj 15, 7%. Tento soubor je podstatně reprezentativnější a polovina tohoto souboru se zabývá ohlasem na vnitropolitickou situaci a zahraničně politickou orientací ČSSR. Jejich zpracování je v rozhlasu tematicky členěno a postupuje se jednotlivým redakcím k práci s dopisovateli. Ani rozhlas však nemá přehled o sociální struktuře svých dopisovatelů, o jejich reprezentativnosti a až na některé redakce, které vytrvale pracují s určitým okruhem svých posluchačů, vyvozuje závěry z náhodných ohlasů a z ohlasu těch, kteří jsou ochotni s rozhlasem spolupracovat. Výjimku tu např. tvoří organizace Klubu angažovaného myšlení, která je ovšem specificky členěna a řízena.

Zvláštní kapitolu činnosti masových komunikačních prostředků tvoří jejich hmotné zabezpečení. Jde tu především o řešení vztahu vydavatele a redakcí, které v našich podmínkách nemá zase ani z hlediska kapitalistického systému tisku, ani z hlediska socialistického systému tisku obdoby. Vydavatelé, ať už jde o stát nebo

společenské či jiné organizace, v redakční činnosti fakticky nemají žádného práva a v obsahových otázkách nemohou do činnosti novinářů téměř zasáhnout. To je svým způsobem dost nenormální stav. Tak se pod záštitou demokracie stává, že redakce dělá politiku naprosto protikladnou s politikou svého vydavatele. V souvislosti se zvýšením cen papíru a se zvýšením cen polygrafických prací vystoupí ještě silněji do popředí otázka finanční závislosti tisku na jeho čtenářích nebo na vydavateli a inzerentovi. Je nutno konstatovat, že ani v tomto směru ani vydavatel, ani státní orgány nevyužívají možnost svého neadministrativního, ale ekonomicko-hmotného vlivu na formování politiky jednotlivých časopisů.

Naše vláda nemá téměř žádnou možnost, aby prostřednictvím inzerce, tím, že ji buď zadá nebo odejme, prostřednictvím národních podniků apod. ovlivnila finanční úroveň jednotlivých tiskových orgánů. Stejně tak nemůže využívat to, že je rozšiřovatelem tisku a že je fakticky smluvním partnerem v otázce rozšiřování tisku prostřednictvím Poštovní novinové služby. I tam, kde dochází k přímým útokům na vládu, poskytuje vláda svými orgány a zařízeními pro tento útok všechny potřebné služby a prostřednictvím národních podniků dokonce některé z těchto činností i finančně dotuje. To se týká např. problematiky časopisu Student.

Z uvedených skutečností lze tedy shrnout:

- využití znalostí veřejného mínění pro formování politické strategie a taktiky je podmíněno důkladnou analýzou společenského vědomí, dlouhodobými časovými řadami ve znalosti veřejného mínění a důkladnou znalostí sociální struktury a reprezentativnosti výsledků jednotlivých průzkumů;
- využití možností masových komunikačních prostředků pro ovlivnění společenského vědomí a veřejného mínění v souladu se záměry státní exstranické politiky při zachování svobody tisku a slova, je možné jen tehdy, bude-li mít vláda a ústřední výbor strany k dispozici důkladnou analýzu celkového působení masových komunikačních prostředků, analýzu jednotlivých orgánů a bude-li se moci opřít o přísně faktické sociologické šetření skutečných důsledků jejich působení;

- nelze pominout, že masové komunikační prostředky jsou vysoce účinnou složkou mocenského působení. To vyžaduje plnou spolupráci, důvěru a nejširší informovanost novinářů o potřebách socialistického státu a státní politiky a současně takové politické působení, které dokáže překonat vyhrocené stranictví masových komunikačních prostředků ve vnitřním politickém zápase a bude je for-

movat jako objektivní nástroje skutečné demokracie celé naší společnosti;

- konečně vzhledem k tomu, že nelze předpokládat, že nebude docházet i nadále ke konfliktům mezi masovými komunikačními prostředky a vedoucími činiteli strany a státu, je nutné naučit se využívat i ostatních prostředků neadministrativního působení, jako jsou prostředky z oblasti ekonomiky, služeb, nebo jako jsou možnosti vydavatele ve vztahu k formování politiky redakcí, Předkládaná zpráva se nezabývá stavem ozbrojených sil a jejich politickou situací. V souhrnu však můžeme konstatovat, že politická situace je do určité míry konsolidována uvnitř Československé lidové armády, i když v poslední době vzniká řada dohadů a sporných otázek o metodách práce ústředního výboru strany po zrušení státní administrativního oddělení. Současně trvají vážné výhrady vůči novému náčelníku HPS- MNO.

Situace v bezpečnostních složkách je daleko složitější a orgány bezpečnosti nejsou dosud politicky konsolidovány. Strahické řízení zde prakticky neexistuje. Velení rozvědných a kontrarozvědných orgánů znovu upozorňuje na to, že není v podstatě plánovitě úkolováno a že jeho orgánu není věnována potřebná péče. Kromě toho je dosud nejasná perspektiva organizace těchto služeb ve federálním uspořádání a jejich vztah k národním ministerstvům vnitra.

Poslední období je poznamenáno rovněž zvýšeným náporem pravicových sil proti Lidovým milicím. I když období dovolených zatím přerušilo aktivnější činnost na závodech, lze očekávat, že i uvnitř Lidových milicí se setkáme s vážnými prvky kolísání, nebudou-li vyjasněny a pevně zakotveny některé otázky jejich působení.

Závěr:

Vnitropolitická situace Československa není konsolidována a nelze tvrdit, že by mohla být plně zkonsolidována v krátké době. Blouhodobě působící faktory politiky naopak budou vytvářet znovu a znovu konfliktní situace a zdroje napětí.

Řešení takto složitého procesu vyžaduje nejen neprostou jasnost cílů a konkrétní opatření, ale i pevnou vůli a dostatek možnosti opřít se o takové sociální síly, intelektuální potenciál a dosažitelné materiálové zdroje, aby daný stav mohl být překonán.

U s n e s e n í

93. schůze předsednictva ÚV KSČ ze dne 20. srpna 1968

k bodu 2/a :

Zpráva o současné politické situaci Československé socialistické republiky a podmínkách činnosti Komunistické strany Československa

/s. J. Kašpar/

U s n e s e n o :

Předsednictvo ÚV KSČ

bere na vědomí informaci o současné politické situaci Československé socialistické republiky a podmínkách činnosti Komunistické strany Československa

Č.j. P 4707

Pohyb názorů občanů na důvěru ve funkcionáře z oblasti politiky

p o ř a d í

	28.3	30. VI.	17. 7	Slovensko 12. 6.
1. Dubček	1	1	1	1
2. Smrkovský	2	5	5	4
3. Svoboda	3	2	4	2
4. Čísař	4	4	2	7
5. Husák	5	8	6	3
6. ŠIK	6	3	3	-
7. Goldstücker	7	7	9	-
8. Hanzelka	8	9	8	-
9. Novomeský	9	-	-	9
10 Lenárt	-	10	12	8
11 Černík	-	6	7	5
12 Bílek	-	-	10	6
13 PAVEL	-	-	11	Dzúr

Názory na popularitu funkcionářů uvnitř strany

p o ř a d í

	delegáti ČSSR/OV	delegáti ČSSR/sj./	české /OV/	Slovensko /OV/
1. Dubček	1	1	1	1
2. Čísař	2	3	2	6
3. Šik	3	2	3	8
4. Černík	4	4	4	3
5. Husák	5	5	6	4
6. Špaček	6	7	5	-
7. Lenárt	7	6	9	2
8. Smrkovský	8	9	7	9
9. Bílaň	9	8	10	5
10 Mlynář	10	10	9	-

Barbírek 7
Sádovský 10

Přehled o stavu nově vzniklých organizací k 30. 6. 1968
Podle údajů OV KSČ, OV KSS

organizace	organ.registr.	KNV neregistr.	org. počet členů
<u>Klub angažovaných nestraníků</u>			
české země	5	50	2218
Slovensko	-	-	-
<u>K 231</u>			
české země	19	54	5700
Slovensko	1	-	60
ČSSR	20	54	5760
<u>J u n á k</u>			
české země	325	164	22 767
Slovensko	2	4	511
ČSSR	327	168	23 278
<u>Sokol</u>			
české země	70	61	2 413
Slovensko	-	-	-
ČSSR	70	61	2 413

Komentář k získaným výsledkům

Odpovědi delegátů byly získávány v situaci, kdy byly již měsíc známy závěry květnového pléna ÚV KSČ, dva dny po vyjití článku "Dva tisíce slov" a jeden den po zaujetí stanoviska k tomuto článku předsednictvem ÚV KSČ, Národním shromážděním, vládou a Národní frontou. Současně v situaci, kdy se veřejným míněním převládá názor, že rozhodující otázkou pro další vývoj republiky je svolání a výsledky mimořádného, XIV. sjezdu strany.

Stanovisko delegátů k závěrům květnového pléna ÚV KSČ

Absolutní většina delegátů okresních konferencí je spokojena se závěry květnového pléna ÚV KSČ především z hlediska svolání mimořádného sjezdu strany a do značné míry se zhodnocením politické situace ve straně i v zemi.

Se svoláním mimořádného sjezdu souhlasí 88, 8% delegátů. Proti tomu otevřeně vystupuje pouze 1, 6% delegátů

S hodnocením politické situace provedeném květnovým plénem ÚV v celém rozsahu souhlasí 25, 9%, částečně přijímá toto stanovisko 55, 7% delegátů okresních konferencí a pouze 4% delegátů zaujímá stanovisko odmítavé. Je přirozené, že v této otázce je značný počet delegátů bez stanoviska /14, 4%/ vzhledem ke složitosti otázky.

Neproti tomu řešení kadrových otázek v plénu ÚV KSČ delegáty okresních konferencí neuspokojuje. Plné uspokojení vyjadřuje pouze 9, 8% a částečné 40, 2%. Pouhá polovina delegátů byla v tomto směru určitým způsobem uspokojena. Současně 26, 3% delegátů byli v tomto směru zklamáni a odmítají nynější stav. To se netýká pouze rozhodnutí o zbavení funkcí a pozastavení členství, ale i složení předsednictva a sekretariátu ÚV KSČ. To dotvrzuje i značný počet záporných odpovědí ve vztahu k popularitě členů těchto orgánů. Vysoký počet delegátů /23, 7%/ se k této otázce nevyjádřil.

Provolání ÚV KSČ k členům strany a všemu lidu hodnotí zcela kladně 32, 3% delegátů, částečně uspokojuje 30, 9% delegátů, neuspokojuje 3, 8% . 33% delegátů na tuto otázku neodpovědělo.

Stanovisko delegátů k situaci ve straně

Většina delegátů konstatuje, že po květnovém plénu došlo ke zvýšení autority strany. Rozhodně toto stanovisko zaujímá 23, 7% a s určitými výhradami 38, 2%. To

je celkem 62% delegátů. Tento postoj je ještě výraznější na Slovensku, kde rozhodně toto stanovisko zaujímá 33% delegátů a s výhradami 28, 2%. Větší výhrady a určitý nesouhlas je mezi českými delegáty, kde souhlas s výhradami má 41, 4% a určitý nesouhlas vyjadřuje 10, 2% delegátů.

Delegáti jako celek jsou téměř jednoznačně přesvědčeni, že strana má dostatek sil k tomu, aby realizovala a prosadila vytýčené úkoly. Rozhodně to prohlašuje 52% delegátů, s určitými výhradami 25, 4% delegátů. Poněkud důrazněji toto stanovisko prosazují opět delegáti slovenští. Odmítavé stanovisko tvoří pouze 0, 8%

Poněkud skeptičtější jsou delegáti ve vztahu k tomu, zda funkcionářský aktiv strany je s to se přeorientovat na nové metody uplatňování vedoucí úlohy strany. Rozhodně toto stanovisko podporuje 30, 9% delegátů, s určitými výhradami 29, 5%. V této otázce je optimističtější slovenská část strany, česká část má větší množství výhrad.

Téměř shodným způsobem hodnotí delegáti **n e b e z p e č í s o c i a l i s m u n e p ř á t e l s k ý c h a k o n z e r - v a t i v n í c h s í l**. Poněkud silněji je akcentováno nebezpečí ze strany konzervativních sil ve straně, a to jak v "echách, tak na Slovensku.

Stanovisko delegátů k metodám stranické práce

Většina delegátů okresních konferencí je přesvědčena, že pro stranu není nebezpečí, zbevuje-li se **m o c e n s k é h o p o - s t a v e n í**. Absolutně za tímto stanoviskem stojí 21, 8% delegátů, s určitými výhradami 15, 1% delegátů.

Naproti tomu je však třeba konstatovat, že v této otázce značný počet delegátů chová obavu z toho, že se strana vzdává mocenského postavení. Rozhodně toto hledisko zastává 18, 1% delegátů, s určitými výhradami 13, 2%. Přitom v této otázce je markantní rozdíl mezi delegáty českými a slovenskými. Zatímco v českých krajích je rozhodně pro opuštění mocenského postavení 43, 2% delegátů a 20, 7% delegátů jsou s určitými výhradami, na Slovensku je to pouhých 17% bez výhrad a 13% s výhradami.

Toto stanovisko je potvrzeno i v odpovědi na otázku, zda má strana umožnit spolupodílení jiným organizacím a stranám. Celkové procento všech delegátů je tu výrazně kladné. Rozhodně je pro to 39% delegátů a s určitými výhradami 20, 3%. Přitom však v českých krajích je rozhodně 43, 2% a s výhradami 20, 7%, avšak na Slovensku pouze 23, 5% je rozhodně pro a 18, 9% s určitými vý-

hradami. Navíc na Slovensku téměř 30% delegátů se domnívá, že takovýto postup je tuž zcela nebo v dílčím způsobu vyklizením pozic komunistické strany. Mezi českými delegáty je to 22% delegátů.

Ve vztahu k přímému řízení státních a hospodářských orgánů se většina delegátů staví kladně k nutnosti zbavit se těchto metod stranické práce. 42% delegátů odpovídá jednoznačně, že je to v zájmu strany, 19, 2% to potvrzuje s určitými výhradami. Z tohoto hlediska celkem 31,9% delegátů se domnívá, zcela nebo částečně, že se strana zbavuje přímého řízení v nedostatečné míře. 43, 3% delegátů se domnívá, že se zbavuje přímého řízení státních a hospodářských orgánů dostatečně. Rozdíly mezi slovenskými a českými kraji jsou v otázce postupu při zbavování se přímého řízení shodné, avšak v otázce, zda je to v zájmu strany, je na Slovensku vyšší podíl odpovědí - nevím. Současně s tím se rozhodně pro toto opatření vyslovuje o 10% méně delegátů, než v českých zemích. Ve srovnání s předchozí otázkou o mocenském postavení strany a o spolupodílení se jiných stran a organizací na rozhodování je zřejmé, že slovenská část strany se v otázkách metod stranické práce značně odlišuje od české části.

Stanovisko delegátů k důležitosti úkolů, které má řešit XIV. sjezd strany

K této otázce pro krátkost času nemohl být dosud proveden vnitřní koeficientní výpočet jednotlivých pořadí a jejich zařazení. Vycházíme proto z jednoznačně vymezených kvantitativních převah při zařazení na první a poslední místo. Na p r v n í m í s t o se všeobecně stavějí v celé straně k á d r o v é z m ě n y v ú s t ř e d n í c h o r g á n e c h s t r a n y. To je charakteristické i ve všech místech a ve všech oblastech.

Na druhém místě jsou jednoznačně postaveny o t á z k y z h o d n o c e n í p o l i t i c k é s i t u a c e s t r a n y v z e m í a stanovení taktického postupu strany v současných podmínkách. H n e d z a t í m i k v a n t i t a t i v n ě následují otázky v y ř e š e n í h o s p o d á ř s k é s i t u a c e.

O t á z k y s t á t o p r á v n í h o u s p o ř á d á n í jsou v českých zemích řázeny na poslední místo, na Slovensku teprve na třetí místo v pořadí základních úkolů. V tomto směru se poněkud odchylují výsledky městské konference v Bratislavě, které stavějí otázky státoprávního uspořádání do popředí.

Vnitrostranické problémy jsou v českých zemích zařazeny na čtvrté místo a na Slovensku na páté místo. Tato odpověď je v souladu i s postojem delegátů k otázkám s metod stranické práce a s rozdíly, které jsou v tomto postoji mezi českými a slovenskými delegáty.

Stanovisko delegátů k návrhu současných představitelů strany a vlády do nového ÚV KSČ

V průběhu okresních konferencí strany bylo vedle sociologických průzkumů názorů provedeno šetření popularity čelných představitelů ÚV KSČ a vlády republiky.

Dotazováným byl předložen seznam 25 členů a kandidátů předsednictva ÚV KSČ, členů sekretariátu ÚV KSČ a místopředsedů vlády, 26 místo bylo ponecháno pod hlavičkou "kandidát do ÚV KSČ vašeho okresu". Dotazovaní delegáti odpovídali na otázku, koho z uvedených soudruhů by doporučili, aby kandidoval do nového ÚV KSČ. Podle výsledků bylo sestaveno pořadí popularity jednotlivých soudruhů, jehož zpracování je přiloženo v tabulce podle zemí a ČSSR celkem.

Z á v ě r :

Předběžné výsledky kvantitativního hodnocení průzkumu postojů delegátů okresních konferencí ukazují, že demokraticky volení zástupci základních organizací souhlasí s danou politikou strany a podporují progresivní tendence a změny jak v obsahu politiky strany, tak i v metodách stranické práce.

I když zde existují určité rozdíly mezi situací v Čechách a na Slovensku, chtějí všichni delegáti především vyřešit ty otázky, které květnové plénium nevyřešilo. Jde zejména o otázky kádrového obsazení vedoucích orgánů strany, dále potvrzují požadavek pokračovat v politice stanovené květnovým zasedáním se zdůrazněním na politický zápas jak proti pravicovým silám v zemi, tak především proti konzervativním silám vnitř strany. Delegáti jsou přesvědčeni, že strana má dostatek sil, aby tyto úkoly s úspěchem vyřešila. Zkoumání popularity vedoucích funkcionářů strany a státu potvrdilo, že nejoblíbenější jsou ti soudruzi, kteří se v současné době nejvíce veřejně projevují a angažují.

Předkládá útvar svodné informace
plánu a řízení ÚV KSČ

19. 7. 1968

Otázky	Zcela	Částečně	Nesplnilo	Neodpovědělo
<u>Hodnocení květnové- ho pléna ÚV KSČ spl- nilo tvoje očekávání:</u>				
a/ rozhodnutí o svolání sjezdu	77, 1	11,7	1,6	9,5
b/ hodnocení sou- časné polit. situace	25,9	55, 7	4, 0	14, 4
c/ řešení kádrových problémů v ÚV KSČ	9,8	40, 2	26,3	23, 7
d/ svolání ÚV KSČ k členům strany a všemu lidu	32, 3	30, 9	3, 8	33, 0

otázky	rozhod- ně ano	spíše ano	nevím	Spíše ne	Rozhodně ne
--------	-------------------	--------------	-------	----------	----------------

II. Hodnocení situace
ve straně

1. Domníváš se, že vý-
sledky květ. pléna
ovlivnily kladně autoritu
strany

ČSSR	23, 7	38, 2	5,7	8,6	1, 9
české země	20, 8	41,4	6, 1	10, 2	2, 1
Slovensko	33, 0	27,8	4, 5	3,4	1,4

2. Má podle tvého názo-
ru strana dostatek sil aby

a/ realizovala a prosa-
dila vytýčené úkoly

ČSSR	52, 0	25, 4	5, 4	4,7	0,8
české kraje	51,1	27,5	5, 6	5,2	0,8
Slovensko	54,9	18, 9	4, 7	3,1	0,8

b/ Přeorientovala
funkcionářský aktiv
na nové podmínky
uplatňování ved. úlohy
strany

ČSSR	30,9	29, 5	9, 7	10,5	2,4
české kraje	30,7	30,7	10,1	11, 3	2, 6
Slovensko	31, 3	25, 7	8,3	8,2	2,1

Otázky:	rozhodně ano	spíše ano	nevím	spíše ne	rozhodně ne
---------	-----------------	--------------	-------	-------------	----------------

3. Domníváš se, že je
pro stranu nebezpečné,

a/ že se budou aktivizovat

straně a socialismu

nepřátelské síly

ČSSR	29, 8	26, 5	4, 5	15, 7	8, 3
české kraje	30, 3	27, 6	4, 3	16, 5	8, 5
Slovensko	28, 3	22, 9	5, 2	13, 3	7, 8

b/ že vývoj bude
brzděn konzervativními
silami

ČSSR	30, 1	27, 8	4, 6	13, 8	7, 3
české kraje	30, 2	29, 2	4, 8	14, 6	7, 3
Slovensko	29, 7	23, 5	4, 3	11, 2	7, 2

III. Názory na metody stranické práce

1. Domníváš se, že je
pro stranu dost nebezpečné,
že se zbavuje mocenského
postavení

ČSSR	18, 1	13, 2	3, 1	15, 1	21, 8
české kraje	8, 9	13, 3	3, 6	20, 7	43, 2
Slovensko	18, 6	11, 0	3, 6	13, 0	17, 0

2. Domníváš se, že pro
stranu je vyklizením
pozic, když umožňuje
spolupodílet se na
rozhodování i jiným
stranám a organizacím

ČSSR	10, 2	13, 6	4, 5	20, 3	39, 0
české kraje	8, 9	13, 3	3, 6	20, 7	43, 2
Slovensko	14, 3	14, 7	7, 3	18, 9	23, 5

otázky	Rozhodně ano	spíše ano,	nevím	spíše ne	rozhodně ne
--------	--------------	------------	-------	----------	-------------

3. Myslíš si, že se strana v dostatečné míře zbevuje přímého řízení státních a hospodářských orgánů

ČSSR	16,8	26,5	11,9	22,0	9,9
české kraje	16,6	27,1	12,2	23,3	10,0
Slovensko	17,4	24,5	10,6	17,9	9,6

4. Jsi toho názoru že je v zájmu strany, když ustupuje od přímého řízení státních a hospodářských orgánů

ČSSR	42,0	19,2	4,6	11,2	10,3
české kraje	44,4	19,5	4,3	11,4	9,9
Slovensko	34,5	18,1	5,5	10,6	11,5

Otázky:

IV. Názory na důležitost

české kraje Slovensko

úkolů projednávaných mimořádným XIV. sjezdem

/stanovení pořadí je předběžné podle rozhodujících zařazení na prvním a posledním místě/
 kádrové problémy ÚV KSČ
 Politická situace v zemi a taktický postup strany
 řešení hospodářské situace
 státoprávní uspořádání
 vnitrostranické problémy

1	1
2	2
3	4
5	3
4	5

Pořadí popularity 26 členů a kandidátů předsednictva ÚV KSČ,
členů sekretariátu ÚV KSČ a místopředsedů vlády

Pořadí	ČSSR	české země	Slovensko
1.	Dubček	Dubček	Dubček
2.	Císař	Císař	Lenárt
3.	Šik	Šik	Černík
4.	Černík	Černík	Hušák
5.	Hušák	Špaček	Bilak
6.	Špaček	Hušák	Císař
7.	Lenárt	kand. okresu	Barbírek
8.	kand. okresu	Šmrkovský	Šik
9.	Šmrkovský	Lenárt	Šmrkovský
10. XXI/	Bilak	Mlynář	Sádovský
11.	Mlynář	Bilak	Špaček
12.	Barbírek	Kriegel	kand. okresu
13.	Sádovský	Piller	Piller
14.	Piller	Šimon	Štrougal
15.	Kriegel	Erban	Kolder
16.	Šimon	Štrougal	Mlynář
17.	Štrougal	Indra	Indra
18.	Indra	Švestka	Hamouz
19.	Erban	Hamouz	Slavík
20.	Švestka	Sádovský	Švestka
21.	Hamouz	Barbírek	Kriegel
22.	Slavík	Slavík	Šimon
23.	Kolder	Voleník	Rigo
24.	Rigo	Rigo	Erban
25.	Voleník	Kolder	Kapek
26.	Kapek	Kapek	Voleník